

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

TUTUNAMAYANLAR VE ANAYURT
OTELİ'NDE ANLAM / ANLAMSIZLIK
DEĞERLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN HAZIRLAYAN

Prof. Dr. Fatih ARSLAN Asena TOKGÖZLÜ

ELAZIĞ - 2021

ÖZET**Yüksek Lisans Tezi****Tutunamayanlar ve Anayurt Otelinde Anlam / Anlamsızlık Değerleri****Asena TOKGÖZLÜ****Fırat Üniversitesi****Sosyal Bilimler Enstitüsü****Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı****Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı****Elazığ- 2021, Sayfa: VII + 166**

Türk edebiyatında modern ve postmodern yansımalar ile yazılmış olan Oğuz Atay'ın "Tutunamayanlar" romanı ile Yusuf Atılgan'ın "Anayurt Otelinde" adlı romanı anlam ve anlamsızlık değerleri bakımından değerlendirilir. Romanlardaki kişilerin kendi iç dünyalarının toplum ile çatışması sonucunda yaşadıkları varoluş problemleri çalışmamızı özellikle psikoloji ve felsefe alanları ile ilişkilendirir. Bu tez çalışması, her iki eserde de ortak olan tutarlı düşünceler ve nesnel birliğini oluşturan anlam ağı ile zihindeki belirsizliğin bilinç düzeyinde açığa çıkan anlamsızlık alanlarını tespit eder. Söz konusu değerleri varoluşsal boşluklar, ruhsal bozukluklar, sağlıksız bir ruhun aile, evlilik ve sevgi kavramlarına bakışı, cinayet ve intiharlar, cinsel saplantılar, maddecilik anlayışı, rüyalar ve simgeler başlıkları ile inceler.

Anahtar Kelimeler: Anlam, Anlamsızlık, Bilinçaltı, Modern, Postmodern, Varoluş.

ABSTRACT

Master's Thesis

The Values of Meaning and Meaninglessness in “Tutunamayanlar” and “Anayurt Oteli”

Asena TOKGÖZLÜ

Fırat University

Institute of Social Sciences

Department of Turkish Language and Literature

Discipline of Modern Turkish Literature

Elazığ- 2021, Page: VII + 166

Oğuz Atay's "Tutunamayanlar" and Yusuf Atılgan's "Anayurt Oteli", written with modern and postmodern reflections in Turkish literature are evaluated in this study in terms of the values of meaning and meaninglessness. The existence problems experienced by the people in the novels as a result of the conflict between their inner worlds and the society associate our work with the fields of psychology and philosophy. This thesis identifies the meaninglessness areas of the uncertainty in the mind and of the network of meaning that forms the coherent unity of thoughts and objects which are common to both works. It examines these values with the headings of existential gaps, mental disorders, an unhealthy soul's view of the concepts of family, marriage, and love; murders and suicides, sexual obsessions, materialism, dreams and symbols.

Keywords: Meaning, Meaninglessness, Subconscious, Modern, Post-modern, Existence.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT.....	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
ÖN SÖZ	VI
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. OĞUZ ATAY VE YUSUF ATILGAN'IN HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ	3
1.1. Oğuz Atay Hakkında.....	3
1.1.1. Hayatı	3
1.1.2. Edebi Kişiliği.....	6
1.1.3. Eserleri.....	11
1.2. Yusuf Atılgan Hakkında	12
1.2.1. Hayatı	12
1.2.2. Edebi Kişiliği.....	13
1.2.3. Eserleri.....	17

İKİNCİ BÖLÜM

2. ANLAM VE ANLAMSIZLIK / KAVRAMSAL İÇERİK.....	19
2.1. Anlam Nedir?	19
2.1.1. Anlamın Kökenleri ve Anlambilim	20
2.1.2. Anlamlılığın Katmanları.....	26
2.1.2.1. Ezoterizmde Anlam	26
2.1.2.2. Psikolojik Açıdan Anlam.....	29
2.1.2.3. Felsefi Açıdan Anlam	31
2.1.2.4. Sosyolojik Açıdan Anlam.....	34
2.1.2.5. Teolojik Açıdan Anlam	37
2.1.2.6. Edebi Açıdan Anlam.....	41
2.2. Anlamsızlığın Sınırları	43
2.2.1. Saçma / Absürd Kavramı.....	43
2.2.2. Ütopya / Distopya.....	47

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TUTUNAMAYANLAR VE ANAYURT OTELİ'NDE ANLAM / ANLAMSIZLIK DEĞERLERİ.....	51
3.1. Yalnızlığın Kıyısından Yabancılaşmanın Eşiğine	51
3.1.1. Ben'in Kimlik Bunalımı	51
3.1.2. Varoluşsal Kaygılar	61
3.2. Bir Yok Oluş ve Kendi Varlığını Anlamlandırma Diyalektiği	78
3.2.1. Cinayet.....	78
3.2.2. İntihar	82
3.3. Bilincin Ötesinde Kişilik ve Kişilik Bozuklukları	90
3.3.1. Nevrotik Yansımalar	90
3.3.2. Kişilikte Bir Sapma Hali: Şizoid Belirtiler.....	101
3.4. Kapalı Yığınak: Cinsel Saplantılar.....	103
3.4.1. Cinsel Sapkınlıklar	110
3.5. Metalaşan Yaşamın Anlamsızlığı	115
3.5.1. Maddenin Temsilinde Bir Teslimiyet.....	115
3.6. Toplumsal Düzendeki Anlam Değerleri	123
3.6.1. Sevmek ve Sevilmek: Resmîyette Evlilik ve Aile.....	123
3.6.2. Arzu Nesnesinden Varlık Bilincine: Kadın.....	130
3.7. Gerçeğin İzinden Bilinçaltına	134
3.7.1. Bilinçaltı Derinlikleri: Rüyalar Alemi.....	136
3.8. Simgeler Düzleminde Varoluşsal Tutunuşlar	144
SONUÇ	155
KAYNAKÇA.....	158

ÖN SÖZ

Anlam; ses, sözcük, davranış, nesne, simge veya bir olgunun bireyin zihninde oluşturduğu tutarlı ve mantıklı düşünceler birliğidir. Belirsiz bir düşünce birliğinin belirgin bir ifade kazanması onun asli anlamına ulaşmasıyla mümkündür.

Bireyin yaradılışından gelen düşünebilme ve karar verme yeteleri, anlam arayışını doğurmuştur. Tabiata yönelik ile başlayan felsefi sorgulamalar dini ve Tanrısal boyuttan uzaklaşarak Rönesans dönemi ile birlikte daha akılcı bir yaklaşım göstermiştir. İnsan zihninin ve aklın merkeze alındığı modernizmde, duygu ve hisler yok sayılmıştır. Ancak modern dönem bireyinin kendi varlığının özüne ulaşmak için yaptığı sorgulamalar ve özgür düşüncenin getirmiş olduğu sorumluluklar ile kuşatılmış zihni, kuralsızlığın sınırlarına yani postmodernizme yönelir. Çalışmamızda ele aldığımız Oğuz Atay'ın "Tutunamayanlar" romanı ile Yusuf Atılgan'ın "Anayurt Otel" adlı romanı modern ve postmodern bir tavır arasındadır. Atay'ın söz konusu romanında çok seslilik, edebi tür açısından çeşitlilik, oyun, parodi, ironi, söz oyunları ile şekillenen anlatımı ile Atılgan'ın eserinde yabancılaşma, başkaldırı ve intihar, cinsellik yöneliminde sapmalar, saldırganlık, yalnızlık ve sevgi izleklerini kullanarak bir kurgu oluşturması çalışmamızın inceleme alanını oluşturan anlam ve anlamsızlık sınırlarını belirlemeyi kolaylaştırmıştır. Modern bireyin kendi varlığını anlamlandırma tecrübesi ve bu sürecin bireyin ruhunda ortaya çıkardığı yıkımlar çalışmamızı özellikle felsefe ve psikoloji ile ilişkilendirmeye yönlendirmiştir. Aynı zamanda sosyal bir varlık olan bireyin kendisini içinde bulunduğu topluma ait hissedememe sorunsalı sosyolojik açıdan bir yaklaşımı da gerekli kılmıştır.

Tezimiz üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Oğuz Atay ve Yusuf Atılgan'ın hayatları, edebi kişilikleri ve eserleri ele alınmıştır. Bu bölümde yazarların yaşamlarının ve edebi kimliklerinin eserlerine yansımalarının tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Tezimizin ikinci bölümünde anlam ve anlamsızlık değerleri kavramsal içerik yönü ile değerlendirilmiştir. Aynı zamanda anlamın; ezoterizm, psikoloji, sosyoloji, felsefe, edebiyat ve teoloji ile ilişkisi açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmamızın anlamsal boyut üzerine şekillenmesi dolayısıyla anlamın çok boyutluluğu üzerine yapılan değerlendirmeler ve anlambilim konusunda yapılan bilgilendirmeler ile anlam ve anlamsızlık arasındaki zıtlık açıklanmaya çalışılmıştır. Söz konusu anlamsızlığın sınırları

ise absürd, ütopya ve distopya kavramları ile belirlenmiştir. Çünkü fani olan insanın yaşam karşısındaki tutunuşları absürttür ve anlamsızlık barındırır. Yine modern dönem bireyinin çıkmazları doğrultusunda şekillenen anlamsızlık alanı kendisi ve dünya arasındaki hesaplaşmasında yaşadığı umutsuzluğu yok etmek için gerçekleşmesi mümkün olmayan ancak insan iradesinin kusursuzlaştırıldığı, toplumsal refahın öncelendiği bir tasarı olan ütopya kavramını ortaya çıkarır. Yaşam ve ölüm tezatlığında olduğu gibi geleceğe dair kötü bir tasarı yani distopyalar, korku ütopyaları açığa çıkar, bu durum modern dönem insanının yaşadığı zıtlıklar ile şekillenen bir absürtlük barındırır.

Tezimizin üçüncü bölümünde söz konusu eserlerde ortak olan yabancılaşmanın eşiğindeki ben'in kimlik bunalımı ve varoluşsal kaygıları, bir yok oluş ve kendi varlığını anlamlandırma diyalektiği: cinayet ve intihar, bilincin ötesinde kişilik ve kişilik bozuklukları, kapalı yığınak: cinsel saplantılar ve sapkınlık, metalaşan yaşamın anlamsızlığı, toplumsal sınıfta aile, evlilik ve taşıyıcısı kadın, gerçeğin izinden bilinçaltına: rüya ve simgeler düzleminde varoluşsal tutunuşlar anlam ve anlamsızlık değerleri olarak belirlenmiştir. Çalışmamızın sonuç bölümünde ise modern ve postmodern esintiler içeren söz konusu romanların sosyoloji, felsefe ve psikoloji ile olan ilişkisinin kurgunun bütününe dahil olduğu yapılan değerlendirmeler ile savunulmuştur.

Tez çalışmamda, lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca kıymetli bilgilerinden faydalandığım, hoşgörülü tavrı ve tüm samimiyeti ile desteğini biran olsun esirgemeyen değerli hocam Sayın Prof. Dr. Fatih Arslan'a minnet duygularıyla birlikte saygılarımı sunar, teşekkür ederim. Ayrıca, benden desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen, hayatımın her aşamasında yanımda olan ve varlıklarıyla bana güç veren aileme, kızıma ve eşim Uzm. Dr. Ömer Tokgözlü'ye teşekkürlerimi sunarım.

GİRİŞ

Anlam ve anlamsızlık boyutu, bireyin düşünebilme yetisinin sonucunda yaşamsal süreç boyunca kazandığı deneyimlerinin, herhangi simge veya çağrışımlarda mantıksal bir tutarlılık kazanması ile ilişkilendirilir. Zihinde ortaya çıkan anlamsızlık boşluklarının fikri bir birlik çerçevesinde anlamsal bir boyut kazanabilmesi bilinç düzeyinde gerçekleşir. Bilinç ağına yerleşen ses, sözcük, nesne, davranış, simge veya olgunun gerçekliği bilinç ile özdeşleşebilmeyi gerektirir. Anlam, anlatma ve algılama evreleri ile şekillendiği için çok boyutlu bir zihinsel sürecin ifadesi olarak değerlendirilebilir.

Bireyin anlamlandırma ihtiyacı, zihnini kuşatan yıkıcı güçlerin etkisinden kurtulma arzusundan kaynaklanan bir zorunluluktur. Özgür düşünce sisteminin bireye yüklemiş olduğu sorumluluk duygusu, bireyin ruhunda kaygı ve endişeyi açığa çıkarabilir. Anlamsal değerlerin kaybı ile açığa çıkan kaygı ve endişe, varoluşsal boşlukların temelidir. Aklın ve nesnelere arasındaki tutarlı ilişki anlam ağı ortaya çıkarır. Anlamın zihinde kurduğu etkileşim, özdeşleşme ve anlaşılma süreçleri, sosyal bir iletişimin temelidir. Sosyal bir varlık olan birey, kendi özünün bilgisine ulaştığında anlamlandırma eylemi de açığa çıkar. Böylece toplumsal çevre içerisinde kendi varlığını keşfeder ve o çevrede kendini konumlandırır. Kendi özünün bilincine ulaşmış birey, ruhsal bir değişim, dönüşüm evresinde sosyalleşme ve aydınlanma noktasında önemli bir adım atmıştır. Ancak bireyin kaygısını anlamlandıramaması noktasında ise içgüdüleri yıkıcı bir güç olarak açığa çıkar, bu durum varlığın anlam bulamamış halidir. Bireysel tatminsizliklerin beraberinde gelen gereksizlik hissiyle hareket eden birey için yok olmak veya yok etmek herhangi bir endişe barındırmaz. Böylece kaygı, nefret, huzursuzluk gibi birtakım yıkıcı güçler, sevgi, şefkat, mutluluk gibi duygular karşısında baskın olur. Bilinç düzeyinde duygusal alandaki bu tahribat bireyi kendine ve topluma yabancılaştırır.

Tez çalışmasında ‘Tutunamayanlar’ ve ‘Anayurt Oteli’ anlam ve anlamsızlık yönleri ile incelenir. Bu inceleme yapılırken söz konusu iki eser arasındaki ortak değerler üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır. Araştırmanın teorik çerçevesini oluşturan psikoloji, sosyoloji ve felsefe gibi alanların, inceleme alanını belirleyen bu iki eserle olan ilişkisi irdelenirken araştırma kapsamına giren varoluş, cinayet, intihar, sevgi, aile, evlilik, cinsellik, materyalizm, simgeler, rüyalar ve kişilik bozuklukları üzerinden bir sınıflandırma yapılmıştır. Bu iki eserin yorumlayıcı yaklaşım metodu kullanılarak yapılan

incelemesi ile sosyal yaşam ve ilişkilerde bireyin kendi varlığının bilincine erişme süreci ve bu süreçte yaşadığı ruhsal çalkantıların özünde meydana getirdiği tahribatlar göz önüne alınarak anlamsızlığın anlamlandırılması noktasında bir aydınlanma sağlanması amaçlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. OĞUZ ATAY VE YUSUF ATILGAN'IN HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1.1. Oğuz Atay Hakkında

1.1.1. Hayatı

Oğuz Atay, 12 Ekim 1934 tarihinde İnebolu'da doğmuştur. Babası Kastamonu kökenli hukukçu Mehmet Cemil Bey'dir. Annesi ise İstanbul kökenli ilkökul öğretmeni olan Muazzez Zeki Hanım'dır. Oğuz Atay'ın 1940 yılında doğan Okşan adında bir de kız kardeşi vardır.

Kültürlü ve eğitimli bir anne olan Muazzez Hanım çocuklarını yetiştirirken oldukça titiz davranır. Oğuz Atay, okula başlamadan önce okumayı öğrenmiştir. Bu durum evde annesi tarafından verilen dil eğitiminin önemini göstermektedir. Oğuz Atay, çocukluk döneminde zatürre hastalığı geçirmiştir. Geçirdiği hastalığın da vermiş olduğu etkiyle daha sakin, sessiz bir çocukluk dönemi yaşamıştır. Oğuz Atay'ın okula başlamadan önceki yılları İnebolu ve Kastamonu'da geçmiştir.

Cemil Atay'ın 27 Mart 1939 tarihinde 6. dönemde milletvekilliğe seçilmesiyle birlikte aile Ankara'ya taşınır. Babasının on bir yıl süren milletvekilliği dönemi sebebiyle Oğuz Atay, ilk, orta ve lise öğrenimini Ankara'da tamamlamıştır. 1940 yılında Devrim İlkokulu'na okuma bildiğinden dolayı ikinci sınıftan başlamıştır. Yaşamının bu döneminde radyodaki çocuklar için seslendirilen öyküleri ilgiyle dinlemiştir ve "*Çocuk Sesi*", "*Çocuk Haftası*", "*Yavrutürk*" ve "*Afacan*" gibi çocuk dergilerini takip etmiştir. Oğuz Atay'ın o dönemde müzik zevkinin oluşmasında ve gelişmesindeki önemli etken, oturdukları Esen Apartmanı'ndaki komşuları olan Numan Aksoy ailesinin Fikret adlı oğludur. Fikret'in biriktirdiği klasik Batı müziği plakları, Atay'ın ilgisini çekmiştir. Oğuz Atay'ın kültürel yaşamında bir diğer önemli etkiye sahip kişi ise teyzesinin kızı Furuzan'dır. Özellikle Batı klasiklerine ilgi duyan Furuzan, Oğuz Atay'ın Jean Jacques Rousseau adlı yazarı tanınmasında etkindir. Sinema kültürünü de geliştiren Oğuz Atay'ın kitaplara da ilgi duyduğu yıllar ortaokul dönemidir. Bu dönemde yaşamının bütün yönlerine sirayet edecek olan Dostoyevski adlı yazarı keşfeder. Lise eğitimine T.E.D. Yenişehir Lisesi'nde başlamıştır. Lise yıllarında Turgut Zaim ve Eşref Üren gibi ünlü

ressamlardan resim dersi alır ve lise son sınıfta bir tiyatro oyununda görev almıştır. 1950-1951 ders yılı sonunda Shakespeare'in "*Hırçın Kız*" adlı eserini sahnelemişlerdir. Lise son sınıftayken "*Meşale*" adlı yıllıkta "*Yolculuk*" başlıklı bir yazısı yer almıştır. Burada kendi çizdiği Jean Simmons'un karakalem portresi ve birtakım karikatürler bulunur. T.E.D. Yenişehir Lisesi'ni 1951 yılında birincilikle bitirir. Aynı yıl haziran ayında Gazi Lisesi'nde yapılan devlet olgunluk imtihanına girer ve iyi bir dereceyle imtihanı kazanır. İstanbul Teknik Üniversitesi'nin sınavına girer ve inşaat mühendisliği bölümünü kazanması nedeniyle ailesi ile beraber İstanbul'a taşınır. Derslere ilgi duymayan Oğuz Atay bu dönem Rasin Demirsoy ve Turgut Yavuzalp ile tanışır. Daha sonra aralarına Ural Özyol ve Günay Özmen'de katılmıştır. Oğuz Atay ve Günay Özmen 1955- 1956 yıllarında "*Arı*" yaylığı hazırlamışlardır. Başarılı bir üniversite hayatı olmamasına rağmen Atay, üniversiteyi 1957 yılında bitirir. (Ecevit, 2017: 36-71)

Babası ile yaşadıkları fikir ayrılıkları dolayısıyla üniversiteyi bitirdiği yıl Orhan Şahinler ile birlikte ayrı bir eve taşınır ancak kısa bir süre sonra ailesinin yaşadığı eve geri döner. Anayol isimli mühendislik şirketinde işe başlamıştır fakat işten ayrılır. O yıllarda sol ideolojisine yakınlaşmasındaki en büyük etken Turhan Tükel olmuştur. 1957 yılının aralık ayına kadar solcu bir çevreyle yakın ilişki içerisindeydi. 1 Aralık 1957 tarihinde askerlik döneminde "*Pazar Postası*" dergisi çevresinde toplanan sol görüşlü grup ile zamanını geçirir. Atay bu dönem bireycilik anlayışını ifade ettiği "*Ne Yapmalı*" adlı metni kaleme alır. Aynı zamanda Cevat Çapan ve Vüs'at Bener'in bulunduğu bir edebi gruba da dahil olur ve Beckett'in "*Godot'yu Beklerken*" adlı eserini çevirir ancak ölümünden sonra bu çeviri metnine ulaşamaz. (İnci & Türker, 2012: 200) Mayıs 1959 yılında askerliğini bitiren Atay, İstanbul'a döner ve Denizcilik Bankası T.A.O. İstanbul Şehir Hatları İşletmesi Müdürlüğü'nde işe başlar aynı zamanda 1961 yılına kadar sosyalistleri/ komünistleri bir arada toplayan "*Pazar Postası*" dergisinde imzasız olarak haber, ekonomi, politika ve sanat yazıları yazmıştır. (Orhan, 2018: 12) Derginin son sayısı ise 2 Ocak 1960 tarihinde yayımlanmıştır.

Oğuz Atay, 1959 yılında "*İpana 21 Puan Bilgi Yarışması*" na katılmıştır, ilk katılımında büyük ödülü alır ancak ikinci katılımında son sorulardan birinde elenir. Turhan Tükel ve Oğuz Atay'ın üstlendiği yeni bir dergi arayışı fikri etrafında 1960 yılının haziran ayında solcu kesimden yaklaşık kırk kişi toplanmıştır. "*Olaylar*" ismini verdikleri dergide çıkan birtakım problemler nedeniyle dergi kapanır. Yaşanan bu

sorunlar karşısında 1960 yılı Oğuz Atay'ın içtenlikle bağlandığı birtakım değerleri tekrardan sorgulamasına sebep olur. Öyle ki 1961 yılında solcu aydınlardan destek alınarak kurulan *Türkiye İşçi Partisi* hareketine dahil olmaz. (Ecevit, 2017: 111- 121)

Kendi aralarında klan adını verdikleri Oğuz Atay, Uğur Ünel, Sevin Seydi, Özen Veziroğlu ve Sinan Ersan'ın da dahil olduğu gruba zaman zaman Kuzgun Acar'da katılır. Hatta Oğuz Atay'ın ölümünden sonra da Uğur Ünel, Sevin Seydi, Özen Veziroğlu ve sonradan dahil olan Maurice Whitby grubu devam ettirmiştir. (Ecevit, 2017: 123- 129)

Atay, 26 Aralık 1960 tarihinde İstanbul Teknik Okulu'na 'İnşaat Şubesi Asistanı' olarak girer. 1963 yılından sonra da İstanbul Yıldız Akşam Teknik Okulu'nda topoğrafya asistanı olarak ikinci işi yapar. Oğuz Atay, 2 Haziran 1961 tarihinde Fikriye Fatma Gürbüz ile evlenir. 1962 yılında ise Özge adını verdikleri bir kız çocukları dünyaya gelir. Atay, Uğur Ünel ile birlikte Betonar Şirketi kurar. Evliliklerinde yaşadıkları fikir ayrılıkları nedeniyle 1967 yılında Atay ve Fikriye Hanım ayrılırlar. Aynı yıl Betonar Şirketi fiilen sona erer. (Orhan, 2018: 12)

1964 yılında annesinin kanser hastalığından dolayı vefatının ardından babasının 1966 yılında yeniden evlenmesi üzerine Atay, baba evinde rahat edemez ve kendisine ayrı bir ev tutar. Sessiz, içekapanık bir tavırla kendisini yalnızlık ile özdeşleştiren Atay, evinin adresini bile kimseye vermediğinden dolayı çevresindekiler 1969 yılında babasının ölüm haberini ulaştırmak konusunda sıkıntı yaşarlar.

1968 yılından 1977 yılına kadar ki süreç yazma edinimi ile geçer. 25 Mart 1969 tarihinde İnşaat Bölüm Başkanlığına seçilmiştir. 21 Mart 1970 tarihinde ise İstanbul Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi'ne dönüşen kurumun başkan yardımcısı olur. 1971 yılında Adnan Benk "*Meydan Gazetecilik ve Neşriyat*"ta ansiklopedinin redaksiyon ve son okuma işlerini yapması için Oğuz Atay'a iş teklifinde bulunur. İş teklifini kabul eden Atay, daha sonra ansiklopedide madde yazarı olarak görev alır ve bilim adamları, mühendislikle ilgili maddeler hazırlar. Oğuz Atay ve Pakize Kutlu 26 Nisan 1974 tarihinde evlenirler. Atay, 1975 yılının kasım ayında doçent olur. Beyninde tümör tespit edilen Atay, 1976 yılının aralık ayında Londra'ya gider ve burada beyin ameliyatı olur, Ekim ayında İstanbul'a döner. 13 Aralık 1977 tarihinde ölüm anının geldiğini hisseden Atay, banyoya girer ve kapıyı kilitler. Altay Gündüz'ün kapıyı kırması sonucunda Atay'ın vefat ettiği görülür. Cenazesi annesi Muazzez Atay'ın Edirnekapı Şehitliği'ndeki mezarının yanına defnedilmiştir. (Baysal, 2002: 4-5)

1.1.2. Edebi Kişiliği

Oğuz Atay, Türk edebiyatına postmodern yaklaşımların esintisiyle ortaya çıkan bir eser kazandıran önemli isimlerden biridir. Eserlerinde kullandığı sesler karnavalının çok seslilik katmanına dönüşümü, birden fazla edebi türün kullanımıyla sağlanan çeşitlilik, oyun, parodi, ironi, güncel şakalarla kırılan melankolik tavır, söz oyunları ve yer yer bilimsel yaklaşımlar ile şekillenen bir anlatım onun romanını farklı kılan özelliklerdendir. Çağdaş Türk Romanı dönemi olarak adlandırılan 70’li yılların romancıları arasında yer alan Oğuz Atay, özellikle “*Tutunamayanlar*” romanı ile yeni edebi yaklaşımların önünü açmıştır. “...ele aldığı konu, konuyu işleyiş tarzı ve iç monolog, bilinç akışı, alıntı gibi yeni anlatım tekniklerini kullanması bakımından *Tanpınar*’ın izini süren bir romandır.” (Korkmaz, 2013: 511) Moran, “*Tutunamayanlar*” romanındaki zenginliğin ve ansiklopedik çeşitliliğin Atay’ın ironisine hizmet ettiğini ifade eder. Romanda Osmanlıca, Öztürkçe ve Türkçe üzerine yapılan değerlendirmeler, şiir, ansiklopedi, günlük, tiyatro, biyografi, mektup gibi çeşitli söylemler ile zenginleşen içerik romanı farklı kılmaktadır. (Moran, 2001: 270)

Çoğulcu bir potansiyele sahip olan Atay, Hermann Hesse, Dostoyevski, İvan Gonçarov’un ‘Oblomov’, Robert Musil’in ‘Niteliksiz Adam’, Kafka, Heidegger, Sartre, Vladimir Nabokov’un ‘Solgun Ateş’, Choderlos de Laclos, Stendhal, Henry James, Tolstoy, Lewis Carroll, Sabahattin Ali, Yusuf Atılgan, Ece Ayhan, Cemal Süreyya, Orhan Veli, Shakespeare, Virginia Woolf, Kemal Tahir, Halit Refiğ, Halit Ziya Uşaklıgil, William Faulkner, Toynbee, Spengler, Oscar Lewis, Frantz Fanon, James Joyce, Joseph Conrad, Çehov, Thomas Mann gibi kişiliklerden ve eserlerden etkilenmiştir. (Ecevit, 2017: 252- 253) Ancak bu etkilenme onun özgünlüğüne zarar verecek şekilde olmamıştır. Örneğin “*Tutunamayanlar*” romanında kendisine bir hürriyet rehberi olarak gördüğü Selim’in intiharı sonrasında Turgut’un çıktığı varoluşunun keşfi yolculuğu, Gürle’ye göre “... *Nabokov*’un ‘*Sebastian Knight*’ın *Gerçek Yaşamı*’ adlı kitabının olay örgüsünü andırır.” (Gürle, 2018: 37) Okuyucuyu romanın içerisine dahil etmek isteyen bu iki yazar romanlarında parodi ve oyun imkanlarını kullanmaktadır. Batı’nın akılcı yönelimleriyle olan hesaplaşması yönüyle de Dostoyevski’yi andırır. Bu esintiler kahramanlar üzerinde değerlendirildiğinde ise “*Tutunamayanlar*” romanındaki Selim’in, Don Kişot ve Sanço Panza kişilerinin imgesel yönden benzeri olduğu görülmektedir. Bu imgesellik Batı

entelektüelliği ile yerelliğin sentezindedir ancak Atay bu sentezi özgünlüğünü koruyarak eserlerine işlemeyi bilmiştir. (Gürle, 2018: 80-81)

Atay'ın sahip olduğu tarih anlayışı, Goethe ve Hegel'in sonucu belirgin bir anlam çıkarımından uzak çeşitlilik içeren bir yapıdadır. Atay'ın kendisi ile ve diğer yazarlarla iletişim ve etkileşim halinde olan yazar anlayışı, onu Goethe'den ayırmaktadır. Atay'ın romanında zaman ve mekânın bütünselliği Goethe'nin algısına yakındır. Atay, roman kişilerini belirli kalıplarla şekillenen formlara oturtmaması, öz bilinç yoluyla değişken ve aktif bir roman kişisi portresi oluşturması yönüyle Dostoyevski çizgisindedir. “*İlk gençliğinden bu yana; Mişkin'lerin, Raskolnikof'ların dünyasıyla iç içe yaşar Oğuz Atay, Dimitri ve İvan Karamazov'un çatışmalarında kendi iç çelişkilerini bulur.*” (Ecevit, 2017: 203) Atay'ın eserlerindeki diyalojik yapı, Dostoyevski'nin metninin yansımaları olmakla birlikte 20. yüzyılın modernist – postmodernist izlerini de barındırır. Atay'ın metinlerinde Doğu- Batı sorunsalı, İsa simgesinin metin içindeki kullanımı, trajik, komik ve grotesk anlatım tavrı, karşıtlıklar evreninde yoğun ruhsal duyarlılıklar yaşayan kişilikleri ve metinlerarası geçişleri genellikle Dostoyevski etkisindedir. (Ecevit, 2017: 211-213) Aynı zamanda bireyin yeryüzündeki hiçbir belirsizliği aydınlatacak güçte olmaması, bu sırrın derinliklerine ulaşmak için izlediği her yolda kendi acizliğinin farkına varacağı fikri Dostoyevski düşüncesi ile aynı doğrultudadır. Atay, modernist teknikleri kendisine özgü yönelimlerle şekillendirip dönüştürebilen başarılı ve özgün bir yazardır. Joyce ve Atay'ın ortak amacı olarak geleneksel kalıpların yıkılması düşüncesi vardır. Alışılmış ve sıradan olanın yıkılması, zamansal ve mekânsal parçalanmalarla desteklenerek eserleri farklı ve özgün kılmıştır.

Atay, özellikle romanlarında Doğu-Batı çatışmasını ve aykırılıklarını kendi bünyesinde hisseden bireyleri ve onların yaşadıkları ruhsal çalkantıları konu edinmiştir. Eserlerinde çözüm odaklı tavır almayan yazar aslında Türkiye'nin toplumsal yapısında bu çatışmanın yerini ve genelde toplum özelde ise birey üzerindeki etkisini gözler önüne serer. Kişilerin ruhsal algısıyla yani bilinç ve bilinçaltı irdelemesi gerektiren bir çözümleme ile anlaşılır kılınması sonucunda eserlerindeki ana sorunun bireysel olduğu kanısına varılabilir. Ayrıntılarla zihnini meşgul eden ve sonucunda açığa çıkan kurguyu eserlerinde harmanlayan Atılgan için en önemli ayrıntı insandır. Çünkü bireyin ruhsal çalkantılarıyla, sevinci, özlemi, aşkı yani tüm varlığıyla çağdaş toplumun trajedisi de yansıtılmış olur.

Oğuz Atay'ın roman kişileri toplumsal koşulların yansıtıcısı olmaktan öte kendi iç dünyalarının sunduğu ruh haliyle özdeşleşmeye çalışan ve bu eylem esnasında da dış dünyanın bünyelerine tesir ettiği yıkımlarıyla savaşıyor özgün karakterlerdir. Atay'ın romanının atmosferinde esasında ruh madde birliği solunur. Atay için romanında esas kurmak istediği hakimiyet belirsizlik ve değişim dönüşüm esasına dayandığından dolayı “...toplumsal bir eleştiri öneren hicvin monolitik ciddiyetine karşılık, ironinin yarı alaycı- yarı ciddi tonunu” (Gürle, 2018: 111) esas alır. Çift anlamlar içeren kelime ve cümle yapılarıyla, sözcükler üzerine kurduğu birtakım oyunlarla ve metaforlar üzerinde yaptığı belirsizlikler ile romanını şekillendiren Atay, eserini farklı kılmayı başarır. Goethe ve Atay'ı benzer kılan başlıca nokta metinlerinde hâkim olan biyografik temanın etkisinin kendi yaşamlarından izler de taşımasındandır. Michel Foucault'un yazarı öncelemediği bir kurgu anlayışından esinlenen Atay, kurgusunda yazarı bu merkezi konumdan mümkün olduğunda uzaklaştırmayı tercih etmiştir. (Gürle, 2018: 166)

Oğuz Atay'ın aydın kişiler üzerine tavrı oldukça nettir. Oğuz Demiralp'in söylediği gibi Oğuz Atay, eserlerini oryantalizmin büyümesine kapılmadan Batılı bir Türk anlayışı ile yazmıştır. (İnci & Türker, 2012: 19) Bilgi ve kültürel yönden kendi varlığını ispatlamış, içinde bulunduğu toplumun sorunlarıyla yakından ilgilenen, gelişim ve ilerlemeleri yakından takip eden ve bu gelişmelerin ülkesine uyarlanma aşamasında kendi değerlerinin yitirilmesinin karşısında olan bir aydın kimliği çizmiştir. İroni ile acı bir eleştiri getirdiği küçük burjuva aydını kendi değerlerinden uzaklaşmış ve kendi varlık bilincine de erişememiş bir bilinçtedir. Ancak Atay, eserlerinde aydın hassasiyeti üzerinde dururken herhangi bir öğretici kimlikle yaklaşarak çözüm odaklı bir tavır almak yerine sadece bu olumsuzluğu yansıtmakla yetinmiştir.

Kalıplaşmış düşünceler ve değerler doğrultusunda hareket eden bireyin kendi varlığının özüne ulaşma çabasında her zaman kısıtlanacağını düşünen Atay, eserlerindeki kişileri seçerken kalıplaşmış, doğallıklarını kaybetmiş kişileri parodi, ironi ve oyun imkanlarını kullanarak sıradanlıktan uzaklaştırmaya çalışır. Feridun Andaç'ın ifade ettiği gibi “... toplumla ve roman düşüncesiyle sürekli sorgulayıcı bir alışverişi vardı.” (İnci & Türker, 2012: 66) Toplumun sahip olduğu kalıplaşmış düşüncelerin bireyler üzerindeki olumsuz etkilerine herhangi bir eleştiri getirmek yerine bu kişiler öncülüğünde topluma yabancılaşmanın bireyler üzerindeki yansımalarını okura sunmak ister.

Atay'a göre anlatmak bir ihtiyaçtır aynı zamanda anlamın derinliklerinde kaybolup anlamsızlıkla anlamlı kılınmaktır. Acı bir serzenişin ironinin kalıplarıyla neşelendiği, umutsuzluğun trajikomik yansımalarıyla sentezlenen, geleneksel değerler ile çağdaş yaşam pratiklerinin çatışmasından beslenen eserleri ile çok sesli bir anlatım tarzı geliştirmiştir.

Melankolik bir yaklaşım ile ele alınan konuların okuyucunun zihinlerini kaplayan bir karanlık olmaktan çıkmasını sağlayan etmen Atay'ın eserleri içerisinde serpiştirdiği mizahi yaklaşımları olmuştur. Bilinç akışı yönelimleri eserlerinin psikolojik açıdan tahlilini gerektirmektedir. Atay, eserlerinde kahramanlar üzerinden verdiği duygu durumlarında kendi kişiliğindeki zıtlıkları da aktarmaktadır. Selim'in duyarlı, duygusal ve çekingen kişiliğinin altında yatan hırçın ve kendi yaşamına son verecek bir gözü karalıkta oluşu bu etkilenmenin sadece bir boyutudur. Enis Batur, Oğuz Atay'ı '*çift portreli bir insan*' olarak değerlendirmekte onun dayanıklı yönünün karşısına kırgın ve umutsuz bir yönünü de eklemektedir. (Ecevit, 2017: 176) Kahramanlarının zihinlerinden geçen anlık ve karmaşık düşüncelerinin eserde bir beyin süzgecinden geçirilmeden sunulması okuyucu tarafından karmaşa olarak adlandırılabilir. Ancak Murat Belge'nin ifade ettiği gibi ilk bakışta çok dağınık bir yapıdan ibaret olarak algılanan "*Tutunamayanlar*" romanı aslında bütün malzemelerin titizlikle seçilmesi ve bir bütünlük oluşturacak şekilde yapılandırılmasıyla ortaya çıkan bir işçiliğin eseridir. Roman kahramanlarının zihinsel süreçlerini ve yaşadıkları bireysel boşluklarını psikolojik bir sentez ile ilişkilendiren Atay, dilin simgesel kullanımı yoluyla belli bir kategorideki insanı da yansıtmıştır. (Belge, 2016: 203-204)

Oğuz Atay'ın eserlerindeki karşıtlıklar her zaman okuyucunun zihninde toparlanması gereken parçalardan oluşur. Parçaların bir araya gelerek bütün oluşturamaması durumunda eserler herhangi bir anlam boyutuna erişemez. "*Alman araştırmacı Tatjana Seyppel 'Oğuz Atay'ın Dünyası' nda, onun metinlerindeki karşıtlıkları kategorize etmeyi dener: '1. Örnek arayışı- Onların etkisi altında kalma korkusu. 2. Aşırı uyum- Uyumculuğa karşı direnme. 3. Kendini sınırlamama- Yalıtılma. 4. Konuşmak- Olmak. 5. Tüketmek- Üretmek.'* Bu biyografinin yazarı Yıldız Ecevit ise '*Oğuz Atay'da Aydın Olgusu*' adlı kitabında karşıtlıkları; Doğu- Batı kültürleri, ruh- madde ve roman estetiği bağlamında ele alır." (Ecevit, 2017: 175) Eserlerin karşıtlıklar ile şekillenen kurgusunun yanı sıra kronolojik zaman kalıplarından uzaklaşarak

zamansal kırılmaların montaj tekniği ile ortaya konulmasıyla romandaki bütünlüğün okuyucunun dikkatine göre korunması, soyut ve somutluğun bütünlüğünde bireylerin iç dünyalarına yaptıkları yolculuklar ile sağlanan kurgu eserlerinde dikkat çekmektedir. Çok dilli ve çok sesli eserlerinde özellikle ironi, oyun, gülmece, parodi, pastiş, anırtırma ve alıntı yoluyla bir anlatım yönü yakalamıştır. *'Tutunamayanlar'* da geçen metin içi metin yöntemi Ecevit'in ifadesiyle *'Türk edebiyatındaki ilk bilinçli üstkurmaca örneğidir.'* (Ecevit, 2017: 254) *'Tehlikeli Oyunlar'* da simgesel öğelerle karanlık bir anlatımın yansıdığı çağrışımlar yer almaktadır. *'Bir Bilim Adamının Romanı'* adlı eserinde diğer romanlarında görülen ironik tutum etkisini kaybeder, TÜBİTAK'a sunulacak bu eser daha tutuk bir dille didaktik yönüyle hâkim kılınmış bir romandır. Türk edebiyatında biyografinin roman türü olarak yer aldığı ilk örneklerdendir. Çeşitli eleştirmenlerce bu roman, Atay'ın kişiliğinde önemli bir dönüşüm evresi olarak değerlendirilir ve olumlu düşünceler gelişir. Eserleri biçimsel yönlü benzerliklerin yanı sıra içerdikleri motifler yönüyle de benzer özellikler taşımaktadır. Üstkurmaca öğelerle kurulan *'Oyunlarla Yaşayanlar'* gerçeküstü ve soyut öğeleri de barındırmaktadır. Avangardist Batı tiyatrosundan, Antik Yunan tragedyasından, Shakespeare'dan, tuluat tiyatrosundan izler taşımaktadır. (Ecevit, 2017: 410, 424, 425) 1974 yılından sonra ise Atay'ın bireysel yöneliminin toplumsal boyuta taşındığını ifade eden Ecevit, *'Beyaz Mantolu Adam'*, *'Unutulan'* ve *'Korkuyu Beklerken'* adlı öykülerinde *"kafkaesk alegori ya da modernist imge diye adlandırabileceğimiz türden estetik oluşumlar"* (Ecevit, 2017: 477) bulunduğunu söyler. Atay'ın son öyküsü ise *'Demiryolu Öykücüleri- Bir Düş'* tür. *"Eylembilim"* adlı eserini sinematografik kılarak, müzikle renklendirmeyi tercih etmiştir. (Ecevit, 2017: 521)

Onun gazetecilik ve dergicilik serüveninin ilk etkileri ortaokul yıllarında bir arkadaşıyla birlikte yöneldiği duvar gazeteciliği fikrinde görülür. Üniversite yıllarında da edebiyat, felsefe, sanat tarihi, psikoloji, tarih ve ekonomi gibi çeşitli alanlarda okumalarını sürdürür. Pazar Postası dergisinde yayımlanan *"Hindistan'da son olaylar ve NEHRU"*, *"Asya'nın Hür ve Demokrat Devletleri arasına katılan Singapur ve Nepal"* ve *"Amerika'da İkinci Grev Tehdidi"* adlı yazılar Oğuz Atay'ın imzasını taşıyan üç yazıdır. Derginin edebiyat ve sanat yönünün gelişmesiyle birlikte Oğuz Atay ve Doğan Dik tarafından *"Beş Romancı Köy Romanı Üzerine Tartışıyor"* adlı yazı dizisi yayımlanır. Bu beş romancı Kemal Tahir, Orhan Kemal, Mahmut Makal, Talip Apaydın ve Fakir Baykurt'tur.

1970 yılında “*Topoğrafya*” adlı bir nevi ders kitabı niteliğindeki kitabı yayımlanır. 25 Nisan 1970 tarihinde günlük yazmaya başlamıştır. 1968 yılında başladığı “*Tutunamayanlar*” adlı romanını 1970 yılında tamamlar. Romanın ilk bölümü 1971 yılında aralık ayında, ikinci cildi ise 1972 yılında yayımlanır. “*Tehlikeli Oyunlar*” romanı ise 1973 yılında mayıs ayında yayımlanır. “*Bir Bilim Adamının Romanı*” TÜBİTAK’ın matbaasında basılır. 1975 yılında Bilgi Yayınevi’nde yeniden yayımlanır. “*Oyunlarla Yaşayanlar*” adlı eseri Atay hayattayken oynanmaz, 1985 yılında İletişim Yayınları tarafından yayımlanır. “*Korkuyu Beklerken*” adlı eseri Hayati Asilyazıcı’nın öncülüğü ile May Yayınları tarafından 1975 yılında şubat ayında yayımlanır. Atay’ın günlüğü 1987 yılında İletişim Yayınları tarafından basılır. İletişim Yayınları tarafından “*Günlük ve Eylembilim*” adıyla 1987 yılında yayımlanan eseri 1998 yılında “*Eylembilim*” adıyla ayrı bir kitap olarak basılır.

1.1.3. Eserleri

a. Roman: Tutunamayanlar (1972), Tehlikeli Oyunlar (1973), Bir Bilim Adamının Romanı (1975), Eylembilim (1998).

b. Öykü: Korkuyu Beklerken (1975)

c. Tiyatro: Oyunlarla Yaşayanlar (1975)

ç. Günlük: Günlük (1987)

d. Yazılarından Bazıları: Yolculuk, Ne Yapmalı, Hindistan’da son olaylar ve NEHRU, Asya’nın Hür ve Demokrat Devletleri arasına katılan Singapur ve Nepal, Amerika’da İkinci Grev Tehdidi, Beş Romancı Köy Romanı Üzerine Tartışıyor (Doğan Dik ile birlikte hazırlanan yazı dizisi)

e. Ders Kitabı: Topoğrafya

f. Çeviri: Godot’yu Beklerken (Beckett’ten, ölümünden sonra ulaşılamamıştır.)

1.2. Yusuf Atılgan Hakkında

1.2.1. Hayatı

Yusuf Ziya Atılgan, 27 Haziran 1921 tarihinde Manisa'nın Göktaşlı mahallesinde doğmuştur. Babası Hamdi Bey, annesi Avniye Hanım ve erkek kardeşi ise Turgut Atılgan'dır. Atılgan, ailesi ile birlikte 1922 yılının Eylül ayında Yunanlıların terk ederken yaktıkları kentteki evlerinden kaçarak dağa sığınmıştır. *"...1922 yılı Eylül başında Yunanlıların kaçarken yaktıkları kentten bizler dağa sığınırken ne babam ne de dayım alabilmiş beni anamın kucağından; o sıralar incecik, çelimsiz bir kadın olan anam çıkarmak zorunda kalmış beni dağa."* (Yüksel vd., 1992: 101) Daha sonra ise Hacırhmanlı köyüne yerleşmişlerdir. Aşar memuru olarak görev yapan babası görevinden ayrılıp bu köyde bir bakkal dükkânı açmıştır.

Atılgan, ilkokulun ilk üç sınıfını köyde Hacırhmanlı İlkokulu'nda, son iki sınıfı ninesinin yanında Manisa Necatibey İlkokulu'nda ve ortaokulu ise Manisa Ortaokulu'nda okumuştur. Ortaokul yıllarında Muradiye Kitaplığı'na sık sık giderek kitap okuyan Atılgan, derslerinde de oldukça başarılıdır. Ona okuma sevgisini aşıl原因 annesi Avniye Hanım ve ninesi olmuştur. Annesi zamanın çok okunan kitaplarını örneğin Burhan Cahit'in romanlarını okumuştur, ninesinden de masallar dinlemiştir. Mahir Ünlü ile Milliyet Sanat dergisinde yaptığı röportajda ortaokulu bitirdikten sonra bağbozumu zamanında ailesine yardım ettiğinden dolayı liseye kayıt yaptırmakta geciktiğini, 1936 yılında Manisa'da lise olmadığını ve İzmir Lisesi'nde de kontenjan kalmadığı için liseyi üç yıl boyunca yatılı olarak Balıkesir'de okuduğunu ifade eder. Yatılı okulda okuduğu dönem çarşıdaki bir kitapçıdan kitaplar kiralamış daha sonra ise çevresinden ödünç kitaplar alarak okuma alışkanlığını devam ettirmiştir. Lise döneminde şiirler, hikayeler yazmaya başlayan Atılgan, lise son sınıftayken cinayet ile ilgili bir roman yazmıştır ancak yazdıklarını hiç kimse ile paylaşmamış ve onları yırtıp atmıştır. (Yüksel vd., 1992: 14)

Öğretmenlik mesleğini çok seven Atılgan, 1939 yılında Balıkesir Lisesi'nin edebiyat bölümünden mezun olunca Vezneciler'deki Zeynep Hanım Konağı'nda öğretim yapan Edebiyat Fakültesi'ne kaydını yaptırmıştır. Maddi imkansızlıklar nedeniyle eğitimi sırasında askeriye'ye başvurmuş ve kabul edilmiştir. Şiir, öykü yazmaya devam ederken aynı zamanda sinemaya olan ilgisi de artmıştır. Öğrenim gördüğü okulun yanması üzerine geçici olarak Edebiyat Fakültesi'ne Dolmabahçe'deki Velihaht Dairesi'nde devam etmiştir. O yıllarda savaşın etkileriyle ve yeni ideolojilerin ortaya çıkmasıyla üniversite

gençlerinden oluşan topluluklar oluşmuştur. İleri Gençlik Birliği adındaki örgütlenmeye Yusuf Atılgan da dahil olmuştur. Aynı zamanda askeri öğrenci olan Atılgan, Ankara'daki altı aylık eğitiminin ardından Akşehir'deki Maltepe Askeri Lisesi'ne öğretmen olarak atanmıştır. Öğretmenlik görevinin onuncu ayında soruşturma geçirmiş ve Sıkıyönetim Mahkemesi'nde yargılanmıştır. 6 aylık cezasının bir kısmını Sansaryan Hanı'nda geri kalan kısmını da Tophane Cezaevi'nde olmak üzere on ay çekmiştir. 25 Ocak 1946'da serbest bırakılmıştır ama öğretmenlik hakkı elinden alınmıştır. Serbest bırakıldıktan sonra köyüne dönen Atılgan, 1947 yılında babasını kaybedince çiftçilik yapmaya başlamıştır. (Güngör, 2014: 7)

1949 yılında ise aynı köyde yaşayan Sabahat Hanım ile evlenmiştir. Okumanın ve sinemanın yanı sıra futbola olan ilgisi de devam etmiştir. Hacırhmanlı Spor kulübünün kurucusudur. En yakın arkadaşı İhsan Bayram'a "Evdeki" adlı öyküsünü okutmuştur. Daha sonra da yazmak eylemini ilerleten Atılgan yazdıklarını yırtmak yerine kayınbiraderi Nevzat Çorum'a ve kardeşine de okutmuştur ve yarışmalara önce farklı isimler ile daha sonra ise kendi ismi ile katılmıştır. Serpil Gence'nin "Aylak Adam" romanındaki "B" kahramanında kendisini görmesi üzerine Yusuf Atılgan ile yazışmaları başlamıştır.

1974 yılında Serpil Gence ile evlenerek İstanbul'a yerleşmiştir. 1979 yılında oğlu Mehmet Hamdi dünyaya gelmiştir. 1980 yılında Milliyet Yayınları'nda danışmanlık ve çevirmenlik yapmaya başlamıştır. Ken Baynes'in "Toplumda Sanat" adlı eserini çevirmiştir. Daha sonra Can Yayınları'na redaktörlüğe geçmiştir. 1986 yılında annesi vefat etmiştir. Atılgan ise 9 Ekim 1989 tarihinde geçirdiği kalp krizi sonucu vefat etmiştir. Mezarı Üsküdar'daki Bülbül Deresi Mezarlığı'ndadır.

1.2.2. Edebi Kişiliği

Yabancılaşma ve yalnızlık temalarını eserlerinde ustalıkla işleyen Yusuf Atılgan, kullandığı özgün üslup ve teknikler ile Türk edebiyatında önemli bir yer edinmiştir. Onu, Türk edebiyatında özgün kılan "*...geleneksel betimlemelerden, kurgulardan ve anlatma tekniklerinden farklı bir yol izlemesi ve yazıldığı yıllarda ülkemizde pek az romancı tarafından denenilen bilinç akışı, iç konuşma, geriye dönüş, leitmotif gibi zıtlıklardan ve karşıtıllıklardan yararlanması, geriye dönüş gibi modern anlatım teknikleriyle okuru ruhsal bakımdan sorunlu kişilerinin iç dünyasına çekmesidir.*" (Korkmaz vd., 2013: 515)

Böylece öykü ve romanlarında kullandığı üslup ve tekniklerindeki modern tavır ile Türk edebiyatında modern edebiyatın öncülerinden olmuştur.

1950-1980 yıllarının önde gelen yazarlarından olan Atılğan'ın eserlerinde yabancılaşma, varoluş problemlerinin getirdiği başkaldırı veya intihar düşüncesi, aşk karmaşası, sapkınlık derecesinde cinsellik dürtüsü, saldırganlık içgüdüğü ve yalnızlık gibi izlekler önemli bir yer tutar. Atılğan'ın bunlar gibi bireysel hassasiyetlerin yanı sıra toplumsal düzene dair hassasiyetine de eserlerinde eleştirel şekilde yer verdiği görülür. Atılğan, 1960'lı yıllarda varoluşçuluk akımından etkilendiğini ve bu nedenle Türkiye gerçekliklerine yönelerek yazdığını söylemiştir. (Yüksel vd., 1992: 76)

Yaptığı bir röportajda 'Anayurt Otel'i' adlı romanında bulunduğu coğrafyanın geçmişindeki siyasi ve sosyal olaylara karşı yaptığı üstü kapalı göndermeleri "... Keçecizade Malik Ağa vardır, orada konağı yaptıran. Konağın kapı kemerinde şöyle yazar: Bir iki laytmotif delik / Keçeci Zade Malik. Arap rakamlarıyla 'bir iki iki delik' 1255 ediyor; şimdiki tarihle 1839 (Tanzimat Fermanı'nın ilanı), 1876'da (I. Meşrutiyetin ilanı) Haşim Bey konağın hakimidir. Rüstem Bey 1908'de (İttihat ve Terakki'nin baskısıyla Kanunu Esasi yeniden yürürlüğe konur. 17 Aralık'ta da Osmanlı Meclisi Mebusanı açılır) evlenir. En sonunda konak 1923'te (Cumhuriyetin ilanı) otel olur." (Yüksel vd., 1992: 67) şeklinde ifade eden Atılğan, toplumsal konuları yansıtmakla yetinmiş ancak bu sorunlara karşı çözüm üreten bir tavır almamıştır.

Hikmet Dizdaroğlu, Yusuf Atılğan için çevrenin veya konunun ikinci planda kaldığını onun esas ilgisinin kişiler ve tutkuları olduğunu ifade etmiştir. Hikayelerinin kahramanlarının çoğunlukla aylak kişiler olduklarını söylemiştir. (Yüksel vd., 1992: 173-174) Kişilerin ayrıntılı betimlemeleri aynı zamanda bilinç akışı ve içsel konuşmalar ile psikolojik yönden de irdelenmesini sağlamıştır. Gerçekçilik yönünün ön planda olduğu eserlerinde kişiler bunalıma eğilimli kimseler olarak yansıtılmıştır. Çok iyi bir gözlemci olan Atılğan, gündelik hayatında temas ettiği kişilerin karakteristik özellikleriyle kurguladığı roman karakterlerini bireysel çalkantılar, toplumda yer bulma çabaları ve saplantılar yönünden değerlendirerek okuyucuya aktarmaktadır. Eserlerindeki yapının karmaşıklığı okuyucunun da eserde etkin rol bulmasını sağlamaya yöneliktir. Tekrara düşmeyen ve titizlikle kurulmuş cümle yapılarıyla eserleri dikkat çekmiştir ve bu titizliği ile kendi özgün üslubunu yakalamıştır. Roman ve öykülerinin kendi yaşamının ve duyarlılığının neticesinde ortaya çıkan aktarımlar olduğunu belirtmiştir. Bir öykü ve

romanın ancak sanatsal bir kurgu etrafında şekillendiğini ve gerçekçiliğini buradan aldığını savunmuştur. Milliyet Sanat dergisinde Mahir Ünlü ile yaptığı röportajda “...roman kişilerinin durumlarını küçük olaylarla, somut ayrıntılarla vermeye çalışırım. Soyut çözümler beni sıkar. Ayrıntıları titizlikle seçmeye çalışırım.” der. (Yüksel vd., 1992: 80) Örneğin Anayurt Oteli'nin kurgusunda Manisa'dayken gittiği Anavatan Oteli'nin sahibi Ahmet Efendi ve oğlu Zebercet, yazarın başarılı gözlemci kişiliği ile aktarılmıştır. (Yüksel vd., 1992: 71) Atılğan'ın kişilikler üzerinde yaptığı güçlü çözümler ruh tahlilleri yönü ile kuvvetli olan bu romanı açığa çıkarmıştır.

Eserlerindeki kişiler yabancılaştırmanın getirdiği yalnızlık girdabında sürüklenen ve kurtuluş olarak ironik tutunuşlara yönelen ancak umutları hayal kırıklıklarına dönüşen kişilerdir. Atılğan, köy hayatını iyi bilmesine rağmen eserlerindeki kişileri genellikle şehir hayatından seçmiştir. Bu kişiler genellikle kendi varlığını anlamlandıramamış, içinde bulunduğu sosyal çevrede de kendi varlığını ispatlayamamış ve varoluşsal problemler yaşayan kişilerdir.

1960-1970 yılları arası öykü yazarlarından olan Atılğan, yazdığı “*Bodur Minareden Öte*” adlı tek öykü kitabında köy, kasaba ve kentleri mekân olarak seçerek geleneksel ve modern toplumsal yapının çatıştığı noktaları değerlendirir ve bu çatışmanın bireyin ruhsal dünyasında meydana getirdiği yıkımı uyumsuzluk ve umutsuzluk açısından irdeler. Kentlerde yaşayan insanların varoluşsal çıkmazları ruhlarına sindirdikleri ve böylece başta kendilerine olmak üzere topluma da yabancılaştıkları bir tablo çizerken köy hayatını konu aldığı eserlerinde de aynı yönelimi çeşitli ruhsal sıkıntılara sahip kişiler ile ele almıştır.

Atılğan'ın edebi kimliğinin şekillenmesinde iyi bir okuyucu oluşunun etkisi yadsınamaz. Roman ve hikaye başta olmak üzere masal, şiir ve çeviri gibi çeşitli edebi türleri deneyen ve çok yönlü bir sanatkar olarak nitelendirebileceğimiz Atılğan, Batı edebiyatının ve felsefe dünyasının modernist çizgide olan isimlerinin de aralarında olduğu Dostoyevski, Gide, Montherlant, Camus, Sartre, Simenon, Huxley, Dylan Thomas, Kierkegaard, Joyce, Green, Capote, Sait Faik, Vüs'at O. Bener, Nezihe Meriç, Çehov, Faulkner, F.H. Dağlarca, B. Necatigil, M. Eloğlu, E. Cansever, T. Uyar ve C. Süreya gibi isimlerden etkilendiğini Varlık dergisinde R. Görel ile yaptığı bir röportajında ifade etmiştir. (Yüksel vd., 1992: 57) Aynı zamanda fakülte yıllarında Halide Edip

Adıvar, Ragıp Hulusi, Raşit Rahmeti Arat ve özellikle Ahmet Hamdi Tanpınar'dan ders almasının onun yazarlık mizacının gelişmesinde etkisi büyüktür.

Atılğan'ın romanlarında ve hikayelerinde dil sade ve anlaşılırdır. Cumhuriyet dergisinde Refik Durbaş ile yaptığı röportajda eserlerini kaleme alırken ki titizliğinden bahsederken yazdıktan sonra düzeltme yapılmaya gerek kalmayacak şekilde özendiğini ifade etmiştir ve hatta Türkçeyi doğru kullanmayan yazarların kitaplarını okumadığını söylemiştir. (Yüksel vd., 1992: 72-73) Ayrıca eserlerindeki kişilerin yaşadıkları topluma ait dilin imkanlarından faydalanarak diyaloglara yer verdiğiinden yöresel dil ve ağız özellikleri ile eserlerini renklendirmiştir.

1955 yılında Tercüman Gazetesi'ndeki öykü yarışmasına ısrarlar üzerine "Kümesin Ötesi" ve "Evdeki" adlı öyküleriyle katılmıştır. Yarışmada birinciliği alan "Evdeki" adlı öyküsünü Nevzat Çorum adı ile göndermiştir. Ziya Atılğan adıyla gönderdiği "Kümesin Ötesi" adlı öyküsü ise bu yarışmada yedinci olmuştur. Gazeteye resim göndermediğinden meçhul yazar olarak adlandırılmıştır. "Aylak Adam" romanını yazarak Cumhuriyet Gazetesi'nin roman yarışmasına göndermiştir. 28 Haziran 1958 yılında Cumhuriyet Gazetesi'nde ikinciliği açıklanmıştır. "Aylak Adam" 1959 yılında Varlık Yayınları arasında kitaplaştırılmıştır. Birinci ve üçüncülüğü alan romanlar gazetede tefrika edilmiş olmasına rağmen bu roman tefrika edilmemiştir. O dönemde Atılğan, yazdığı öyküleri Varlık Dergisi'ne, çeviri ve deneme yazısını da a Dergisi'ne göndermiştir. 1960 yılında öyküleri "Bodur Minareden Öte" adıyla a Dergisi'nde çıkmıştır ancak çok büyük bir ilgi görmemiştir. Köyde yaşıyor olması nedeniyle çevredekiler tarafından bir köy romanı yazması konusunda ısrar edilmiştir aynı zamanda az yazıyor olması nedeniyle sık sık eleştirilmiştir. Yazarlığın onun için yaşamaktan sonra geldiğini söylemiştir. Az yazıyor olmasının nedenini yazmaya başladığı anda bütün ayrıntılarına kafasını yormasına bağlamıştır. (Yüksel vd., 1992: 66) Bu dönem yazdığı köy romanı olan "Eşek Sırtındaki Saksığan" tamamlanmış olarak daktiloya gitmeyi beklerken Faulkner'in bir romanına benzerliği gerekçesiyle kendisi tarafından yakılmıştır. 1970'li yıllarını bunalımlı yıllar olarak nitelendiren Atılğan, "Anayurt Oteli" adlı romanını bu dönemde yazmıştır, 1973 yılında Bilgi Yayınları arasında çıkmıştır.

Prof. Dr. Oğuz Onaran'ın evinde kaldığı dönemde onun küçük oğlu Korkut'a masal anlatmış ve onun için masallar yazmıştır. Sade bir dil ve yalın bir üslup ile yazdığı bu masallar 1981 yılında "Ekmek Elden Süt Memeden" adıyla Cem Yayınevi'nde

çıkıştır. 1987 yılında “Anayurt Otelı” adlı romanı sinema filmine çevrilir. O dönemde yazmakta olduğu bir romanı bulunan Atılđan, 1989 yılında sağlık sorunları yaşamaya başlar. Bu nedenle işkence konusunu işlediği “Canistan” adlı romanının son bölümünü bitirememiştir.

Daha çok romancı ve hikayeci kimliği ile tanınan Atılđan, Refik Durbaş ile yaptığı röportajda iki tane şiirinin olduğunu ve birinin Enis Batur’un çıkardığı Yazı Dergisi’nde yayımlandığını belirtmiştir. (Yüksel vd., 1992: 72-73) Roman ve hikayelerde de şiirselliğin ön planda tutulması gerektiğini savunurken kendi roman ve hikayelerine de örtük bir şekilde şiirsel, imgeci tavrı yansıtmiştir. Hatta köyde hayatını geçiren bir yazar olarak eserlerine şehir hayatını yansıtması noktasında gelen eleştirilere de şehir hayatının şiirselliği daha rahat sunacağı bir ortam oluşturduğunu düşündüğünü ifade ederek açıklama getirmiştir. (Yüksel vd., 1992: 61) Modern yaşam tarzının beraberinde getirdiği varoluşsal çalkantıların birey üzerinde yansımaları ruhsal çöküntüler şeklinde dir. Köy hayatında hakim olan yaşam telaşı ise bireyin zihnini meşgul ederken onun varoluş problemleri ile daha az karşılaşmasına yol açar. Atılđan şehir hayatının şiirselliği yansıtma konusunda daha doğru bir alan oluşturduğunu savunurken aslında tema bakımından şaire sunduğu çeşitliliği ifade etmek istemiş olabilir. Çünkü modern yaşamda karşılaşılan bireysel tutunuşlar ve çıkmazlar şiirsel boyutta da yeni ve çeşitli temalara kapı aralar.

1.2.3. Eserleri

a. Roman: Aylak Adam (1959), Anayurt Otelı (1973), Canistan (2000) ‘Tamamlanmamış roman’

b. yk: Bodur Minarenden te (1960), Ağaç (1981), Eylemci (Bütün ykleri, 1992)

c. Masal: Ekmek Elden Süt Memeden (1981)

. Çeviri: Toplumda Sanat (K. Baynes, 1980)

d. Piyes: ıkış Gecesi (1947)

e. Yazıları: Faulkner’i çevirmek (1960), Akkuş’un lm (1980), Kendileri ve Kentleri... (1981), Nasıl Yaşıyorlar, Nasıl Yaratıyorlar? Sıradan Bir Gün (1982)

f. Kitaplaşmamış şiirler: l Su (1978), Ayrılık (1980)

g. Kitaplaşmamış Çeviri Şiirler: Gözler (Ezra Pound'dan), Bir Yerde Hiç Gitmediğim (E. E. Cummings'ten)

ğ. Kitaplaşmamış Çeviri Yazıları: Kierkegaard'dan (Korku ve Titreme 'den: 1961), Kierkegaard'dan (Günce'den:1961), Kierkegaard'dan (Ölümcül Hastalık 'tan: 1962)

h. Bitirme Tezi: Tokatlı Kâni: San'at, Şahsiyet ve Psikoloji (1943-1944)

İKİNCİ BÖLÜM

2. ANLAM VE ANLAMSIZLIK / KAVRAMSAL İÇERİK

2.1. Anlam Nedir?

Anlam, insan zihninde şekillenen tutarlı düşünceler ya da nesnel birliktir. Bir ses, sözcük, nesne, davranış, simge veya bir olgunun bireyin bilincindeki yansımalarının mantıklı bir ifadesidir.

Bilinenin farkındalığa erişmesi zihinsel bir süreç gerektirir. Belirsizlikten belirliliğe şeklinde yol izlerken benzerliklerle kurulan bağ onun asli anlamını oluşturmaktadır. Belirsizliğin ve belirginliğin zıtlığının bilinç üzerindeki bu yapılanması anlam birliklerini oluşturmaktadır. Walters, “Gerçekliğin her düzeyinde bilinç ana anahtardır.” der. (Walters, 1995: 170) Bilinç düzeyinde gerçekleşen anlamsızlık boşluklarının fikri bir birlik oluşturup bir anlama erişmesi bilincin önemini göstermektedir. Bilinç ağına yerleşen bir ses, sözcük, nesne, davranış, simge veya bir olgunun gerçekliği bilinçle özdeşleşebilmesinin gücüne bağlıdır. Bu etkileşim sonucunda bir bağ kurulamadığında ise o madde anlamsız olarak nitelendirilir ve zihinde bir belirsizlik meydana getirir.

Çok boyutlu bir zihinsel sürecin ifadesi olan anlam birçok düşünür tarafından farklı açılardan değerlendirilerek açıklanmaya çalışılmıştır. Çünkü anlam, anlatma ve alıcının algılaması ile şekillenir, bir düşünce ürünüdür. Örneğin Denkel’e göre anlama kavramının çözümlenmesinde birtakım düşünce, arzu gibi güdüler yer alabilir ancak bu kavramlar anlamsal olmayan kavramlarla açıklanabilir. L. Wittgenstein özdekçi yaklaşımla ele aldığı anlamlılığı doğrudan eğilimlerle açıklamaktadır. Gilbert Ryle’ye göre sözcükler işlevleri, rol ve amaçlarıyla sıkı bir ilişki halindedir. C. L. Stevenson’a göre ise sözcüğün anlamı, iletinin aktarılan birey üzerindeki etkisi ile sözcüğün etkisi değerlendirilir. (Denkel, 1984: 79- 82) Anlamsal boyutun açıklanmasında merkezde bireyin oluşu ortak noktanın düşünce yetisi olmasından kaynaklanmaktadır. Düşünebilen varlığın algı yetileri sayesinde yaşamsal süreçte edindiği deneyimlerin ilişkisi tekrarlanan veya herhangi bir simgeyle tutarlı ilişki kurarak çağrışım değeri kazanan ifadelerin anlamsal boyutları sorgulanabilir.

Anlamın birey ve düşünce ile temellendirildiği anlayışların yanı sıra farklı boyutlarda yapılan değerlendirmeler de vardır. Örneğin birey, iletişim ve anlam ağı da bir başka boyuttur. Çünkü düşünebilen bireyin zihnindeki kurguları başka bir birey ile paylaşabilmesi yani iletişim kurabilmesi sosyal bir varlık olan insanın bir diğer önemli yetisidir. Paul Grice, anlamın temelini iletişim yolunda aramıştır. Grice'e göre anlamın genel bir boyutta yapılan değerlendirmesi zihnin anlamsız olarak nitelendiği algıları da anlamlı kılar. Söylenenin, söylenme niyetinin içeriğinin belirlenmesi durumunda söylenimin anlam kazanabileceğini ifade eder. Grice'in aslında her ifadenin bir anlam ağına sahip olduğunu savunması ve anlamsızlığı reddetmesi Paul Ziff tarafından eleştirilir. Çünkü Grice'in kuramı anlamsız ifadelerin bile anlamlı sayılacağı yönünü vurgular. Ancak bazı kullanımlarda ifadeler hiçbir anlam taşımayabilir. (Denkel, 1984: 99, 113) Anlamın kökenlerini inceleme konusu haline getiren düşünürler anlam boyutunun anlamlı çözümlenmelerinin yanı sıra anlamsız olarak nitelendirilmesi yönünde kimi zaman eksik kalmışlardır. Anlamın zihinsel süreçteki değerlendirmesinin mantıksal bir boyuta oturtulamaması durumunda ise anlamın kökeninde bir anlamsızlık algısı da belirebilir.

Bireyin bilincinde maddenin netlik kazanabilmesi onun geçmiş zihinsel süreçlerdeki deneyimleri ile paraleldir. Zihin, eylemler ve anatomi arasındaki bağın, sağlıklı bir insan bilincindeki sentezi anlamsal tutarlık oluşturur. Bilincin içsel çatışmalarından arzular, duygular, düşünceler ve dürtüler anlamsal karışıklıklara yol açabilen gölgelerdir. Zihnin gölgesi olarak ifade edilebilecek bu karanlık, düşünce yolu ile aydınlanabilir. Düşünce eylemi ile zihnin gölgesini temsil eden dürtüler ile yüzleşen birey soyut kavramlar üzerinden de bilinçli bir anlamlandırma gerçekleştirebilir. Anlamlandırma tecrübesi kültüre ve sosyal çevreye, bireyin bilişsel geçmişine göre de çeşitlilik gösterebilmektedir. Bilinç ile özdeşleşen maddenin anlamsal tutarlılık sağlaması gerçeklik boyutunu güçlendirmektedir.

2.1.1. Anlamın Kökenleri ve Anlambilim

İletişim, bireyin yaradılışından gelen anlatma ihtiyacının, ifadelerin, nesne, olaylar, durum ve davranışların tasarlanmış iletim şeklidir. Bireye özgü olan düşüncenin aktarımı ilişkili nesnelere iletimi yolu ile başkalarına aktarılması ve anlaşılması durumudur. Maddenin anlamsal boyutunu oluşturan olgunun temelinde iletişim vardır. Dilin doğru kullanımı ile sözcük anlam değeri kazanır. Anlam kazanan maddenin özelliği

dil birliği ve uzlaşım sağlama yönleridir. Anlamın dil boyutu anlamın önemli bir yönünü oluşturmaktadır.

Arda Denkel'in ifade ettiği gibi anlamın öznel, nesnel ve ilişkisel olmak üzere üç özelliği vardır. Anlam ifadesinin ileten ve alıcısının anlık düşüncesinin içeriği öznel dir. Çeşitli anlam içeriklerinin evrenin değişik bölümleriyle karşılıklılık ilişkisi nesnel dir. İfadelerin düşünce ve evren ile olan ilişkisi de nedensel / ilişkisel özelliktedir. Yani madde anlamsal boyutta değerlendirilmesi için zihinde mantıksal bir tutarlılık sağladıktan sonra dış çevre ile de tutarlı bir ilişki kurmalıdır. Dil boyutunda kurulan anlam ilişkisi anlamın çok boyutluluğu üzerinde de düşünmeyi gerektirir. Bir yaklaşıma göre de sözcükler tek bir nesneyi ifade eder. '*Salt nesnel yaklaşım*' her sözcüğün anlamını bir nesne olarak belirler ve herhangi bir mesaj taşımazlar. Nesnenin doğru ya da yanlış boyutu onun anlamını temsil eder. (Denkel, 1984: 15-18) Bir ifadenin anlamı olduğunda fakat nesne gösterilmeyen durumlarda soyut nesnelere yönelirken ayrıca çözümlenmeye de başvurulmuştur. Yani ifade daha yalın somut nesnelere çözümlenmiştir. Daha yalın somut aktarımlar ile ifadenin anlamsal boyutunun zihinsel süreçte kolayca çözümlenmesini ve belirlenmesini sağladığı düşünülür. Çünkü soyut nesnenin zihinsel boyutta deneyime dönüşmesi daha zordur.

Aristoteles, duyulardan alınan zevki insanların doğal olarak bilme isteğine sahip olmasıyla ilişkilendirir. Örneğin görme duyusuna karşı bireyde açığa çıkan isteğin onun çevredeki nesne, kişi veya olayların bilgisine ulaşarak bütün görünür şeylerin diğerleri ile arasındaki farkları tespit edebilme arzusundan kaynaklandığını savunur. Thomas Aquinas ise bilginin imkanını kabul ederken anlam ağı ile insanın düşünebilme ve anlamlandırma yetileri arasında ilişki kurar. Dış duyular vasıtasıyla edinilen algılama boyutunun yanı sıra bilginin işlevsel boyuta ulaşması için hayal gücü, anlamlandırma ve hafızanın da içinde bulunduğu iç duyuların da aktif olması gerektiğini düşünür. Ona göre duyusal bir anlamlandırma faaliyetinin yanı sıra sezgisel, akıl ile veya tanrısal haberler boyutlarıyla da bilginin varlığına erişilir. (Yıldız, 2017: 5)

John Locke'a göre, kesin bir bilginin varlığına ulaşabilmek için gösterge kavramı, şeylerin göstergesi olarak nitelendirilen anlama yetisinin nesnesi olan ideler ve var olan bilginin aktarılmasına vasıta olan sözcükler belirlenmelidir. Locke'ye göre söylenimlerin anlamlı olanlarının yanı sıra anlamsız olanları da vardır. Bu nedenle dili yetersizliklerden ayırma faaliyetinde göstergelerin doğru ve yerinde kullanımları ile oluşmuş yeni bir dil

görüşüne sahiptir. Sözcüklerin kullanım amaçlarına göre yaptığı değerlendirmede onların yeterlilikleri ve yetersizlikleri üzerinde durur. İletişim odaklı yaptığı tespitine göre dinleyicinin zihnindeki ile iletenin zihnindeki aynı idede uzlaşmıyorsa bu durum sözcüğün yetersizliği hususunda bir değerlendirme gerektirir çünkü böyle bir durumda anlamsızlık ortaya çıkar. (Birlik Türkmen, 2017: 265- 267) Locke'un bir düşünce ortaya çıkartması yönü ile anlamayı ifade etmesinin yanı sıra Wittgenstein ve Ryle ise anlamayı bir deneyim ve tecrübe karşısında bir tavır almak olarak değerlendirmiştir. Anlamın anlaksallığına karşı davranışçı yaklaşım herkesin gözlemleyebileceği nesneleştirmeler sağlamak yönelimindedir. Bu durumun uygulayıcılarından Bloomfield, bir kişinin içinde bulunduğu durumda uyarım karşısındaki tepkisi olarak söylenimi değerlendirmiştir. Anlamın deneysel bir açıklaması yönüyle değerlendirmesinde ise Quine, başka bir dili çeviren dilbilimcinin çeviri yaparken neler yapıyor olduğunu değerlendiren “*köktenci çeviri*” yolunu uygulamıştır. Anlamın anlaksal bir tecrübe olmasının yanı sıra düşünce ürünü olduğunu da savunabiliriz. Herhangi bir tecrübenin bireyin anlama yetisiyle olan ilişkisinde bir kavramın yerine onu çağrıştıran bir ifadenin de tamamlayıcı olarak kullanılabilir oluşu ifadeyi mantıksal boyutta anlamlı kılar. Örneğin Ivan Pavlov'a göre birbiri ile ilişkilendirilen yemek ve zil ikilisinin yemek yemeği çağrıştırdığı düşüncesi vardır. Zil yiyeceği simgelerken ağız sulanması ise çağrışımda aracıdır. Charles Osgood'da anlamı simgesel bir davranışla özdeşleştirme yolunu seçmiştir. Ancak burada hedef nokta gizli davranışsal değişimlerin çözümlenmesidir. Anlamın zihinde kalıcı bir merkeze konumlandırılmasının tecrübe ve deneyimlerle olan ilişkisi Ogden ve Richards'a göre yinelenen gözlemlerin bireyin zihninde oluşturduğu izler ile açıklanır. (Denkel, 1984: 64-71) Bireyin algısal yeteneği ile şekillenen bu anlamlandırma evresinde Locke'un ifadesinde olduğu gibi özelden genele bir sınıflandırma yolunun izlenmesi anlamın ana boyutunu belirginleştirir. Bu bir düşünme evresini gerekli kılar, süreç içerisinde mantıksal bir evreye çevrilen ifade anlamsal boyutuna ulaşmış olur.

Sözcüklerin anlamlarını inceleyen bilim anlambilim ya da semantiktir. “*Semantik, 'sema' gösterge kökenli (şu ya da bu anlama gelmek, anlam aktarmak) sözcüğüne bağlanır. Başlangıçta anlamın sıfatıdır, anlamsal demektir: Semantik bir değişim, anlamsal bir değişimdir; bir sözcüğün semantik değeri, o sözcüğün anlamıdır.*” (Guiraud, 1975: 9) Anlambilimin inceleme alanları ruhbilime, mantığa ve dilbilime dayanır. Günümüzde ise felsefi ve genel anlambilim alanları da oluşmuştur. Anlambilim, dilbilimciler tarafından üç farklı şekilde tasarlanmıştır. İlki sadece anlamın irdelenmesi

özelliğini taşır, ikincisi sözcüklerin anlam ağları üzerinde dururken üçüncüsü ise sözcüklerin, tümcelerin bağlı olduğu ögelerle kurduğu düzendeki ve kullanımlarındaki anlamı inceler. (Tamba-Mecz, 1998: 9-10)

Dilbilimsel anlamda anlambilim açısından değerlendirilme yapıldığında dilbilimcilerin, XIX. yüzyıl başlarından itibaren '*semazyoloji*' yani anlam incelemesi ifadesini kullandıkları görülür. Fransız dilbilimci Michel Bréal, anlamların incelenmesini ve anlam değişikliklerine sebep olan yasaları inceleyen bilim için '*semantik*' ifadesini kullanmıştır. (Guiraud, 1975: 10-11) Anlambilimi tarihsel olarak üç evreye ayırır. Birincisi 1883-1931 yılları arasında sözcüklerin tarihselciliğinin egemen olduğu evrimci dönem, ikincisi 1931-1963 yılları arasında tarihsel ve yapısal özellikteki karma dönem, üçüncüsü ise 1963 sonrası tümce ve sözceleme anlambiliminin geliştiği biçimselleştirilen kuramlar dönemidir. (Tamba-Mecz, 1998: 13)

Seslerin, sözcüklerin ve sözdizimsel kuruluşların işlevleri ile incelenmesi anlam sorunu ve anlamlama sorunlarını ortaya çıkarmıştır. Seslerin, sözcüklerin ve sözdizimsel kuruluşların zihinde bir algı oluşturması durumu anlamlamadır. Bir nesnenin zihinde imge uyandırarak çağrışım değeri kazanmasıdır. Anlıksal bir çağrışım ruhsal bir yapıdadır. Sözün anlamsal boyutu gösterge ve simgeler aracılığıyla algıda canlanır. Doğal ve yapay olmak üzere iki tür gösterge vardır. Yapay göstergeler görüntüsel ve saymaca olarak ikiye ayrılır. Fotoğraf, ses kayıt cihazları görüntüsel göstergelerin gerçeği doğrudan aktarım işlevleri de vardır. Ortak göstergelerin bireylerde uyandırdıkları algıları uyaran göstergeler ise saymaca göstergelerdir. Aynı zamanda nedenli ya da görüntüsel simgeler ve nedensiz ya da salt simgeler vardır. Dil, salt saymaca bir simgedir. Sözcüklerin anlamları arasındaki düzeni teknik göstergeler, sanat göstergeleri, bildirişim göstergeleri ve dinsel göstergeler belirlemektedir. (Guiraud, 1975: 17- 20)

Ferdinand de Saussure, kavramları işaret eden göstergeler dizgelerinin en önemlisi olarak dili görür. Bu göstergeler dizgesinde gösteren ile gösterilen arasındaki bağın nedensiz olduğunu ifade eder. Ona göre kendisini kullanan dilsel bir topluluk tarafından zorunlu bir seçim temeline oturtulan dil, birey tarafından değiştirilemez. Ancak dilin sürekliliğini sağlayan zaman, dil göstergelerini yani anlam alanlarını değişime uğratabilir. Böylece anlam boyutunun değişmesi noktasında bir tezat açığa çıkar. Ona göre sözcükler birbirleriyle ilişki halindedir. (Eyri & Köktürk, 2013: 131-134) Çağdaş dilbilimciler ise dilin salt bir değerler dizgesi olduğunu düşünmektedirler. Sözcüklerin

anlamının bulunmadığını, kullanımlarının olduğunu savunurlar. Gösteren ile gösterilen arasında mantıksal bir anlam bağı bulunmadığında gösterge nedensizdir. Dil simgesi de özünde saymacadır ancak nedensiz değildir. Kullanılan sözcüklerin hepsi nedenlidir. Dilin, ses nedenliliği, anlam aktarım nedenliliği, biçimsel yapı nedenliliği ve yakın adlılık nedenliliği vardır. Ses ve anlam aktarım dış nedenlik, biçimsel yapı ve yakın adlılık ise iç nedenliliklerdir. Sözcüğün her kullanımında kesin bir kavramı canlandırması, temel anlamını yansıtır. Bağlamsal anlam ise sözcüğün karşılığının tek bir kavramsal imge ile kurduğu bağıdır. Bu anlam ilişkisinde yan anlamlar da oluşmaktadır. Anlatımsal ve toplumsal değerler deyişsel değerleri oluşturur. Konuşanın isteklerini yansıtanlar anlatımsal değerli iken topluluğun ürünü olanlar ise toplumsal değerli deyişlerdir. Bir nesnenin anlamlandırılma değeri sözcük yaratımı ile başlar. Nesne, nesnel bir şekilde bir kavramı belirteceği gibi çağrışımlar ile de değer kazanabilir. Yansıma, aktarma, türetme, birleştirme yolları ve anlam aktarımları yolu ile sözcükler çeşitlenmekte, dil zenginleşmektedir. Sözcüğün anlamı bilinçli ve aynı zamanda toplumsal, bilinçsiz bir yaratımdır ve çağrışım değerleri ile anlam kaymaları gerçekleşebilir. (Guiraud, 1975: 30-45)

Dil, toplumsal yapı içerisinde serpilip değişebilir. Toplumların yaşadığı sözcük dağarcığındaki değişimin yanı sıra göndergenin kullanımdan kalkması, yeni seslerin eklenmesiyle oluşan zenginleşme veya anlamların başka bir ifadeye karşılık bulmasıyla dilsel bir gelişim süreci yaşanır. Söz dizimi ve edebi sanatların çeşitliliği ile ortaya çıkan anlam değişimleri eşzamanlı, süreç içerisinde dilde açığa çıkan anlam ve ses değişimleri de artzamanlı yöntemle ele alınabilir. (Sav, 2003: 148-149) Anlamın, algıda başka bir somutluğa bürünerek nitelendirilmesi Aristoteles'e kadar gider. Anlamların değişimleri, değişmeceler ilkçağda belirlenmiştir. "*Latin dilbilimcileri on dört çeşit değişmece sayarlar: Eğretileme, kapsamlayış, düzdeğişmece, adsayma, kaydırma, yansıma, ötele, niteleme, yerine, yummaca, saraka (dolaylama, aşırı devriklik ve abartma diye adlandırılan değişmeceleri kapsar.)*" (Guiraud, 1975: 48) Darmesteter ve Bréal gibi anlambilimciler anlam değişmelerini kapsamlama, mürsel mecaz ve istiare olmak üzere üç yaklaşımla değerlendirirken bunları anlam genişlemesi, anlam daralması ve anlam transferi şeklinde ifade etmişlerdir. Wundt, anlam değişimlerini ruhsal-çağrışımsal özellikleri, benzerlik ve bitişiklik yönleriyle ele alır. Ancak isim transferi ve anlam transferinin de birbirinden ayrı değerlendirilmesi gerektiğine dair fikirlerin gelişmesi sonucunda Schuchart bu ayrımı yapar. Çünkü isim incelemesi nesne ve kavramlar

vasıtasıyla sözlüğe ulaşmaya çalışmasıyla anlam bilim yani semantikten ayrılır. G. Stern ise anlam değişmelerini iç değişmeler ve dış değişmeler olarak ayırır. Dış değişmelerde isim değişikliğe uğramazken isimlendirilen nesnede anlam değişikliği görülür. Dilbilimsel değişmeler ise iç değişmeler olarak değerlendirilir. Ona göre ismin yer değiştirmesi, eşyayla ilgili bağıntının yer değiştirmesi ve kelime ile konuşmacının arasındaki öznel bağıntı yer değiştirmesi şeklinde iç değişmeler görülür. Ullman ise dilin muhafazakarlığından doğan değişmeler ile dilin yenileşmesinden doğan değişmeler şeklinde bir sınıflandırma yapmıştır. (Filizok, 2010: 4-7) Aslında anlam değişimleri birçok nedene bağlanabilir bunlardan biri de ifadenin örtülü, tabular yoluyla, bilinçaltı aracılığıyla, iletişimdeki kısıtlılık veya açık seçik bir şekilde yapılan adlandırmaları yoluyla gerçekleşen değişimdir. Bilimsel ilerlemeler ile beraberinde gelen değişimler, toplumsal, tarihsel veya dilin kökeni ile ilgili farklılıklar ise anlam değişimlerinin diğer sebepleridir.

Dili bir yapı olarak ele alan ve dilin bir dizge olarak nitelendirildiği yapısal dilbilim, dil ile söz arasında da bir ayrım yapar. Sözün soyut ve kapalı boyutunun yanı sıra dil somut, gösteren ve gösterilen birleşimli dilsel bir gösterge kuramına sahiptir. Dizgenin içinde diğer göstergelerle olan ilişkisi ve kendi doğası yapısal dilbilimin inceleme alanıdır. Dilbilimci L. Bloomfield tarafından dağılımcı dilbilim yöntemi gelişir. Bu görüşe göre anlam dil yoluyla iletimi basit bir şekilde sağlanan bilgi ile eşdeğerdir. Ögelerin dağılımı ve çağrışım değerleri, dizge topluluğundaki değişimleri ile anlam parçalara ayrılarak ifade kazanır. 1952 yılında ise Z. S. Harris ise bu inceleme alanını geliştirmiştir. Anlamın dil tarafından iletilen değişmeyen bir bilgi olarak değerlendirilmesi eşdeğerlik ile açıklanır. Daha sonra ise biçimcilik, anlambilim ve edimbilim akımları ortaya çıkmıştır. Biçimsel dilbilgisi tümcenin sözdizimsel alanlarına yönelir. Dönüşüm, türetme ve üretme evreleri ile dilin üretici işlevi ortaya konur. Böylece dilin salt biçimsel kavranması amaçlanmış ve dili bilgi işlemsel açıklayabilmek için hesaplanabilir bir çözümlemeye ve bilimselliğe gidilmiştir. B. Pottier'in geliştirdiği anlambirincik çözümlemesinde sözcüklerin anlambirincikleri ile olan ilişkisinin sonucunda sözcüğün kökü belirlenir. Edimbilim ise sözcüğü salt göndergesel işlevinin yanı sıra konuşmacının edimi ile özdeşleşebilmesi ve dinleyicide de herhangi bir etki açığa çıkarmasıyla değerlendirilir. (Karaağaç Delen, 2012: 37-43)

2.1.2. Anlamlılığın Katmanları

2.1.2.1. Ezoterizmde Anlam

“Ezoterik, (Yun. Esoterikos) terimi -kelime anlamı olarak- kadim Yunan’da, içerdiği bilgi çoğunluğa açıklanmayan ve sadece takipçileri arasında birinden diğerine ve genelde sözlü olarak aktarılan her türlü gizli doktrine ya da öğretiye uygulanan bir terimdir.” (Akıncı, 2008: 13) Gizli sırlar öğretisi olarak çevrilen ezoterizmin temel konusunu varlığın bütününe ruh ve beden ilişkisi içerisinde irdelerken ruhun içsel derinliklerindeki uyumun keşfedilmesi ve fiziksel uyumun algılanması oluşturur. Ezoterizme göre ruhun derinliklerine yapılan bu aydınlanma keşfi ancak fizikselliğin bütününe ulaşmak ile mümkündür. Fiziksel bütünlüğün ardında ruhun özgürlüğü ve bağımsızlığı söz konusudur. Ezoterik öğretiler, görünenin arkasındaki sırta ve derinliklere ulaşmayı amaçlamışlardır bu nedenle dogmalara, hurafelere sorgulamadan bağlanmazlar. Çünkü onlar için esas alınan akıl, mantık ve sağ duydur. Sezgilerle kabul edilen algısal soyutluğun öğretisi olan metafizik ile paraleldir. Ezoterik öğretiler de ruhun derinliklerindeki soyutluğu aydınlatmak için fizik ötesi tecrübelerle ihtiyaç duyarlar. Bir yaratıcının varlığına olan inanç doğrultusunda her varlıkta O’ndan bir iz olduğunu savunurlar. O’nun kadar kusursuz olamayan, bilinen ve bilinmeyen bütün varlıkların fiziksel ve ruhsal dönüşüm ve gelişimlerini tanımlayarak O’na dönmeye çalıştıkları fikrindedirler. Bunun için öncelikle kendi olgunluğunun bilincine ulaşılmalı sonra ise çevresindeki bireylerin olgunluğuna erişmesi gerekir. Ezoterizm öğretisinde Yaratıcı’nın özü ulaşılamaz, Mutlak Hiçlik olarak da ifade edilen öz, insanın iradesiyle ulaşabileceği bir noktada değildir. Yaratıcı ile yaratılışın tek ve bir olduğunu savunurlar ancak eşit olarak görmezler. Ezoterik öğretilerde yaratılmış bütün varlıklar içlerinde Yaratıcı’dan izler taşır. Ruhun ölümsüzlüğü fikrinde uzlaşan bu öğretiler ruhun gelişim aşamalarını aşan varlığın Yaratıcı’ya ulaşabileceğini savunurlar.

Ezoterik öğretisi, Rönesans’ın ve Hümanizm adlı felsefi akımın ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır. Merkeze insanın yerleştirildiği bir evren ve ruh beden bütünlüğüne ulaşım O’na ulaşmak arzusu bireyi eylemlerinde özgürlüğe yöneltmiştir. “*Petrarca ve Boccaccio gibi ezoterik düşünürler insanın evrenin merkezinde bulunduğunu, dünyanın insan ruhunu geliştirmek için bir araç olduğunu, ruhun hedefinin Tanrı’ya ulaşmak olduğunu, kısacası ezoterik öğretinin içeriğini kapsayan eserler yazdılar.*” (Gener, 1994: 139) Manetti, Erasmus, Mirandola, Montaign gibi düşünürler de ezoterik öğretinin

yansımalarından oluşan eserler yazmışlardır. Bireyin zihinsel yolculuğunda düşüncenin özgürleştirilmesi ile hakikate yani Yaratıcı'ya ulaşılabilir fikrine sahip olan Masonluk da ezoterizm ile ilişkilidir. Tüm insanların bu hakikat yolculuğunun sonucunda akıl yoluyla kusursuza ulaşmasını hedefler. Masonlukta üç sütun akıl, kuvvet ve güzellikten oluşmaktadır. Tanrı'yı adalet, hakikat, nur, ruh, çalışma ve aşk olarak görürler. (Gener, 1994: 139, 160)

Gizli kalmış sırların, sağ duyu ve aklın vesilesiyle ruhsal dönüşüm geçiren bireyde açığa çıkması akla mistisizm / gizemcilik öğretisini getirir. Mistisizm insan ruhunun düşünce ve sevgi yoluyla Yaratıcı ile kurduğu bütünlüğü, bu yolları ve geçen süreci belirlemeye çalışır. Yaratıcı'nın bilgisine sadece sevgi yoluyla doğrudan ulaşmasını amaçlaması yönüyle diğer ezoterik öğretilerden farklı olduğu görülür. Derin ve temel bir varoluşun sırrına erişmeyi deneyimler yoluyla sağlarlar. Varoluşsal bilincin ardından gelen barış ve mutluluk evrensel bir benlik anlayışına ulaştırır. Ezoterik ve mistik öğretilerden biri olan Gnostisizm, miladın ilk yüzyıllarında önce Akdeniz'de oradan da Orta Asya'ya yayılmış, mistik bir metotla uygulanan dinler, mezhepler ve bilgelik okulları için kullanılan bir öğretilerdir. Yaratıcı ile ruhun derinliklerindeki özün ilişkisine deneysel veya sezgisel yollarla ulaşmak amaçlanır. Toplumun bilincinde olmadığı Yaratıcı, İnsan ve Evren'in gizli inceliklerine eriştiklerini savunurlar. Onlara göre Yaratıcı'nın özüne ulaşmak insan iradesinin ötesindedir. Bu öğretiye göre Yaratıcı'nın kendisi Aeon'dur. İçinde zarafet, sükûnet ve düşünce taşır. Daha sonra çiftler halinde Aeon'lar yaratmıştır. Onların en alt seviyesindeki çifti Jesus ve Sophia'dır. Bilgelik karşılığı olan Sophia, kötü ve kıskanç Demiurge'yi doğurmuştur. Demiurge'nin kötülüklerinden korunmak için kurtarıcı olarak Mesih, Kutsal Ruh yaratılmıştır. Diğer bütün Aeon'lar bir araya gelerek Pleroma adında bir ışık bölgesi oluşturmuşlardır. Demiurge, Archon adını verdiği bir alt grup oluşturmuştur bu grup ise ruhların önüne engeller çıkarır. Ruhun tanrısal kaynaklı olduğunu düşündüklerinden dolayı özünde iyi olduğunu savunurlar. Ancak bedeni ise dünyaya ait buldukları için kötü olarak değerlendirirler. Ancak bazı bedenlerde tanrısal ışığın esir olduğunu düşünürler. Örneğin mesihi saf ruhunu ışığa bürünmüş bir kurtarıcı olduğunu ifade ederler. Onlara göre insanlar üst ruhsal, alt ruhsal ve karnal olarak gruplanmışlardır. Kendi varlığının özüne ulaşabilen insan kurtuluşa erer fakat karnallar için bir kurtuluş söz konusu değildir. Dünyanın Demiurgos tarafından özünde kötü olarak yaratıldığını düşünmektedirler. Evreni dünyasal kozmos, orta krallık ve Yaratıcı'nın krallığı olmak üzere

gruplandırmışlardır. Bir diğer ezoterik öğreti ise Hermetizm'dir. Hermetik öğretiye göre Yaratıcı ile birlik olabilmek için insanın yüce çabası gereklidir. Bu yüce çaba sonucunda bilgeliğe, yüce iyiliğe ulaşılır. Yaratıcı, bilinen ve bilinmeyen bütün varlıkların içindedir ancak özüne ulaşamayacak kadar da ötededir. Dünyanın kötü olduğu düşüncesi hâkim değildir, yüce olduğunu düşünürler. (Akıncı, 2008: 23-31) İşte bu düşünce etrafında şekillenen öğreti yaratılmış olan her şeyi kutsal görmektedir. Ruhsal evrende iyi olan insanın bedensel evrende kendilik bilincine ulaşması durumunda varlığının özünü tecrübe ettiğinde iyi olabileceklerini düşünürler. Evrendeki her şeyin anlamlı kılınması için bilgi ve aydınlanma yolunu seçmişlerdir.

Refik Algan'a göre ezoterik öğretilerin bilgisine birey dört kapısız kapıdan geçerek ulaşabilir. İslam tasavvufuna göre dört kapısız kapıdan geçmek için duymak, görmek ve olmak süreçlerinden de geçmek gerekir. Bu dört kapı şeriat, tarikat, marifet ve hakikat kapılarıdır. Yani birey, ezoterik bilgiye ulaşabilmek için evrensel hukuk yasalarına uygun hareket etmeli, ona kılavuzluk yapabilecek biri ile bu yola çıkmalı, çeşitli doğüstü deneyimlere erişmelidir böylece hakikat kapısına eriştiğinde yeniden doğmuş gibi olur. Bu dönüşüm evresini tamamlayan birey hayvansal sıfatlarını bastırarak olgunlaşmış bir birey olur. (Algan, 2006: 134)

Yaratıcı ile yaratılış arasındaki bağı sağlayan sınırsız bir ışık vardır. Yaratıcı'nın merkez noktadan çevreye doğru yaydığı sınırsız ışığın etrafındaki boşluğun oluşturduğu kusursuz daire mükemmel dengesinin bir yansımasıdır. Bu sınırsız ışığın o daireye ışıklar göndermesi neticesinde alemler oluşmaktadır. Bu ışıklar dört farklı alem oluştururlar. Bunlar ilk çıkış alemi, yaratılış alemi, şekillenme alemi ve hareket alemidir. Ezoterik öğretilerde yaratılışın sembolü Hayat Ağacı'dır. Hayat ağacı alemlerin hepsini kapsar. Ağaç sembolik olarak Yaratıcı'yı, kökleri ve dalları ise yaratılış seviyelerini ifade eder. Ağacın en üst seviyesi tanrısal özü, iradeyi ve sevgiyi temsil etmektedir. İnsan aklının ötesinde olan seviye Taç olarak adlandırılır boyutsuz bir nokta ile simgeleşmiştir. Tacın ruhsal boyutları inanç, haz ve iradedir. Tacın hemen altındaki ise bilgelik tezahürüdür, daha sonra anlayış gelir. Bu tezahürler geçmiş ve geleceğin ifadesidir. Arketipal ruh seviyesi, sevgi ve iradenin merkezidir, merhamet ve sertlik gibi insan iradesiyle idrak edilebilir oluşumların tezahürüdür. Kişisel benlik seviyesinde güzellik ve uyum vardır. Üst-Astral Plan seviyesinde ise zafer/ sonsuzluk ve görkem yer alır. Görkem ezoterik öğretilerde zekâ ile ilişkilendirilir. Alt Astral Plan ise rüyaların şekillendiği ancak oluşmadığı seviyedir.

Bilinçaltı ve yaşam enerjisi seviyesidir. Rüyaların imajlarını belirleyen Alt Astral Plan'ın enerji kaynağı olan Astral Işık'tır. Etherik ve Fiziksel Beden Yaratılış'ın onuncu aşamasıdır. Beden dünya ilişkisi içerisinde Yaratıcı'nın insan iradesine görünür kılındığı seviyedir. Ruhun kendi varlığını ifade etmesi düşünce, konuşma ve davranış ile mümkün kılınmıştır. Konuşmanın alemi ise Krallık tezahürüdür. (Akıncı, 2008: 81, 131, 135) Bu sistem bireyin ruhsal derinliklerini keşfetmesini aynı zamanda Yaratıcı'nın varlığına ulaşmayı anlamlandırmayı kolaylaştırır.

Ruhsal alemdeki tek ve bir kişinin fiziksel dünyada eril ve dişil olarak doğuşu ruh eşi kavramını oluşturur. Ezoterizme göre fiziksel alemde eşzamanlı bulunabilmeleri ancak erdemli kişiler olmaları ile mümkündür. Ruhsal anlamda olgunluğa erişilmesi ruh eşinin bulunmasıyla mümkündür. Bireyin özgür iradesi onun kendi varlığını anlamlandırmasını sağlayan etkidir. Ancak ezoterik öğretiye göre olaylar arasında bağlantı kurulmadığı zaman kader kavramı ön plana çıkar. Bütün bağlantıların Yaratıcı'nın gücü ve hakimiyeti ile ilişkilendiği noktada kader vardır. Bedenin doğumu ile gerçekleşen doğum ruhsal gelişim aşamasının ilkidir. Ego ve bencillik sınırlarının çizildiği ve hakimiyetlerinin daraltıldığı süreci kapsar. Bireyin davranışları ve zekasıyla hayatta kalmayı ve bir yer edinmeyi öğrendiği aşama ikinci aşamadır. Yetişkinlik ile birlikte yaşama tutunma olgunluğuna erişilen aşama üçüncü aşamadır. Ezoterik öğretilerin çoğu ruhun tanrısal bilgiye tamamen ulaşana kadar sürekli bir doğum gerçekleştirdiğini ifade eder. Fiziksel dünyaya gözlerini açan bebek ezoterik öğretilerde ruhsal boyuttaki varlığın insan iradesinde somutlaşmış şeklidir.

2.1.2.2. Psikolojik Açıdan Anlam

İnsanın anlamlandırma ihtiyacı kendi zihnini kuşatıcı güçlerin etkisinden kurtarmak arzusundan kaynaklanmaktadır. Modern çağda geleneklerin, normların etkisinden sıyrılmayı başarabilen insan için yeni bir sorun ortaya çıkmıştır. Özgür düşünce sisteminin bireye yüklemiş olduğu sorumluluk duygusu aynı zamanda fikri bir gerekçeye dayandırarak anlamlı kılma ihtiyacını doğurmuştur. Modern yaşamın geleneksel dayanaklardan uzaklaşan çizgisi bireyin anlamsal değerlerinin kaybına yol açarak onu varoluşsal boşluklara sürüklemiştir. Zihinsel boşlukların doldurulması adına anlamlandırma arayışına giren birey, yaşadığı bunalımlı sürecin tesirlerinden bu şekilde kurtulmak istemiştir. Duyuş, düşünce ve davranışların irdelendiği psikolojide modern bireyin en önemli çıkmazı anlamsal boşluklardır. Bu anlamlandırma ihtiyacı bireyin

duygu, düşünce ve davranışlarına önemli oranda etki etmiştir. Tezimizin üçüncü bölümünde bu bağlantıyı eser ile ilişkilendirerek aktardığımız için bu bölümde kısaca değinmekle yetineceğiz.

Irvin D. Yalom, hayatını anlamlı kılamayan bireyin çıkmazlarını nevrozlara sebep olarak görmektedir. Frankl, “logoterapi” kavramı ile birlikte insanın varoluşsal alanını incelemiştir. Bu alan bireyin yaşamının özel anlamını içermektedir. Hayatın getirdiği her sorun bireyin sorgulama ve sorumluluk yetilerini harekete geçirmektedir. Bu kavram istenilen bir şeye karşı bilinçli bir karar verme ve bu kararı uygulama özgürlüğü, anlamın bilincine ulaşabilme isteği ve yaşamın anlamı üzerine sorgulamaları kapsamaktadır. Düşünebilen bir varlık olan bireyin kararlarında özgür bir tavır alabilmesi bireyin yaradılıştan sahip olduğu bir yetidir. Bu özgürlük aslında bireyin seçimlerden ve sonuçlarından etkilenmemesi anlamına gelmez daha çok bu seçimler karşısında alacağı tavırdaki özgürlüğü barındırır. Bireyin hedefi ise yaşamın anlamını kendi özünde keşfederek tüm dünyada aramak olmalıdır. Bir eylemde bulunan, diğer bireylerle etkileşimde bulunan ve acısıyla yüzleşebilen birey yaşamın amacını algılamaya yönelik önemli bir adım atmıştır. Başkaları ile olan etkileşim sonucunda sevgi duygusu ortaya çıkmıştır. Sevgi yoluyla gelen yaşamı anlamlandırma gayreti birey üzerinde olumlu bir etki bırakmaktadır.

“Terör Yönetimi Kuramı” ise 1980’li yıllarda Sheldon Solomon ve arkadaşları tarafından geliştirilmiştir. İnsanın ölümlü bir varlık olması bireyin bilinmez bir soyutlukta kaygı kavramı ile tanışmasına sebep olmuştur. Bu kaygı durumu ile baş edebilmek ancak kültürel değerlere ve normlara yönelmekle mümkündür. Kültürel değerlerin çoğunluğa hitap etmesi yönü bireyde güven duygusu ortaya çıkarmaktadır. Diğer bireylerin de anlamsal boyutta paralel düşünmesi bireyin sahip olduğu sorumluluk duygusunun getirdiği kaygıyı hafifletir. Ancak tam tersi yönden düşünüldüğünde yani bireyin çoğunluktan farklı düşünmesi durumunda ise reddetme, küçümseme ve zorlama durumları açığa çıkabilmektedir. Kendi fikirlerini başkalarının zihinlerinde baskı yolu ile sindirmeye çalışabilecekleri gibi düşüncelere karşı olumsuz bir tavır alarak reddetme ve küçümseme yollarını seçebilirler. Farklı inanç ve düşünce sistemindeki çoğunluğa karşı açığa çıkan olumsuz duygular için Valk’un dinler arasında ve farklı dünya görüşleri arasında iletişimi arttırma çalışmasıyla tehdit olarak görülmemesi sağlanmaya çalışılmaktadır. Bireyin psikolojisiyle ilişkilendirilen anlamsal boyut, sosyal bir çevrede

yaşayan ve etkileşim halinde olan bireylerin birbirleriyle olan ilişkisi toplumsal psikoloji kavramını da açığa çıkarır. Toplumsal bir ortamda yaşamını sürdüren bireyin sadece kendi psikolojik tavrı mutlu bir yaşam sürdürebilmesi için yeterli değildir. Charles R. Snyder, kültürel standartların çoğunluğun üzerinde benzer etkiler meydana getirmesinin etkileşim yoluyla birbirlerini kontrol edebilen bireyler üzerinde kontrol ve özsaygı duygusunu açığa çıkardığını ifade etmiştir. Kültürel standartların bireylerin kararlarında önemli bir etken olduğunu vurgulamıştır. Bu duruma göre bireylerin risk faktörlerini göz önüne alarak yaptıkları tercihler anlamsal boyutta ilerleme ve tutarlılık sağlamaktadır. (Sezer, 2012: 218-219)

2.1.2.3. Felsefi Açıdan Anlam

Tezimizin üçüncü bölümünde felsefi yaklaşımın anlamsal boyutunu söz konusu eserler ile ilişkilendirerek aktardığımız için bu bölümde kısaca değineceğiz. Bireyin yaşadığı anlamsal alandaki boşluk anlamın; kelime, zihin ve kavramlarda şekillenmemesinden dolayı ortaya çıkar. Elde edilenlerin veya fikirlerin süreklilik sağlaması durumunda bir eylemi veya fikri anlamlı olarak nitelendiririz. Yaşamda karşılaşılan boşluklar eylemlerin fikirlerde bütünlük sağlamamasının neticesidir. Var olmanın en önemli problemi de anlamsal boşlukların konumlandırılmamasından kaynaklanır.

Anlamsal boyuta ulaşabilmenin en önemli noktası bireyin kendi varlığının bilincine ulaşmasıyla mümkündür. Klasik filozofların ifadesine göre anlamlar, özler ve düşünceler objektiftir. Anlamın belirginliği etkileşim içerisinde olmayı gerektirdiğinden aynı zamanda evrenseldir. John Dewey, modern düşünce sisteminde eylemler ve fikirler arasında kurulan sebep sonuç ilişkisi içeren anlamlar ile insan ilişkileri ile kurulan anlam bağları olarak ayırım yapmıştır. Ona göre varlık ile öz arasındaki soyutluk gerçekçi olmayan bir anlamsızlığa sürükleniştir. Anlamlar ve özler birbirini desteklediği ve bütünlendiği ölçüde birçok ögeden oluşan kültürel yapılar doğurabilir. Martin Heidegger ve Jacques Derrida'nın düşündüğü gibi Dewey için de doğa ve kültür birbirinin taşıyıcısıdır. O, zihnin de kültürün taşıyıcısı konumundaki dil ve düşünce ile meydana geldiğini düşünür. (Wheeler, 2011: 276, 278) Bireyin kendi varlığını anlamlandırabilmesi onun sosyal bir varlık olduğu gerçeği ile örtüşür. Çünkü bütünden parçaya bir ilişki anlamında değerlendirildiğinde sosyal çevrenin yani yaşanılan tabiat ve bu insanlığın kültürel çeşitliliğinin bilincine varılmasıyla yani dünyada var olan 'dasein' tarafından

bilinir kılındığında o varlık anlamlıdır. Ancak anlaşılın varlığın anlamı değil özüdür. (Ökten, 2008: 157)

Theodor Adorno, anlamı bağımsız ve objektif olarak nitelemiştir. Anlam, birkezlilik ve biriciklik özelliğindedir. Anlamın gerçekleşmesi geçicidir. Anlamın algılanış imkânı en uygun zamanda yani ‘Kairos’ yapıdadır (Frankl, 2019: 173- 175) Her bireyin algılayış sınırlarının farklılığı ile düşünebilme yetisi arasındaki bağ anlamı öznelleştirmez. Ona göre anlamı çok boyutlu bir yapıda aramak yerine an’da aramak mümkündür. An’ın anlam tecrübesine erişebilen bireylerde anlamsal sorgulamalar yerini teslimiyete ve kabullenişe bırakır. Ancak anlam sürekli bir istenç durumudur. “*Demek bu anlamda anlam iradesi transendental bir şeydir ve bir Aprioridir (Kant), doğuştan, deney öncesi verilidir ya da varoluşsaldır (Heidegger), condition humaine’in, insan olma şartının içine öylesine yerleşmiştir ki, bulduğumuza kanaat getirene, bulduğumuza inanana kadar ararız onu.*” (Frankl, 2019: 189-190) Platon’a göre anlamın en önemli boyutu olan akıl ilkeleri varlığın özü ile temellendirilir. Bu temel kendi başına var olmayan, sabit, kendi özünü süreçlerden bağımsız devam ettiremeyen özellikte olduğu için Platon akıl ilkelerini ontik bir zemine dayandırmak adına varlığı idealar ve görüngüler olarak ikiye ayırmıştır. Görüngüler algılanan, değişip başkalaşan varlıklar iken idealar ise algıların ötesinde olan ve durağan varlıklardır. Platon bu ayrımında asıl olarak idealarda ve özde temeli oluşturan doğru bilginin akıl ile olan ilişkisini ortaya koymak istemiştir. Değişkenliğin merkezindeki görüngüler alemini ayrı tutarak akıl ilkeleri olmadan var olamayacak doğru bilginin varlığını idealar aleminde savunmuştur. Ona göre idealar her şeyin yasaıdır ve akıl ilkelerinin yasaları idealardan çıkarılmalıdır. Çünkü idealar kendilerinden var olmuş, sonsuz ve öncesiz mükemmel formlardır. Maddi boyuttan uzak ve değişime karşı dirençlidirler. Yani somut nesnelere ideaları olduğu gibi soyut nesnelere de ideaları vardır. Bu düşüncede değişim ve başkalaşım geçiren görüngüler alemi gerçek bilgi değildir, asılları değişmeyen alemde yani idealar aleminde aranmalıdır. Platon’a göre görüngüler aleminde bedene hapsolmuş ruhun esas merkezi idealar alemidir. Duyular vasıtasıyla görüngüler alemine ait hissederse bu durum ruh için cehennem ile eşdeğerdir. Ancak kendi özünü algıladığı takdirde görüngüler ve idealar alemleri arasındaki bağı tekrar kurabilir. Hakikatin varlığı idealar dünyasında algılandığında gerçek bilgiye ulaşılmış olunur. (Akbay, 2017: 139,140,145)

Edmund Husserl'in görüşüne göre metafizikten uzaklaşarak somut yaşantıya dönmek gereklidir. Nesnelerin kendisine yöneltilmiş bütün duygularından kaçınmakla dünyanın varlığının bireyin varlığını kabul ettiğini kabul eder. Ancak birey düşünebilen bir varlıktır, görüneni gördüğü biçimde algılayıp kendi varlığının özünü sorgulayabilir, uyanıklık hali olarak da nitelenen dünya ile bir karşılaşma yaşanır. Bilinç kendini, ötekileri, nesnelere algılayarak kendi dünya görüşünü belirler bu görüşe hedef koyar, düşünceler geliştirir, sorgular ve sonucunda ontik geçerlilikler tespit eder. Toplumsal varoluş ise bu oluşmuş benliği destekleyerek genelden soyutlar. Böylece yeni oluşum gösteren benlik kendi özünü ve diğer tüm nesnelere var kabul etmeyi öğrenir. (Namlı Türkmen, 2018: 100-101)

Noam Chomsky'nin anlamın dilsel boyutundan yaptığı tespite göre her bireyde doğuştan gelen dilsel anlamda bir yetenek vardır. İç dil kapasitesi olarak adlandırılan bu yetenek bireyin çevresinde konuşulan dili içselleştirmesini sağlar. Aslında dil gelişimi alışkanlık ve becerilerinin yanı sıra yaratıcılık ilkesini de barındırır. (İ. Çelik, 2017: 199) Bazı düşünürlere göre anlam semboller ve kelimeler arasındaki ilişkiyle ortaya çıkmıştır. Anlam bağı semboller ve kelimeler arasında zayıflayabilir. Hafızada varlığını koruyan bir kelimenin anlamından uzaklaşması durumu anlamın sadece dil ile ortaya çıkmadığının göstergesidir.

H. Georg Gadamer'e göre bir mesaj çok anlamlı bir özelliğe sahiptir. Çünkü mesajın alıcıya iletilmesi, açıklanması ve çevrilmesi anlam çeşitliliğini sağlar. Bu nedenle asıl amaç görünen anlamın ötesindeki anlam derinliklerini açığa çıkarmaktır. Wilhelm Dilthey, geçmişle kurulacak olan bağın bireyin iç dünyası ile ilişkili olduğunu düşünür. Ona göre anlamak, insan ruhunun derinliklerinde yani iç dünyasına yapmış olduğu yolculukta açığa çıkar. Dilthey'e göre insan düşünüp karar verme yetisine sahiptir bunun yanı sıra duyumsayıp algılayan ve yaşamını sürdüren bir varlıktır. İnsanın ruhsal yapısı bütün yaşam tarzını ve bütün güdülerini somutlaştıran merkezdir. Yaşam tarzını kendi genel davranışları ile kurduğu bir değerler sistemi içerisinde devam ettirir. Hayatın akışı değerlerin açığa çıkmasını sağlar. Ona göre anlamak yaşam faaliyetleri ile ilişkilidir. Böylece iç güdüler ile güçlü bir bağ da açığa çıkar. Anlamak için kendi varlık sınırlarını aşan birey, başkalarının ruhsal dünyasının sınırlarına dahil olduğunda tüm insanlığın bilgisine yaşayarak ve deneyimleyerek ulaşır. Bu kendi benliğini diğer bireylerin benliği ile özdeşleştirmektir. Dilthey anlamının ve yorumun tin bilimlerine ait bir yöntem

olduğunu söyler. Anlamanın her evresi farklı bir dünya yansıtır. Başka bireylerin yaşamsal faaliyetlerini anlamak ve kendi deneyimlerinin tecrübesine varmak deneyim ve anlamanın arasındaki etkileşimi ifade eder. (Becermen, 2004: 40- 42)

Descartes, bireyin zihnindeki metafiziğin ve fiziğin Tanrı tarafından yerleştirilmiş doğuştan gelen idenin mantıksal tümdengelim yöntemiyle kurulacağını savunur. Açık seçik ve görünür ideler, bilimsel bilgilerin elde edilmesini sağlayan araçlardır. Ona göre düşüncenin yansıtılmasında kelimeler birer araçtır. Mantığın doğasını kavrayarak gerçeğin özüne ulaşmak gerekir. (Altuner, 2018: 36, 43)

John R. Searle ise ontolojik olarak tek bir dünyanın varlığından söz eder. Ona göre kapalı anlam alanı oluşturan bu dünyanın varlığından şüphe etmek anlamsızdır. Bilincin, zihinsel faaliyetlerinde farkındalığa erişmesi durumunda yani bilinçsizlik evresine gelinceye kadar ki süreçte öznel bir duyarlılık ve farkındalık söz konusudur. Bilincin öznellik, nitelişsellik, birlik ve niyetlilik olmak üzere dört temel özelliğinin olduğunu düşünür. (E. Çelik, 2017: 196)

2.1.2.4. Sosyolojik Açıdan Anlam

İnsanlar arasındaki iletişimin taşıyıcısı akıl ve nesnenin tutarlı ilişkisinin sonucunda ortaya çıkan anlam ağıdır. Anlamın zihinsel süreçte yaşadığı etkileşim ve anlaşılma evreleri sonucunda bireyin deneyimlerine bağlı olarak açığa çıkan evre ise sosyal iletişimin temelini oluşturmaktadır. Bu açıdan düşünüldüğünde anlam ile sosyal iletişim arasında kuvvetli bir ilişki olduğu açığa çıkmaktadır.

Bireylerin kurduğu anlam ilişkisi belirli bir iletinin zihinde kavramsal bir boyuta taşınmasıdır. İletinin kavranması ve ilişkilendirilmesi bireyin dil gelişimi, sosyal çevresi ve deneyimleri ile de yakından ilişkilidir. Sosyal bir çevrede iletinin kavranması sonrasında ifade karşılığı bulması dil ile mümkündür. Dil, anlamsal boyutta evrensellik oluşturduğu takdirde bir toplumdan bahsedilebilir. Sosyolojik açıdan değerlendirildiğinde her eylemin, düşüncenin, kavramın ve nesnenin bir anlamı olduğu sonucuna varılır. Sosyal bir çevrede yaşamını sürdüren bireyin anlamı içselleştirip kendi zihninde yorumlama süreci mevcutken aynı zamanda iletişim halinde olduğu bireyler ile yorumlayıp algılama yönelimleri söz konusudur.

Bir toplumun kültürel yapısının düşünce faaliyetlerini taşıyıcı yapıyla şekillenen çağrışımlar bir anlam kümesi ortaya koymaktadır. Bireylerin sosyal bir varlık olmaları

yönü onların etkileşim faaliyetlerinde ortaya çıkan anlamsal boyutun çizgisini belirlemektedir. Peter L. Berger ve Thomas Luckmann, günlük yaşamsal faaliyetler esnasında bilginin çözümlemesi yapılırken bireylerin yorumlarına açık bir anlam alanı oluşturduklarını savunurlar. Yani bireyin toplumsal yapının somut dünyasında tutarlı bir şekilde yer alabilmesi ile bilgi günlük yaşamda dilsel ifadelerle kurulan iletişim ve etkileşim tesiriyle deneyim ve anlam alanına dönüşerek geleceğe aktarılır. Böylece toplumun ortak bilgisi yani sosyal bilgi stoğu ortaya çıkar. Yani anlamların bu şekilde içselleştirilmesi anlam gruplarını etiketlemektir. Toplum nesnel bir işlevselliğe sahiptir aynı zamanda ifade edilmesinde öznel bir anlamlandırma da gerektirir. Onlara göre anlamın toplumsal alanda konumlandırılması dışsallaştırma, nesnelleşme ve içselleştirme şeklinde, sosyal diyalektik içerisinde gerçekleşir. Böylece ortak ve özel anlam gruplarının etkileşimi genel anlam boyutunu oluşturur. (Balkız & Öğütle, 2012: 35- 36)

Toplumsal bir anlam alanı korunması gereken bir bütündür. Toplumsal yapının bozulması durumunda anlam değişimleri veya bozulmaları yaşanabilmektedir. Anlam değişimleri mantıksal tutarlılık yönüyle değerlendirildiğinde baskın veya zihinde daha tutarlı bir ifade ile yer değiştirmek olarak değerlendirilebilir ve bu durumda yeni toplum düzeninin değişen anlam alanı kabul görür. Toplumların yükledikleri değerler ile ilişkili olan anlamın kavramsal boyutları genel kabullere göre evrilir ve insan zihninde yer bulur. Bu etkileşimin aracı ögesi dil iken temel taşı ise anlamdır.

Harold Garfinkel'e göre toplumsal düzen hem dahil olmak hem de bir şeyler üretebilmek anlamına gelir. Herhangi bir etkinlik katılımcıları tarafından üretilmiş bir şeydir. Birey toplumsal koşullara karşı öznel bir tutumdadır yani o bir duruma karşı tepki gösterirken veya betimlerken anlamlar yükler. Ona göre anlam yükleme biçimleri hitap, işaret etmek, betimlemek vb. eylemlerdir. Bir eylemin anlaşılması için bireyin yaptığı betimlemenin yanı sıra diğer bireylerin de betimlemeler karşısında verdiği tepki önem taşır. Bu karşılıklı etkileşim sonucunda eylem anlamsal bir değere ulaşır. Georg Simmel'e göre toplumsal yapıya dahil olan bireyin benlik gelişimi o toplumda sosyalleşme ve iletişim ağı ile anlam üretimine dahil olur. W.I. Thomas ve Florian Znaniecki'ye göre kişisel toplumsallaşmak için temel bir ögedir. Toplumsal yapı içerisinde canlı ve etkin bir rol alan birey, deneyimleri ile davranışlarını şekillendirir. Charles Cooley birey ve toplumun aynı algının bölüştücü öğeleri olduğunu savunur. Zihin ve benlik algısı günlük yaşam tecrübelerinin ürünleridir. Benlik düşünceye dayalı bir iletişim ağı kurmayı sağlar. Zihin ve benliğin bilinçli eylemlerindeki özgürlüğü toplumsal ilişkiler vasıtasıyla

sağlanır. G. Herbert Mead'a göre benlikler değişkenlikleri sayesinde yeni anlam ağlarına eriştikleri zaman gerçeklik algısında da değişim söz konusu olacaktır. İletişimin temeli anlamlı jest ve mimikleri kapsar. Bu jest ve mimikler evrensel semboller oldukları için eylemlerin, nesnenin yorumlanmasında anlam değerlerine sahiptirler. Mead '*anlamlı öteki*' olarak anlamlandırma ve anlamın birey üzerindeki tesirine yönelmiştir. Birey ve toplum arasındaki döngü ile ortaya çıkan anlamın sosyal yönünü incelemiştir. (E. Çelik, 2017: 206-208) Benlik, var olanı idrak etmesi ile başlayan algılama, anlama evresi sonucunda onun içselleştirilip dışarıya bir anlam alanı şeklinde çıkmasını sağlayan önemli bir özelliكتedir. Bireyin zihninde oluşan algı sistemi nesneye farklı anlam yüklemeleri gerçekleştirerek sosyal çevrede onu bir konuma taşır. Bireylerin eylemleri, kelimeleri, sembolleri anlamlandırmaları toplumsal düzendeki anlamı ile paralellik gösterir. Toplumsal yaşam içerisinde yer alan bireyler iletinin anlamını kavrayarak genel kabul görmüş anlam ağlarını içselleştirip, yorumlayıp sonra da özümseme aşamalarını geçerek başka bireyler ile iletişim sonucunda aktarım yapar. İletin anlamı aktaran zihninde farklı bir konuma oturtulurken alıcının zihninde daha farklı bir algı oluşturabilir.

Husserl'e göre bilincin tüm özellikleri düşüncenin içeriği yani '*noema*' dır. Bu bilinç faaliyetinin belirli bir sürede nesneye yönelmiş bir bilincin kendisini işaret eden eylem ile birleştirdiğini savunur. Bu durumda nesne ile bilincin ilişkisi düşüncenin içeriği ile anlamlı kılınır. Ona göre '*noema*' deneyim ve nesnenin özelliklerinin birleşmesiyle ortaya çıkan *nesne anlamı* iken ikincisi ise nesnenin algılama, hatırlama ve düşünme yetilerini ayırt eden '*thetik*' olmak üzere iki temel bileşen vardır. Bu *thetik* nesneye gerçeklik yükler. Algılanan birey kendi bakış açısıyla dünyanın anlamsal boyutunu irdeleyen ve deneyimleyen kişidir. Ona göre kişileri algılamak fiziksel nesnelere algılamakla aynı süreçlerden geçer. Çünkü nesnenin görünür kılınmasını sağlayan o anki '*noema*' mız aslında fiziksel nesnenin de '*noema*'sıdır. Yani o nesnelere anlamları nesnelere tarafından değil özne tarafından anlamlandırılmasıyla belirlenir. Kişinin anlamlandırmasıyla nesne var olmuştur nesne bu anlamda sosyaldir. (Topakkaya, 2009: 123-125; aktaran E. Çelik, 2017: 211) Maddenin bilinçte mantıksal bir boyuta erişmesi, o maddenin deneyimlenmesi sonucu algılama evresini tamamlamış olmasıyla yakından ilişkilidir. Hatırlanan madde zihinde canlanarak somut bir hal alır. Böylece maddenin yapısından daha önemlisi bireyin zihinsel faaliyetlerindeki tutarlılık ve deneyimdir denilebilir. Sosyal çevre içerisinde iletişim ağına sahip bireylerin varlığını kabullenme ve anlamlandırma süreçleri de bu aşamaları kapsadığından maddenin anlamsal boyuta

erişmesi bireylerin varlığının idrak edilişi ile mümkündür sonucuna varılır. Bu tür bir iletişimsel deneyim maddenin varlığının algılanmasında ve hatırlanmasında etken olduğundan deneyimlenen zihinsel süreç bireyin sosyal çevredeki bütün varlıklara objektif ve somut bir yaklaşımda bulunmasını sağlar.

2.1.2.5. Teolojik Açıdan Anlam

Modern düşüncenin kökeni Yunan metafiziğinin savunduğu varlık anlayışıdır. Nietzsche, varlık anlayışında Tanrı'nın ölümünü savunmasıyla yeni bir düşünce sistemini yansıtmıştır. Ona göre Tanrı, tüm duyuların ötesinde olan bir alemdir. Bu alem Yunan felsefesine ve Platoncu düşünce sistemine dayanan kökenlere sahiptir. (Çınar, 2015: 65) Modern dönemin izlerinin yansıdığı varoluşçu teoloji kavramını anlamsal olarak ilişkilendirmeden önce rasyonel teolojinin anlam ilişkisini açıklayalım. Aklın gücünü temel alan rasyonel teoloji; doğa, insan ve Tanrı'yı bir bütün olarak görmüştür. Aklın dışında bireyde mevcut olan duygulardan ve hislerden arınarak sadece akıl aracılığıyla anlamlı kanıtlar aranmaktadır. Özellikle İslam filozofları da saf akıl ilkelerinin esas alındığı rasyonel teolojiyi savunmuşlardır. Akıl ve vahiy ilişkilendirildiğinde çatışan noktalarda dogmalar akla ve mantığa uyarlanır. Bu noktalarda rasyonel teoloji ile rasyonalizmin sıkı bir ilişki içerisinde olduğu söylenebilir. (Bayındır, 2012: 166- 167) Bireyin düşünebilme ve kararlarında özgür bir iradeye sahip olma yetileri sadece akıl ile ilişkilendirildiğinden hislerin, duyguların ve ruhsal çalkantıların göz ardı edilmesi durumu söz konusudur. Ancak Mutlak bir varlığın bilincine erişebilmek aklın yanı sıra duyguların birliğini de kapsamaktadır. Böylece birey inandığı Mutlak hâkimin varlığını akli ve duyguları ile anlamlı kıldığında zihnindeki anlamsal boşlukları doldurmuş olur. Bireyin kendi varlık bilincini idrak edebilmesi parçadan bütüne giden yolun sınırlarını belirler. Ancak sadece zihinsel bir temele oturtmak bu yönelimin eksik bir özelliğidir.

Örneğin; Descartes, Spinoza ve Leibniz gibi düşünürler, akıl yoluyla Tanrı'nın bilincine ulaşmayı hedeflemişlerdir. Descartes'in Tanrı'nın varlığını kanıtlama çabası aslında dış dünyanın varlığının bilgisine ulaşmak içindir onun görüşüne göre bu kanıt arayışının ilki bireyin kendi benini kanıtlamasıyla mümkün kılınmıştır. (Aydoğan, 2013: 100) Tanrı'nın varlığının bilgisine ulaşmak için yaratılanlarda Yaratıcı'dan izler arayarak yapılan saptama daha anlamlı ve mantıklı bir sonuç doğuracaktır. Birey varlığının özünü tecrübe etmesi durumunda kendi varlığını içinde bulunduğu sosyal çevrede konumlandırabilir böylece yaratılanlar ile kurulan ilişkide Tanrı'dan izler bulur.

Bireylerin bu varlık tecrübelerine erişebilmeleri için başka varlıklar ile ilişki içerisinde olmaları gerekir. Mutlak Varlık'ın bilgisine ulaşma sürecini Spinoza, var olmak için başka hiçbir varlığa ihtiyaç duymayan mutlak bir sonsuz varlık ve var olmak için kendinden başka bir varlığa ihtiyaç duyan sonlu varlık olmak üzere iki grup oluşturarak değerlendirmiştir. Bundan dolayı Tanrı'nın iradesi kendi özünden bağımsız olmadığından biz Tanrı'nın bilincine zorunlu olarak sahibiz fikrindedir. (Arıcan, 2007: 176)

Tanrı'nın varlığının anlamlı kılınmasıyla bireyin sosyal çevrede anlam ağlarını kolaylıkla kurabileceği düşüncesindeki teologlar Tanrı, tabiat ve yaratılanlar arasındaki ilişkilerin değerlendirilmesi yolunu seçmişlerdir. G. Wilhem Leibniz, Tanrı'nın alemi bir düzen içerisinde en baştan düşünerek yarattığını savunur. Mucizeler de en başından kurulmuştur. Ona göre farklı akıl tarzları ile tekrar tekrar Tanrı'nın kanıtlarına ulaşılabilir. Böylece aklın ve doğanın kaynağına da ulaşılmış olunur. Tanrı'nın sınırsız aklı da tabiatta ve yaratılan nesnelere kendini göstermektedir. (Çınar, 2003: 236- 237) Yaratıcı'nın kendi varlığını akıl yoluyla kavranabilmesi için bilinçli bir yaratma eylemi gerçekleştirdiğini savunan Leibniz, bütün yaratılanlarda bir şifre arayarak parçaların birleşmesi sonucunda Mutlak hakikat ile yüzleşmenin mümkün olduğunu söylemiştir. Böylece zihinsel süreçte somutluk kazanan bu algılayış evresi gerçek ve anlamlı bir çıkarımda bulunabilir. Ancak Soren Kierkegaard, rasyonel teolojinin savunduğu Tanrı, ruh, iman gibi soyutlukların akıl yolu ile somutlaştırılması fikrine karşı çıkmıştır. Çünkü ona göre iman akılla kavranamaz. İnsan ile Tanrı arasına hiçbir kavram girmemelidir. Dolayısıyla Tanrı inancında bireyin imanından uzak bir soyutluk vardır. Bireyin özneliği ile sağlanan özgür iradenin Tanrı'nın varlığına ulaştıracak tek yol olduğunu savunur. Tanrı'nın varlığını akla dayalı bir kanıt ile savunmak iman kavramını reddetmektir. Çünkü bireyde özgür irade ile Tanrı inancı geliştikçe Tanrı sevgisi de açığa çıkar ve bu iman duygusu ile birleşir. Bu içsel Tanrı inancı aslında Tanrı'nın herhangi bir kanıtla kavranamayacak kadar aşkın olduğunu gösterir. (Bozkurt & Doru, 2018: 122) Bireyin özgür iradesi sadece aklı önceleyen bir gerçeklik algısının karşısındadır. Mutlak varlığın bilgisine erişmek için tek ve biricik bir zihinsel yönelişin varlığı bütün bireyleri tekdüze ve sıradan kılacaktır. Ancak her bireyde gelişen iman kavramı farklıdır. Çünkü güçlü bir iman; akıl, sevgi, kabulleniş ve teslimiyet gerektirir.

Varoluşçu teoloji ise Tanrı'nın gerçekliğine erişmek için insan aklının yeterli olmadığını savunur. Kutsal olanın keşfi ancak gerçekliğin ve anlamlı bir dünyanın varlığı

ile gerçekleşir. P. Tillich'in ifade ettiği dini semboller aracılığıyla değişen ve dönüşen bir anlam algısı gelişir. Ancak gerçek, dini semboller ile somutlaştırıldığında şimdide kavranabilir. Bu sembollerin değişim ve dönüşümler ile iletilerde bulunması anlamı açığa çıkarır. Dünyadaki var olan her şeyin bir derinliği vardır bu anlam derinliği görünenin ötesindedir. Bu anlamın boyutu varoluşun da esas noktasını oluşturur. Tillich'e göre anlamın özünü karşılayan iki görüntü vardır. Birincisi anlamın özü, özel anlamlar içermektedir. İkinci görünüşte ise sonsuzluğun verdiği anlamsal boyutun özel anlamı tehdidi ile karşılaşılır. Bu tehdidi bastırmak için şeytanileşmek gerekir. Bu durumda ise biçimsel ve anlamsal içerik, anlam açığa çıktığı için, bozulmaktadır. (Çınar, 2015: 116-117) Anlamın özünün özel ve derin niteliği onu sonsuzluk boyutuna taşıdığından algılama sürecinde anlamsal boşluklar da açığa çıkabilir. Görünenin ötesine taşınan bu hakikat yolculuğu bireyin zihninde anlamsal tutarsızlıklar da açığa çıkarabilir. Bundan dolayı anlam derinliğine erişmek için bir rehber ihtiyacı duyulur. P.T. Forsyth'e göre Kitabı Mukaddes mesajın iletilmesinin bir yoludur. "*Forsyth, çağdaş Alman teoloğu Georg Wobbermin'in (1869- 1943) Almanca iki terim olan Geschichte ve Historic arasında yapmış olduğu ayrımı benimsedi.*" (Şahin, 2003: 210) Ahlaki ve tarihi değerlerin bir kurtuluş simgesi olan Kitabı Mukaddes bu nedenle eşsiz ve özeldir. Ona göre Tanrı, insanlık için sadece bir şeyleri işaret etmemiştir aynı zamanda bu işaretler kendisi tarafından gerçekleştirilmiştir. Forsyth, sonsuz bir varlığın ezeli ve ebedi varlık değeri onun sezgisel gücü ile her şeyi bilen, gören ve duyan özelliğini savunmaktadır. (Şahin, 2003: 214, 217) Ancak Tanrı'nın bir cisme büründürülerek anlaşılmaya çalışılması insanlığın moral değerleri ile genişleyen ve değişen bir varlık değerine dönüştürür. Sonsuzun ölümlü olarak değişimi ilahi varlık değerlerinin bitişine neden olur. Tanrı'nın insan zihnindeki konumunun somutlaştırma yoluyla belirlenmesi Mutlak Varlık'ın algısına ulaşmayı engellemektedir. Bu nedenle somutlaştırma noktasında deneyim ve fikirlerin ön planda olması gerekmektedir. Örneğin C. Sanders Peirce göre Tanrı felsefi ve bilimsel pragmatik görüşün temelidir. Bilimsel araştırmalar dini bir çabalamadır çünkü sonucunda kaynak olan Tanrı'ya ulaşmak söz konusudur. Ona göre doğrudan deneyimlenmeyen hiçbir bilgi bilinemez. Tanrı'nın bilgisine ulaşmak için kalp gözüyle bireyin bu süreci deneyimlemesi gerekir. William James, hakikatin dış dünya ile olan aktif ilişkisi üzerinde durmuştur. Bir fikrin değişim ve dönüşüme uğraması ile fikir doğrulama süreci geçirir ve hakikate ulaşılır yani doğruluk tespit edilmiş ve sabitleşmiş olur. Yaratıcı'nın varlığını ispatlamak noktasında elde edinmek istenen somut deliller

fikirlerin deneyimlenmesiyle mümkündür. Tanrı'nın varlığının bilincine erişmek için sadece gerçekçi bir yaklaşım tek başına yeterli olmayacaktır. Sevgi yoluyla da gerçekleşen bu bağlanma süreci kalp gözünün açılmasıyla sağlanabilir. Tanrı'nın varlığının zihinde ve kalpte kabulü sonrasında bu ispatın bireye sağladığı yararlar açısından değerlendirme yapıldığında A. N. Whitehead, Tanrı'nın temel işlevinin evrene bir değer sağlaması ve bireye bir amaç oluşturmasıdır, dünyadaki düzen ve kanunların var olmasını sağlayan gerçeklik Tanrı'dır sonucuna varmıştır. (Williams, 2002: 5, 8, 14) Yani kendi varlık tecrübesine ulaşmak için bireyin arayış, kavrayış, kabulleniş ve teslimiyet evrelerinden geçmesi gerektiği düşüncesiyle şekillenen bu tespit, bireyin iç dünyasında ve yaşadığı çevredeki konumunun da belirlenmesini sağlayacaktır.

Tanrı'nın varlığının bilincine erişilmesinin birey üzerinde sadece denetim ve kontrol mekanizmalarını aktifleştirmedeğini de göz ardı etmemek gerekir. Çünkü duygu ve düşüncelere sahip olan bireyin bu kavrayış evresinde kalp gözü de devrededir. Aslında imanlı bir bağlanış tecrübesi bireyin hayatındaki düzenin yanı sıra seçimlerini dayandırdığı bir gerçeklik algısıyla yüzleşmesi sebebiyle üzerindeki sorumluluk yükünü de hafifletir. Böylece seçimlerinin getireceği sonuçların tek sorumlusu kendi olmadığından zihni özgürleşir. Yani seçimlerinde daha özgür davranabilir. John B. Cobb, Tanrı'yı, bireyi hayata bağlayan sevgiyi ve özgürlüğü ortaya koyan ve evrensel yenilik karşısında bireyin özgürlük ve sevgi duygusunu açığa çıkaran bir güç olarak değerlendirir. John Macquarrie ve Leslie Dewart'a göre evrendeki anlam arayışının kaynağı Tanrı'dır. Varoluşun temeli Tanrı'ya inanmaktır. Artık duygu ve düşüncelerinde birlik sağlayan birey kendi varoluş mücadelesini verebilmek için hazır konumdadır. (Williams, 2002: 23,28,30) Aslında birey duygu ve düşüncede birlik sağladığı zaman zihinsel bir rahatlama sürecine girebilir. Bu duygu ve düşünce birliğinin temeli Mutlak Varlık'ın bilincine erişmekle sağlanmıştır. Bu tavır iman algısıyla örtüşmektedir. Bireyin dünyaya kendi iradesi dışında gelişi Hristiyan teolojisine göre cennetten kovulması durumu bireyde varoluş mücadelesinin temelini oluşturur. Blaise Pascal da bu varoluş mücadelesini Hristiyan teolojisindeki cennetten kovulma olayı ile bağdaştırarak insanın sınırlı aklına ve bilincine tam olarak güvenilmemesi gerektiği görüşündedir. (Basmacı& Erdem, 2019: 162) Kendi varlığının bilincine erişerek varlığını ispatlaması bireyin aklı ile duyguları arasındaki mücadelesinde önemli bir adım olacaktır. Sınırlı bir irade karşısında sonsuz bir varlığın algılanması bir süreç gerektirir. Bu deneyimleme sürecinde Yaratıcı'nın özüne erişilmesi zor hatta imkansızdır. Bu nedenle anlam arayışları

çoğunlukla olumsuz sonuçlar doğurur. Tanrı'nın özüne ulaşmak insan iradesiyle mümkün değildir fakat O'nun varlığının bilincine iman ve akıl özdeşliği ile ulaşılabilir.

2.1.2.6. Edebi Açıdan Anlam

Edebi metinler, kendine özgü sanatsal bir dile ve estetik bir ifade ediş tarzına sahiptir. Metinlerin içeriğinin özümsemesi sonucunda verdiği mesaj yani anlamsal ifade her okuyucuda farklı bir çağrışım değeri açığa çıkarır. Edebi metinlerin yorumlanmaya açık niteliği farklı anlamsal içerikleri barındırır. Tezimizde incelediğimiz “*Tutunamayanlar*” ve “*Anayurt Otel*” adlı romanlar anlam sınırlarının ortadan kalktığı, özümsemiş kuralların kırıldığı ve anlamsızlığın da anlamının sorgulandığı postmodern bir tavidir. Modern dönem sonrası postmodern dönemin oluşumunu hızlandıran kırılma evresinin eserleri olan bu romanların üçüncü bölümde yapılan incelemesinin boyutlarını anlamlandırmak adına bu bölümü özellikle postmodernizmle ilişkilendirerek açıklamaya çalışacağız.

Modernizm beraberinde insan zihninin ön plana alındığı, akıl merkezli bir algılama sistemi ortaya koymuştur. Ancak bilimin, duygu ve hisleri görmezden gelen tavrı estetik kaygıya sahip edebiyatın modern dönemde geri planda kalmasına sebep olmuştur. Böylece edebiyat, kendi varlığını ispatlayabilmek için postmodernizme yakın bir duruş sergilemiştir. J. F. Lyotard'a göre modernin içerisinde sunulamayan postmodernizm ile görünür kılınmıştır. (Koçakoğlu, 2018: 71) Bu sunulamayanların güçlü ve derin anlamları bambaşka bir boyutta kuralsızlığın sınırlarındaki postmodernizm ile açıklanabilmektedir.

Batı edebiyatında 20. yüzyılın başlarında özellikle M. Proust, J. Joyce, F. Kafka ve R. Musil gibi isimler ile modern tavidan kopuşlar gerçekleşmiştir. Biçimsel yenilikler ile başlayan bu süreç içerikte de geleneksel çizgiden uzaklaşmaya başlar. Bireysel anlatıların zenginleştiği, aklın sınırlarının zorlandığı bir sıradanlık edebiyata yeni bir anlam boyutu kazandırmıştır. Eserlerdeki tutarsızlıklar, çözümsüz bir kurgu, zaman ve mekân algısındaki kırılmalar, kısır döngüde sarmal bir zaman kavramı, örtülü bir anlatım, ontolojinin metinlerle sıkı ilişkisi ve üstkurmacanın metinlerde kullanımı postmodernizmin edebiyata tesirini gösterir.

Samuel Beckett, Thomas Pynchon, John Barth, Don DeLillo, Peter Handke, Italo Calvino, Carlos Fuentes gibi yazarlar postmodernizmin Batı edebiyatındaki önemli

temsilcileridir. Türk edebiyatında ise gerçeklik algısıyla yazılan eserler öylesine benimsenmiştir ki Batı'nın postmodernizm ile tanışmasından çok daha sonra edebiyatımızda modernizm kavranmaya başlanmıştır. Tanzimat dönemi eserleri bireyin ruhsal değişimlerinden ve psikolojik evrelerinden bağımsız bir kurguya sahiptir. Bireysel acıların, ruhsal çarpınışların sadece birkaç cümle ile geçirildiği bu eserler, geleneksel öykülemenin bu dönemde de etkisinde kaldığını göstermektedir. Ahmet Mithat'ın eserlerinin kurgusundaki dağınıklık ve savrukluğunun modern çizgiye yakınlığını gösterir. Eserlerinde farklı edebi türlerin yer almasıyla ortaya çıkan çeşitlilik ve ironi eserleri geleneksel yapıdan uzaklaştırmıştır ancak tam olarak modern roman özelliği göstermezler. (Koçakoğlu, 2018: 76, 78)

Sağlık, postmodernizmin Modern Türk Edebiyatındaki yansımalarını; postmodernizm fragmanları yahut işaretleri (Türk Edebiyatından birinci kategoriye örnekler), “post”suz postmodernizm yahut erken postmodernizm (ikinci kategori) ve postmodernizm devresi (üçüncü kategori) olarak üç evreye ayırmıştır. Onun tespitine göre birinci evrede Recaizade Mahmut Ekrem, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Halid Ziya, Yakup Kadri, Peyami Safa ve Yaşar Kemal vs. yazarlar yer alırken ikinci evrede Ahmet Mithat Efendi, Falih Rıfki Atay, Oğuz Atay, Adalet Ağaoğlu, Bilge Karasu ve Ahmet Hamdi Tanpınar yer alır. Üçüncü evrede ise Orhan Pamuk, İhsan Oktay Anar, Hilmi Yavuz, Murat Gülsoy ve Ayfer Tunç vs. yazarlar vardır. (Sağlık, 2017: 10-13) Halid Ziya Uşaklıgil'in eserlerinde bireyin ruhsal geçişlerine öncelik vermesi, yazarın okuyucu ile eseri yalnız bırakması ve kurgudaki yenilikleri modern anlamda öncü olmasını sağlamıştır. Daha sonra ise bireyin iç dünyasına yönelik metinlerin sayısı artmıştır. Peyami Safa, Ahmet Hamdi Tanpınar gibi yazarlar eserlerinde insan sevgisi, karamsarlık, belirsizlik kavramlarını yoğunlaştırarak eserlerini bireyin iç dünyasına çevirmişlerdir. Böylece yazarlar dönemin şartlarının getirdiği birtakım toplumsal sıkıntıların bireyin iç dünyasındaki yıkımlarını ve bunalımlarını bilinçaltı sınırlarıyla irdeleyen bir tavır almıştır. Gerçeklik algısındaki kırılmalar, ironi, parodi, pastiş, oyun, bölünmüş kişilikler, metinlerarasılık, üstkurmaca, çok katmanlı olay örgüleri ve belirsizlikler ile bu dönem eserleri postmodernizmin habercisi olmuşlardır. 1950'li yıllarda Türk edebiyatında İkinci Yeni şiir anlayışı ile açığa çıkan postmodernizm algısı 1980 sonrasında romanda da yer bulmuştur. Bilinçaltı derinliklerine inen, çok katmanlı, belirsiz bir kurguyla yazılan romanlar tamamen postmodern tavrda olmuştur.

Postmodernizmin anlamsızlığın anlamsal yapısıyla ilişki kuran tavrı edebi eserlerde yer almaya başladığında okuru da yeni bir tavır almaya sürüklemiştir. Okurun, eserlerin anlamsal boyutuyla yaptığı değerlendirmelerdeki tutarsızlıklar farklı okumaları beraberinde getirir. Önceki edebi metinlerden farklı olarak çoklu bir anlatıcı ile karşılaşan okurun, eserde tek bir anlamdan ziyade birden fazla anlamlar çıkarması olağandır. Metinlerde yer alan çeşitli türler beraberinde çoklu okumaları da getirir. Eser, yazar, okur ilişkisinin sınırlarının kalktığı görülürken çoğulcu bir yapı ile karşılaşılır. Zaman, mekân ve dil kırılmaları ile okurun zihnindeki roman kurgusunu başka bir boyuta taşıyan ve anlam zenginliğini her kelimedede aramaya iten çoğulcu tavır gelişir. Fantastik öğeler, tarihe yöneliş, polisiye ve gerilim ile zenginleşen kurgu bütün zıtlıkları da beraberinde getirirken okur anlamsal boyutta bir anlamsızlık düşüncesiyle karşılaşabilir. Fakat yeni bir yaklaşımın okurun dikkati ve algısıyla yapboz parçalarını andıran bir birleştirme yöntemi ile anlamlı kılınması mümkündür. Anlamsızlıkların ardına gizlenmiş anlam değerlerinin açığa çıkarılması okura bırakılırken aynı zamanda okurun dikkatinin canlı tutulması amaçlanmıştır.

2.2. Anlamsızlığın Sınırları

2.2.1. Saçma / Absürd Kavramı

Jean Paul Sartre, bilinçli bir varoluş olarak insan ve kendinde var olan olarak iki varoluş tarzı belirlemiştir. Dünyada yer belirlemiş olan kendinde varlık kendisiyle özdeş ve bir bütün olan varlıktır. Değişmez ve kendi içinde var olan bu varlık hareketsizdir. Sartre için bu ideal varlıktır. (Yıldıztaş, 2010: 101) Onun var olması bir sebebe bağlanamaz yani yaratılmamıştır. Herhangi bir nedene bağlı olmayan ve rastlantısal olması yönleriyle ideal varlık ile absürd birlikte düşünülebilir. Çünkü kendinde var olan varlık insan bilincinde açığa absürd olarak çıkar. Böylece kendinde var olan varlık absürdü keşfetmiş olur ve aşmak ister. Bunu yaparken kendi bilincini açığa çıkarır. Kendi için varlık bilinçli olması nedeniyle kendinde varlıktan farklı olarak hiçliği aşıp varoluş problemlerini çözmeye çalışarak seçim ve özgürlüğü ile değişime uğrayabilir. Kendi bilinci ile hiçliği aşmaya çalışırken bunu absürd olarak dünyaya ve şeylere anlam yükleyerek yapar. İdeal varlık herhangi bir yaratıma ihtiyaç duymadığından ve var oluşu yönüyle diğer yaratılmışlardan farklı bir tavırda olduğundan absürd bir özellik gösterir. Bu yönüyle değerlendirildiğinde kendi var oluş bilincine ulaşmak noktasında absürd ile karşı karşıya kalır. Kendi içinde var olan dışındakiler de kendi benlik sınırlarını aşmaya

çalışarak tüm maddeleri anlamlandırmaya çalışırlar ancak Sartre'ye göre dünya anlamsız ve absürddür. Onun bu tespitine göre varoluşsal çalkantıların ve zihinsel yorgunlukların temeli bu anlamlandırma denemelerinde gizlidir. Çünkü bir noktada çıkılan yol absürddür. Özgür seçimlerinin getirdiği sorumlulukları taşımakta zorlanan birey için her yol bir çıkmaza dönüştüğünde ölüm veya intihar fikri zihinde açığa çıkabilir. Ancak hayatı anlamlandırmak için ölmek fikri absürddür. Çünkü ölüm var olan bütün anlamların da yok oluşuna sebeptir, bilinmezliğin ve sonsuzluğun yolculuğunda anlam arayışı da yersiz kalacaktır.

Albert Camus, absürd kavramını doğanın sonsuz çeşitliliği ve insanın faniliği arasındaki gerilime göre değerlendirmiştir. Bireyin kendisi ile dünya arasındaki hesaplaşmasında yaşama arzusu ile ölümlüğünün değerlendirilmesi absürd kavramını açığa çıkarır. Absürd duygu bireyin zihninde bir kez yer ettiğinde artık ondan kurtuluş mümkün değildir. Birey bu duygudan arınmak isteyip başaramayınca çaresiz kalıp intihara sürüklenebilir. Tam tersi olarak yaşama arzusu da artabilir. Ancak yaşamın sonluluğu kişi ile gerçekler arasında bir absürtlük açığa çıkarır. Camus'a göre birey ölümlülüğünün bilincine yaşlılık döneminde daha çok varır ve Tanrı'ya bağlanarak bu korkusundan arınmak ister ancak en küçük bir umut bulması durumunda tekrar Tanrı'dan uzaklaşacaktır. Umudu kötülük olarak nitelendiren Camus'a göre umut bireyin Tanrı'ya veya başka bir yaşama duyduğu özlemin neticesidir. Bireyin saçma ile yüzleşerek kendi varlık mücadelesini vereceği bir yaşam tarzını savunan Camus, bireyin umut duygusunu içinde barındırdığı zaman saçmaya bir başkaldırı gerçekleştireceğini ve dolayısıyla bu reddedişin bireyin dünyadan vazgeçişine neden olacağını savunur. (Şimşek, 2019: 87-88) Birey, kendi içinde bulunduğu dünyanın algısına bakarak kendi varlık bilincine erişemez. Bireyin açık görüşlülük ile kendi varlığının bilincine ulaşması gereklidir. Kendine ve içinde bulunduğu dünyaya yabancılaşmış insanın kendi varlık bilincine ulaşma çabası da absürttür. Absürd bir duygu olana yabancılaşmayı kendi cesareti ile aşan birey ancak varlık yolculuğundaki mücadelesinde galip olur. Tanrı'ya sığınma, yaşama güdüsünü canlı tutma, yabancılaşma, bilinç yerine mutluluğun seçimi, yaşam karşısında net olamamak ve bireyin kısa yaşamı absürttür. Bireyin faniliğinin bilincinde olması durumunda yaşama arzusunun varlığı da intihar ederek zaten sonlu olan yaşamına son vermek istemesi de absürttür. Bu absürtlüğün temelinde bireyin kendi ölümlüğünü tecrübe etmemiş olması vardır. Bu çıkarıma göre doğum ve ölüm saçmadır.

Bireyin, kendi varlığını nedensellik kapsamında değerlendirememesi sonucunda kendisine ve dünyaya yabancılaşması gerçekleşir. Bu durum absürd duygusunu açığa çıkarır bu aşamadan sonra açığa absürd düşünce çıkar. Akıl ve bilinç ile kavranmayan bir dünyada kendini fırlatılmış olarak sorgulayan gerçekçi bir insan için bu anlamsal boşluklar zihinsel bulanıklıklara ve çıkmazlara yol açmaktadır. Dünyanın bilinmezliği ve nedensizliği karşısında bilinci ile anlamsal tutunuşlar sağlayamayan birey için dünya absürttür. Bireyin içinde bulunduğu bu sorgulama evresinin sonucunda absürdü kabullenip yaşama tutunuşu başkaldırı ile mümkündür. Birey, yaşamın anlamsız olduğunun bilincine varmalıdır. Çünkü Camus'a göre bireyin dünyayı anlamlandırması kendi bilinç sınırları içerisinde mümkün değildir. İntihardan vazgeçmek, yoğun yaşam arzusundan uzaklaşmak, dünyaya dair anlamsal tutarlılıklar ararken bunu Tanrı'nın varlığına dayandırmayı bırakmak bir başkaldırıdır. Bu durum ile yüzleşemeyen birey dünyanın absürtlüğü noktasında ısrarcı bir tavır alırsa dünyadaki bütün nesnelere de anlamsal olarak değersizleştirmiş olur bu durum yaşamı çekilmez kılar. Camus'a göre absürd insan için kendi varlığını temellendireceği bir Tanrı yoktur böylece eylemlerinden ve seçimlerinden dolayı yargılanmayacaktır, kararlarında özgürdür. (Yıldıztaş, 2010: 149- 151)

Absürd insan yaşam karşısında umutsuz olduğundan diğer insanlara ve kendine yabancılaşır. Tek amacı şimdiyi yaşamak ve mutlu olmaktır. Dünyanın absürtlüğü karşısında pasif bir tutum içerisinde. Gelecek endişesi de taşımadığı için anlık mutluluklar onu tatmin eder. O, bu dünyanın absürtlüğünün bilincine vardığı için artık edilgendir. Dünyada var olan bütün bireylerin de kendisi gibi absürtlüklerle kuşatılmış bilinçte olduklarını düşündüğünden diğer bireylere karşı da sevgi duymalıdır. Dünyanın özgürlüğü ile sınırlı bir özgürlük alanı içerisinde kalarak kendi başkaldırı eylemlerini gerçekleştirir. Bu başkaldırış öncelikle yaşamı kabullenmeyle başlar.

Emmanuel Mounier, personalizmde kişiyi ferdiyetçi bir çizgiden çıkartarak toplumla ve dünya ile ilişkilendirmiştir. Ona göre benin kendini kabul etmesi dışlama, işleme ve kendini aşma evrelerinden oluşur. Ona göre fert, çözülme ve ferdileşme süreci iken kişi ise çoğalma ve şahsiyetleşme sürecidir. Aslında insan bütününde fert ve kişidir ancak kendi gelişim süreçlerine göre kendi anlam alanlarını belirlerler. Varoluş mücadelesinde bireyin gerçek varlığının diğer birey ve eylemlerin bilincinin gölgesinde kalan yanı gerçek bendir. Görünür olan ve şahsiliği barındırmayan hayat ferttir. Kişi ise

tanıdığımız ve içsel dünyada şekillenmiş gerçekliktir. Sınırsızdır ve her yerdedir. Mounier'e göre kişi ferdi kararların da etkisiyle sürekli bir kuşku halindedir. Bu nedenle tarafsız olunamadığından kendisinin ortaya koyduğu dünyada aranması gerekir. Kendisindeki değişik görünümlerin hepsi tek ve aynı varlığa bağlıdır. Şahsi bir gerçeğin sonucundaki deneyim trajik bir kaderin deneyimidir. Kişi bilincin karmaşık yapısı birbiriyle çatışma halindeki isteklerin çeşitliliğinin de etkisi ile sakinliğine ulaşmakta zorluk çeker. Ona göre insan yaşamı ölmek için yaşar. Kimse başkasının adına ölümü deneyimleyemez. Bireyin ölümü en saçma olasılıktır. Ölüm, yaşamın her anında yanı başındadır ancak ilgisizlik göstermek veya ondan kaçıp varlığını unutmak bireyin sığımlarıdır. (Dindar, 2014: 113,115- 120)

Sosyal bir varlık olan birey, kendi varlık bilincine eriştiğinde kendisini genelden soyutlayarak kendi özünü sorgulamaya başlar. Bu bilinçli sorgulama evresinden sonra ise toplumsal çevrede kendini konumlandırmaya çalışır. Bu ferdileşme ve şahsiyetleşme süreçleri bireyin gerçek benini keşfetmesi noktasında oldukça önemlidir. Ancak kendi arzuları ve tatminsizlikleri sebebiyle sürekli bir arayış haline geçtiğinde zihinsel yönden karmaşık bir süreç geçirir. Bu noktada zihinsel çalkantıların sebep olduğu bunalımlar, bohem bir tavır ve yoğun bir acı ile karşılaşır. Acıyı ortaya çıkaran bütün itici güçlerle mücadele etmek gerekir ancak bu mücadele kesin bir kurtuluş sağlayamaz. Çünkü acı, kişinin ruhsal dünyasının ötesine bilincin ötesine sirayet etmiştir, her an açığa çıkmayı bekler. Bireyin anlamlandırma deneyiminde karşılaştığı zorluklar onu bilinçsiz seçimler yapmaya da zorlayabilir. Ölüm ve yaşam arasında, ilk olarak kendi varlığının özüne ulaşmaya çalışır. Gabriel Marcel'in dediği gibi bireyin varlığı sürekli bir oluş halindedir. Bu yolculukta geleceğe ve başka bireylere karşı umutludur. Bu yolculuk esnasında başka bir bende tamamlanabileceği gibi kendi beninde dışarıya kapalı ve çaresiz bir şekilde de yaşayabilir. Ona göre, kurtuluş ancak umudun derinliklerini ve varlık alanlarını keşfetmek ile mümkündür. Kurtuluş umudunu bireysellikten uzak toplumsal anlamda düşünür. Herhangi bir koşul öne sürmeden Tanrı/ Mutlak anlamda umut eden kişide hayal kırıklıklarının yerine teslimiyetçi bir güven hakimdir. (Koç, 2008: 172, 193) Yaratıcı'ya karşı duyulan güven duygusu neticesinde kader kavramı açığa çıkar böylece birey kendi özgür seçimlerinin getirdiği sorumluluklardan da kurtulmuş olur.

2.2.2. Ütopya / Distopya

Bireyin anlam arayışının bitmek bilmeyen yolculuğu onun düşünebilen, özgürce seçim yapan, seçiminin getirdiği sorumlulukları kabullenen, araştıran ve merak eden tabiatından kaynaklanmaktadır. Tabiata yöneliş ile başlayan felsefi sorgulamalar dini ve Tanrısal boyuttan uzaklaşarak Rönesans dönemi ile birlikte daha akılcı bir yaklaşım göstermiştir. Geleneksel anlamlandırma yerini deneysel ve bilimsel tutarlılıklara bırakmıştır. Her an daha iyiye, mükemmele ve ideale ulaşmak bireyde mutluluk duygusunu açığa çıkarmaktadır.

“Gerçekleşmesi imkânsız tasarı ya da düşünce” (TDK) olarak nitelendirilen ütopyalardan ilk kavramsal olarak ortaya çıkan on altıncı yüzyılda Thomas More’un ‘Ütopya’ adlı ideal devlet ve siyaset tasarısını yaptığı eseridir. “*More, ütopya kavramını Yunanca kökenli ‘topos’ ve ‘eu’ kelimelerini bir araya getirerek üretmiştir. Bu açıdan, kavram kendisi gerçekte var olmayan, hayal edilen bir toplumu ifade etmektedir.*” (Yücedağ, 2011: 201; aktaran Soysal, 2018: 3) Düşünebilen insan her şeyi anlamlandırma noktasında tamamlayamadığı boşlukları ideal olan temellere oturarak aydınlatmaya çalıştığından Antikçağ filozoflarından Platon, Hesiodos, Aristophanes, Hippodamos, Jambulos gibi isimlerin de tasarladıkları idealler olmuştur. Felsefe, din, devlet gibi alanlarda yazılan ütöpik metinler, More’un *Ütopya*’sı ile kavramlaştıktan sonra artmıştır. 19. yüzyılın ortalarına gelindiğinde bu metinlerin azalmasından sonra sosyalist ütopya kavramı ile yeniden canlanmıştır. “*Bellamy*”nin *‘Geçmişe Bakış’ı*, *Morris*’in *‘Hiçbir Yerden Haberler’i*, *Theodor Hertzka*’nın *‘Freiland’ı* ve *Wells*’in *‘Modern Ütopya’sı* sosyalist ütopyalar arasındaki yerini alır.” (Soysal, 2018: 21) Ancak hayali bir yaklaşımla ele alınan ve gerçek olmayan ütöpik metinler sosyalizm algısına zarar vereceği gerekçesiyle eleştiriler almıştır. Ütöpik eserlerde yeryüzünün cenneti temsil etmesi durumu sonrasında ise yerini düşsel bir adaya bırakır ancak denizcilik faaliyetlerinin ilerlemesiyle adaların keşfi ile onların da ulaşılabilirliği ütöpik metinlerde farklı arayışlara zemin hazırlar. Zamansal anlamdaki sığınışlarla gelişen gelecek algısı uzay kavramını ütöpik eserlere yerleştirir. Çünkü keşfedilmemiş ve zamansal boyuttan uzak bir kavram olan uzay, tüm ideallerin kusursuzca işlenebileceği yeni ve keşfedilmemiş bir alandır.

Türk edebiyatında Batılı anlamdaki ütopyanın karşılığında ziyade I. Meşrutiyet, II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet’in ilanı gibi modernleşme adına atılan adımlar

modernleşme ve ilerleme dönemlerinde ortaya çıkan ve bunları vurgulayan eserlere dönüşmüş şekildedir. “*Fénelon’dan çevrilen Tercüme-i Telemak’daki (1699) Salante’nin karşımıza çıkan ilk Avrupaî ütopya*” (Kaynardağ, 1993: 12; aktaran Yumuşak Canbaz, 2012: 55) dır. İsmail Gaspıralı’nın *‘Darürrahat Müslümanları’* ilk ütopya örneklerimizdendir. (Yumuşak Canbaz, 2012: 65) 19. yüzyıl öncesinde Tanrı’nın ve yaptıklarının sorgulanamayacağı anlayışı yerini askeri ve kültürel dönüşümün yaşandığı bir algıya bıraktığında ütopya kavramı da edebiyatımıza girmiştir. Tanzimat dönemi ütopyası siyasi eleştirel bir tutum sergilediğinden bu eleştirel boyutu gizlemek adına rüyalar ile şekillenmiştir.

Ziya Gökalp, Namık Kemal, Halide Edip Adıvar- *‘Yeni Turan’*- gibi isimler yeni dünya algılarını eserlerinde işlemişlerdir. Molla Davutzaade Mustafa Nâzım Erzurumî’nin *‘Rüyada Terakki ve Medeniyet-i İslâmiyeyi Rüyet’*, Hasan Ruşeni’nin *‘Ruşeni’nin Rüyası: Müslümanların “Megali İdeası” Gaye-i Hayaliyesi’*, Yahya Kemal’in *‘Çamlar Altında Musahabe’*, Ziya Gökalp’ın *Kızıl Elma ve Turan’ı*, Ali Kemal’in *Fetret’i* ve Servet-i Fünûn’a mensup şahsiyetlerden Fikret’in *Yeşil Yurt* ve *Ömr-i Muhayyel’i*, Hüseyin Cahit’in *Hayat-ı Muhayyel* adlı eserleri rüya etrafında şekillenen ütopyik metinlerdendir. İdeolojilere göre şekillenen bu metinler dışında Cumhuriyet dönemi ise tek partililik dönemi ile ilişkilendirilen ütopyik metinlere dönüşür. Ahmet Ağaoğlu’nun 1930 tarihli *‘Serbest İnsanlar Ülkesinde’*, Raif Necdet Kestelli’nin 1933 tarihli romanı *‘Semavi İhtiras’*, Yakup Kadri’nin *‘Ankara’*, Şevket Süreyya Aydemir’in *‘Toprak Uyanırsa: Ekmeksizköy Öğretmeninin Hatıraları’*, Ahmet Haşim’in *‘O Belde ve Yollar’* adlı eserleri ütopyik metinlerdendir. Gülten Dayıoğlu’nun *‘Işın Çağı İnsanları’*, Ali Nar’ın *‘Uzay Çiftçileri’* ve İlhan Mimaroglu’nun *‘Yokistan Tasarısı’* diğer ütopyik eserlerdir.

Korku ütopyaları veya karşı ütopyalar olarak da ifade edilen distopyanın, “Yunanca ‘dus’ ve ‘topos’ sözlerinin birleşiminden hareketle oluşturulmuş olduğunu görmekteyiz. Dus, sözcüğü ‘zor’ anlamına gelirken topos sözcüğü ‘yer’ anlamına gelir. Buna bağlı olarak da distopya sözcüğü kelime olarak ‘zorlu yer’ i anlatır.” (Sarcey Michéle Riot vd., 2003: 149; aktaran Soysal, 2018: 16) Distopya ilk kez John Stuart Mill tarafından eleştiri mahiyetinde kullanılmış, hayal edilenin kötü, yanlış ve ters gittiği bir tasarı oluşturur. Gerçekleşmesi hayal edilen ütopyanın gelecekte ortaya çıkardığı kötü ve çirkinliklerle dolu bir ortama dönüştüğünü gösteren distopyalar aslında gelecekte yaşanabilecek tehlikeler konusunda bir uyarı niteliği taşır. Olumsuzlukların ve

kötülüklerin öncelendiği bu tasarı mutluluk vaadiyle çizilen hayalin olumsuzluklarını da ön plana çıkararak karamsar bir boyut ortaya koymuştur. Çünkü ütopyalar yaşanılan gerçek dünyanın birey üzerinde oluşturduğu yıkımlardan, psikolojik, sosyal, siyasi, kurumsal ve her alandaki yaşam biçimini yok sayarak sadece mükemmel algısıyla şekillenen bir dünya kurarlar. Bu anlayış dünya gerçekleri ve bireyin psikolojik süreçleri göz önünde tutulduğunda hiç gerçekçi görünmemektedir. Bu nedenle ütopyaların karşısına toz pembelikten uzak, yaşanabilecek bütün felaketlerin ve kötülüklerin göz önünde tutulduğu bir algı olan distopya gelir. Aslında distopyalar bu ideallığın ve mükemmelliğin bir eleştirisi durumundadır. Böylece insanlığın kendi hatalarıyla bilinçli bir karşılaşma evresi yaşamasını sağlayarak, geleceğin tasarlanmış bütün olumsuzluklarından kendini koruması ve bir yol çizmesi istenir.

Ütopyalar ideal devlet, huzur, refah, birlik ve beraberlik barındıran bireysellikten uzak toplumsal bir öncelik oluşturur. Bu idealliklerin hakimiyetinde bireyin özgürlüğü ve seçimleri de kontrol altına alındığından insan iradesinin kusursuzluğu planlanmış olup bireysel yaratıcılık ve kusurlarla yüzleşme yok sayılmıştır. Toplum refahının öncelendiği ütopyalarda ideal bir zaman ve mekân algısıyla bireysel özgürlük yok sayılmış ve toplum açısından yarar gözetilen bir toplumsallık ortaya çıkmıştır. Soysal'ın (Soysal, 2018: 20) tezinde belirttiği gibi Comte, Saint Simon, Herbert Spencer, Karl Marx, Engels gibi isimler de toplumsal bir ideal sınıf kurmaya çalışmışlardır. Ancak bunu bilimsel bir temele dayandırdıklarından gerçekçi olmayan bir tasarı yani ütopya olarak isimlendirmemişlerdir. Sosyalizmin özgürlük yönünde bir engel olduğunu düşünen görüş ile şekillenen distopya aslında bireyin özgürlük bulacağı bir şehir ile tasarlanan bir algı olur. Distopya, ütopyik eserlerde görülen bilimsel kurguların ve gelecek tasarılarının ön planda olup bireylerinin isimlerinin dahi söylenmediği bir ideal ve bilimsel toplum düzenine karşıdır. Özellikle 20. yüzyılın savaşlar, teknolojik ilerlemeler, iktidardaki aksaklıklar, krizler gibi çalkantılı bir dönem olması nedenleri korku, kaygı, endişeli bir gelecek tasarısının ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Distopyada hedeflenen bilimselliğin ışığında şekillenen devlet anlayışının bireylerin iradeleriyle çatışmayacak bir sosyal ve siyasi temel oluşturmasıdır. Bilimin devlet üzerindeki etkisi tıpkı bir uyuşturucu hap gibi insanlara anlık mutluluklar vermesidir. Bütün bireylerin standartlaştırılarak aynı kalıba konulması itaati önceleyen telkinlerle ifade edilmektedir. (Akyüz, 2017: 159) Yeni mükemmel toplum algısında

başkaldıran bireylerin varlığı da devletin bilimsellik ile olan hesaplaşmasının sonucundadır.

Yevgeni Zamyatin'in 'Biz' adlı eseri bilimselliğin ve bu hızlı ilerleyişinin bireyde ortaya çıkardığı yıkıcı etkilerin işlendiği ilk örnek distopyalardandır. Aynı zamanda Aldous Huxley'in 'Cesur Yeni Dünya' adlı eseri ve George Orwell'in 1984'ü önemli distopya örnekleridir. (Ağkaya, 2016: 30-31) Türk edebiyatında ise distopya örneklerine çoğunlukla Cumhuriyet sonrası dönemde rastlanmıştır. Buket Uzuner'in *'Balık İzlerinin Sesi'*, Sabri Gürses'in *'Boşvermişler'*, DR.'nin *'Uykusuzlar'* ve *'Yedi Uyuyanlar'*, Zülfü Livaneli'nin *'Son Ada'*, Tahir Abacı'nın *'Adı Senfoni Kalsın'*, Oya Baydar'ın *'Çöplüğün Generali'*, Çetin Altan'ın *'2027 Yılı'nın Anıları'* ve Gül Ayşe Koçak'ın *'Topaç'* adlı eserleri önemli distopya örneklerindedir. (Zorkul, 2015: 211- 212)

Ütopya ve distopya kavramları bireylerin anlamlandırma tecrübeleri esnasında karşılaştıkları çalkantılı süreçlerden kurtulup anlık bir soluklanma tasarısı olarak görülebilir. Anlamsal boyutun çıkmazlarında ruhsal yönden daha fazla zarar görmek istemeyen birey gelecek algısında yeni bir boyut oluşturarak bilinmezliğin ötesine geçmek istemiştir. Geleceğin somutlaşmış yansımaları olarak değerlendirilebilen kavramlar hayal edilen bir toplum algısının yanı sıra bir de gelecekte beklenen olumsuz tablo ile uyarıcı bir nitelik kazanmıştır. Ütopyalar anlam arayışındaki bireyin ideale ve güzele ulaşma arzusunu temsil ederken distopyalar ise bu yolculukta zihni kuşatan itici güçler olarak değerlendirilebilir. Çünkü bireyin ideale ulaşma arzusuyla çıktığı kendi varlığının özünü keşfetme süreci birtakım ruhsal çalkantılara sebep olabilmekte hatta bireyi yaşam arzusundan vazgeçirerek ölüme yaklaştırabilmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TUTUNAMAYANLAR VE ANAYURT OTELİ'NDE ANLAM / ANLAMSIZLIK DEĞERLERİ

3.1. Yalnızlığın Kıyısından Yabancılaşmanın Eşiğine

3.1.1. Ben'in Kimlik Bunalımı

Varlık hissi, insanın yeryüzünde kendini konumlandırmasının bir delili niteliğindedir. Bireyin varlık arayışı, onu zaman zaman ruhsal bir çöküş eşliğinde yabancılaşma noktasına getirebilmektedir. Varoluşsal boşluklardan arınma sürecinde bilinçli bir bireyin kendi içindeki potansiyel güçlerin farkına varması yabancılaşma ve kendini keşfetme yönelimlerine ışık tutacaktır. Bu değişim sürecinde ele alınması gereken temel nokta bireyin kendisidir.

Martin Heidegger, bireyi ifade etmek için orada olma anlamına gelen “*dasein*” kavramını kullanır. İnsanların kendi varlığının olduğunu ve belirli bir yerde bulunduğunu ifade ederken aynı zamanda insanların diğerleri arasında sadece bir varlık, insan varlığı olarak nitelenemeyecek derecede çok farklı bir tipte varlık olduğunu belirtir. (Wartenberg, 2018: 33) Bu farklılığın ortaya çıkardığı bireysel anlamdaki ayrılık, toplumsal varlıklar arasındaki boşluğun nedenlerinin sorgulanmaya itilmesi sorununun ortaya çıkarır. Turgut, Selim ile arasındaki boşluğu dolduramadığı için ve onun ani ölümüyle birlikte zihnini kurcalayan gerçeklerle yüzleştiğinden varlık arayışına huzursuzluk içinde devam eder. Bu huzursuzluğun sonucunda açığa çıkan yorgunluk hissinin verdiği tahammülsüzlük bireyde gizil güçlerin baskın bir hal almasına neden olur. Aynı zamanda kendi kabuğunun içinde kalıp keşfedilmeyi bekleyen bireyin diğerleri ile olan mesafesi bir yenilgi doğurur. Birey insanlardan tamamen uzaklaşarak meçhul bir yolculuğa sürüklenir. Kendi varlığını anlamlandırabilmek için çıkılan Selim Işık yolculuğunda yol arkadaşı olarak Turgut Özben seçilmiştir ancak yolculuk bu iki arkadaşı aynı noktaya farklı zamanlarda ulaştırır. Böylece Selim'in ışığını keşfetmesi ile Turgut'un öz benliğine ulaşmasının meşakkatli yolculuğu noktalanır. “Dasein” sahip olduğu özünü arayış ve kavrayış özelliğiyle kendi geçmişi ile anı ilişkilendirerek yaşamını anlamlı kılar. Bireyin kendi varlığının özünü sorgulama teşebbüsünde olumsuz sonuçlar doğmasının temel nedeni de geçmişiyle yüzleşemeyen bireyin zihnini kurcalayan yaşanmışlıklarından kopamamasıdır. Zebercet

ise kendi geçmişi ile yüzleşemeyen ve kendi özünün keşfi sırasında buhranlar yaşayarak intihar eden bir kişidir.

Kendi olarak durmaklık ve kendi olarak durmamaklık kendilik bilincini oluşturan iki tavidir. Kendi olarak durmaklık özün bilincine varma kararlılığını ifade ederken, kendi olarak durmamaklık ise tutarsızlıklar eşiğinde gelen bilinmezlikleri ifade eder. (Ökten, 2008: 26) Bu noktada bireysel bir kavrayış ve uyanış hali ruh beden bütünlüğü sağlandığı ölçüde yeni ufuklara ışık tutar. Bilinçsiz bir umursamazlık hali içerisinde sürdürülen miskin bir yaşamın karşılığı yetersizlik hissidir. Bir aydının zihnini meşgul eden toplumsal sorunların çözümü bireysel yönden zihnin özgürlüğü gerçekleşmeden başarılı sonuçlar doğurmaz. Turgut'un bu uyanışı onu Selim ve Zebercet'ten ayıran noktadır çünkü o kendi bilincine varmadan toplumsal düzende kaygılarla sürekli bir savaş halinde olacağını erken fark eder ve *kendi olarak durmaklık* yönünde önemli bir tavır alır. "*Turgut'un dönüşüm yolculuğu ' kabul- şüphe- red/inkâr' çizgisinde ilerler. Turgut, Selim'e yaklaştıkça, nesnelere dünyasından uzaklaşır.*" (Oruç, 2017: 172) Turgut Özben'in kendi özünü sorgulama fikri Selim Işık'ın ölümü ile birlikte şekillenirken varlığını anlamlandırması gerektiği noktasında bir bilince ulaşır. Ancak Selim'in gizli dünyasının kapısını araladıkça diğer bireyler ve yazıları ile kurduğu bağ karşısında bir şüpheye düşer. Selim, Turgut'un hayatını kuşatan nesnelere aleminden tamamen uzaktır. Hiçbir eşya ile güçlü bir bağ kurma yolundan gitmeyerek şüpheli bir tavır almıştır. Ancak Hegel'in ortaya attığı 'yabancılaşma' kavramının özünde, dünyanın insana yabancılaşması vardır. Bireyin nesneye karşı teslimiyeti neticesinde aralarında bir ilişki ağı kurulur. (Fromm, 2019: 54) Selim, nesnelere dünyasıyla kendi arasındaki bağı kuramamıştır çünkü teslimiyet yerine başkaldırı yolunu seçmiştir. Selim'e yabancılaşan nesnelere, dünya ile Selim'in arasında anlam bağı kurulmasını da engellemiştir. Turgut ise atacağı bir sonraki adımın belirsizliği karşısında zaman zaman inkâr noktasına gelir. Ona göre aklın verilerinin ruhun özüyle işlenmesi neticesinde keşfini noktlayan birey kendi varoluş yolculuğuna sağlam adımlarla çıkmıştır. Bireyin varoluşunun keşfi Turgut'un hazırladığı maddeler ile uyum içindedir. Kendi varlık bilgisine ulaşmak, eleştirerek özünü kavramaya çalışmak ve toplumdan soyutlanmadan bireysel düşüncelerini de savunarak özgürleşebilmek onun varoluş kaidelerini oluşturmaktadır.

Anlamsızlık, boşluk ve sonsuzluk arayışları gibi hislerin hepsini barındıran rahatsızlıklar aslında evrene fırlatılmış olma durumunun neticesidir. Evrene fırlatılmış

olma hali “dasein’in” son anına kadar devam edecek bir eylemdir. Varoluşundaki fırlatılmışlık onun kendine ait olmasına engel teşkil etmez ancak kendini kendi başına şuradalığa taşıyamamasının nedenidir. (Ökten, 2008: 173) Bireyin mevcut anda sahip olduğu rahatsızlıklar onun yüklenmiş olduğu gerçeklerdir. Bu gerçekler karşısında yaşamını sürdürmek bir noktada anlamsızlığı anlamlı kılmaktır. Turgut, Selim’in ani ölümü karşısında savunma mekanizması olarak geliştirdiği gerçeklerin karşısında değişmeden kalabilmek noktasında bir hata yapar. Çünkü birey yaşadıkları ile olgunlaşmadıkça acıyı ruhuna sindiremez. Muallakta kalan bir yaşam neticesinde ise kurguların eşlik ettiği bir hayata esir olur.

Çağdaş insanın dönemi yani günümüz toplumunda yoğun anlamsızlık duygusu kitle nevrozu olacak kadar toplumu kuşatmıştır. İnsanı diğer canlılardan ayıran en önemli nokta düşünebilme ve karar verebilme yetileridir, yapılacak seçimler belirli sorumlulukları da barındırır fakat bu seçimler noktasında insanın yaşadığı en büyük boşluk diğer canlıların yapmaları gereken şeyler konusunda sahip oldukları içgüdülerin insanlardaki eksikliğidir. Aynı zamanda eski çağ insanların anlamsızlık kaygısı ile mücadelesinde sığındıkları temel dayanak gelenekler ve geleneksel değerler iken günümüz toplumu bu etkenlerden yoksundur. “*Sonuç: Ya başkalarının yaptığı şeyleri yapar -uydumculuk (konformizm)- ya da başkalarının ondan yapmasını bekledikleri şeyleri yapar (totalitercilik).*” (Frankl, 2019: 23) Bireysel yoksunluğun toplumsal yoksunluğa dönüştüğü günümüzde, değerlerin çöküşü hızlanmıştır aslında aydın bireyin karşılaştığı en büyük boşluk bu kaygıdır. “*Belki bizler, yani bu toprakların yetiştirdiği şu ya da bu çeşit değerler, soyutlaşmaya başladığımızı bu kadar çabuk fark etmeseydik ve bu kadar çabuk korkuya kapılmasaydık, bizlerden de büyük matematikçiler yetişir ve ansiklopedilerde taş basması resimleri çıkartır.*” (Tutunamayanlar, s.41-42) Kendi toplumuna yabancılaşmaya başlayan birey, yuva ve yurt kavramından da kopunca o fırlatılmışlık duygusunu yoğun bir şekilde hisseder ve kendini hiçbir mekâna konumlandırıramaz. Bilinmezliklerle dolu bir yaşam tecrübesi bireyin ruhunda kaygı ve korkuyu açığa çıkarır. Karen Horney, kaygı ve korku kavramlarının her ikisinin de sonucunda heyecan ile de ilişkili olarak fiziksel coşkunluk meydana geldiğini ifade eder. Ancak korkunun ortaya çıkabilmesi için bireyin bir tehlike ve tehdit ile karşı karşıya kalması gerekirken kaygı da ise somut bir tehlike mevcut değildir yani kaygıyı zihinde mevcut olan hayali tehditlere karşı ortaya çıkmış bir terim olarak açıklar. (Horney, 1995: 31) Selim’in, Turgut’un ve Zebercet’in yaşadıkları aslında kaygıya bağlı anksiyetelerdir.

Tüketim toplumunda yer almaktan hoşnut olmayan ancak çoğunluğun tüketmek üzerine şekillendiği bir toplumda yaşayan bireylerin yaşadığı zihinsel karmaşıklıklar ve ruhsal sıkıntılar bilinçsizlik halini yansıtır. Camus bilinçli olma halini “*arzunun başka bir arzuya yönelmesi, benlik bilincinin başka bir benlik bilinciyle yatışması*” olarak değerlendirmiştir. (Camus, 2010: 280) Kendi varlık bilincinin arayışında olan bireylerin mücadelesinin sonucunun başarılı olmamasındaki en önemli etkenlerden biri sosyal çevreye dahil olamamaktan kaynaklanmaktadır. Bilinçlerin çatışması sonrasında yaşanacak olan uyum hali bireyi kendi benlik bilincine götüren bir ışıktır. Ancak birey “... bu süreçte, bilincin zayıflığı ve onunla eş orandaki bilinçdışı korkusundan kaynaklanan ölümcül bir zayıflık içindedir.” (Jung, 2009: 270) Böyle bir korkunun insan zihninde tezahür etmesiyle baş edilemez boşluklar ortaya çıkar. Ancak bilinçlilik haline erişene kadar yaşanacak çatışmalar aynı zamanda zihnin arınmasını ve olgunlaşmasını hızlandırabilir.

Marx ve Freud’a göre sağlıklı bir birey kendisi kontrol edebilen bağımsız bireydir. Bireyselleşme süreci ile özgürleşme edimini birbirine paraleldir. (Fromm, 2019: 73) Bireyin sorumluluk bilinci eşliğinde kendi kuralları ile ilgili bilinçli tercihler yapması onu toplumsal kurallardan soyutlamaz. Bireyde aktif halde bulunan dürtüler, onun hayatın anlamının sorgulanmasından ziyade hayatı deneyimleme sürecinde yaptığı tespitlere odaklanmasını sağlar. Böylece birey belirsizliğin içinde kaybolacağı hayatın anlamını sorgulamaktan vazgeçerek kendi varlığının bilgisine ulaşmak için çeşitli dayanaklar hazırlar. Sorumluluk dürtüsü ile baş edemeyen ve kendilik bilincine ulaşamayan Zebercet toplumdan kendisini soyutlamıştır. Marx’a göre toplum karışık ancak anlaşılabilir bir yapıdadır. Anlamlandırabilmek noktasında bu güçlerin farkına varılması gelecek ve geçmiş sentezi konusunda kolaylık sağlar. Freud, insanın da birtakım çelişkili yapılar ağından oluştuğunu ifade eder. Bu yapıların özelliklerinin, sınırlarının ve yapılarının kavranabilmesi bireyi özgürleştirebilir. “*Freud, özgürlükçü (liberal) bir reformcu; Marx ise köktenci (radikal) bir devrimciydi.*” (Fromm, 2019: 32-33) İkisinde de ortak olan amaç insanı özgürleştirebilmektir. İnsanın yanlısamalardan uzaklaşıp doğruluk ile bilinçlendikleri zaman bu özgürlüğün gerçekleşeceğini düşünürler. Dolayısıyla toplumsal yapıdaki karmaşa bireyin zihnini kurcalayan çelişkiler ile ilişkilendirildiğinde bireyin özgürleşmesinin neticesinde toplumsal refahın sağlanacağı söylenebilir.

Kurgular bireyi gerçek yaşamdan kopma noktasına götürebileceği gibi daha kötü sonuçlar da doğurabilir. Ruhunun değişimini fark edemeyen Turgut, kendi kurgu dünyasına sığınır ancak bu onu sağlıklı bir birey olmaktan da uzaklaştırır. Benliğin sürekli bir değişim ve yenilenme evresinde oluşu fikri “...*Pico della Mirandola'nın Yaratılış'ı ele alışında insanın bitmemiş bir halde bırakıldığını aklımıza getirdiğimizde daha da anlam kazanıyor: Ona göre Tanrı insanın sadece kaba bir taslağını çıkarmıştır, bu işi bitirmekse insanın görevidir.*” (Bradatan, 2018: 63) Yani birey kendi benliğinin farkındalığına erişmek ile yükümlüdür aynı zamanda verdiği kararların doğurduğu sonuçlar karşısında da sorumludur. Bireyin kendi sorumluluklarının neticesinde bir bedel ödemesi aslında onun ruhunun özgürlüğüne de kapı aralar. Turgut'un değişime karşı gösterdiği direncin sonuçsuz kalması ruhunun esareti kabul etmemesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü aydın bir ruhun belirli kalıplarla şekillendirilmesi sonucunda ruhsal boşluklar ortaya çıkar.

Sartre, insan dışındaki tüm varlıkları “*kendinde varlık*” (en-soi) olarak ifade eder. Sartre'ye göre, kalabalık içerisinde bir varlığın yokluğunu anlamlandırmaya çalışırken bütün kalabalığı yok sayıp, yadsımamız gerekir. Varlığın yokluğunu fark ettiğimizde ise hala bilincinde olacağımız bir şey olmadığını ifade eder ve varlığın kendisine ilişkin bir ortadan kaldırma yaptığımızı öne sürer. Yani varlığa hiçlik katan insanlardır. İnsan ancak kendi varlığındaki hiçliği yok ettiği zaman kendi özgürlüğüne ulaşabilir. (Wartenberg, 2018: 43) Sartre'nin ifade ettiği “*insanın dünyadaki olmadığı şey olup, olduğu şey olmayan yegâne varlık olması*” fikrini Wartenberg, bireyi aşkın varlıklar olarak değerlendirmekle beraber değişim ve dönüşüm sürecinden geçerek başkalaşacağı şeklinde yorumlar. Dolayısıyla bireyin olmadığı şey olarak nitelenmesini de gelecekte yaşayacağı başkalaşım neticesinde şimdi olmadığı şeye dönüşümü olarak ifade eder. (Wartenberg, 2018: 46) “*Hayatında ilk defa başka bir insan olma özlemini duydu.*” (Tutunamayanlar, s.319) Bireyin kendi varlığının hakikatine ulaşmak için çıktığı karanlık yolda ketum bir tavır alarak kendi ufkunu sorgulamamak konusunda diretmesi onu olumsuz sonuçlara yönlendirir. Değişim kavramı karşısında ürperen birey aynı zamanda yapacağı bu keşif konusunda oldukça meraklıdır. Kendi özünü kaybetmemek adına hiçbir yabancı düşüncenin etkisi altında kalmak istemeyen ve kendisini sakınan birey, değişimi kendine yabancılaşmak, özünü kaybetmek olarak algıladığında endişeye kapılır. Ancak bu direnişin yalnızlıktan başka bir duygu barındırmaması değişim ihtiyacını zorunlu kılar. Tutunamayanlar prensi olarak ifade edilen Selim, “*Kendileri gibi olmayan, gene de*

onları anlayan bir masal kahramanı.” (Tutunamayanlar, s.320) olarak Turgut Özben’in görevini belirler, bu durum yaşanacak değişim için onda bir cesaret oluşturmuştur.

Bireyin keşfedilememiş ve gizli kalmış parçası öz benliğidir. Turgut, uzun bir süre arkadaşlarına, karısına hatta kendisine bile açıklamakta zorlandığı hatalarını Selim’in ölümünden cesaret alarak açığa çıkarabilmiştir. Başkalarına zayıflığını göstermek yerine bunu derinlerde sindirmenin verdiği yorgunluk ve yalnızlık hissini de tetiklemesiyle birlikte öz benliğine ulaşmak için büyük mücadeleler verir. O zamana kadar kendi karanlık yanını oluşturan öz benlik, içindeki düzensizliğin verdiği huzursuzlukla kaplandığında ise Turgut’un yardımına Orluc yetişir. Kendi varlığının hakimiyet dizginlerini ele alan birey aynı zamanda kendi başınlığının da farkına varır. Bu bilinçlenme, ayrışmaya ve dönüşmeye neden olabilir. Birey bu süreçte ortaya çıkan kaygı kavramı ile baş edebilmek için tabiat ile bütünleşmek ister. (Fromm, 2019: 161) İnsanın doğasında aşırı bağımlılık ve güvende hissedebilme ihtiyacı ile birlikte kendini keşfetme sürecinde sağlıklı bir algılayış şeklinde mevcut olan iki farklı güç bulunmaktadır. Bireyin varoluşsal kaygılardan arınıp kendi özünün bilincine varabilmesi için sağlıklı bir düşünce mekanizmasına sahip olması gerekmektedir. Aksi takdirde bu süreçte ona eşlik edecek korkular, kaygılar ve bağımlılık hissi bireyi içinde bulunduğu sorgulama aşamasından öteye götürmez hatta kendine ve çevresine yabancılaşmasına sebep olur. Bireyin benliğinin keşfi sürecinde korkulardan, baskılardan vb. bütün olumsuz duygulardan arınması dış dünyadaki konumuna bilinçli bir şekilde uyum sağlamasına vesile olacaktır.

Aslında birey var olmak duygusu ile tatmin olmaz ve geleceğe dair varlığının kaderini çizer, kendi değişim ve dönüşüm sürecinde etkin rol alır. Bireyin geçmiş tecrübeleri bellekte her zaman varlığını korumaktadır bu deneyimlerin şimdiye taşınması için belirli uyarıcılara ihtiyaç vardır. Bireyin özgürlüğü kendini aşması ve tekrardan kendini, ruhunu keşfetmesi bütünlüğünü içermektedir. Varoluşun kendini aşkınlığı bireyin yönlendirilir olana evrilmesini engelleyerek bireyi şartlandırılmış insan profilinden uzaklaştırır. Bireyin ruhsal dengesini koruyabilmek onu ihtiyaçları konusunda tatmin noktasına ulaştırmakla ilişkili değildir, bu doyum ancak kendini aşma özelliği ile mümkündür yani doyum sonrası elde edilen haz çevresel faktörlerden ziyade bireysel bir başarıdır. Bireyin yaşamsal deneyimleri ile kurduğu bağ sonucu elde ettiği yaratımlar kalıcı aynı zamanda geçicidir çünkü bu duyumsamalar yaşam ve ölüm arasındaki çalkantıdan ibarettir. Bireyin bunu sonsuza taşıyabilmesi tamamen onun

sorumluluğundadır. Böylece ölüm kavramını da anlamlandırabilir ve onu bir boşluktan öteye götürür. Çünkü doğanın ezici bir gücünün olması, bedenin yok olmaya mahkûm olması ve aile, toplum, devlet içerisinde ilişkilerin düzenlenememesi insanların acı çekmelerinin nedenlerindedir. (Freud, 2018: 27) Birey, kendini başkalaştırmak üzere yaptığı sorgulamaların bir anlam arayışı olduğunu fark ettiğinde artık bilinçlidir. Bu sürecin sonucunda elde edilen mutluluk bireyi acılara karşı dayanıklı kılar. Ancak anlam arayışının bir boşluk ile sonuçlanması birey için bir kırılma noktasıdır ve onun için ölümcül sonuçlar doğurabilir. Bu noktada esas dikkat çeken durum bireyin anlam arayışı sürecinde belirli bir amaç edinmiş olup olmadığıdır. Amaçsızlık, anlamsızlık duygusunu tetiklediğinde kişinin ruh hali artık hastalık boyutunda değerlendirilir çünkü anlamsızlık duygusunun ortaya çıkardığı tepkiler saldırganlık, intihar ve cinayet ile de sonuçlanabilir.

Tibet'in Ölüler Kitabı'nın EvansWentz baskısında geçen ifade "Geçmiş günahların anıları, hayal edilen hazlar, eski hataların ve utançların geride kalan acı tadı ve genellikle ışığı karartan bütün o şehvet, korku ve nefret duyguları tarafından zihnin saptırılmasına izin vermemek" (Huxley, 2018: 49) konusuna değinilmiştir. Bireyin kendini aşma tutkusu sonuçta bütünüyle sapsmış bir ruhun tetikleyicisi olmamalıdır. Selim'in endişeli, güvensiz ve karanlık bir iç dünyaya sahip oluşu kendi benliğine ulaşmak için atılan adımlarda karşılaşılabilecek ilk gizil güçlerdir. Gerçeklere gözlerini kapatan ve kurgu ile kendi gerçek dışı dünyasını yaratan birey yalnızlık ve huzursuzluk duygularını yoğun bir şekilde yaşar. Coşkunsuzluk ve isteğin yerini durgunluğa bıraktığı ruh halleri bireyin özüne ulaşmasında karşısına çıkmış engellerdendir. Turgut'un Selim'in arkadaşları ile yaptığı görüşmeler sonucu onun can sıkıntısının ve ani durgunluklarının nedenlerini anlamlandırdığı görülmektedir. Çünkü o kalabalığın içinde yalnızlaşan Selim'i ancak onu kaybettikten sonra fark eder böylece Turgut yaşamak için verilen mücadelenin ölümün hassas vazgeçişlerinden daha zor olduğunu anlar. Bireyin kendi derinliklerinin keşfi ile birlikte dışa aktardığı içsel özelliklerine yabancılaşarak onları bir dış gerçeklik gibi benimsemesi "*Hegel'in 'kendi kendine yabancılaşma'*" fikrini hatırlatır. (Merter, 2011: 32) Selim'in naif tavrının arkasına gizlediği aldatıcı ruh halleri onun kendi benine ulaşmasındaki engeli teşkil ederken aynı zamanda yaşamın ve kalabalığın bireyin ruhunda meydana getirdiği değişimleri de ifade eder. Unutulan bir bedenin hatırlanışını hızlandırarak aslında kendi varlığını da anlamlandıran Turgut, tutunamayanlar arasında unutulmayacak bir keşif yapmaya hazırlanır. Karanlık benliğini aydınlatmak için bütün adımları biraz endişeli ama iradeli bir şekilde atar.

Bireyin hayatını tanıdık ve yabancı arasındaki içgüdüsel ayrım yönetmektedir. İnsan ontolojisi bir yer yurt, mesken ontolojisidir. Bireyin kendisini konumlandırabildiği yer onun dünyasıdır. (Bradatan, 2018: 70-71) Yaşamı anlamlı kılabilmek için dünyayı evcilleştirmek gerekir. Şeylerin yabancı olmaktan uzaklaşmasıyla tanıdık hale gelmesi anlamlandırma istemini kolaylaştırmaktadır. Zebercet dünyayı otele indirmediği için her koşulda oteli bir sığınak olarak görmektedir çünkü nevrotik kişinin dünyası sınırlıdır. Bir şeyin varlığını anlayabilmek için onu kavramak gerekir. Yabancılaşmanın eşliğindeki ben ait hissedemediği ortamdan uzaklaşmak için bir kaçış yolu arar. Aidiyet güven duygusunun temelini oluşturur. “*Tutunamayanlar’da*” geçen uzak bir ülke ile “*Anayurt Otelinde*” Afrika’da bir köy hayali ve otel aynı işlevi görmektedir. “*Kant’a göre, bize deneyden önce (doğuştan) verilmiş, deneyimin, öğrenmenin önkoşulları özellikle ‘zaman’, ‘mekân’ ve ‘nedensellik’ kategorileridir.*” (Frankl, 2019: 217) İnsan sürekli bir hareket ve oluş halindedir. Bu sürecin devinimsel olarak ilerlemesi geleceğe olan inancın fitilini ateşler çünkü mevcut anda insan başkalaşım sürecine girmiştir ancak zihninde kurguladığı bir bene erişebilmesi için gelecek zamanı beklemelidir. Bu tamamlanmama neticesinde bireyde ne olacağı veya ne olmayacağı konusunda verilen kararların önüne geçen bir kaygı ortaya çıkar.

Kaygılardan arınma noktasında Chestov gerçek bir kurtuluş olarak gördüğü uyumsuz, alışılmış kuralların ve bilincin dışında olarak ifade eder. Bireyin yaşadığı çatışmanın yerini uyumsuzla bütünleştirerek aradaki kopuşu yok etmesi bir kaçış denemesidir. Chestov’a göre uyumsuzun baskın olduğu bir zihinde, aklın ötesinde de hiçbir şey yoktur. Uyumsuzun kesinliğinden tatmin olamayan bireyin sığındığı nokta da kesin olarak nitelendireceği usdışının tanrılaştırılmasıdır. (Camus, 2019: 51-54) Akıl doğruyu yanlıştan ayırmak gibi bir göreve sahiptir. Ancak içsel bir hesaplaşmanın neticesinde kendisi ile çelişir hale gelebilir. Somut duyumsamaların yargısına varabilmek ve var olduğu konusunda tecrübe edinebilmek kolaydır ancak içsel bir güç eşliğinde çıkılan metafiziksel yolculukta yapılan keşifleri bir delile dayandırabilmek oldukça zahmetli bir iştir. Bu nedenle birey kendi ben’ini anlamlandırmaya çalıştığında kendini birtakım çıkmazların içerisinde bulur. “*Heidegger insan koşulunu soğukça ele alır, sonra da bu yaşamın alçaltılmış olduğunu bildirir. Tek gerçek, tüm varlıklar katındaki kaygıdır.*” (Camus, 2019: 41) Bu kaygının eşlik ettiği yol ölümle sonuçlanır. Greenacre ve Mahler, bireyin kimlik gelişiminin çocuklukta kurulan bedensel ve ruhsal imgeler ile ilgili olduğunu düşünürler. Wheelis’e göre kimlik bunalımları geçmiş değer sistemlerinin

bozulmasıyla yakından ilgilidir. Bu durumun sonucunda ise günümüz insanlarında üstben problemleri görülmektedir. (Jacobson, 2019: 36- 37) Selim Işık bu problemi yaşamaktadır. Bireyin içinde bulunduğu toplumla ve kendi iç dünyası ile çatışmalarının temelinde yaşadığı hayatın ötesinde yaşayamadıkları vardır. Erişkin bir bireyin yaşamında adaptasyon sorunları ile karşılaşmasının altında yatan nedenin tespit edilebilmesi için geçmişinin de iyi bilinmesi gerekir, en bilinmez hayatlar da ardında derin izler bırakmaktadır. Turgut'un kendini keşif sürecine Selim'den özellikle de Selim'in geçmişinden başlamasının nedeni budur. Aslında geleceğin belirsizliğinden, geçmişin deneyimlerimden alınan duyumsamalar ile yaşanan şimdi, kişinin yaratıcılığını ortaya koyar. Geçmiş deneyimlerin şimdiye taşınan boyutu bir teselli ve ümit barındırır.

Bireyin benini ile üstben ve idin baskıları arasında yaşanan şiddetli duygu değişimleri üstbene teslimiyet veya başkaldırı ile neticelenebilir. İçgüdüsel kontrolün sağlandığı dönem kişiliğin belli bir olgunluğa eriştiği anlamına gelir. Çocukluk döneminde ben özerkliğinin bastırılmasıyla ortaya çıkan aşırı düşmanlık duyguları ve baskın müdahaleler ben ve üstben üzerinde istikrarsızlığa ve kırılabilirliğe neden olmaktadır. (Jacobson, 2019: 190) Ben'in özerkliğinin tahribatının içgüdüsel kontrole verdiği zarar Zebercet'in kişiliğini oluşturacak özellikler üzerinde olumsuz bir etki bırakmıştır. Edilgin bir kişilik olan Zebercet, toplumsal yapı karşısında teslimiyet gösterirken kendi özüne karşı ise başkaldırı halindedir.

H. Kohut benlik kavramının merkezindeki alanı çekirdek benlik diye adlandırır. Çekirdek benlik alanını temel arzuların ve temel ideallerin oluşturduğu ve aralarında gerilim yaşanan iki kutup olarak ifade etmiştir. Ancak gerilim aşıldığı takdirde insanlar arzularına ulaşabilir, gerilimin aşılması için de rol değişimleri devreye girer. (Merter, 2011: 67) Derin bir duyuya sahip birey, yıkıcı güçlerin bünyelerinde bırakmış olduğu etkileri kolayca silebilir. Aksi durumda ise tüm ruhu kaplayan keder, bilinç üzerinde ezici bir güç oluşturur. Zihnin yaradılış sırrı ile birlikte yer bulmuş sürekli devam eden sorgulayışlarının temelinde gerçek iyiye ulaşma arzusu vardır. Ancak gerçek iyiye ulaşabilmek için bilinç ışığında aydınlık yollardan gidilmelidir. Çünkü bireyin yaşamsal faaliyetleri sırasında karşılaştığı sahte ve büyümlü iyilikler zihni bulandırmaya sebep olur. Ruhun karşılaştığı yanılgıyla kendine yabancılaşması durumu varlığın yokluğunu da temsil eder. Çünkü ruh ve beden birbirinden ayrılmıştır.

Bireyin eylemlerini gerçekleştirmesi için sahip olması gereken en önemli duygular arzu ve güçtür. Bu kavramlardan birinin eksikliği bireysel eylemlerde başarısızlıklarla sonuçlanmaktadır. *Anayurt Oteli* romanındaki Zebercet ile ortalıkçı kadın edilgen kişiliklerdir. Sevecenlik ve güç arayışlarının çatışması durumunda çeşitli nevrozlar ortaya çıkmaktadır. Zebercet'in sevgiye ihtiyaç duyan yönü ile gücünü ispatlamak için işlediği cinayet bu çatışmanın ortaya koyduğu bir yıkımdır.

G.T. Fechner, bireyin bilinçli dürtülerinin haz ve hoşnutsuzluk ile ilişkili olduğunu düşünmektedir. Haz ve hoşnutsuzluk kavramlarını da istikrar ve istikrarsızlık ile ilişkilendirir. Birey bilincinde istikrar ile vardığı yolda haz ile karşılaşırken istikrarsız olarak vardığı yolda ise hoşnutsuzluk ile karşılaşır. İkisinin arasındaki boşluğu da bireyin duyumsal kayıtsızlığı olarak ifade eder. Böyle bir sonuca varıldığında ise ruhsal çalkantılar üzerinde haz ilkesinin üstünlüğünden söz edilemez. Aslında ruh üzerinde haz baskın bir yapıdadır ancak başka gizil güçler ile yaşadığı çatışmalar nedeniyle zaman zaman haz ilkesinden uzaklaşabilmektedir. İstikrarsızlık temelinde ortaya çıkan hoşnutsuzluk, haz ilkesinin yerini gerçeklik ilkesinin almasıyla ya da benin gelişim merkezinde karşılaştığı yıkıcı güçlerle yaşadığı çatışmalar ile baskın bir hal almaktadır. (Freud, 2019: 24-26) Zebercet, gecikmeli tren ile gelen kadına karşı ilgi duyar. Bu ilgi kendi ruhunda yaptığı mücadeleler sonucunda haz verici bir eyleme dönüşür. Zebercet'in sahip olduğu duygu, bilinçli dürtülerinden olan sevgi ve bağlılık dürtüleri ile şekillenmiştir. Otelin kapısından içeri girdiği andan itibaren istikrarlı bir şekilde onunla ilgili olumlu düşüncelere kapılmıştır. Ancak bu olumlama durumunun etkisi kadının oradan ayrılmasıyla azalır, uzun bir bekleyişin ardından dönmemesiyle birlikte tamamen olumsuz düşüncelere dönüşür. Gösterdiği istikrarsız tavır neticesinde hoşnutsuzluk duygusunun kuşatıcılığı altında verdiği bütün kararlarda kendi iradesi dışında hareket etmeye başlar. Gerçekler ile karşılaşması durumunda yaşadığı çatışmalar aslında otel odasına gelen ve havluyu almak isteyen iki kişi ile yaptığı hayali münakaşa ile temsil edilmiştir. Yıkıcı güçler karşısında yaşadığı yenilgi bu münakaşaya karşı kayıtsızlığı ile açıklanabilir.

Birey düşlerinin aydınlattığı ışıklı bir yolun sonunda yitirilmişlik ile karşılaştığında kendisini sürgün hissedebilir. Ruh beden ilişkisi içerisinde değerlendirildiğinde insanın yaşamdan kopuşu bireyin hayatta kalmak ve yokluk arasındaki çıkmazının bir ifadesidir. Bir yaşam süreci boyunca bireyi yokluğa, ölüme

götüren noktada bedeninin direnişini de söz konusudur. Camus'un dediği gibi "...ölümcül sınıvı umuttur. Hak edilmesi gereken bir başka yaşam umudu ya da yaşamın kendisi için değil de onu aşan büyük bir düşünce için, en yüce olan için yaşayanların hilesi, ona bir anlam verir ve ona ihanet eder." (Camus, 2019: 25-26) Yaşamsal deneyimler sonucu, bilincin hareketliliğini de tetikleyen bir bıkkınlık, boşunalık hali ortaya çıkar. Bilincin bu hareketliliği sonucunda birey ölüm ya da uyanış noktasında çatışır. Bireyin içerisinde bulunduğu andan rahatsızlığı, yarından beklentilerinin artması yönünde bir hassasiyet doğurur. Ancak bu noktada geleceği çıkmazları olan karanlık bir yol olarak görür, böyle bir durumda umut yerini hayal kırıklıklarına bırakır.

3.1.2. Varoluşsal Kaygılar

Descartes' ten itibaren Batı felsefesi, iki önemli felsefi problem üzerinde durmuştur. Bu problemlerden ilki "*dış dünya hakkında kuşkuculuk olarak adlandırılır ve sadece kendi zihnimizin ve bilincimizin içeriğine anında erişimimiz olduğu düşüncesine dayalıdır.*" İkincisi ise "*öteki insanların varoluşuyla, daha belirgin olarak onların zihinleriyle ilgilidir.*" (Wartenberg, 2018: 70) Bireyin toplum içerisinde sağlıklı bir şekilde varlığını devam ettirebilmesi için bu iki problem karşısında çözüm odaklı bir yaşam sürmesi gereklidir. Birey kendi zihnindeki boşlukları anlamlandırabildiği takdirde kendi varlık bilgisine ulaşır ve bireyselleşme sürecinde ruhsal yorgunluklar yaşamadan erginleşir. Kendi özünün bilincine ulaşmış birey ruhsal açıdan sağlıklı bir bireydir, eylemlerinde özgür ve tutarlıdır. İkinci aşama olarak ise içinde bulunduğu toplumda kendisini konumlandırmak üzere analizler yapar ve diğer bireylerin özgünlüğünü kavrayabilir. Yani bireysel değişim ve dönüşüm evresinde, sosyalleşme ve aydınlanma noktasında bir bütünlük içerisindedir. Kaygısını anlamlandırmayan ve kaynağını tespit edemeyen birey acısının da bilincine varamaz ve yok olup gider.

Freud, bireyin kendi dürtülerinin yarattığı çatışma neticesinde tehlikenin ve meydana gelen durum karşısında çaresizlik duygusunun bilinçaltında bulanıklıklar meydana getirdiğini ifade eder. Aynı zamanda Freud, kaygının doğuştan gelen bir itki olduğunu ve içdiş edilme korkusuyla tetiklendiğini aslında yetişkinlik döneminde de ortaya çıkan kaygının da çocuksu kalan tepkilere yönelik olduğunu savunur. (Horney, 1995: 46, 57) Çocukluk ve gençlik dönemlerinde içe kapanık yönleriyle betimlenen Selim ve Zebercet, yetişkinlik dönemlerinde de gerek fiziksel gerekse ruhsal yönden hayatlarındaki boşlukları doldurabilmek noktasında pasif kalmışlardır. Toplumsal

normlar karşısında bütün hassasiyetlerini kaybetmiş ve nesnelere bağımlı hale gelmiş bireylerin var olma mücadelesindeki mağlubiyeti Selim Işık'ı derinden sarsmıştır. Kendi ufkunun ışıklarının çizdiği yoldan ilerlerken tek sığınağı kitaplar ve yazdığı yazılar olmuştur. Daha sonra ise hayatına tesir eden tek kadın olan Günseli, ruhsal sıkıntılarıyla yaşadığı mücadelede biraz olsun onun ruhunu dinlendirebilmiştir. Zebercet'in sürekli aynı ritüeller doğrultusunda yaptığı otel işletmeciliği ise bu normların bireyi tekdüze bir yaşam tarzına sürüklediğini gösterir.

“Toplumun iyi kabul ettiği değerlerin daha tutarlı rehberler olduğu zamanlarda birey, gelişim krizlerine karşı daha korunaktıydı. Ama şu anki geçiş zamanlarında olduğu gibi birey, daha genç yaşta ve daha uzun bir süre için tek başına kalmaya itilmektedir.” (May, 1997: 205) May'ın da ifade ettiği gibi geçmiş dönemlerde değerlerin ve geleneklerin hakimiyeti bireylerin eylemlerini şekillendiren doğruları oluşturmaktaydı. Bireyler kendi özgürlük sınırlarının bilincinde bir tavır sergilerken kaygıdan uzak bir yaşantı sürdürmekteydi. Çünkü verdiği kararlar sadece kendi zihninin algılarının neticesi değil bu normlar doğrultusunda yapılmış seçimlerden ibaretti. Günümüzde ise *“İnsan öznesinin içinde, yedek parçalardan mamul, kendine özgü kötü alışkanlıklar ve yıkıcı beğeniler geliştiren zırhlarla donatılmış, mekanik bir yaratık üretilmektedir.”* (Bowie, 2007: 33) Yani çağdaş zaman algısının gerisinde kalan değer ve geleneklerin çağdaş birey üzerindeki yaptırım gücünün kalmamasıyla birlikte birey, fikirlerinde ve eylemlerinde tamamen özgür kılınır. Selim Işık'ın zihnin özgürlüğü karşısındaki bilinçsiz tavrının Turgut Özben'in öncülüğünde devam etmesi tesadüfi değildir. Seçimler karşısındaki özgürlük, zihnin kaygı ile bulanıklaşmasına sebep olmuştur.

Bireyler, kaygının esiri olmamak için birtakım savunma mekanizmaları geliştirebilirler. Saldırganlık, kabullenme veya diğer bireylerden kendini soyutlama kaygı karşısında alınan tedbirlerdendir. Turgut'un kendi varlık arayışında somut bir şekilde saldırganlık eylemine hiçbir zaman başvurmadağı görülür. Onun arayışı kabullenme ve kendini soyutlama evrelerinden geçen bir süreçtir. Selim ve Zebercet ise ilk aşamada kabullenme ve kendini soyutlama şeklinde önlemler almış ancak saldırganlık eylemini de gerçekleştirmişlerdir. Selim bu eylemi intihar şeklinde, Zebercet ise cinayet ve intihar şeklinde gerçekleştirmiştir. Ancak Zebercet bütün bu eylemlerinde bilinçsizdir çünkü bünyesinde barındırdığı kaygının temelini anlamlandıramadan bütün belirsizlikler ile mücadele etmeye çalışmış ve bütün yaşamını çözülemeyecek bir düğüme dönüştürmüştür. Selim'in kaygısı yitip gitme endişesi barındırır. Yaşadığı dünyada diğer

bireylerden uzaklaşması onu tamamen edilgen kılar. Onun kaygısı varoluşsal bir boşluktan kaynaklanır, o boşluğu doldurmak için yaptığı eylemler sonuçsuz kalınca intihara sürüklenir. Turgut, yaşadığı hayatı sorgulamak yerine mevcut anı yaşayan bir kişiliktir ancak Selim'in ölümünün ardından yaptığı araştırmalar neticesinde yaşamındaki boşluğun farkına varır bu durum kaygı kavramını ortaya çıkarır. Zebercet ise hayatı boyunca yaşadığı boşluğun varoluşsal kaynaklı olduğunun bilincine bile varamayan bir kişidir.

Hegel'e göre her eylem içerisinde bir olumsuzluk tohumu barındırır, bu bireyin kendi yıkımına sebep olur. Ancak her olumsuz eylemin içerisinde de olumlu gelişim tohumları mevcuttur dolayısıyla bu da Hegel'in iyimserlik bakış açısını yansıtmaktadır. (Wartenberg, 2018: 142) Turgut'un yaşadığı durum aslında Selim'in ölümü ile birlikte gelen bir boşluk değildir. Onun yaşadığı duygu, yıllarca bastırmaya çalıştığı kendi özünü kavrayamayışının verdiği tedirginliktir. Bu tedirginlik Selim'in ölümü ile birlikte ortaya çıkar ve huzursuzluğa dönüşür. Kendi ruhunda açığa çıkan bu huzursuzluk bastırmakla yok olmaktan öte her geçen gün kuşatıcı bir boyut kazanır. Birey bu noktada kendi özünün arayışına geçmek için bir uyarıcı tarafından tetiklendiğini bilmektedir ancak her davranışında temkinli olması gereklidir. Bu güç karşısında tamamen umursamaz bir tavır alması o gücün özünü keşfetmesini engeller ve yaşamı boyunca bu öz, kuşatıcı bir hüzne dönüşür. Sağlıksız bir ruh hali bireyin trajik sonuna zemin hazırlar.

Freud'a göre kişinin kendi gizli güçlerini, kapasitesini, yazgısını yani kendi varoluşunu keşfetmekten duyduğu korku birçok psikolojik rahatsızlığın temelidir. Kendimizi küçümsememize ve değersiz hissetmemize sebep olacak bütün bilgi ve eğilimlere karşı korku, savunma amaçlı bir korkudur. (Maslow, 2019: 66) Zebercet kendi geçmişini sorgulamak konusunda hassasiyet gösteren bir kişiliktir. Aile geçmişindeki travmaların bilinç düzeyine çıkmasına karşı bir direnç eğilimindedir. Bankta oturduğu ihtiyar ile sohbet ederken kendi aile geçmişi hakkında sınırlı veya yanlış bilgiler vermesinin temelinde acı veren tehlikeli gerçeklerin bilincine varmayı engelleyen savunma mekanizmaları devrededir. Turgut Özben, Selim yaşarken onu keşfetmekten korkar, onun bu varoluşsal kaygıları kendi yaşamında tabular oluşturmaya sebep olurken özgürlüğüne de ket vurur. Maslow, bilmekten korkmanın nedenlerinden birinin eyleme geçmekten ve bilinçliliğin getirdiği sorumluluklardan korkmak olduğunu savunur. Çoğunlukla bilmemek bilmekten daha iyidir çünkü bilmek eyleme geçip

yuvadan dışarı çıkmayı yani keşfetmeyi gerektirir. (Maslow, 2019: 73-74) Turgut Özben ise güçlü ya da zayıf arzularına yenik düşmüş ve güdülenme neticesinde kendi varlığını anlamlandırarak bir keşfe çıkmıştır. Ancak kendi özüne ulaşmak için attığı adımların tereddütlerle ilişkili olması, Turgut Özben'in ruhunun karanlık yönünü temsil eden eksiklik ve bağımlılık hissini aşıp özgürlüğe tam olarak erişemediğini ve içsel bir yolculukla vardığı sorunlarının çözümsüzlüğü ile yüzleşemediğini ispat eder. Romanda kendini gerçekleştirmek için bir uyarıcı vesilesiyle çıktığı yolculuk tamamlanmadan tereddütleri ile yüzleşip özünü keşfetmiş bir Turgut görmek mümkün kılınmamıştır, akıbetinin belirsizliği ve yolculuğunun bir sonunun olmaması bilinmezliklerle ilişkilidir.

Frankl'a göre dünya, bireyi eyleme teşvik eden bir tetikleyicidir. Öznenin nesnelere içinde kaybolması yani nesneleşmesi durumunda birey artık dünya içinde var olmaktan çıkar. "...dünyanın içine yerleştirilmiş biri olmayıp dünyasız bir monad'dır, davranışı nedensiz, dolayısıyla insani olmaktan uzaktır der Martin Heidegger." (Frankl, 2019: 157-158) Bireyin bu boşluk hissi karşısında yaşadığı tatminsizlikler onda anlam istemi dürtülerini harekete geçirir. Yaşanılan aydınlanma kişinin kim olduğu ile olması gereken kişi arasındaki uçurumun farkıyla acı bir tecrübeye dönüşür. Bireyin başkalaşım geçirmeye olan açlığı yeniden var olabilme tecrübesini deneyimlediği takdirde doyuma ulaşabilir. "*Michel Foucault*'ya göre, *Antikçağ felsefesinin merkezinde yer alan 'varoluş sanatı' kişinin 'kendi başının çaresine bakması gerektiği' prensibine dayanır.* (Bradatan, 2018: 51) Bireyin eylemlerinde özgür olduğunun farkındalığına erişebilmesi kendi iradesiyle yaşamını sürdürebileceği sonucunu doğurur fakat kendi başinalığı onun üzerinde baskın olan kaygıyı da ortaya çıkarır. İnsanın davranışlarındaki özgürlüğü ile sonrasındaki sorumluluğu arasındaki aralık onun bilinç noktasını temsil eder. Bu bilinç tam olarak kendi özünün farkındalığı kavramıyla özdeşdir. Bireyin kendi özünün bilincine varabilmesi bir arayış gerektirmektedir. Bu arayış esasında bir aidiyet hissini barındırmaktadır çünkü ayrılmak yok olma tehlikesini beraberinde getirir. İnsanın kendini sorgulaması ile başlayan öze dönüş sürecinde ait olduğu toplulukta konumlanması durumunda varlığını ispat etmesi de kolaylaşacaktır.

Birey, yabancılaşmış tek bir tutkusunun peşinden koşarak onu doyum noktasına ulaştırmaya çalışıyorsa bu durum onun bütüncül yapısına uygun olmadığından dolayı eksik kalır. Freud ve Marx, insanın bilinçliliğinin 'yanlış bir bilinçlilik' olduğunu düşünür çünkü bu bilinç sadece insan iradesiyle sınırlıdır. İnsan iradesinin sınırladığı bu

düşünceleri çevreleyen güçleri Freud fizyolojik ve biyolojik gereksinimler olarak, Marx ise toplumsal ve ekonomik (tarihsel) güçler olarak değerlendirir. Bilinç ve bilinçaltının gizli güçleri tarafından kuşatılan birey ancak kendi uyanışını sağladığı zaman bağımsız olabilir. Böylece gerçek bilincin önü açılarak birey özgürleşir. Kendisini yaşam içerisinde konumlandıramayan ve geleceği olmayan bireyin yaşayacağı boşluk ve karamsarlık hisleri zaten anlamsız olan yaşamında bireyi çıkmaza sürükleyen belirsizlikler ağı örür. Kaygının ortaya koyduğu direnç Freud'un belirttiği gibi sadece cinsel organ ya da cinsel yaşam türünden eksikliklerden kaynaklanmaz aynı zamanda kendi kimliğini kaybetme endişesi de kaygıyı açığa çıkarır. (Fromm, 2019: 103, 112) Zebercet soyadını bilmez ve kimlerden olduğunu söylemez. Aslında bireyin bir topluma dahil olarak yaşamda yer edinme düşüncesi bir bağımlılık ifadesi değildir, çoğunluğun meydana getirdiği doğrular etrafında şekillenen bir yaşam tarzından ziyade esas nokta bireyin toplumda yer edinip kendi varlığını somutlaştırması yani bir çeşit kendi özgürlüğünü ispatlaması halidir neticede bu seçim de bireyin kendi özgürlüğüdür.

Wartenberg'in üzerinde durduğu doğüstü (metafiziksel) özgürlük kavramı ile ilgili ilk ciddi tespitler yapan Aristoteles'e göre insanlar eylemlerinde özgürdür. Çünkü bir eylemin başlamasını belirleyen kişinin kendisidir, insanlar bir olay zincirini başlatma yeteneğine sahiptir. Bu eylemi başlatma yeteneği ise özgürlüktür. Yaşamı sürecinde özünü keşfedemeyerek özgürlüğe erişemeyen ve yaşamına son verme eylemini gerçekleştiren Zebercet, intihar anında dünya mahkemesinden kurtulup özgürleşeceği fikrine kapılmıştır ancak ölüm fikrinin açığa çıkardığı yokluk hissi onda anlık bir tereddüt oluşturur, bu his aslında özgürlüğün korkusudur. Bireyin seçimlerinin bedelini ödemek gibi bir yükün altında ezilmemek için verdiği mücadele sonunda suçluluk duygusu da açığa çıkabilir. Sartre'ye göre aslında kişinin özgürlüğü elde ettiklerine karşı hiçbir zaman onu doyuma götürmeyecektir ve huzursuz bir varoluşa mahkûm edecektir. "*Sartre zaten öz bilincin özgürlüğümüzü kabullenmekte çektiğimiz zorluğa katkıda bulunduğunu düşünür; çünkü içinde bulunduğumuz durumun tam olarak içinde yaşamayarak kendimizi daima yetersiz hissederiz.*" (Wartenberg, 2018: 65) Bireyin yaşadığı değişim ve dönüşüm evresi kendisini yeniden keşfetme yolundaki adımlarında tatminsizlik de meydana getirebilir. Bireyin hissettiği özgürlük, yapabilecekleri ile yaptıkları arasında sıkışmış hastalıklı bir ruh da doğurur yani bilmek her zaman olumlu değildir.

Yeni tarihselciler, yıkılmış olan ben duygusunu özgürlük ile onarmaya çalışırlar. Ancak özgürlük zaten benin içinde mevcut olan bir etkileşim özgürlüğüdür. Böyle bir gizli boşlukta özgürlük arama fikri gerçeklikten uzaktır. (Wheeler, 2011: 350) Bu gerilim Turgut Özben, Selim Işık ve Zebercet'te yaşamları boyunca varlığını sürdüren kaygıyı ortaya çıkarmıştır. Ancak kaygı ile baş edebilme hususundaki yetersizlikleri onları daha büyük çıkmazlara sürüklemiştir. Kaygı, bastırılmış içgüdülerin açığa çıkması sonrasında bireyde çoğu zaman yıkıcı bir güç olarak algılanan bir duygu olarak ifade edilir fakat varoluşçular bireyin kendi varlık tecrübesine ulaşabilen tek ve yegâne güç olarak kaygıyı görürler.

Birey eşi benzeri olmayan ve özgün yaratılışlı bir varlıktır, bu özellikler ise bireye sorumluluk bilinci yüklediğinden varoluşsal bir kaygıyı da beraberinde getirir. Marx'ın 'doğruluk silahının' önemini vurgulayan varsayımı insanın içinde bulunduğu durumun yaşattığı buhranlardan uzaklaştırabilmek için yanılsamalara ihtiyaç duyduğunu ifade eder. Bu yanılsamaları tamamıyla gerçeklikten uzaklaştırmak yerine gerçeklikle olan ilişkisi üzerinden değerlendirme yapmak insan bilincini güçlendirir. (Fromm, 2019: 23) Varoluşsal kaygı karşısında savunma sistemi olarak bilinçli bir şekilde yalan söylemek ve olmadığın bir kişiliğe bürünmek yer alabilir. Zebercet'in karşılaştığı insanlara karşı yalan söylemesi bu durumun bir örneğidir. Dünyanın insanı aşan boyutunu anlayabilmek şimdi için mümkün değildir. Aslında Zebercet'in yaşadığı çıkmazlar Camus'un bu ifadesinde gizlidir. *“Dokunduğum şey, bana karşı direnen şey, işte budur benim anlamadığım. Bu iki kesinlik, saltıklık ve birlik isteğimle bu dünyanın usa ve mantığa uygun bir ilkeye indirgenmezliği, bunları uzlaştıramayacağımı da biliyorum. Yalana başvurmadıkça, benim olmayan, benim kendi koşulumun sınırları içinde hiçbir anlam taşımayan bir umudu araya sokmadıkça, bundan başka hangi gerçeği tanıyabilirim?”* (Camus, 2019: 65)

Kaygının birtakım ruhsal boşluklar oluşturması riski söz konusu romandaki kişilerde de belirgindir. Selim Işık'ın kendi boşluğunda yok olmaya mahkûm olduğunu hissetmesi ve çıkmazdan kurtulamayacağını düşünüp yaşamdan vazgeçmesi aslında kaygının verdiği nahoşluğu yani zihin bulanıklığını kaldıramayacağını düşünmesiyle ilişkilendirilebilir. Selim'in yaşamış olduğu sürekli bir can sıkıntısı hali aslında seçimlerindeki özgürlüğünün bedelini temsil etmektedir. Can sıkıntısı olarak ifade edilen kaygının kendisidir. Turgut Özben ise arayışlar, bunalımlar ve karmaşa ile geçen bir

sürecin ardından boşlukları tamamlamaya başladığını ve işaretin geldiği noktayı belirlediğini anladığından kaygı yerini bilinçli bir keşif sürecine bırakır aslında bu tam olarak kendi benliğinin keşfidir. *“Freudcu psikoloji kaygıyı anlamanın, görünürdeki çelişkiye çözüm sunan bir yolunu öngörür. Psikanalitik perspektiften bakıldığında kaygı, aslında endişenin bir biçimidir, ancak kişinin endişesinin nesnesi bilinçdışıdır, kişinin farkında olmadığı bir şeydir. Bu, kaygının neden nesnesiz görüldüğünü açıklar.”* (Wartenberg, 2018: 97) Öyleyse kaygı bilinçsiz inançlarımız karşısında bilinçlenmemizi engellemektedir. Kişinin bu bilinçsiz inançların bilincine varmayı istememesi üzerine kaygı, kişiyi bu düşüncelerden uzaklaştıran bir alarma dönüştür. Varoluşçular ise *“Freudcular gibi, kaygımızın görüşümüzden bir şey sakladığını, bizi tedirgin edici hakikatten uzak tuttuğunu düşünüyorlardı. Ama Freudculardan farklı olarak, kaygımızın kaçınmamıza yardımcı olduğu şeyin nahoş bir metafizik hakikat olduğu fikrindeydiler.”* (Wartenberg, 2018: 99) Onlara göre insan olmanın temeli düşünce yeteneği ile birtakım kararlar vermektir. Kaygı da bu temel olgu ile açığa çıkan, verilen kararların getirdiği sorumluluktur. Dokuz yüz katlık nefsin alt katlarında bulunan bencil istekler diğer bir adıyla *yatay istekler* ne kadar şiddetli bir noktaya ulaşırsa daha karanlık olan bir alt kata düşme ihtimali o kadar artar. Bireyin kendi dışında gerçekleşen bu düşme hali onu endişe ve korkuya sürükler. (Merter, 2011: 391)

“Tutunamayanlar” romanındaki *“tutunamayan”* topluluğunun içlerinde barındırdıkları kaygı onlarda harekete geçme dürtüsü oluşturarak onları kendi benliğini keşfetmeye sürükler. Ancak böyle bir süreç için yeterli bir hazırlık aşamasından geçmediklerinden dolayı bilinçaltılarında sindiremedikleri bu olgu karşısında mağlup olmuşlardır. *“Anayurt Otel”* adlı romanda ise kişiler kendi varlıklarının farkına varmak yerine silik bir tip olarak yaşamda edilgen bir tavır almışlardır. Dolayısıyla fark edilme kaygısına sahip kişiliklerin bilinçlerine korku da yoğun bir şekilde yerleşmiş ve bu durum onları ruhsal çalkantılara sürüklemiştir. Şimdi ve gelecek ile olan mücadelesinde haklılık kaygısı duyan birey, uyumsuzu keşfettikten sonra yaşam özgürlüğü, inanç ile ölüm uyumsuzluğu arasında tutsak sayılır. Bu çatışmanın sonucu insanın gerçekten özgür olmadığı fikridir. Bireyin bilinçli bir başkaldırısı onu karanlığa itmekten başka bir şey değildir. Bireyin kendi içinde sahip olduğu bir varoluş güdüsü vardır. Aradaki uyumsuzu fark eden doğru zamanda başkaldırmış olur ve uyanışa geçer, ölüm bir başkaldırı değil bireyin kendi gerçeği ile yüzleşmesi, kabullenişidir. Birey intihar fikri ile belirsiz bir geleceğe teslim olur ve sadece sonunu hızlandırır. Sonrasız oluşu kabul etmekle birlikte,

bu yaşamsal tecrübesini dolduramamış birey uyumsuzdur. Kendi sınırlarının tecrübesine varma noktasında cesur adımlar atamayan birey, sınırlı bir özgürlük, geleceğin karanlığı ve yaşamın sonluluğu halkasıyla çevrilmiş bir alanda yaşamını sürdürmeyi tercih etmiştir. (Camus, 2019: 70, 71, 81)

Selim Işık ve Zebercet farklı arayışlara ve amaçlara sahip iki farklı kişilik olarak değerlendirilebilir ancak ikisinin de varmak istedikleri yol sonsuzluktur. Selim Işık, kendi varlığını anlamlandırma noktasında ciddi sorunlar yaşamış ve hasta bir ruha sahip olmuştur. *“Selim de can sıkıcı ve hayal kırıcı görünüşünün, insana yeni heyecanlar ilham etmeyen pısrıklılığının farkındaydı. Her gece yatakta bu durumdan kurtulmak için Allah’a yalvarıyordu: omuzları biraz daha genişleyemez miydi?”* (Tutunamayanlar, s.433) Selim, çocukluk döneminden itibaren içinde anlamlandıramadığı korkularıyla yaşamış ve etrafında süt kuzusu olarak nitelendirilmiş bir bireydir. Zebercet tekdüze bir hayat yaşayan ve çocukluğundan itibaren yetersiz bulunmuş bir kişiliktir. *“En kötüsü kafasındaki tutarsızlıktı. Bu akşam dışarıya çıkıncaya değin kaç kere karar değiştirmişti.”* (Anayurt Oteli, s.51) Sonlu bir varlığın daha kendi varlığını keşfedememişken yaşam karşısında kendini konumlandırması fikri ona ağır bir sorumluluk duygusu yüklemiştir ve bu sorgulamalarda kaygının ağır basmasıyla birlikte sonsuzluk fikrine kapılmıştır. Ancak *“Ampiristler için sonluluğumuzu aşmaya çalışmak hataydı. Ampirizmin felsefi projesi bilen, yapan, değerlendiren insanın doğasını açıklamaktı; bizden tamamen farklı bir varlıkta bu yeteneklerin nasıl olabileceğini değil.”* (Wartenberg, 2018: 114) Aslında insan varlığının sonluluğunu ve bunun varlık ile olan ilişkisini kabullenmişlerdir, varoluşçular da aynı görüşü paylaşmaktadır.

Zebercet’in ölüm anının betimlenmesinde ortaya çıkan tabloda okura bir geri dönüş, vazgeçiş hissi sunulması aslında sonluluğun aşılamayacağı noktasında yaşadığı bir aydınlanma hali olarak değerlendirilebilir. Turgut Özben’in yaşadığı süreç aslında *“Heidegger’in Dasein’in kendisini Onların hakimiyetinden kurtarıp varlığın otantik potansiyeline erişmesi şeklinde tarif ettiği bir süreçtir.”* (Wartenberg, 2018: 165) Kişilerin kuralları etrafında şekillenen bir yaşam tarzı ile hayatını sadece başkaları için yaşadığı fikri kişinin özgürlüğünü elinden alır. Bir bakıma ise Lev Tolstoy tarafından yazılan *İvan İlyiç’in Ölümü* adlı eserdeki İlyiç, Turgut Özben ile özdeşleşebilir. *“İlyiç, bir bakıma otantik varoluş ihtimalini ortaya çıkararak, Heidegger’in vicdanının sesi dediği şeyi keşfetmiştir.”* (Wartenberg, 2018: 165) Turgut Özben’in de bu süreçte “Olric” ile

açığa çıkan kendi varlığının keşfinin sesi, arayışına bir ortak, onun varlığını anlamlandırması noktasında kaygılarından arınmasına ve özünün bilincine ulaşması uğrunda yaptığı yolculuğa eşlik etmiştir.

İnsanlar içgüdüsel temel gereksinimlerin, yeteneğin, anatomik özelliklerin, psikolojik ya da yaradılışsal dengenin, doğum öncesi veya doğum sonrasındaki hasarların yer aldığı bir iç doğaya sahiptir. Bu gizilgüçler, belli açılardan güçlü olmaktan çok zayıftırlar. Öğrenme, onaylamama ve korku sonucunda kolayca bastırılabilirler, zayıf ve kırılığandırılar. Freud'a göre bu güçler korku ve onaylamama nedenleriyle ya da egoya yabancı olduğu için itilmişlerdir, Schachtel'e göre ise unutulmuşlardır. Maslow ise bastırmanın bu gizilgüçleri ortadan kaldırmadığını, gizilgüçlerin düşünce ve davranışın etkin bir belirleyicisi olarak var olduğunu ifade eder. Engellenmiş bir kişilik, kişiliğin kendi gizilgüçleri doğrultusunda gelişmemesine neden olur ve değersizlik başta olmak üzere birçok tehlikeli yıkıcı güç ortaya çıkarır. *“Her insan, kısmen kendi tasarısıdır ve kendini kurar.”* der. (Maslow, 2019: 205) Bireyin kendi gizilgüçlerinin bilincine varabilmesi kendini gerçekleştirme aşamasında atılan öncü adımdır ancak buhranlı bir geçmiş bu arzunun doyuma ulaşmasına ket vurmakla birlikte birey üzerinde psikolojik bir yıkım bırakır. *“Tutunamayanlar”* ve *“Anayurt Otel”* adlı romanlardaki kişilerin intihar ya da izini kaybettirme ile sonuçlanan belirsizlikleri temelde bu algıyı barındırır. Kendini gerçekleştirme eğilimindeki bireyin gizilgüçleri bastırmakla, ruhsal çalkantılarından arındığı fikrinde olması birbirinden farklı engellenmiş kişilikler doğurmuştur. Saldırgan bir tavır, savunmaya geçme veya geri çekilerek teslimiyet durumu içerisinde kızgınlık ve hayal kırıklığı barındıran eylemlerdir. Bu tür bir ruhsal yıkımın, bilişsel çelişkilerin çözüme ulaşmaması neticesinde ortaya çıkan, sonucu kaygı türünden bir gerginliktir.

Bireyin savunduğu, kabullendiği doğrular ile yaşamları boyunca yaptıkları eylemler arasındaki tutarsızlık onu bunalıma ve sonrasında ölüme sürükler. Kierkegaard, Heidegger ve Sartre gibi düşünürler insanın varoluşunun kökenini sonucunda kaygı, korku ve anlamsızlık barındıran hiçlik, gerçekdışılık kavramlarına dayandırmışlardır. *“Varoluşçu düşünürler, mantıksal pozitivistlerin tersine, insanlık durumumuzun bu gerçek sorunlarıyla yüzleşmemiz ve bunları çözümlenmemiz için bize çağrıda bulunmaktadır.”* (Guntrip, 2018: 45) Bireyin bu anlam arayışından sağlıklı bir ruh hali ile çıkabilmesi ancak zihnindeki boşlukları doldurmaya yardımcı olacak destekleyici

fikirlerle sahip olmasıyla mümkündür. Ancak bu süreç sonunda bu fikirlerin sonradan eklenmiş değil de aslında evrenin düzenini sağlayan ve ruh sağlığını koruyan bağımsız bir şekilde var olmuş ve birey tarafından keşfedilmiş fikirler olduğu noktasında uzlaşılmalıdır. Bu durum bireyin kendini hayatın akışına bıraktığında sorgulamalarına karşılık gelen her tamamlayıcıyı evrenin bir sistemi olarak görmesi halinde bilinçli bir akış seyri sağlanabilecektir. Söz konusu romanlardaki kişilerin kendi özlerini keşfetme sürecinin yıkımla sonuçlanması aslında zihinlerinde mevcut olan tamamlanamayan boşluklardandır. Sağlıklı bir sorgulama evresi için gerekli olan en önemli şey zihni kaygılardan arındırmaktır. Freud'a göre kendinden geçme, değişme ve dönüşme süreçlerini yaşamayan bireylerin düşünceleri gerçeklikten uzaktır. Ancak gerçek olan birçok şey de bilinçli değildir. Bireyler birtakım gerçeklik saydıkları şeylere karşı güvensizlik beslese de temel bir gerçeklik var ise o da bireyin '*sevgeç, libidinal*' düzeni olduğudur. Freud, tüm insancıl duyguların bilinçdışı uğraşlarında gizli olduğunu ve bilinçdışının keşfi sonucunda bireylerin birbirlerini anlamalarının mümkün olacağını savunur. (Fromm, 2019: 22-25)

Maslow, bilinçdışı ve önbilinç düzeyindeki birincil- süreçbilیشه gösterilen daha zayıf direnç ile yasak itkilere, dürtü ve isteklere gösterilen çok daha güçlü direnç türü arasında bir ayrım yapar. Direncin bir diğer kaynağını kişinin bireyselliğinden, özel kimliğinden yoksun bırakılması karşısında sağlıklı bir hoşnutsuzluk duyması olarak belirler. Yani kişiyi bir sisteme yerleştirmek onu ayrı bir birey olarak tanımlamaktan daha az yorucu olduğundan dolayı kişi sosyal bir sınıfa mensup edilerek topluluk kavramında bütünleştirilir. Bu bölünmede önemli olan kişinin temsil ettiği kategori iken kişinin kendilik değerleri göz ardı edilir. İşte direnç kavramı da insanın bu ayrıştırma ve sınıflandırmaya karşı gösterdiği alınganlığın farkındalığa ulaşmış şeklidir. (Maslow, 2019: 141) Kendi varlığının bilincine ulaşmak için eyleme geçen birey bu süreçte ruhunda birtakım yorgunluklar hisseder. Benzer bir fikir yapısına sahip bireyler ile karşılaşamayan Turgut, ruhsal çalkantılardan kurtulabilmek adına Olric'i kurguya dahil etmiştir. Yalnızlaşmak bireyde var olan kaygının miktarını arttırarak ruhunun sıkışmasına sebep olur. Metin ile oturdukları sofrada söylediklerine karşı duyarsız kalan bir kişi gören Turgut, Selim'in kimsenin kimseyi dinlemediği fikrine hak vermiştir. Özünü keşfi için çıktığı yolculukta Olric, gerçekten uzaklaşmak için oluşturulan bir iç ses olmaktan öte, Turgut için bir yol arkadaşı olmuştur. Bu yalnızlığı her şeyin duyulduğu ancak hiçbir

şeyin anlaşılmadığı bir savaş ortamıyla betimleyen Turgut'un yanında sadece Olric'in olması tesadüfi değildir.

Frankl, varoluşu bir olma tarzı olarak değerlendirir. Bu olma durumu seçmeli bir haldir. Yani olmanın anlamı sorgulanabilir. Frankl'ın varoluş analizi anlayışında insanın yaşamsal deneyimleri boyunca doğrudan karşılaştığı sorunlar ve bu sorunların çözülmüş veya çözülememiş şekilleriyle hayat pratiğinde yansımaları üzerinde durulur. İnsanın doğrudan karşılaştığı anlamlandırma pratikleri doğrultusunda varlık ve yaşam sorgulanır. Sonuçta tutarlı bir noktaya varılmaz ise anlamsızlık duygusunun hakimiyeti başlar. Birey irade özgürlüğünün imkanlarını kullanarak anlam ihtiyacını gidermeye çalışmalıdır. Aksi takdirde psikik rahatsızlıklar ortaya çıkar. (Frankl, 2019: 235-236) Dolayısıyla anlam yaratılmaz ancak arayışlar sonucunda keşfedilebilir. Bireyin varoluşsal anlamda kendini aşkınlığı anlam değerlerini keşfetme sürecinde olduğunu gösterir. Fakat anlamsal sorgulamaların bireyi ruhsal çalkantılara sürükleyeceği düşüncesi günümüzde anlam istemini engeller. Anlamın keşif sürecinin yavaşladığı noktada anlamsızlık yaratımı başlamaktadır. Yaşamı anlamlandırma ve kendi özünü keşfetme yolundaki ışık iyilik, güzellik ve doğruluktur. *“Aynı inançları paylaştığım insanlarla birlik olduğumu duymasam, sanat alanında ve bilim araştırmalarında hiçbir zaman ulaşamayacak bir amaca yönelmesem, hayat bana bomboş gelebilirdi.”* (Einstein, 1990: 8) Einstein'ın dediği gibi Selim Işık hayat karşısında varoluş hassasiyetleri ile karşılaştığında kendisi ile aynı hassasiyetleri paylaşan kimseyi bulamadığı için hayat ona bomboş gelmiştir. Derin bir varoluş kaygısı çıkmazında kalan Selim Işık, biraz tereddüt biraz da korku hisleri ile emin adımlar atmakta zorlanmış ve hayat karşısında mücadele etmekten vazgeçmiştir. Ancak kendi varlığının özünü keşfetmek için çıktığı yolculukta aklını kurcalayan temelleri mantıki bir noktaya ulaştırması onu biraz olsun rahatlatır. Birey içerisinde bulunduğu doğa ile, diğer bireylerle olan ilişkileriyle ve kendi varlığının keşfi ile olmak üzere üç ilişki aşamasında varlığını ispatlayabilir. İnsanın toplum içerisinde yer edinmesi ile birlikte kazanmış olduğu, başkalarıyla güçlü bir iletişim kurma yeteneği bireyselleşme açısından bir korkuyu da barındırabilmektedir. Toplum tarafından kabul görmeme endişesi bireyi sessizliğe sürükleyebilir. (Çorak & Özakkaş, 2015: 93) Endişenin bünyede yoğun bir şekilde yerleştiği noktada mantık devre dışı kalır, sağlıklı bir yargıya varıp zihni dinlendirebilmek acının yoğunluğunun hafiflediği bir döneme denk gelmekle mümkündür.

Benlik kuramcılarına göre birey kendisi ve içinde bulunduğu toplum ile uyum sağlayabilmek ve haz doyumuna ulaşabilmek için bilinçli tercihler yapar. “*Maslow (1971) güdülerini basamaklı bir yapı içinde görür ve insanların alt basamaktaki gereksinimleri giderir gidermez, üst aşamadaki güdülerini doyurmaya yöneleceğini kabul eder. En sonunda bireyin ulaşacağı en yüksek yer kendini gerçekleştirme (özgerçekleştirim) noktasıdır. Kendini gerçekleştirme, çoğu insan için ancak bir anlık bir yaşantıdır, ne var ki bazı kimseler daha uzun zaman bu anı yaşayabilir.*” (Cüceloğlu, 2019: 426) Selim somutluklar ile varoluş kaygılarından arınmaya çalışırken Turgut soyut kavramlara karşı bir yönelim gerçekleştirmiştir. Aslında soyutluklar onun gerçeklerden kaçmaya kalkıştığı bir noktada karşısına çıkmıştır. Kurgu dünyası ile gerçeklerden uzak bir şekilde zihnini arındırabileceği düşüncesi onun için bir yanılgıdan ibarettir. İçinde yaşadığı bütün sarsıntılar onun yaşamına sirayet ettiğinde artık bunu somut bir yargıya dayandırmaya karar veren Turgut, zihnini meşgul eden gerçeğin bir noktasından özünü yakalamıştır. “*Hayatın Koordinatları*” (Tutunamayanlar, s.71) şeklinde isimlendirdiği ifade aslında kendi özünün keşfi noktasında önemli bir anahtardır.

Bireylerin kimi zaman normal değerlendirilen davranışlardan sapmış olarak sergiledikleri olağandışı davranışlar onların özünün sınırlarını çözümlenmede bir basamak işlevi görmektedir. İki önemli sapma türü mevcuttur. Bunlardan ilki, bireyin kendi kişilik özellikleri ile çatışan özellikler göstermesidir. İkincisi ise kişinin normal olarak sergilediği davranışların aksine gelişen ve normal davranışları ile çelişen davranışlar sergilemesidir. Bunlar genel olarak aldatıcı yani sahte davranışlar olarak değerlendirilir fakat kişinin bilinçaltında açığa çıkan ve onun yansıtıcısı niteliğindeki bu sapmalar bireyin özünün keşfi için oldukça önemlidir. Varoluşsal bir sapmanın sebep olduğu acı, temelinde yaşam kaygısı içeren bir bunaltı durumudur. Ancak bireyin kendi varlığını anlamlandırmak için attığı her adımı nevrotik bir belirti olarak görmek doğru değildir. Çağdaş bir bireyin yaşadığı bunalım iki farklı sebeple açıklanır. İlki, tarihsel süreç içerisinde bireyin hayvanca içgüdülerini kaybetmesi yani iradesiyle hareket etmeye başlamasıdır. Diğeri ise davranışları yönlendiren ve tüm seçimleri bireyin özgürlüğüne bırakmayan geleneklerin hızla azalmasıdır. Böylece “...ya diğer insanların yaptığı şeyleri arzular (uydumculuk) ya da diğer insanların kendisinden yapmasını istedikleri şeyleri yapar (totalitercilik).” (Frankl, 2019: 120) Selim’in, Süleyman Kargı ile birlikte varmak istedikleri yolda gerçeklerle uyuşmayan, değer yargılarından uzak, gerçek dışı bir düzen vardır. Ancak bu durum ikisi üzerinde de olumsuz etkiler doğurur ve onları

kendilerinden ve çevrelerinden soyutlanmaya iter. Hatıra ve hayallerini kirlettikçe zihinleri boşalır ancak bu durum doldurulamayacak varoluşsal boşluklara zemin hazırlamıştır. Bireyin dürtü ve içgüdülerini yönlendirememesi hali ve modern dönemde gelenek ve değerlerden uzaklaşması nedeniyle yönlendirilememesi durumu bireyi konformizmin ve totaliteryanizmin esiri yapar. Konformizm Batı'yı temsil ederken totaliteryanizm ise Doğu'yu temsil eder. (Frankl, 2018: 105)

Birey bulunduğu toplumun etkisinde kalabilir ya da toplumu etkileyebilir ancak nihayetinde kendi başınlık ifadesi ile özdeşdir. Birtakım duygular, hayaller, hedefler, acılar ve mutluluklar ile özel kılınmış doğası onu bu noktada topluluktan soyutlar ve birey acısını da yaşamdan aldığı hazzı da tek başına sindirir. Frankl'ın ifade ettiği gibi varoluşun ilk üçlüsü, istenç özgürlüğü, anlam istenci ve yaşamın anlamıdır. Yaşamın anlamı da kendi içerisinde yaratıcı, deneyimsel ve tavırla ilgili değerler üçlüsünden oluşur. Tavırla ilgili değer de acı, suçluluk duygusu ve ölüme karşı alınan anlamlı tavır üçlüsünden meydana gelir. (Frankl, 2018: 68, 93) Yok oluş içerisinde saf ve anlık bir varoluşu da barındırır. Bütün bu varoluş yansımaları içerisinde sır parçacıklarını barındırarak yokluk kavramını da bütünler. Aslında birey yaradılıştan gelen, varoluşa tutunduğu varlık bağlarına sahiptir. Sevgi, güven ve uyum içerisinde yetişemeyen birey tutunduğu bağların sağlıklı olduğunu fark ettiğinde kendisinde güven eksikliğinden kaynaklı yaşama tutunamama anksiyetesi gelişecektir. Kaygı ve gerginliklerle kuşatılmış bu yaşam bireyin tahammül eşiğini de daraltacaktır. Zebercet, erken doğum ile varlık bağlarını anne karnında dahi gerçekleştirememiştir. Yitirilmişlik duygusunun tahammülsüzlüğünü taşıyan bireyde hiçliğe karşı bir savunma olarak uyanık kalma güdüsü gelişir. İşte kaygı, bireyin uyanık kalma halidir. Umutsuzluğun bilincine varan kişi, umut ve umutsuzluk arasındaki uyumsuzluktan sıyrılmış ve gelecekle olan bağlarını tamamen koparmıştır. (Camus, 2019: 48) Umutsuzluk halinin temel sebeplerinden biri olan bilinmezlik, bireyi boşluğa sürükleyen bir olgudur. Boşluk hissinin vermiş olduğu acı, bireyi hayatı boyunca kendi varoluşunu anlamlandırmaya sevk eder. Varoluşçulara göre hayatın, bireyin doğuştan sahip olduğu bir anlamlandırması yoktur. Bilinmezlikler evrenine hapsolmuş anlamlandırma sorunsalı bireyi çözümsüz sorgulamalara iter ve netleşemeyen boşluk daha da büyüyerek bireyde ruhsal yönden hasarlar bırakır.

Dolayısıyla bireyin kendi varlığının bilgisine ulaşabilmesi için çevredeki nesnelere ile iletişim ve etkileşim halinde olması gerekir. Ayrılma- bireyleşme sürecinde nesnenin

varlığının farkına vararak kendi varlığının bilgisine ulaşan birey sağlıklı bir bireydir. “*Umwelt: biyolojik ve fiziksel çevre, mitwelt: toplumsal çevre, eigenwelt: kendimiz. Eğer bunlardan sadece bir tanesi oluyorsa, varoluş iptal edilmiş demektir. Üçü arasında bir denge olmalı; tabiatla, insanlarla ve kendimizle ve otantik olmalı bunlar.*” (Çorak & Özakkaş, 2015: 138) Turgut’un bulunduğu andaki yaşadığı tedirginlik aslında onun aitlik hissini kaybedişinden kaynaklanmaktadır. Uzak ülke diye bahsettiği, kendini konumlandırılamadığındaki çaresizliğin bir yansımasıdır, kurtuluş olarak gördüğü uzak ülkesi, yalnızlığının eşlik ettiği varoluş serüvenine zemin hazırlayacaktır. Selim’in kalabalık yabancılar arasında kendi yalnızlığında yok olması onda aydınlanma yaratmış ve kendini ait hissettiği mekanların arayışına sevk etmiştir. Andan memnuniyetsiz olan birey, gece ve gündüz kavramları konusunda da yaşadığı belirsizliklerden yakınabilir. Gün ışığı ile birlikte yeni bir yaşam sevinci aşılması gereken ruh eğer hastalıklı bir ruha dönüşmüşse bu onun için belirsizliklerden ibaret bir hayal kırıklığı olacaktır. Bu sıkıntı aslında yeni bir güne aynı yabancı mekânda uyanmaktan kaynaklanan bir aidiyetsizlik hissidir.

“*Bireysellik, oluş, belirsizlik ve ölüm. Bunlar varoluşçuluğun ilk 4 prensibidir ve beşinciye ortaya çıkarır. Kierkegaard’da yalnızlık, münzevilik çok önemlidir, ama diğer düşünürler o kadar ağırlık vermemiş bu konuya.*” (Çorak & Özakkaş, 2015: 152) Varoluştaki öznellik ve karar önemli iki kelimedir. Bireyin seçimlerinde özgür hareket edebilmesi durumu neticesinde suçluluk duygusunu da beraberinde getirebilir çünkü sonucun birey üzerindeki etkisi belirsizdir. Ancak özgür seçimler birey için bir rahatlama terapisi, öteki türlü varoluşsal bir yokluk belirir. Birey düşüncenin verdiği derin anlam irdelemeleri neticesinde zihninde meydana gelecek olan yıkımları göze alabilirse beraberindeki seçimlerinin de bedelini ödemek zorunda kalacaktır. “*Biraz korkutuyor bu hürriyet beni. Akıldışı bir hürriyete benziyor.*” (Tutunamayanlar, s.668) Selim için hürriyet kavramının özü de budur. “*Merleau- Ponty, Hegel’in akıl kavramımızı değiştirdiğini, bizi akıldışını, deliliği veya irrasyonel olanı, aklın dışında değil içinde görmeye zorladığını söyler.*” (Wheeler, 2011: 61) Ancak Hegel’in ifade ettiği şey aklın dışında tutulan kavramların da aklın bir parçası olduklarıdır. Hegel varlık kavramını bilgiye bağlı varoluşla ilişkilendirir yani bir anlamın karşısının da anlamıyla bütünlük kurması gerekir aksi takdirde kavramın anlamı doğru bir yorum ifade etmez. Ancak her anlam içerisinde tutarlı bir anlamsızlık barındırdığı müddetçe varlığından bahsedilebilir. O, bu durumu ‘mutlak farklılık’ olarak adlandırır. (Wheeler, 2011: 61-62)

Bireyin seçimlerinde özgürlük duygusunun beraberinde getireceği sorumluluktan kaçınma hissi aslında onu bir nevi demir parmaklıklar ardına hapseder. Uzak bir ülkenin özlemi aslında içinde bulunduğu toplumun insanlarına karşı önyargılı bir tavır almasıyla açıklanabilir. Bu demir parmaklıkların bireyin zihnine de işlenmiş olması hali önce topluma sonrasında kendisine yabancılaşmasına sebep olur. Bireysel içgüdüler, tatmin sağlayabilmesi için kendinde bir değişim gerçekleştirmek zorundadır. Uygarlık noktasında kültürel gelişmenin temel noktasını da bu değişim oluşturur. Ancak egonun içgüdüleri ile objenin içgüdüleri arasında bir çatışmanın doğması da muhtemeldir. Bu çatışmanın dengelenememesi durumunda nevrozlu bir uygar birey ile karşılaşılır. (Freud, 2018: 39) *“Jungiyen terapide personanın arkasındaki, derindeki hem bireysel bilinçdışınız (anima ve animusunuz) hem de kolektif bilinçdışınızdaki özünüzdür. ... Tam nesne- tam kendilik ilişkileri bağlamında baktığınızda psikanalitik psikoterapilerdeki bütünleşmiş kendilik, savunmalardan arınmış kendilik bunun tam karşılığıdır.”* (Çorak & Özakkaş, 2015: 162) Turgut Özben’in yolculuğu da bu amaçladır.

Bireyin dış gerçeklik ile kendi iç dünyası arasında kalan deneyimleme bölgesi, yaratıcı bir kavrayış gerektirir. Kendi özünü anlamlandırmak isteyen birey, dış gerçeklik ve iç dünyası arasında çatışma yaşadığı takdirde boşunalık duygusuna kapılacaktır ve kendi kimliğinden uzaklaşarak başkalaşacaktır. Boşunalık duygusunun baskısı altında ezilen birey, içerisinde bulunduğu zorlu sürece rağmen yaratıcı kavrayışlarını gizil güç olarak bilinçaltında barındırmaya devam edebilir. Çünkü biricik olan bireyi yaşam, sorumluluk duygusu ile yüzleştirmeye her zaman hazır bulunur. Ancak en önemli nokta bireyin bu duyguyu açığa çıkarmak için özgün seçimlerde bulunmasıdır aksi takdirde sahip olduğu değerlerden soyutlanarak makineleşmiş bir varlığa dönüşür. Bu sancılı dönüşüm ölüm ve yaşam arasındaki boşluğu kapatıp aynileştirecek kadar tehlikeli olabilir sonucunda bireyi intihara sürükler. (Winnicott, 2019: 100)

Bireysel varoluşun özü kendini aşkınlıktır. Öteki bir durumun nesneliliği ile kendi özneliliğini karıştırmamış birey, özne ve nesne arasındaki gerilimi canlı tutmayı başarır. Bu durum bireyin kendi özgünlüğünün farkına varması neticesinde her bireyin yaşamının kendine özgü olduğu bilincine varılmasını sağlar. Birey, varlığını tecrübe ederken kendisine sorduğu sorular kim ve ne olduğu soruları olmalıdır. Fakat bu irdeleme bilinçli bir zihin tarafından kontrollü olarak gerçekleşmediği sürece onu aydınlanmadan ziyade çöküşe sürükleyecektir. Selim’in yazılarında dördüncü şarkıda geçen çocukluk

döneminde kendine sorduğu kim olduğu sorusu, aslında onun farkındalıklara erken yaşta eriştiğini ancak eylemde bulunacak gücü kendisinde bulamadığını gösteren delillerdir.

Duyguların esiri olmaktan endişe duyan birey akıl ağına sahip bir düzenek kurar ancak tamamen duygulardan soyutlanarak mantık kuşatmasında kalmak birey için yorucu bir süreçtir. Selim'in son zamanlarda ağır bir hasta olarak kendini görmesi ruhun hastalığının bedene yansımalarıdır. Bireyin dış dünyada ruhsal bütünlüğünü koruyabilmek adına acıdan uzak hazza dayanan bir *ilkel ego* yaratımı gerçekleşir. Ancak bu yıkıcı duygular egodan bağımsız düşünülemez, birey yaşamsal deneyimler esnasında acının eşlik ettiği bir süreçten geçer. (Freud, 2018: 8) Yorgun bir yüz, belirgin ihtiyarlık çizgileri onun için değişimin başlangıcıdır. Korkularıyla yüzleşemeyen bireyin yaşadığı bedensel bir rahatsızlıktan daha ötedir. Yaşamın verdiği yorgunluk iyileşemeyen ruhunu korkuya büründürür. Ancak yaşama içgüdüsünün ortaya çıkardığı hayat ile olan güçlü bağlar bireyi ne uyumaktan uzaklaştırır ne de uyanıp, gün ışığına kavuşmaktan koparır. Kendisinin ve başkalarının varlığına bile tahammül edemeyen bireyin yaşam savaşı biter ve ölüme kucak açar. Sürekli bir terleme, duyuların zayıflaması endişeli bireyin dünyadan soyutlanma halidir. Bir yandan ise birey küçük bir bağ arama çabasıdır. Öyle ki Selim, kalabalık arasında fark edilmeyişini insanların duyarsızlıkları ile ilişkilendirir, fark edilmek için tek çare ölümdür.

Heidegger'e göre gündelik ve ontolojik olmak üzere iki tarz varoluş mevcuttur. Gündelik varoluş bireyin nesnelere ile olan etkileşimi ile ilgili iken, ontolojik varoluş ise bireyin kendi dünyasına odaklanmaktadır. Ontolojik varoluş saygınlık, kazanç gibi dikkat çelicilerden uzaktır, yaşamın ve ölümün gizli yönlerini açığa çıkarıp onlara anlamlı değerler yüklemeye vesile olur. (Yalom, 2008: 38) Turgut Özben'in uyanışı bu şekilde olmuştur. Yani bireyin kendini keşfi bir nevi ontolojik tarza dönüşüm gerçekleştirmesi yani uyanmasıdır. Kişinin hayatında etkisi büyük ve dönüşü olmayan uyaranlar vesilesiyle seçimler yapmasını sağlar böylece vazgeçişlerinin geçiciliği noktasında aydınlanır. Bireyin sonluluğun sınırlarını çizmesi noktasında onu çıkmaza sürükleyen esas nokta kendi kişisel kimliğini ebediyen koruyabilme içgüdüsüdür. Aslında insanın faniliği ile çatışan algı geride bırakılan izlerdir. Bireyin yaşam deneyimleri bireysellikten ziyade karşılıklı iletişim yoluyla gerçekleştiğinde yani bir rehberlik boyutuna ulaştığında ölümsüzlük de keşfedilir. Selim'in, Turgut üzerindeki etkisi böyledir. Amerikalı psikolog "*William James'e göre 'ben', her insanın uykudan uyanığında hissettiği kişisel*

devamlılık duygusudur.” (Merter, 2011: 51) Ben, algıladığımız bütün verilerin akli süreçler ile desteklendiği bir aşamadır. Maddi dünya ile özdeşleşen benlik ve toplumdaki rollere göre şekillenen benlik kavramları vardır. James üçüncü benlik olarak ise manevi benlik kavramını kullanır. Abraham Maslow’un ‘ihtiyaçlar hiyerarşisi’ piramidinde tepedeki son katta kendini gerçekleştirme bulunur. (Merter, 2011: 60)

Freud, insan estetiği ve değerlerini ölümün ellerinden alarak ve faniliğin insanın duygusal hayatı için büyük önem taşıyan şeyler üzerinde bir iddiasının olamayacağını öne sürerek ölüm korkusunu yumuşatmaya çalışır. *“Dalgalanma, biz bilmesek de farkında olmasak da bir parçamızın kalıcı olduğunu bize hatırlatarak fanilik acısını hafifletmek için bir yöntem daha sunar.”* (Yalom, 2008: 86) Selimleşmek ifadesi budur. Selim, eserde Turgut’un gözünde *“Oblomov hırkasını”* (Tutunamayanlar, s.118) giyinmiş olarak ifade edilmiştir. Selim’in her şeyin farkında oluşu ancak bedenini ve ruhunu saran bir tükenmişliğin onun arayışına engel teşkil etmesi durumu bu ifade ile özdeşleşir. Farkındalık duygusu onda kaygıyı açığa çıkarır aslında seçimlerinin bedelini ödememek için bilinçli bir ölümü, vazgeçişini tercih etmiştir. Selim’in ölümünden sonra Turgut’un eline geçen Selim’e ait olan yazılarda her açıdan farkındalığa sahip ancak sadece yazıları ile zihnini rahatlatmaya çalışan, hiçbir zaman eyleme geçememiş bir Selim profili, kendi özünü arayışındaki yetersizliğini, pasifliğini ortaya koyar.

Yaşam karşısında gösterdiği kaygıdan kurtulabilmek isteyen Turgut, kendisini başkasıyla bütünleştirme yolunu seçer. *“Selimleşiyorum”* ifadesi bu yönü çağırıştır. Bu eşsiz benliğin kaybolmasıyla birlikte ölüm anksiyetesi ortaya çıkmıştır. *“Birinci ölümünden temizleyeceğim onu, ikinci gelişini sağlayacağım böylece. Bu görev benden daha esaslı birine verilseydi.”* (Tutunamayanlar, s.417) Turgut’un kendine asli bir görev saydığı Selim’i yaşatmak fikri aslında farkında olmadan kendi özüne ulaşması için attığı adımların önünü de açar. Varoluşsal bir tatmin için belirginlik esası vardır. Sonlu bir dünyada belirsiz bir son ile çizilen tablo bireyde varoluşsal açıdan bir anksiyete meydana getirir. Birey yaşadığı bu ruhsal acıdan arınabilmek için sürekli bir anlam üretmek çabasıdadır. Zebercet’in içindeki güçsüzlük ve yalnızlık uyarısı onu harekete geçirmektedir. Piaget’e göre bireyin kendi ve çevresiyle olan ilişkisi asimilasyon ve adaptasyon ile bağlantılıdır. Varoluşçuluktaki insan kavramı da bu iki bağlantı arasındaki dengeyi kendi tercihleri doğrultusunda kurabilen insandır. (Çorak & Özakkaş, 2015: 176) Birey, kendi verdiği kararların beraberinde getirdiği sorumluluk duygusunun ağırlığını

hafifletebilmek için karar aşamasında bir başkasının verdiği emirler doğrultusunda hareket ettiğini de düşünebilir. Bu gerçeklikten tam olarak kopmayan bir nevi psikotik bir savunmadır. Turgut'un Selim'i aklında taşıması ve onunla konuşması gerçeklikle ilişkili olarak kurguladığı bir kaçıştır.

Zebercet'in yaşadığı yalnızlık sıradan, Turgut Özben'in yaşadığı yalnızlık da varoluşsal olarak değerlendirilebilir. İlki yakınlıktan kaynaklı reddedilme ve sevilme endişesi ile ilişkili iken varoluşsal yalnızlık kişinin hapsoldüğü bir boşluktan kaynaklanır. Zebercet, Ekrem isimli gence isminin Zebercet olduğunu söylemek yerine inkâr eder ve kendisini Ahmet diye tanıtır. Yeryüzünde canlı kalabilmek suç işleme potansiyelini de barındırır. Sorumluluk duygusu altında ezilmemek için bireyin işleyeceği ilk suç yalan söylemektir. Kendi varlığını ispatlamak isteyen birey yaşam ve ölüm arasındaki ince çizgidedir. Kestanecinin kendisine karşı verdiği tepkiye pasif kalır. Tepkisizliği kaçmak ile özdeşleştirir, tepkisini de ancak iç sesi ile gösterir, dışarıya karşı hiçbir tepki gösteremez ve tekdüze bir hayatı vardır. Daha sonra aynı kestaneci ile karşılaşmasına rağmen kestaneci onu hatırlamaz ve yok sayar. Kalabalığın içinde fark edilmemek, yok sayılmak ve soyutlanmak anlamlarını taşır. Zaten ruhsal olarak sıkıntılar yaşayan bireyin böyle bir dışlanma neticesinde sağlıklı düşünmesi ve yaşaması mümkün değildir.

3.2. Bir Yok Oluş ve Kendi Varlığını Anlamlandırma Diyalektiği

Bireysel içgüdülerin yıkıcı bir güç olarak açığa çıkması durumunda beliren bireyin kendisine veya başkasına zarar verme hali varlığın anlam bulamamış halidir. Bireyin yaşamsal faaliyetleri sırasında özündeki yitirilmişliklerin farkına varması durumunda kendine ve çevresine yönelik geliştirdiği düşmanca tavır cinayet ve intihar yönelimleriyle açıklanabilir. Bireysel tatminsizliklerin sebep olduğu boşunalık hissi doğrultusunda hareket eden birey, yok etmekten veya yok olmaktan dolayı taşıdığı endişe hissini de kaybetmektedir. Kişinin kendine veya başkasına karşı gösterdiği saldırgan yönelimler, bireyin sağlıklı bir ruh beden ilişkisiyle kendi varlığının özünü arama çabası içerisinde olduğunun ispatıdır.

3.2.1. Cinayet

Kişinin zihnini kurcalayan olumsuz yönelimler yanlış kararların tetikleyicisidir. Bireyin eylemlerinde ve ifadelerinde bilinçsiz, öfkeli ve saldırgan tutumu onun ruh dünyasındaki olumsuzlukların açığa çıkış biçimidir. Eksik bir güdülenme sevgi ve

bağlılık anlamında aşırılıkla ilişkilendiği takdirde kişi bağlılık evresinden bağımlılık evresine geçer. Yani bireyin güduları onun bağımlılık ölçütlerini belirler. Duygusal anlamda eksikliğe güdülenmiş birey, diğer insanlara karşı kendisini muhtaç ve bağımlı hisseder. İnsanı bir bütün ve kendine özgü bir birey olarak değil de bir araç olarak görür. Böylece algılayanın gereksinimlerini gideremeyen araç es geçilir ya da sıkıcı, rahatsız edici ve tehlikeli bulunur. (Maslow, 2019: 42) Zebercet, cinsel yönden tatmin sağlayamadığı gerekçesiyle saldırgan bir tutum içerisine girerek ortalıkçı kadını sakıncalı bulur ve onu öldürür. Duygusal anlamda eksikliğe güdülenen Zebercet için ortalıkçı kadın bir özne olmaktan öte aslında tamamen bir araçtır. Kadının cinsel ilişki esnasındaki edilgenliği Zebercet'in tatmin sınırlarını zorladığından ötürü duygusal anlamdaki eksikliğini tetikleyerek onun saldırganlık yönelimlerinin açığa çıkmasına sebep olmuştur. Aslında Zebercet'in düşmanca tavrı doğrudan ortalıkçı kadına yönelik değildir onun öfkesi duygusal anlamdaki eksiklikleri noktasındadır.

Zebercet'e göre ortalıkçı kadının ve kedinin ölümü kendi özgürlüğünün bir ispatıdır. *“Özgürlük, kendisine tutkuyla bakıp suç ile arasına mesafe koyduğunda, suçun hiçbir parçasının üzerine değmemesini sağlayabilir; ama gene de suça bakmaktan kendini alıkoyamaz, bu bakış, kaygının bakışıdır olanağın içindeki vazgeçişin, içinde arzuyu barındırması gibi.”* (Kierkegaard, 2006: 238) Bu soğukkanlı tavırlarının nedeni aslında kendi özgürlüğünü açığa çıkaran bir eylemi suç olarak nitelmemesi olarak değerlendirilebilir. Ancak bu durum geçicidir. Kendi bilinçaltı gerçeklerini açığa çıkaran bir uyarıcı ile karşılaşması durumunda suçluluğun ağırlığı üzerine ruhunu kaygı sarar. Zebercet'in izleyici olarak katıldığı bir mahkeme kendi vicdani sorgulamalarını yapabileme fırsatını doğurunca suçuyla yüzleşir.

Freud saldırganlık, nefret gibi yıkıcı duyguların içgüdüsel olduğunu düşünmektedir, Maslow ise yıkıcı güç olarak nitelendirmeden önce bu duyguların psikolojik sonuçları üzerinde durmak görüşündedir. Bireyin sahip olduğu öfke sağlıklı ise kendi varlığının gücünü ispatlamak noktasında olumlu bir duygudur. Ancak sağlıklı bir öfke saldırganlık doğurur ve yok ediciliğe dönüşür. (Maslow, 2019: 173) Zebercet'in sakın, kendine güveni olmayan, aidiyet çıkmazındaki kişiliğinin ardına sakladığı gizil bir güç olarak ortaya çıkan saldırganlık eğilimi arasında bir tutarsızlık mevcuttur. Varoluşsal kaygılar çıkmazında varlık rüştünü ispatlamaya çalışan Zebercet, cinayet esnasında ve sonrasında soğukkanlı bir tutum sergiler. Zebercet'in davranışsal olarak tutarsızlıklarını,

Maslow'un "*insan, aynı anda hem yalnızca bir yaratık hem de tanrısal bir varlıktır. Güçlü ve zayıf, sınırlı ve sınırsız, yetişkin ve çocuk, korku dolu ve yüreklidir. İlerler, geriler, kusursuzluğu arar ama aynı zamanda korkar kusursuzluktan. Hem ödlektir hem de kahramansı.*" (Maslow, 2019: 186) tespiti net bir şekilde anlamlandırır. Zebercet'in sahip olduğu öfkenin sağlıklı bir yönü neticesinde o, ortalıkçı kadının ölümüne sebep olmuştur. Ortalıkçı kadının ölümü ile ruhunu kuşatan içgüdülerin baskılayıcı yönü karşısında biraz olsun kendini rahatlamış hissedeceğini yani özgürleşebileceğini düşünür ancak sonuç beklentilerini karşılamaz. Ruhunu ve zihnini meşgul eden yoğun saldırganlık güdülerini karşısında bir diğer özgürleşme hamlesi ise kediyi öldürmek olmuştur.

Saldırganlığın tetiklediği düşmanlık duygusunu bireyin bastırma veya denetleme yoluyla kontrol altında tutması bireysel bir seçimin ötesindedir. Bastırma refleks olarak geliştiğinden bilinçli bir denetleme eylemi devreye girmeyebilir. Düşmanlığın kontrol sınırlarını belirleyen algıların başında sevgi, bağımlılık, kıskançlık ve sahip olma arzusunun şiddeti gelir. Aynı zamanda saldırganın kendi içinde çatıştığı düşmanlık fikrinin açığa çıkması endişesi o kişi için ürkütücüdür. (Horney, 1995: 49) Gecikmeli tren ile gelen kadına karşı Zebercet'in tavrı bu şekildedir. Otele geldiği andan itibaren saplantılı bir şekilde yaşadığı haz, yerini saldırganlığa bırakır.

Zebercet'in başta kestaneci olmak üzere hayatında karşılaştığı bireyler karşısında pasif tutumları aslında "*...dışarıdan gelen ezici bir tehlike tehdidi olarak hissedilen şeye yönelik bir savunmasızlık duygusudur.*" (Horney, 1995: 53) Bu aşamada açığa çıkan bastırılmış düşmanca dürtüler esas kişiye karşı değil başka bir savunmasız nesneye veya kişiye karşıdır. Ortalıkçı kadına ve kediyi bu durumu yansıtır. "*Nevrotik insanların, cinsel ilişkiyle ilgili içinde kaygıya sahip oldukları ya da kaygının bir sonucu olarak bu çizgide ketlemelere sahip oldukları sık sık görülür. Ne var ki, daha yakın bir analiz, kaygının temelini genellikle bu tür cinsel dürtülerde değil, cinsel birleşme yoluyla karşısındaki insanı yaralama ya da küçük düşürme gibi, cinsel dürtülerle birleştirilen düşmanlık dürtülerinde yattığını gösterir.*" (Horney, 1995: 47) Zebercet'in bilinçaltında gecikmeli tren ile gelen kadınla ortalıkçı kadın arasında kurduğu ilişki düşmanlık doğurur. Asıl kendi eksikliğine sebep olan kişiye veya nesneye ulaşamadığından cinsel doyum noktasında onu tatmine ulaştıramayan, kendi varlığını ispatlamasına izin vermeyen diğer kişiye karşı düşmanlığını sergiler. Düşmanca dürtülerin bir kişi veya nesne üzerinde gerçekleşmesini anlam boyutuyla değerlendiren Robert Jay Lifton'a göre,

bireylerin saldırganlık ve öldürme eylemlerinin özünde anlamsızlık duygusu vardır. “Gerçekten de bir Yeni Zelanda üniversitesinden Black ve Gregson, öldürme eğilimi ile hayatın anlamsızlığı duygusunun birbirine ters orantılı bir ilişki içinde olduklarını tespit etmişlerdir.” (Frankl, 2019: 136- 137) Düşmanca dürtülerin tüm ruhu kuşatması durumunda bireyin zihninde meydana gelen boşluk hissi anlamsızca bütün nesne ve kişilere karşı bir saldırganlık dürtüsü açığa çıkarabilir. Kendi varlığının özüne ulaşamamış birey için zihnini kuşatan boşluk hissi ile birlikte etrafındaki kişi ve nesnelere de anlam yüklemesi zorlaşır. Kendi varlığını anlamsız olarak nitelendirirken yaşamın anlamsızlığı noktasında bir kişinin yaşamasının veya herhangi bir nesnenin varlığının boşunluğu hissine kapılan birey için saldırganlık güdüsü ve hatta öldürme eğilimi de zararsızdır. Çünkü anlamsız bir yaşamın kişide oluşturduğu travmalar ölüm istencini her zaman canlı tutmaktadır.

Zebercet’in ortalıkçı kadını ve kediyi öldürmesinden sonra onun geçmişinde gerçekleşmiş ve zihninde yer edinen intiharlar ve cinayetler de aktarılmıştır. Kara Mustafa’nın oğlu Ömer’in, kardeşinin parayla tuttuğu adamlar tarafından vurulması, Emekli Subayın kızını boğarak öldürmüş olduğunu öğrenmesi, bir tanıdığının şakalaşırken Saatçi Hasan Efendi’nin oğlunu vurması, Ahmet Kuruca’nın karısını düğün gecesinde öldürdüğünü öğrenmesi, Faruk Bey’in birini boğmaya çalıştığını öğrenmesi ve sonradan kendisini asması ve dayısı Nureddin’in Halveti Tarikatında yirmi iki gün sonra yani 28 Kasım’da vefat etmesi gibi ölümler Zebercet’in zihninde her an ölüm fikrini barındırmasına yol açmıştır. “*Ne ölüyüm ne sağım.*” (Anayurt Oteli, s.115) Çoğu psikoloğun tespitine göre bireylerdeki saldırganlık eylemi doğuştan olabileceği gibi sonradan öğrenilen bir eylem de olabilir. Bireyselleşme sürecinde etkin rol alan sosyal öğrenme alanı özellikle çocukluk dönemlerinde taklit yoluyla çeşitli davranışlar kazanılmasını sağlar. (Cüceloğlu, 2019: 313) Aslında Zebercet’in geçmişinde yaşanan bu ölümler ile olan bağlantısı taklit yolundan öte bilinçaltına yerleşmiş birtakım duyumsamalardır. Roman içerisinde zaman zaman hatırladığı geçmişi ile o andaki yaşantısı arasındaki ilişki Zebercet’in zihninde anlamsız büyük boşluklar oluşturur. Bilinçaltındaki yansımaların çeşitli eylemleri aracılığıyla zihninde açığa çıkması durumu Zebercet için ürkütücüdür. Çünkü geçmişindeki ölümler yaşadığı süreç boyunca yer yer karşısına çıkmakta ve onun da yaşamında benzer şekillerde tezahür etmektedir.

3.2.2. İntihar

Kendi var olma halinden vazgeçmek, yaşamı kendi isteği ile sonlandırmak olarak nitelendirilebilen intihar, bireyin zihninde ölüm istencinin baskın olması halidir. Ölüm fikri ile özdeşleşebilen birey için yaşamın noktalanması aslında bir son değil tam tersine bir başlangıçtır. Kendi varlığının sonlanması yönünde herhangi bir tereddüte kapılmamak adına böyle bir düşünceyi zihinlerine işleyen bireyler için anlam arayışı da bu noktada başlar. Wertheimer'e göre amaca yönelik gerçekleştirilen bir etkinliğin değeri kendine yönelik haz verici olmasının yanı sıra arzu edilen bir doyuma ulaşmayı sağlamış olması ile de ilgilidir. Selim karakterinin ölüm fikri ile vaat edilen ışık sembolünün ardında özgürlük eksikliğinin giderilmesi, intihar düşüncesini cezbedici bir hale getirir. *“Aslında bu durum yaşamı kendi için değil de sonunda vaat edilen cennet için sevmeye benzer bir tavidir.”* (Maslow, 2019: 37) Selim'in Günseli'ye yazdığı mektupta ölüm fikriyle özdeşleştiği ana kadar geçen süreyi bir film şeridi gibi duygusal ve ironik bir yaklaşımla ele almasındaki amaç ölüm karşısındaki endişesini biraz olsun hafifletebilmektir. Mektubunda geçen bazı bölümlerde ölüm ve yaşam anksiyetesine de birlikte sahip olduğu anlaşılır. Bu durum bireyin kendisini ölüm anına kadar şekillendirdiği anlamına gelir. *“Ölüm, ‘hayatlarımızın anlık montajını yapar’, der Pier Paolo Pasolini.”* (Bradatan, 2018: 219) Kısa kısa kesitlerle ölüme yaklaştığını hissettiren Selim, mizahi unsurlardan da faydalanarak ölüm karşısındaki anksiyetesini yenmeye çalışır. O noktada yaptığı veya yapamadığı her davranıştan sorumlu olduğu bilincine erişir.

Selim, ölüm ile yüzleşmiş ve onu kabullenmiş bir tavırdarken Turgut ise ölüm karşısında bir hassasiyete sahiptir. Turgut, rüyasında gördüğü tabutun Selim Işık'a ait olduğunu düşünmüştür ancak taşın üzerinde *“TURgUT ÖzBEn 1933- 1962.”* (Tutunamayanlar, s.34) yazısını görünce ürpermiştir. Ölüm sonluluk ve belirsizlik kavramları ile özdeş olduğundan bir başkasının ölümünün ışığından gitme yolunu seçen bireyin soyut bir şekilde kendi ölümü ile yüzleşmesi gerçeği karşısında ortaya çıkan duygu endişedir. Yaşamsal bir kıpırdanış bireyin varlığına hizmet eden bir olgudur. *“...ölümünden üç sonuç çıkarıyorum: başkaldırım, özgürlüğüm ve tutkum. Yalnız bilinç yoluyla ölüme çağrı olan şeyi yaşam kuralı biçimine sokuyor ve intiharı yadsıyorum.”* (Camus, 2019: 77) Bireysel acının beraberinde getirdiği boşunalık hissi yaşamın anlamını sorgulamaya iter ancak ölümün belirsizliği ve yaşamın anlamı konusunda arada bir yerde kalan birey akıl ve ruh terazisinde yaptığı değerlendirme sonucunda seçimini yapar.

“‘örnek ölümlerden’ herhangi birinin bütünüyle ‘mekanik olarak yeniden üretimi’ kendi varoluşunuzu bir alaya dönüştürmenin en iyi yöntemi olsa gerek.” (Bradatan, 2018: 75) Turgut Özben rüyasında gördüğü ölüm şeklini “*Selimleşiyorum*” olarak ifade etmiştir. Turgut, Selim’in ölümü ile ilişkilendirdiği kendi yaşamsal boşlukları ortaya çıktıkça artık varoluşsal kaygılarla yitip giden bir bedenin ölüm gerçeği karşısında aciz tavrının hükmünü çözmeye çalışmaya başlar.

Bireyin bir başkasının ölümü konusunda edindiği tecrübe aklının ve ruhunun bir bütünlük içerisinde tatmin olması noktasında eksiktir. Ölüm tecrübesini bir başka beden üzerinden deneyimlemiş ruhun beden ile ilişkisinin boyutu konusunda hep bir karanlık hakimdir. Paul Louis Landsberg, ‘ölüm deneyimimizin ikiliği’ adımı verdiği bireyin kendi ölümü ve başkasının ölümüne şahit olması arasında bir sav geliştirmiştir. “*Dolayısıyla benim için ölümü kişiselleştiren şey yaşıyor olmam değil, başkasının ölümüdür. Komşunun ölümü feci bir olay, bir çeşit metafiziksel depremdir. Fakat yıkıntılar arasından yenilenmiş, hatta yeniden yaratılan bir bireylik algısı ortaya çıkar. ‘Ötekinin ölümünü başlangıç noktamız olarak alırız’, der Landsberg, çünkü ‘böylece bizzat bireyle tanışmayı umut ederiz.’* (Bradatan, 2018: 101) Selim’in ölümü Turgut için böyle olmuştur. Ancak bireysel bir deneyim gerçekleşmediğinden bireyin ölüm karşısındaki hassasiyetleri aydınlanamaz.

Ruhsal boşlukların bilinç seviyesinde yeniden inşası mümkün görülmediğinden Selim Işık ölü olarak ruhunu nitelendirir. Bedenin ruhtan ayrılışı onun için sonsuzluğun somut bir simgesidir. “*Elisabeth Kübler-Ross’un (1969) araştırmaları, ölümden sonra ruhun devam edeceğine inanan kimselerin ölümün acısını yenebildiklerini göstermiştir. Ölümle birlikte varlıklarının tamamen ortadan kalkacağına ve bilincin ancak bedenle var olabileceğine inanan kimseler büyük bir bunalım içine düşer.*” (Cüceloğlu, 2019: 368) Ruhunun tazelenişi ve yeniden dirilişi dünyaya ikinci geliş olarak nitelendirilmiştir. Farklı bir bedende aynı ruhun canlanması bireyin tekrar sorgulamalarla geçecek yaşamsal faaliyetlerine zemin hazırlar. Buradaki ince çizgi ise Turgut Özben’in intihar yerine uzaklaşma fikrini benimsemesidir. Yenilenen bedenin daha güçlü bir ruhta vücut bulmuş şekli Turgut Özben’dir.

Uyumsuz ve anlamsız bir düzen içerisinde kendisini konumlandırmış olan Selim, yaşantısını ve düşüncelerini de basit ve anlamsız olarak niteler. Aslında fikirlerinde gördüğü anlamsızlık yaşama bağlayacak neden arayışındaki yetersizliklerin getirdiği

boşluk hissindedir. Saplantılı, dalgın ve huysuz bir ruhun yaşama hevesi kırıldığından bünyesindeki mantıksal tutarlılıklar yok olur. Varlığını hiçbir anlamsal boyuta dayandıramayan birey, yok oluş sürecini hızlandırmak ister. “*Max Hartmann ölümü bir ‘ceset’ in, canlı maddenin ölmüş bir kısmının ortaya çıkmasıyla nitelememekte, onu ‘bireysel gelişimin kapanışı’ olarak tanımlamaktadır.*” (Freud, 2019: 62) Yokluk, sonsuzluk evresinde değerlendirildiğinde yenilenme ve yeniden var olma boyutuna taşınır ve bu fikrin cazibesi artar.

Mezar taşlarının gönlün ve fikirlerin katılığı çağrışımı ile düşünülmesi ve ölümden sonraki yaşam konusunda bilinen doğru veya yanlış fikirler Selim’in hayatında ölümü farklı bir noktada konumlandırmasına sebep olmuştur. “*Simone Weil’in yok oluş eylemi, ışığın arayışındayken gerçekleştirilen bilinçli bir öz aşkınlık hareketidir. Maddi koşuluyla, somutlaşmışlığıyla, salt varoluşuyla baskılanmış gibidir.*” (Bradatan, 2018: 148) Ölümün karanlık yüzü onun, çocukluğunda sık sık karşılaştığı bir korkudur. Yetişkinlik döneminde ise kendi varlığını konumlandıracağı noktayı kendi gerçeği olarak niteler. Birey ancak kendi gerçeği ile yüzleştiği ve kendi varlığını konumlandırabildiği bir noktada huzur bulur. Nietzsche’ye göre, gerçeklik bir rüyadır. “*...dünyanın bizi kuşattığının ve kendi kişiliğimizin/ benliğimizin ‘güce tutku’ diye adlandırdığı şeyin imalatı olduğumuzun bilincine uyanırız.*” (Wheeler, 2011: 24-25) Gerçek hayatımız olarak ifade ettiğimiz yaşamı unuttuğumuz takdirde ölüm sonrası tedirginliklerden kurtulabiliriz. Kendi içindeki karanlığı bulunduğu toplumun sözde aydınlığına tercih eden Selim, kendi içsel sorgulamaları neticesinde ruhsal çalkantılar yaşamasına rağmen ölümün karanlığını aydınlatma yolunu tercih etmiştir. Selim Işık’ın intiharına “*Hayattan negatif sonuç çıkartma intiharları anlamında ‘bilanço intiharları’ diyoruz. Böyle bir kimse sahip olduğu hayat ile, yani yaşadıkları ile gereklilik, olması gereken durum arasındaki ilişkiyi hatırlatan bir bilanço yapmaktadır.*” (Frankl, 2019: 49-50) şeklinde tanımlama getirilebilir.

Selim Işık’ın izlediği “*Uçan Hollandalı*” adlı filmde kahraman ölemez ve devamlı sonsuzluğa kadar dolaşmaya mahkûm edilmiştir. Ölebilmesi için tek şart onunla ölüme gidebilecek kadar onu seven bir kadındır. Edebi bir lanet olarak tasvir edilen sonsuzluk boşluğun karanlık yönünü temsil eder. Ölüm ulaşılması gereken yegâne bir hedef olarak işaret edildiğinden bu noktada ölümün sonluluk temsili olduğu düşünülür. Selim’e göre ölüm “*Eğlendiren ve kör eden tanrısal masal değil, çetin bir bilgeliği,*

yarınsız bir tutkuyu özetleyen ve yeryüzüne özgü olan yüz, devinim ve dramdır.” (Camus, 2019: 133) Ölümün sonsuzluğu fikri karşısında bir başkaldırı niteliğindeki bu tasvir onu anlamsal boyuta oturtmak çabasıdır. Ölümün bir son veya bir başlangıç olduğu yönünde çelişkiler yaşamış olan ruh, zihnindeki boşluğu doldurabilmek için arayışlar içerisindedir. Yaşamın anlamsızlığı açısından ruhsal anlamda büyük bir boşluk yaşayan Selim için ölüm arzusu “...Entelektüel cesaret, özgüven, kişinin kendi fikirlerine duyduğu inanç, ölümden önceki dinginlik, vücudun kırılabilirliğine karşı ruhun üstünlüğü, geçici olana karşı sonsuzun üstünlüğü, insana dair her şeyin geçici doğası, erdemli hayatın tatminkarlığı, gerçek mutluluğun akıl yaşamıyla alakalı olması, inancın daha yüce bir varoluş biçimi olması, siyaset dünyasına karşı filozofun üstünlüğü, kalabalığa karşı istisnai bireyin üstünlüğü, insan adaletinin kusurluluğu, bir başkaldırı ve direniş eylemi olarak felsefe, aklın muhalifliğinin, otonomisinin ve bağımsızlığının önemidir.” (Bradatan, 2018: 214)

Selim, hayattan hiçbir beklentisi olmayan içgüdüsel anlamda zayıf bir karakterdir. Böyle karakterler unutulmaya mahkumdur. Ben, üstben tarafından sevilmediğini hissedince kendisini koruyan bütün güçler karşısında aciz olduğunu ve terk edildiğini düşünür, ölüme yaklaşır. (Freud, 2019: 122-123) Yazdığı yazıları onun hayata tutunma çabası değil de kendi varlığının verdiği endişeden biraz olsun kurtulabilmek için gösterdiği ruhunu sakinleştirme eğilimlerindedir. Turgut Özben’in bu yazılara ve ölü ruha ulaşma çabası onun hatırlanması ve keşfi yönünde önemli sonuçlar doğurmuştur. Ölümden de bir beklentisi olmayan Selim bu boşluğun verdiği rahatsız edici düşüncelerden de arınmıştır. E. Durkheim’a göre bireyin kendi değerlerinden uzaklaşmış bir toplumda zorla kabul ettirilmiş şartlarla yaşaması onun ruhunda bölünmüşlüklere yol açar. Kendi özünden koparak toplumun şekillendirdiği ölçüde bir birey halini alması bireyin bilinçaltında hem kendisine hem de başkalarına karşı bir öfke açığa çıkarır. (Merter, 2011: 395) İntihar fikrinin cezbedici oluşunun altında onun bu öfke içeren tavrı yatmaktadır. Aslında bireyin varlığının amacını sorgulaması hayattan bir beklentisi olduğunun işaretidir. Beklentilerine cevap vermeyen boşluklar ile karşılaşan bireyde hayal kırıklıkları ortaya çıkar. Kendi sonunu düşünmek ve hazırlamak esas olarak bu vazgeçişin temelidir. Yanlış ve boş bir düzen içerisinde yaşanmış ve geçmiş bir ömür telafisi olmayan bir kayıp olarak değerlendirildiğinde beklentisiz bir ölüme de kucak açılması olağandır. Bireyin zihnini bir kayıp olarak kuşatan yaşam karşısında alınan tavır hiçliktir. Hiçlik duygusu öfke, boşunalık ve kaygı hallerini de beraberinde getirir. “Bu

kaygı kendini sarmaladığı alışıldık kesinlikleri söküp atar ve onu, içinde bulunduğu durumun çıplaklığıyla baş başa bırakır. Hayatın kıyasındayken ve ölüm görüş açısına girmişken İvan 'sahici varoluş' denen şeye ancak bu kadar yaklaşabilirdi." (Gustafson, 1986: 159; aktaran Bradatan, 2018: 97-98) Selim Işık için de yaşamın bütün sahteliklerine karşı geliştirdiği anksiyete onun ölüme karşı sahici varoluş yaklaşımı ile anlam bulmuştur. Varoluşunun sorgulamasını yaşamın sonu ile ilişkilendiren Selim için, ölüm kendi varlığının özünü keşfetmek noktasında kapı aralayacaktır.

Selim Işık, izlediği ölümden sonrası ile doğumdan öncesini aynı ülkede geçen bir kurgu ile şekillendiren "*Mavi Kuş*" filminin kendi ruhunda açığa çıkardığı duyguları haz ve endişe olarak nitelmiştir. Epikouros'a göre insanın acısının temeli ölüm korkusudur. Varoluşsal gerçeklerin bireyin ruhunda meydana getireceği tahribatlardan kurtulabilmek düşüncesiyle alınan tedbir ise intihar yönelimleridir. Ona göre, ruhun sonluluğunun bilinci ölümün ürkütücülüğünü sonlandırmalıdır. Ruhun ölüm karşısında bir hiçten ibaret olduğunu savunur çünkü ölüm noktasında bilinç hali de yitecektir. Aynı zamanda ölümden sonraki bilinçsizlik ile doğum öncesi bilinçsizlik aynıdır. (Yalom, 2008: 74,76,77) Turgut, Selim'in ölümünün kendi ruhunda yarattığı nihai boşluğu anlamsız bir bekleyiş olarak nitelendirir. Turgut kendi bilincinin arayışını kendisine bir hedef olarak tayin edene kadar ki süreçte aydınlanma yaşar. Yaşamın coşkulu derinliklerinin sunduğu güzellikler karşısında büyülenmek yerine ölümün anlam dünyasını aydınlatarak yaşamı ile sentezlemek fikrine kapılır. "*Çünkü onu sevenler, onun böyle kaybolup gitmesine razı olamayacaklardır. Herkes bir yerinden tutup canlandıracaktır onu. Mesele onun ölmesi değil, yaşamasıdır benim için.*" (Tutunamayanlar, s.356) Ölümü tecrübe etmiş kişi olarak Selim'in yeniden canlanmasını ve onunla konuşmasını istemesindeki yegâne sebep aslında ölümün anlam dünyasına tüm ayrıntılarıyla erişebilmek ve kendi ruhunu rahatlatmak düşüncesidir. Selim'in geride bıraktığı yaşamının son verilerinden, yazılarından, arkadaş çevresinden birer ipucu bulabilmek Turgut için bir amaçtır. Yaşamın anlamını sorgulamaya başlayan birey bu sorgulama evresinden önceki süreci bir kayıp olarak niteler. Sahteliklerin göz alıcı dünyasına kapılan Turgut, gerçeklik ile tanıştığında öncesini ucuz ve boş olarak niteler. "*Heidegger'e göre, ölüm- ya da daha bütünüyle otantik ölüme- doğru- varlık- Dasein'i bireyleştirir, kişiyi onlardan kurtarır. Bunun nedeni, insanın ölümünün kişinin en kendine ait olasılığı olmasıdır.*" (Wartenberg, 2018: 162) Birey, varlık tecrübesine ulaşabilmek için yaşamı olumlu veya olumsuz deneyimlemelidir. Güzellik ve çirkinlik barındıran en küçük zerrelere dahi

kendi bilinci ile ulaşabilen birey yaşam ve ölüm arasındaki dengeyi kurabilir. “*Sen gene de alınıp hemen kaybolma. Yoksa ben de kaybolacağım. Kayboluyorum. Yaşamak, ölmek gibi değil. Bazı zorlukları var bir kere.*” (Tutunamayanlar, s.379)

Turgut, Selim’in ölümünü anlamlandırabilmek için bu eylemin temel sebebine ulaşmayı hedeflemiştir. Çünkü böyle bir son ile kendisinin de hazırlıksız bir şekilde karşılaşılma ihtimali onu endişeye sürüklemektedir. Ölüm nedenini mantıksal bir tutarlılıkla açıklamak isterken ontolojik kaygıların getirdiği kocaman bir hiçlik duygusu fikri ile tanışır. “*Ölürken duyulan ‘yeni bir hayata doğmanın tatlılığı’ bir mistik için ‘dünyevi yaşamdan ayrılmanın acısına kıyasla çok daha güçlüdür... Mistikler ölmezler, yalnızca uykularından uyanırlar.*” (Bradatan, 2018: 107) Selim’in yaşadığı ve zihninde temellendiremediği bu hiçlik duygusu karşısındaki tecrübesizliği onun her şeyi yarım bırakıp yaşamını sonlandırmasına sebep olmuştur. “*... öldükten sonra bir daha doğarak, yalın ayak ve başı kabak, iyilere mükafat ve kötülere mücazat dağıtacak sultan, dünyayı fenadan, dünyayı bekaya göç etmiş, bu dünyadan öbür dünyaya apar topar gitmiştir...*” (Tutunamayanlar, s.459) Turgut tarafından yazılmış bu ölüm ilanı Selim’in dünyaya ikinci gelişinin habercisidir. Ancak tekrardan diriliş olarak düşünölmek yerine bir dönüşüm olarak değerlendirmek gerekir. Bu dönüşüm Selim’in Turgut’a sirayet eden parçalarından oluşur.

Birey yaşamı boyunca kendi özünün sorgulamasını yapmasına rağmen ruhunu ve bedenini konumlandıramadığı noktada derin bir hayal kırıklığı yaşar. “*...mutluluğun çağrısı fazla ağır bastığı zaman, insanın yüreğinde keder yükselir: kayanın yengisidir bu, kayanın ta kendisidir. Uçsuz bucaksız kederi taşınamayacak kadar ağırdır. Bunlar da bizim Getsemani (Kudüs yakınlarında Zeytin Dağı’nın eteğinde bahçe, İsa çarmıha gerilmeden önce burada dua etmiş, sonra tutuklanmıştır.) gecelerimizdir.*” (Camus, 2019: 139) Birey içerisinde kendi özünü barındıramayan bir beden olarak yaşama devam etmeyi yaşamın anlamsızlığı boyutunda bir utanç sayar. İntihara karar vermiş bir birey kabuslarla dolu bir geleceğin esaretine kendi iradesiyle son verecek olmanın huzurunu yaşar. Socrates’e göre ölüm varoluşsal bir dönüşümdür. Yaşam boyunca sıkışmış ruhun bedeninin hakimiyetinden kurtarılması durumu özgürlüktür. Bu açıdan düşünöldüğünde ölüm ruhu bedeninin esaretinden kurtaran bir kurtarıcı rolündedir. (Wartenberg, 2018: 131) Unutulmak; kırıklıklar, eksiklikler, boşluklar ile hırpalanmış bir ruhun son anlarına şahit

olmaktan uzak olduğu için temenni edilir. Selim Işık, yazdığı ölüm mektubunda böyle bir insan profili çizmektedir.

Yaşam ile ölüm noktasında çizilen ince çizgide sınırlarını belirleyememiş birey için verilen her karar ciddi bir kaygı barındırır. Ruhun yaşadığı yaşam ve ölüm karşısındaki bu anksiyete bireyde birtakım belirtiler gösterir. Çatışma bireyde mevcut olan birden fazla güdünün birbiriyle çelişmesi durumudur. *“Yaklaşma- kaçınma çatışması: Bazen bir amaç aynı zamanda hem iyi istenilen hem de kötü istenilmeyen özelliklere sahip olur. Bu durumda kişi o amaca hem yaklaşmak hem de ondan kaçmak ister.”* (Cüceloğlu, 2019: 280) Selim’in sürekli kendisini hasta hissetmesi kaygı ve gerginlik belirtileridir. Selim Işık’ın ölüm fikrine yakın bir duruş sergilemesi onun atacağı adımlardaki soğukkanlılığı ile özdeşleşemez. Çünkü karanlığın ve gecenin verdiği sıkıntı ve hüznün, ölümün karanlığı karşısında cesaret kazanamamış bir bireyin son çarpınışlarının ifadesidir. Montaigne’e göre ölüm evcilleştirilerek bilinmezliğin getirdiği kaygı hafifletilebilir. Ölüm anını bireyin kendisinin belirlemesi intihar fikri ile özdeşir ancak Montaigne bireyin ruhunun ve bedeninin ölüm konusunda evcilleştirilmesinden bahsetmektedir. (Bradatan, 2018: 72) Ölüm karşısındaki bu tedirginlik yaşama karşı verilen son bir şansı barındırır. Bu noktada bireyin yaşamak için bir neden arayışı sonuçsuz kalınca bu durum ruhun esareti anlamını taşır. Ruhun ne zaman noktalanacağını bilmediği bir yaşam karşısında daimî esareti, ölümle gelen özgürlüğüne yeğlenir. Selim yaşamını sonlandırmaya karar verdiğinde yaşama tutunmayı içeren her eylemi için kendisini yargılamıştır. *“Beni korkutan yaşama içgüdüsünü göğsümden söküp atabilsem, nem de çekinmeden, gururla, kişiliğimi sürdürebileceğim.”* (Tutunamayanlar, s.613)

Selim, varoluşsal kaygıların kendi bünyesinde yıpratıcılığını en yoğun yaşadığı dönemde ölüm fikri ile yüzleşmiştir. Ruhunda yaşadığı çalkantıların onun ölümüne zemin hazırladığı düşüncesindedir. *“... psikodinamik kuramlara göre kişinin kendini hissedebilmesi, yaşadığını hissedebilmesi için self-cutting dediğimiz kendine zarar verici davranışları yapması görülebiliyor.”* (Çorak & Özakkaş, 2015: 214- 215) Anlık çarpıntılar ve göğüs sıkışmaları kendisini ölmek fikrine yaklaştırır ve kendisini herkesten soyutlar. Ancak öleceği anı beklerken ölüm anının bilinmezliği noktasında tekrar bir tereddüt yaşayan Selim, bu sonu kendi istediği zamana sığdırmak istemiştir. Ölümü bekleyerek yaşamının ölümün belirsizliğinden daha büyük bir kaygı ortaya çıkardığını düşünmesi onu intihar eylemine ruhsal olarak hazırlar.

Zebercet iki numaralı odada intihar eylemini gerçekleştirir. “*Ne oldu? Yapmayı unuttuğu bir şeyi mi anımsadı birden? Ya da yeryüzünde tek gerçek değer kendisine verilmiş bu olağanüstü yaşam armağanını korumak, her şeye karşın sağ kalmak, direnmek olduğunu mu anladı giderayak? Yoksa bilinçsiz canlı etin ölüme kendiliğinden bir tepkisi miydi bu?*” (Anayurt Oteli, s.128) Zebercet’in intihar anındaki can çekişme sahnesinde yaptığı çırpınma şok etkisi şeklinde bir refleks olabileceği gibi psikoloji ile de ilişkilendirilebilir. “*E. Hering’in kuramına göre canlı madde içindeki süreçlerde birbirine karşıt yönde, biri yapıcı, asimilatör, öbürü yıkıcı, dissimilatör olmak üzere iki süreç aralıksız olarak yürümektedir.*” (Freud, 2019: 65) Bu iki yaşam sürecinde yaşam ve ölüm dürtülerini bulabiliriz. Selim ölüm anında “*Hayatımda ilk defa bir kesinlik ve bütünlük göstermeliyim.*” (Tutunamayanlar, s.700) ifadesini kullanır. Dolayısıyla intihar girişimi için yaşamın anlamını sorgulayan bireyin düştüğü yanılgılar ağında takılıp kalmasıyla çırpınışlarını ve yaşadığı acıyı gereksiz bulması sonucunda kazandığı içgüdüsel bir alışkanlıktır, denilebilir. (Camus, 2019: 23- 24)

Varoluşçular için birey biricik ve özgür bir varlıktır yani onun bir bedende hapsolme ihtimali yoktur. Ölüm bir başlangıç değildir, bir son ve boşluktur. (Wartenberg, 2018: 132) Varoluşçuların ölüm düşüncesi ile Selim Işık’ın ölüm düşüncesi oldukça tezattır. Ancak Selim ölümün son olduğu bilincinde de olabilir ve bu nedenle geride yazıları ile adını kalıcı yapmak ister. Selim’in ölüm düşüncesi ile ilgili bir diğer ihtimal de zırhını kaldırıp bedeni parçalamak fikri de olabilir. Sonluluk yitip gitmek anlamı taşıdığı takdirde bu algıya kapı aralamak büyük bir cesaret örneğine dönüşür. Çünkü birey varlığının noktalanmasıyla ölümün belirsizliğine kucak açmak konusunda seçim yapacak noktaya geldiğinde birtakım yitirilmişliklerin olduğu düşüncesi haklılık kazanır. Ölümün bir sonsuzluk düzleminde değerlendirilmesi onun karanlık yüzünün biraz olsun aydınlatılmasına imkân sunar. Sonsuzluk fikri ruh ile beden ayrışmasının birey üzerinde bir yıkımdan ziyade yeni bir başlangıç oluşturduğu yönünde bir açıklık kazandırır. Sonsuzluk döngüsünde atılacak yeni bir adımda ruhun tazelenişi ve bedenin yeni bir ortamda aidiyet kazanması prensipleri ile hareket eden bireyde, ölüme yaklaşma isteği her geçen gün ağır basacaktır.

Bireyin ölüm fikriyle yüzleşmesinin olumlu yönleri de vardır. Ölümün bir son olduğu düşüncesine sahip birey yaşamını anlamlı kılmak için mücadele verir. Bu farkındalık sayesinde bireyin arayışı önemli olan yönünde olur. “*Keşişler bu nedenle*

yüzyıllardır odalarında kafatası bulundurur ve Montaigne bu nedenle mezarlığa bakan bir yerde yaşamayı tavsiye etmiştir.” (Yalom, 2018: 142) Selim Işık ve Zebercet ölüm fikri ile yüzleşmek noktasında eksik kalmış bireylerdir. Ölümün sonluluğu ve belirsizliği konusunda tereddüt eden ve ölüm anına kadar bu endişeyi içinde barındıran bu kişiler ölümün anlamsızlığı içerisinde kaybolurlar. Ancak Turgut Özben için durum farklıdır. Çünkü o, ölümün bir son olduğu fikrindedir, Selim Işık’ın yeniden yaşamda bir aidiyet kazanması fikriyle çıktığı yolculukta ölümün kendi gerçeğiyle yüzleşir ve yaşamını anlamlı kılmadan ölümün getirdiği esareten kurtulamayacağını bilincinde olur. Zebercet’in içsel konuşmalarındaki kişiden farklı bir yaşam sürmeyi tercih eden kişiliği aslında bilinçaltında bastırıldığı gizil güçlerin varlığından kaynaklanır. İçe dönük yapısıyla tasvir edilen Zebercet, bilinçaltına ittiği isteklerini daha fazla bastıramaz, bilinçdışına yansımaları ise kontrolsüz bir şekilde gerçekleşir.

3.3. Bilincin Ötesinde Kişilik ve Kişilik Bozuklukları

3.3.1. Nevrotik Yansımalar

Nevrotik, bireylerin ruhsal alanlarında kaygı, nefret, huzursuzluk veya değersizlik güdülerinin sevgi, şefkat ve mutluluk hisleri karşısında baskın bir tavır almasıyla açığa çıkan duygu durumu ile ilgili bir tavidir. Bilinç alanında duygusal anlamdaki yıpranma bireyi kendi özüne ve topluma yabancılaştırır. Bireyin bilincinde iç ve dış etkenler ile meydana gelen birtakım ruhsal bozukluklar, yaşamsal faaliyetleri üzerinde aksaklıklara veya ayrışmalara yol açabilmektedir. Freud ruhsal bozuklukları bilinçdışı ve bilinçaltı olarak tanımlayan ilk kişidir. Freud’dan sonra gelen araştırmacılar ise ruhsal bozuklukları toplumsal yönden değerlendirmişlerdir. Bilinçaltında toplumsal baskılar ve değerler nedeniyle bastırılan güdüler bilinç alanına çıkamaz veya bilinçdışına itilir. Bu baskılama ruhsal sıkıntılara neden olmaktadır. Bilinçdışı gerçeklerin bilinç tarafından reddi insan benliğinde çatışma ortaya çıkarır. Ruhsal sıkıntılarının seviyesindeki artış dışarıdan bilince yapılan baskı sonucunda bilinçaltı birikimlerini de arttırır. Altbilinç alanının baskı sonucu genişlemesi bilinç alanında daralmaya sebep olmaktadır ve bu süreçte ortaya çıkan ruhsal sıkıntı nevroza dönüşür. (Coşturoğlu, 2005: 203-204)

Nevrotik bireyler bekletilmek, karşılık bulamamak, uyumsuzluk ve anlaşmazlık gibi durumları geri çevrilme olarak algırlar. Geri çevrilme hissi bireyde kaygı ve değersizlik hislerini ortaya çıkarmaktadır. (Horney, 1995: 100) Zebercet gecikmeli tren

ile gelen kadının bir daha geri gelmemesinden ve ortalıkçı kadının cinsel ilişki sırasındaki tepkisizliğinden dolayı ruhunda açığa çıkan bir değersizlik hissi ile karşı karşıya kalmıştır. Çünkü Zebercet bilinçaltında bastırıldığı güdülerini bekletilmek ve karşılık bulamamak evreleri ile bilinçdışı itmiştir. Bilinç alanı ile bilinçdışı gerçekler arasındaki çatışmada zihnini kaygı ve değersizlik hissi kuşatmıştır. Gecikmeli tren ile gelen kadından bulamadığı karşılık ortalıkçı kadın ile yaşadığı cinsel ilişkiden umduğu karşılığı bulamamasıyla birleşince bilinç alanındaki baskı neticesinde ruhundaki sıkıntılar nevroza dönüşmüştür. Ortalıkçı kadın cinsel ilişki esnasında bile uyanmayan oldukça edilgen bir kişiliktir. *“Psikoseksüel tutukluklar (psychosexual dydfuctions) kadında soğukluk ve erkekte yetersizlik biçiminde kendini gösterir. ...Ketvurma sonucu cinsel davranım normal gelişimini tamamlayamaz.”* (Cüceloğlu, 2019: 467) Öyle ki Zebercet onunla yaşadığı ilişkide alamadığı hazzı hayalinde istediği gibi bir kadına dönüştürerek cinsel yönden doyuma ulaşmaya çalışır. *“Gerçeğine benziyordu; yalnız kadın gözlerini açmış, sarılmış, memesini ısırırken ‘Ohh, seninim’ ya da ‘Ohh, nasıl seninim’ demişti.”* (Anayurt Oteli, s.41) Gecikmeli trenle gelen kadın otelden ayrıldıktan sonra döneceği yönündeki umutlarını kaybeden Zebercet, otele müşteri almayı bırakmıştır ve her zamankinden geç uyanmaya başlamıştır. Gazeteciyle gönderdiği vergi makbuzlarını artık kendisi götürmeye başlar. Bireylerde nevroza dönüşen kaygı, geçmişinde yaşadığı buhranların da açığa çıkıp tetikleyici bir hal almasıyla değersizlik hissine dönüşmüştür.

Değer sayrılıklarına haz alamama (anhedonia), ilkesizlik yarasızlık (anomie), duyarsızlık ilgisizlik (apathy), ümitsizlik, aşırı kuşkuculuk gibi psikolojik problemlerin yanı sıra bedensel rahatsızlıklara da dönüşebilir. (Maslow, 2019: 219) Selim Işık, hayatının son dönemlerinde sürekli ağrılarında yakınıdır. *“Yalnız, kalbimin atışlarını izliyorum. Yavaşlıyor, sıklaşıyor. Durmasından endişe ediyorum. Bedenimdeki ısının değişmesini izliyorum. Yıllardır terler dururum. Terleme ve zayıflama, dört nala gidiyor artık. Bir kelime kulağımda çınlıyor: lösemi.”* (Tutunamayanlar, s.634) Son zamanlarında oldukça dalgındır. Yaşadığı stres karşısında Zebercet’in de alını terler, kollarında titreme oluşur ve gözleri büyür.

Freud’a göre nevrotik bireylerin bağlanma ihtiyacı cinsel yönden istek ve doyumsuzluk biçiminde açığa çıkar. (Horney, 1995: 109) Zebercet, yaşamı boyunca acı tecrübeler yaşamış ve aydınlanmadan bilinçsiz bir süreçten geçmiştir. Yedi aylıktan doğmuştur. *“Pamuğa sarılıp inci kutusuna yatırılır bu; Zebercet koyun adını.”* (Anayurt

Oteli, s.16) Annesi ve babası tarafından sürekli sabırsızlıkla suçlanmıştır. Öğretmeni tarafından dövülmüştür ve “*Anası oğlan doğurmuş, Zebercet hamur yoğurmuş*” (Anayurt Oteli, s.34) diye dalga geçilip aşağılanmıştır. Prof. Dr. Doğan Karan’a göre bireyde ilk çocukluk yıllarında bilincine işleyen kaygı, dışarıdan gelecek bütün baskılara karşı aşırı hassasiyet gelişmesine sebep olur. Gerçek dünya ile bağlarını korumaya çalışmasına rağmen direnç yetersiz kalır ve gerçek dünya ile birtakım kopukluklar meydana gelir. (Coşturoğlu, 2005: 143) Kendi varlık bilincini tecrübe etmeye fırsat verilmeden sürekli olarak bir yıkım ile karşılaşan birey, sevgi açlığını yoğun bir şekilde tecrübe eder. Freud psikolojik bozuklukların birçoğunun çocukluk davranışlarına geri dönüş olduğu fikrindedir. Anne ve babaları ile güçlü sevgi bağları kuramayan çocuk yetişkinlik döneminde de başkalarıyla bu bağı kuramamanın vermiş olduğu öfke ile başta kendisi olmak üzere çevresine de düşman olur. “*Spitz (1964) ve Bowlby (1960) gibi Freud’u izleyen bazı psikologlar, küçük yaşta ana veya babayı kaybetmenin duygusal çöküntünün temelinde yattığını ifade eder. Akiskal ve McKinnery (1973), hayvanlar üzerinde yapılan bazı araştırmalara dayanarak şu gözlemlerde bulunmuştur: Erken yaşta ana babasından birini kaybeden çocuğun beyin gelişmesinde, özellikle önbeyinde bir duraklama olur. Önbeyindeki gelişim kısıtlaması bireyin daha sonra hoş duygular duymasını ve ödüllemeye tepkide bulunmasını büyük ölçüde engeller.*” (Cüceloğlu, 2019: 455) Özellikle sevgi boşluğunu dolduramayan birey çevresine karşı güven duygusunu yitirmektedir. Sevgiyi deneyimlememiş bir birey, çevresindeki hiç kimse bu duyguyu ona tattıramaz düşüncesindedir ve bu nedenle sevgi açlığını diğer doyumlar ile tatmin etmeye çalışır. Aslında Zebercet’teki bu cinsel açlık, temelinde sevgi boşluğu taşıyan bir tür rahatsızlıktır. Freud çocuk psikopatolojisinin temelini Oidipus sorunuyla açıklar. “*Freud’un anneye enest bağından doğan suçluluk olarak ifade ettiği sorun, sonuçta, olgun yetişkinliğe erişebilmek için, ebeveyne ve özellikle anneye duyulan çocukluk bağımlılığını yenme gibi bir birincil zorunluluğa dönüşerek çözülür. Salt biyolojik ve cinsel anlamdaki Oidipus çatışması kuramı, gerçek sorunu yanlış yansıtıyordu.*” (Guntrip, 2018: 42) Fairbairn ise Oidipus’un kompleksten ziyade sağlıklı bir gelişim evresi olarak olağanlığından bahseder ve sevgi ihtiyacının en temel gereksinim olduğunu ifade eder. Herhangi bir engellenme karşısında ortaya çıkan sevgi açlığının kişilik sorunu oluşturmasını olağan görür. (Guntrip, 2018: 42)

Nevrotik bir birey yaşamında karşılaştığı acı tecrübeleri kendisini suçlayarak değerlendirir. Selim yıllarca kendisini diğer insanlardan farklı davranışlarda

bulunmasından dolayı suçlamıştır, onun bu tavırları çevresi tarafından anormal olarak adlandırılmasına sebep olmuştur. Bireyin kendi kişiliğine aykırı tavırlar sergilemesi çevresindeki diğer insanlarla kendi varlığını özümsemek amacı taşımaktadır fakat diğer insanlar ile olan farklılıkların boyutu toplumdan ayrışma meydana getirebilmektedir. Bir de başkaları tarafından ayıplanma tedirginliğinde olan nevrotikler vardır. *“Ayıplanma korkusuna neden olan ana etken, nevrotiğin hem kendine hem de dünyaya karşı sergilediği maskeyle (façade, Jung’un persona dediği şey)”* (Horney, 1995: 175) kendi kişiliği arasındaki tutarsızlıklardan kaynaklanır. Zebercet askerlik döneminde gittiği genelevdeki kadınlar tarafından alay konusu olur. Kestanecinin ona hakaret etmesine karşılık veremez ve ancak içinden söylenir. *“Oysa kaçmıştı işte; olanakların en kolayını seçmişti bilmeden.”* (Anayurt Oteli, s.99) Çocukluk döneminde de ana kuzusu olarak nitelendirilmiş ve mahallenin çocukları onunla alay etmişlerdir. Öğretmeni tarafından çenesi düşük olarak çağrılmıştır. Genel olarak yapısı itibari ile pasif, edilgen, tek düze bir yaşamı olan bir kişi olarak tasvir edilirken cinayetleri işledikten sonra da oldukça soğukkanlı davranan bir katile dönüşmüştür. Aslında yapı itibari ile veya yaşadığı trajik bir düzenin etkisiyle içerisinde bastırmaya çalıştığı saldırganlık açığa çıkmıştır ve edilgenlik maskesini düşürmüştür. Ancak saldırgan tavır sergilerken tekrardan içe kapanık bir şekle bürünmüş ve kendisini gereksiz saymıştır.

Umutsuzluk gerilimi olarak ortaya çıkan gereksizlik hissi, nevrotik bireyin farkındalık kazandığı ‘an’dadır. Her eyleminin bir reddediliş ile sonuçlanacağına inanan birey için hiçbir şey önemli değildir. (Horney, 1995: 185) Zebercet kadın için gelmezse gelmesin der. Otelin kapalı olduğunu söyleyerek müşteri kabul etmez. Selim Işık, bir yandan yaşamak istemezken diğer yandan bütün ilaçlarını saatlice kullandığı için kendi içinde yaşadığı çelişkiyi öfkeyle ifade eder ve kendisine kızar. Aslında Zebercet ile Selim arasındaki farklardan biri de umutsuzluk kavramı ile ilişkilidir. Yani Selim Işık’ın yaşadığı çelişki yaşam ile ölüm arasındaki umut bağlarından tam olarak kurtulamamasıdır. *“...Selim hastalığını kimseye sezdirmemeye çalışıyordu insanlar gene onunla ilgilenmezlerse o zayıf halinde bu hayal kırıklığına dayanamamaktan korkuyordu.”* (Tutunamayanlar, s.528) Selim, insanlara öfkelenerek tekrardan onları fark etmiş olmanın tedirginliğini de yaşamaktadır. Aslında Selim’in bu tavrı içinde bulunduğu toplumda kendisini var etmeye yani aidiyet hissine duyduğu özlemi ifade eder.

Doyurulamamış özlem gereksinimini karşılamak isterken kötü deneyimler yaşayan nevrozlarda arzularına ve güdülerine karşı korku ve iğrenme duyguları gelişir, bastırma yoluyla bu güdüler ile başa çıkmaya çalışırlar. Bu durumun neticesinde nevrozda ortaya çıkan duraksama, kendisinden kurtulma, arzu ve isteklerden arınma durumlarının uç noktası Freud'un ölüm içgüdüsünü ortaya çıkarır. (Maslow, 2019: 35) Bir gereksinimin giderilmesi sonucunda merkezi önemini yitirmesi durağanlık ve hissizlik yaratmamalı aksine daha yükselen bir gereksinimi bilinç düzeyine çıkarmalıdır. Gelişime güdülenmiş kişilerde arzu ve isteklerin yükselmesi onları durağanlaştırmak yerine aktif bir konuma getirecektir. *“Eksikliğin doyurulmasıyla yaşanan doymuşluk, rahatlama ve gerilimin azalması durumu olan ferahlamaya karşılık, kişinin gücünün doruğunda, taşkınlık içinde kusursuzca ve kolaylıkla eyleme geçebilmesi sonucunda yaşadığı dinginlik ve esrime (kişinin kendinden geçmesi, kendini Tanrı ile birleşmiş sayması) deneyimine, Functionslust (işlevsellik hazzı) adı verilmektedir.”* (Maslow, 2019: 39) Bu doruğa ulaşma aşlında kişiyi belirli bir doyuma ulaştırmaz aksine devinim halinde olan gelişim nedeniyle kişiyi tatminsizliğe sürükler, kişi elde ettikçe daha çok istemeye başlar. (Maslow, 2019: 39)

Kaygılı bir bağımlılık derecesindeki Zebercet, kendisini soyutladığı toplum ile yüzleşmek için otelin dışına çıkar ve tekdüzeliğinden sıyrılarak kendisine kıyafetler alır ve tıraş olur. İnsanların kendi kendine doyuma ulaştıramayacağı güvenlik, aidiyet, sevgi ve saygı gereksinimleri bireyleri bağımlı bir duruma iter. Bu gereksinimlerde doyuma ulaşabilmek adına esnek bir kişilik yapısına bürünerek ayarlaması, tepkilere yanıt vermesi ve dış koşullara göre değişerek uyum sağlaması gerekir. *“Kendisi bağımlı değişkendir, çevresi ise bağımsız, değişmez olandır.”* (Maslow, 2019: 40) Böyle bir kişi ise kendi kendini yönetemez, bu kişinin akıbeti ise özgürlüğünü kaybetmektir.

Freud'a göre nevrotik rahatsızlıklar çevresel etkenler nedeniyle bastırılmak zorunda bırakılmış içgüdüsel dürtüler ile toplumsal değerlerin çatışmasından kaynaklanmaktadır. Adler ise insanların kendi üstünlüklerini ispatlamak için kullandıkları yöntem ve araçların bu rahatsızlıkları tetiklediğini savunmaktadır. Jung'a göre bireylerin bilinçsiz çabalarının bilinç düzeyindeki çabalarla tezat oluşturduğunu ve yıkıma sebep olacak kollektif bilinç dışı fantezilerine inanmaktadır. *“Benim kendi cevabımsa ruhsal bozuklukların merkezinde, korkulara, çaresizliğe ve yalıtıma karşın yaşamla baş edebilmek için geliştirilen bilinçsiz çabaların yattığıdır. Ben bunları*

nevrotik eğilimler olarak adlandırıyorum.” (Horney, 2019: 33) Bireyin eylemlerinde varoluşsal boşluklar ve ruhsal sorunların sebep olduğu yıpratıcılığın etkisi yadsınamaz. Eylemlerin bilinçliliği konusunda yapılan tespitler ise ayrı bir değerlendirilme ihtiyacı gerektirir. Bireyler yalnızlık karşısında yaşadıkları çaresizlikleri yine bir reddediliş karşısında aldıkları tedbire dönüştürmektedirler yani reddedilmeye karşı geliştirdikleri tedbir yine yalnızlıktır. Yapılan eylemlerin tutarlılığı ve anlam boyutu noktasında bilinçsizlik hâkim olduğundan bireylerin yaşadığı ruhsal sıkıntılar üst boyuta taşınmaktadır. Freud’un tespitine göre düşünüldüğünde cinsel dürtülerin bastırılma sebebi olarak değerler görülmelidir ancak Zebercet üzerinden yapılan değerlendirmeye göre cinsel dürtülerin açığa çıkma nedeni sevecenlik ihtiyacıdır. Yani cinsel dürtüler bir sebebin sonucudur bir neden değildir. İkincil gruptaki nevrotikler diğer bireyler ile olan ilişkilerinde sevecenlik elde etmediklerinde insan olmayan şeylere karşı bağımlılık geliştirirler. (Horney, 1995: 94- 95) Zebercet otele bağlıdır. *“Her çıkışında, özellikle hamama gittiğinde, o yokken otelde kötü bir şey olacaktı gibi tedirginlik duyardı.”* (Anayurt Oteli, s.25) Nevrotik eğilimlerin iki temel zorlanımlı yapısı vardır. Bunlardan birincisinde eğilimlerde amaç, koşul, durum ya da nesne ayrımı gözetilmez. Sevecenlik eksik bir güdü olarak ortaya çıkmış ise kişi doyuma ulaşmak için dost ve düşman ayırt etmeden herkesten sevgi bekler. İkinci zorlanımlı yapı ise ketlemelerden (engellemelerden) kaynaklı kaygı tepkisidir. (Horney, 2019: 35) Bu eğilimlerde güvenlik değeri temeldedir. Kişinin kusursuzluktan sapması onu her şeyini kaybedeceği endişesine sürükler. Yaşamın sorumluluğunu paylaşabilecek bir eşe duyulan nevrotik ihtiyaç ve kendi yaşamını daracık alanlarla sınırlandırmaya yönelik nevrotik ihtiyaç Zebercet’in nevrotik yönelimlerinden ikisidir. *“Başkalarından bir şey beklememe, az şeyle yetinme ve nesnel şeylere yönelik arzu ve hırsları sınırlandırma zorunluluğu, silik ve ikinci planda kalma zorunluluğu, herhangi bir istekte bulunma korkusu, taşkın arzulara sahip olma ya da bunları ortaya koyma korkusu”* (Horney, 2019: 46) gibi eğilimler hastalıklı bir ruh olan Zebercet’te roman boyunca ortaya çıkan eğilimlerdir. Bu saplantılı yaşam tarzı özgürlükten, kendi varlığını anlamlandırmaktan ve yaşamı anlaşılır kılmaktan yoksundur. Yanılsamalı fikirler ve eylemler içeren arayışlar umutsuzluk ile sonuçlanmaktadır. Yıkıcı içgüdüler karşısında yapıcı güçler konumlanır. Kişi yıkıcı içgüdülerden değişim yoluyla kurtulmak ister korumak istediği ise nevrozun kendi özüne ulaşmak için ona doyum ve güvenlik vaat eden yanlarıdır. (Horney, 2019: 51, 213) Zebercet değişim yolunda ilk adımı atar ancak başarısız bir hamle sonucu bedelini hayatı ile ödemek zorunda kalır.

Bireyin başkaları ile iletişimini ve paylaşımını engelleyen ağır bir nevroz vardır. Bu durum “...*Nietzsche'nin Lebensneid olarak tanımladığı derin bir içerleme yaratır.*” (Horney, 2019: 228) Bu içerleme bireyi kendisine ve başkasına karşı düşmanca bir tavır almaya itebilir ve yok oluş karşısında hiçbir eyleme girişmeyen birey için bu bir tür intikam almaktır. Bu durum bireyin kendi varlığını sonlandırmak noktasında olabileceği gibi arzulanan bütün davranışlarına ket vuran bireylere karşı saldırganlık şeklinde de açığa çıkabilir.

William James'in gerçek öz kavramı ruhsal bir merkezdir, bu merkez in boyutları nevrozlarda zedelendiği için canlılığını kaybeder. Öz saygı, kişinin kendi yaşamının sorumluluğunu alması gibi özün gelişimi için önem taşıyan etkenlere nevrotik eğilimler ket vurmuştur ve kişi tamamen bağımlı ve yönlendirilebilir bir konuma gelmiştir. (Horney, 2019: 229) Zebercet'in gerçek özü, hasar görmüş ve kendi ağırlık merkezini yönlendirecek gücü kalmamıştır, bu durumda anıları, aile geçmişi ve psikolojik sarsıntılar ciddi birer etkendir. Öyle ki defin işlemleri sırasında imamın ninesinin adını sorması üzerine cevap veremez. Selim Işık, Turgut Özben ve Zebercet içine kapanık kimselerdir. Amaçları kendi varlık dünyaları ile sınırlanmıştır. Herhangi bir sebeple dış dünyaya açılma eylemi bütün bilinç düzeyini sarsacaktır çünkü onların bugüne kadarki eylemlerinin yönü bilinçaltlarına doğru olmuştur. Aynı zamanda “*Sheldon (1954), bireylerin bedensel yapılarına göre kişilik tiplerinin belirlendiğini savunmuş ve üç tip kişilik önermiştir.*” Bu kişiliklerden birisi “*ektomorf (ectomorph): ince uzun beden yapısı içinde sakin, utangaç ve çekingen kişilik tipidir.*” (Cüceloğlu, 2019: 414) Zebercet'in fiziksel yapısı ve kişisel özellikleri de bu kişilik tipi ile uyduğu düşünülebilir.

Olumsuz düşünceleri bilinçaltına iterek bastırma şeklinde gelişen bir durum söz konusu ise “*Bu duruma bastırma (repression) denir.*” (Cüceloğlu, 2019: 300) Zebercet'in aile geçmişini hatırlamak istememesi ve ortalıkçı kadının kendi geçmişinden bahsetmeden sadece birkaç cümle ile okuyucuyu onun geçmişini düşünmeye sevk etmesi aslında geçmişlerin bireyler üzerinde yadsınamayacak bir etkisinin olduğunu göstermektedir. Çünkü olumsuz deneyimlerle edinilmiş yıkımlar sonraki süreçlerde de bireyin ruhsal dengesini yıpratmaktadır.

Turgut'un Selimleştiğini ifade etmesi özdeşleşme (identification) kavramı ile açıklanabilir. “*Birey kendinde bulunan özellikleri özenilir bulmadığı zaman kendisi olmaktan çıkıp, istediği özelliklere sahip başka biriymiş gibi kendini algılamaya ve*

davranmaya başlar. Kendini bir başkasının yerine koyma ve davranma eğilimine özdeşleşme adı verilir.” (Cüceloğlu, 2019: 301) Turgut kendi fikirlerinin derin düşünülmüş bir yaşamsal süreç karşısında yetersiz olduğu fikrine kapıldığından varoluşsal kaygılara tutarlı çözümler üretebilme noktasında Selim gibi düşünerek onun vardığı noktayı tespit edip sorgulamalarına oradan devam etmeyi hedef haline getirmiştir. “... ölmüş kişilerle dikkat çekici bir özdeşleşme görülür. (Özdeşleşme belirtileri elbette ancak atanın ölümünden sonra ortaya çıkar.)” (Jung, 2019: 57) Fakat Turgut Özben’in selimleşme düşüncesi aslında fikirlerini benimsemesi anlamındadır yani tam anlamıyla bir özdeşleşme değildir. Tutunamayanlar romanında ortaya çıkan Olric ile Turgut’un yapmak istediği şey “*Soyut kavramlara bürünme (intellectualization): Bizde kaygı uyandıran duygusal (affective) bir durumu soyut kavramların ışığında görerek, gerçekte ilişkimizi kesme eğilimine soyut kavramlara bürünme.*” (Cüceloğlu, 2019: 302) dir. Birey kendi acısını hafifletebilmek adına ölümü soyutlamayı seçer. Bu, yaşam karşısında somut gerçekler ile yüzleşme tedirginliği yaşayan bireyin sığındığı bir noktadır. Zebercet’in fantazmaları ise “*Hayal dünyasına kaçma (fantasy escape): İçinde bulunulan durum kaygı uyandıran bir durumsa, hayal dünyasına kaçıp orada daha hoş bir durum içinde kendimizi düşünerek, içinde bulunduğumuz durumun ortaya çıkardığı kaygıdan kurtulmuş oluruz.*” (Cüceloğlu, 2019: 302) bu amaçladır. İngiliz psikoloğu Hans Eysenck’in tespitine göre “*içedönük (introverted) kimseler iç dünyalarında olup bitenlere daha çok önem verirler, dışadönük (extraverted) kimselerse dış dünyada olup biten olaylara dönüktür. Oturmuş (stable) kimseler çevrelerine daha iyi uyum yapmış oldukları halde, uçarı (unstable) kimseler pek iyi uyum yapamaz.*” (Cüceloğlu, 2019: 419) Bu ayırım sonucunda tespit edilen dört grup kişilik yapısından Zebercet’i tanımlayan yapı “*Uçarı- içedönük kimse topluluktan kaçınır, karamsardır, katıdır, sürekli kaygılıdır ve ne zaman neşeli ne zaman kızgın olacağı bilinemez.*” (Cüceloğlu, 2019: 419) olarak düşünülebilir.

Selim Işık’ın varoluşsal kaygılar eşliğinde yaşadığı psikolojik süreç onun hayatını anlamlandırmasına fırsat vermeyen bir kaosa dönüşmüştür. Çocukluk döneminde de başarılı olmasına rağmen çekingen bir kişiliktir. “*Selim, bu mısralardan geçen horoz ve öğretmenden başka attan, şimşekten, Frankeştayn ve Kurt Adamdan- özellikle kurt adamdan- köpekten, uçurumdan, karanlıktan, ağaca çıkmaktan, yalnız kalmaktan, ölüden, denizden, cenaze levazımatçılarından – özellikle dükkânlarından- ve takma dişten korkardı.*” (Tutunamayanlar, s.199) Bir daha içki içmemenin, kitap okuyamamanın ve

Günseli'yi sevecek gücünün kalmaması ihtimalinin korkuları ile de karşı karşıyadır. Satırları yazarken, uyuduğunda, yeni bir güne başlarken hep bir korku içini kaplamıştır. *“Fobik tepkiler, Skinner'e göre, klasik koşullama kurallarına uygun olarak gelişir ve bireyin davranış repertuvarında yerleşir. Fobik tepki nevroitik, akla uygun olmayan bir korkudur ve genellikle bir nesne, yer veya olayla bağlantı halindedir. ...Freud'a göre fobik tepkiler bireyin uzlaştıramadığı bilinçaltındaki çelişkilerden kaynaklanır. Skinner'e göre ise, fobik tepki klasik koşullanmadan başka bir şey değildir.”* (Cüceloğlu, 2019: 422) Selim Işık'ın fobik tepkilerine bakıldığında Freud'un tespitinde olduğu gibi bilinçaltı çelişkilerinin ortaya çıkardığı belirtiler olduğu görülür. Bütün bu kaygılarla baş etmekte zorlanan, ruhunun ve zihninin iyice yıprandığını fark eden Selim, antihistaminik ilaçlar yardımı ile beynini uyuşturarak yani sürekli bir uyku haliyle dinlendirmeye çalışır aslında asıl amacı kaygılarıyla yüzleşmeye zaman tanımak istememesidir. Ancak yaşadığı anlamsız korkuyu yaşam arzusunun yitirilmişliği ile ilişkilendirebilir. Kuduz olma korkusunu taşır ancak bu korku onu tedbir almaya yönlendirmez sadece kuduz olmadığını anlamak için geçen süreye ihtiyacı vardır kendisini bu noktada çözümleyemez çünkü yaşamak istemeyen bir kişinin kuduz olmaması durumunda oldukça sevineceğini ifade eder. Tabancadan, Saffet ağabeyinin onunla alay etmesinden de korkar.

“Seligman (1973), öğrenilmiş acizlik kavramını kullanarak duygusal çöküntüyü açıklar.” “Duygusal çöküntü konusunda en kapsamlı bilişsel psikolojik kuramı öneren Aaron Beck (1967) 'tir. (Cüceloğlu, 2019: 456) Aaron Beck'e göre bireyler bütün olayların sebebini kendi yetersizlikleri olarak görürler. Bu yetersizlik hissinden kurtulacaklarına dair bir ümit taşımazlar. Selim Işık yetişkinlik dönemine kadar ki süreçte yaşamsal faaliyetlerinde hep bir yıkım ile karşılaşmıştır. İnsanlar ile kurduğu sağlıklı iletişim onun yalnızlaşmasına sebep olan kötü tecrübelerdir. Diğer bireylerden kendini soyutlamayı tercih eden Selim Işık ve yine benzer bir deneyim kazanmış Zebercet için öğrenilmiş acizlikten bahsedilebilir. Zebercet bu durumu gecikmeli tren ile gelen kadınla aşmaya çalışmış ancak çok uzun sürmeden kendi yenilgisiyle yüzleşmiştir ve bu nedenle yaşam karşısında hiçbir beklentisi kalmamıştır. Selim Işık toplumda yer edinmeye çalışmak için bir çaba göstermez bu öğrenilmiş çaresizlik kavramı ile açıklanabilir ancak toplumda yer bulamayışını kendi yetersizliği olarak algılaması onun yaşamında vardığı yanlış kanılardan biridir.

K. Horney nevroz kavramının özü olarak bireyin yaratıcılığını tetikleyen bireysel benliğinden uzaklaşmasını görür. (Merter, 2011: 54) “...noojenik nevrozlar vardır. Bunlar manevi sorunlardan, ahlaki çatışmalardan veya temiz vicdanla saf süper ego arasındaki çatışmadan kaynaklanır. Öte yandan daha da önemlisi anlam istencine dair yılgınlıktan, benim varoluşsal yılgınlık dediğim şeyden ya da varoluşsal boşluktan doğan nevrozlar vardır.” (Frankl, 2018: 41) Selim Işık'ta mevcut olan varoluşsal umutsuzluk bir nevroz belirtisi değildir. Entelektüel bireyin bilinç sentezlemesi ve samimiyetidir. Bireylerin birbirinden uzaklaşması durumu bir kesinti halidir ve Selim Işık, bu mesafenin yabancılaşma getirdiğini düşündüğünden korkuya kapılmıştır. İnsanların kendi hakkında ne düşündüğünü zihninde karmaşıklığa yol açacak kadar önemseyen Selim, nefret edilmekten ve yalnızlaşmaktan da çekinmektedir. Kafasındaki kurulu bir makine onun iradesine yer vermeden çeşitli düşünceler ve hayaller sıralamaktadır. Çağımızın kolektif nevrozuna sahip birey bütün insanlığın ortak acısını temsil etmektedir. (Frankl, 2018: 114, 118) Selim Işık'ın tavrı bu yöndedir.

Fairbairn'e göre psikopatolojik gelişmelerin temel nedeni bireyin gelişim sürecinde kopmadığı çocuksu bağımlılıktır. Çocukluk döneminde ihtiyaç duyduğu kimseler ile ve kendisiyle yaşadığı kopma onun ruhunda yitirilmişlik hissi ortaya çıkarır. Sonrasında yaşadığı birleşme ise kendi özünün kaybına neden olmaktadır. Birey kendi ruhsal durumunu koruyabilmek için bireysel ilişkilerden kaçınılmamalıdır ancak kendi özgürlüğünü kısıtlayacak süreci tespit edip ilişkiyi sonlandırmak durumundadır. Bu özümseme ve ayrışma ilişkisi ana rahmine dönüş ve doğma mücadelesi arasındaki ilişki ile benzerdir. (Guntrip, 2018: 32) Selim Işık'ın ve Zebercet'in bireyselleşme yönündeki eksiklikleri diğer bireyler ile olan ilişkilerindeki kopukluklardır. Özümseme sürecine dahil olamayan birey için bir ayrışma da söz konusu olmaz. Kendi ruhsal gelişimini tamamlayabilmek için bağımsız bir birey olduğu bilincine ancak diğer insanlar ile olan sağlıklı ilişkiler neticesinde varabilir. Tam bağımlılık halinden ziyade kendi varlığının hissine vardığı anda varlık bağlarını kesmesi onun bireysel ayrışmasının yönünü doğru belirlemesini sağlar.

Zebercet'in yaşadığı ruhsal bozukluklar göz önüne alındığında onun kişiliğinde obsesif kompulsif bozuklukların ve sosyal anksiyetenin varlığından da söz edilebilir. “Obsesif- kompulsif (obsessive- compulsive) bozukluklar, düşünme ve davranma saplantılarını ifade eder.” (Cüceloğlu, 2019: 440) Bu bireylerde düşünceler saplantı

haline gelir. Kişi belirli bir davranışa karşı bağımlı hale gelmiş ise, “o kişiye kompulsif adı verilir. Bu ikisi, yani bir düşünceye veya bir davranışa saplanma çoğu kez bir arada ortaya çıkar ve böyle bozukluklara obsesif-kompulsif bozukluklar adı verilir”. (Cüceloğlu, 2019: 441) Obsesif kompulsif özellikler gösteren Zebercet, ilk kez tekdüze hayatında birkaç küçük değişiklik yapmıştır ancak gecikmeli Ankara treni ile gelen kadının otelden ayrıldıktan sonra tekrar otele dönmeyişi Zebercet’in hastalıklı ruhunda mevcut olan güvensizlik endişesini kamçulamıştır.

Zebercet her sabah altıda uyanmasına rağmen çalar saati her sabah altıya kuran, haftada üç kez tıraş olan, her gece yatmadan ayaklarını yıkayan, çayını her zaman tek şekerle içen, yılda ya da iki yılda bir terziye, altı ayda bir hamama, dört haftada bir berbere ve ayda bir postaneye giden, hayatını tekdüze yaşayan bir kişiliktir. “Kişinin, obsesyona bir tepki olarak ya da katı bir biçimde uygulanması gereken kurallara göre yapmaktan kendini alıkoyamadığı yineleyici davranışlar... Davranışlar ya da zihinsel eylemler, sıkıntıdan kurtulmaya ya da var olan sıkıntıyı azaltmaya ya da korku yaratan olay ya da var olan sıkıntıyı azaltmaya ya da korku yaratan olay ya da durumdan korunmaya yöneliktir; ancak bu davranışlar ya da zihinsel eylemler ya etkisizleştirilmesi ya da korunulması tasarlanan şeylerle gerçekçi bir biçimde ilişkili değildir ya da açıkça çok aşırı bir düzeydedir.” (Aydın, 2018: 48) Ancak gecikmeli tren ile gelen kadın onun hayatında birtakım değişiklikler yapmasına neden olmuştur. Artık her gün tıraş olmaya başlar, her zaman gittiği berberden başka bir berbere gider, kıyafetlerini ve ayakkabılarını değiştirir, gündelikçi kadını on iki yıldan sonra ilk kez sabah uyandırmaz. Zebercet otele gelen adamların yeleklerinin düğmelerini sayar. Otele iki yıl önce gelen bir müşteriyi hatırlar, hafızası güçlüdür. Ayrıca detaylar konusunda oldukça dikkatlidir. Gecikmenin üç saat değil de iki saat olduğunu bilir, ayrıca kadını oldukça iyi gözlemiştir. “Tepside çaydanlık, süzgülü, çay bardağı; tabakta beş şeker. Altı şeker koymuştu. Eksik şeker kadının tek şekerle bir bardak çay içtiğine kesin bir kanıt mıydı? Ya ikiye bölüp yarımşar şekerle iki bardak çay içtiyse? Şekeri ağzına alıp üç bardak bile içebilirdi.” (Anayurt Oteli, s.44) Birey içerisinde bulunduğu yaşam şartlarından dolayı veya kendi yapısından kaynaklı olarak varlık bağı geliştirme konusunda yetersiz kalabilir veya geliştirdiği bağlar da sağlıklı olabilir. Varlık bağı geliştirme konusunda güdülenme yaşayan birey mevcut olan aynı sağlıklı bağları takıntılı olarak kullanmaya devam eder. Sevgi bağlarını güçlendiremeyen Zebercet, nesneye bağlılık ve takıntılar -bıyık gibi- geliştirir.

Sosyal anksiyete bozukluğuna sahip bir birey ise toplum içerisinde küçük dūřürölme tedirginliğindedir. (Aydın, 2018: 40) Zebercet girdiği ortamlarda edilgin bir tavırdadır. Askerlik dönemindeki savunmasızlığı, kestanececinin tutumu karşısındaki tepkisizliği, bankta onu suçlayan adama karşı cevapsız kalışı aslında küçük dūřürölme tedirginliği ile ilişkilidir. Hayatı boyunca utangaçtır ve bütün gizil kuvvetler karşısında gülümseyerek gardını almıştır ve tepki çekmekten her zaman uzak kalmıştır.

3.3.2. Kişilikte Bir Sapma Hali: şizoid Belirtiler

şizoid kişilik bozukluğu temelde sosyal ilişkilere karşı isteksizlik, yakınlık kurma noktasında pasiflik ve duygu durumları açısından çeşitliliğe sahip olamama sorunlarını içermektedir. (şahin, 2009: 47) Güleç'in (Güleç, 1992: 23) yaptığı tespiti göre Zebercet, psikolojik olarak değerlendirildiğinde şizoid kişilik yapısı ile özdeşleşmektedir. "...şizoid kişinin temelde dış dünyanın baskısı altında ezilmesini ve gerek iče doğru gerek deyim yerindeyse geriye, ana rahminin güvenli ortamına doğru kaçmasını temsil eder." (Guntrip, 2018: 41) Anayurt Otel'i'ne dönüş bu nedenledir. Zebercet için otel onun yaşam alanı ve kendisini ait hissedebildiği tek mekandır. Selim Işık ise kendi evine kapanarak sona yaklaşan yaşamını değerlendirir. Bu iki alan da bireyler için kendi yalnızlığını koruyabildikleri alanlardır. Dışarı çıktıklarında veya başka insanlarla iletişim kurmak zorunda kaldıklarında büyük bir travma yaşarlar. Kendilerini içerisinde buldukları ortama ait hissedemeyen bireyler kendi soyut dünyalarında yaşam alanları keşfederek hazza erişebilirler. "Manevi aidiyetsizlik depresyonu diye nitelendirdiğimiz bu rahatsızlıkta, arayış içindeki kişiye, yaşadığı haller geçici olduğundan dolayı, 'uçuř sonrası' dünya pek bir řey ifade etmiyor, bir aidiyetsizlik hissi oluyor. Bu yeni tür rahatsızlığı, 'Kaliforniya Sendromu' çerçevesinde, sessizce belirginleşen yeni patolojiler grubu içerisinde değerlendirebiliriz." (Merter, 2011: 393) Zebercet'in bağının bulunduğu nesnelere otel dışında bıyık ve havludur. Bıyıklarını kesmesiyle birlikte yaşadığı değişime romanda bir gönderme yapılır. Gecikmeli tren ile gelen kadına karşı ilgisi onun bu nesnelere ile olan bağını koparmasına sebep olmuştur. şizoid birey nesnelere olan bağını koparır. Zebercet örneğinde de görüldüğu şekilde, şizoid bireyler karşılaştıkları ilgi çekici olay veya kişiler sayesinde kolaylıkla içsel bađ kurduğu dış nesnelere olan bağını koparabilmektedir. Çeřitli fantezi dünyası çoğunlukla şizoidin kendi bilincinden bile uzak ve saklı olarak eyleme geçmektedir. Bilinçlilik ve bilinçdışı hali arasında ince çizgide kalan şizoid içsel nedenlerin baskınlığı neticesinde dış

dünyadan da uzaklaşabilmektedir, fanteziler dünyasına yönelim gösterir. (Guntrip, 2018: 38- 39) Zebercet'in yoğun fantezi dünyası libidinal arzusunun yönünü içsel nesnelere yöneltmiş olmasından kaynaklıdır.

Marx ruhsal sakatlığın temelini yabancılaşma olarak görmektedir. (Fromm, 2019: 53) Selim, Günseli'nin yanında korku ve hastalığını unuttuğunu ifade eder ancak yabancılaşmanın tüm ruhunu sirayet etmesi neticesinde bütün insanlardan uzaklaşarak yalnız kalmak ister. Hastalığının ciddiyetine kimsenin inanmamasından yakınan Selim, kendisine acımaya başlar. *“Merhaba, odam boş mu? Merhaba oda boş mu? Odam boş mu? Oda boş mu? Yeriniz var mı? ...”* (Anayurt Oteli, s.38) Kadının geri dönmüş olduğunun hayalini iç sesiyle yansıtır. Zebercet'in sık sık kendi iç sesiyle yaptığı konuşmalar onun yalnızlık boyutunu yansıtır. Zebercet kimsenin kendisini görmediğini ve önemsemediğini düşünür, bu nedenle saldırganlık eğilimi göstermiştir. *“Şu ana ve geleceğe ilgi kaybı, iştah kaybı, insanlardan kaçma içedönüklük ve dünyadan tümüyle kopma. Bu tepkiyi harekete geçiren durum, arzu edilen ama kişiyi terk eden bir nesneyle karşılaşmadır. ...Şizoid kişi çok duyarlıdır ve çabucak, istenmediği duygusuna kapılır, çünkü kendi iç dünyasında hep terk edilir.”* (Guntrip, 2018: 23)

Bireyin ruhsal dünyasında beliren düşmanca tepkiler sadece reddedilme durumunda açığa çıkmazlar. Reddedilme endişesine sahip birey, geri çevrilme ihtimaline karşı yalnız kalma önlemini alabilir. Reddedilme endişesi sevecenlik arzusu için bir engel teşkil eder. Diğer bireyler tarafından gösterilen ilgiye karşı kayıtsız kalırlar ve yoğun bir kaygıya sahip olurlar. (Horney, 1995: 101-102) Selim Işık, Günseli'ye karşı beslediği hislere rağmen içerisinde bulunduğu trajik durumun bünyesinde meydana getirdiği tahribatları onunla paylaşmaz. Karşı cinsle olan ilişkilerindeki pasif tavırları nedeniyle ilişkilerinin başarısız şekilde sonuçlanması bu ilişkiye karşı bakışını da o oranda etkilemiştir. Sosyal bir birey karşılıklı paylaşımlar yapmadan ve ilişkiler kurmadan yaşamını devam ettirmek istemez. Ancak Selim Işık, yaşadığı ilişkilerdeki edilgen tutumu nedeniyle hayal kırıkları yaşamış, düşmanca bir tavır olmasa da kadınlar karşısında daha temkinli davranmayı tercih etmiştir. Şizoid bir bireyin yalnızlığı, kendisini diğerlerinden farklı hissetmeleriyle yaşadıkları ayrışmanın sonucudur. Bu farklılığın hissedilmemesi için sosyal yaşamlarında maskeler takarlar ancak bu maskelerinin düşürülebileceği tedirginliği onları daha da yalnızlığa sürükler. Yalnızlığın getirmiş olduğu acı hissini bir gün normal bir ilişki kurabilecekleri düşünceleriyle bastırmaya çalışırlar. (Çorak &

Özakkaş, 2015: 61) Selim Işık gerçek insanlardan ve etraftaki nesnelere kendisini soyutlamış ve karşısına soyut kişileri getirmiştir. Onun yalnızlık ifadesi bu şekildedir. *“Ne aptalmışım bir zamanlar: var olmayan kişileri alırdım karşıma; onların beni eleştirmelerine karşılık vermeye çalışırdım. Bunu yapıyorum çünkü... derdim.”* (Tutunamayanlar, s.618)

3.4. Kapalı Yığınak: Cinsel Saplantılar

Bireyin kendi varlığını anlamlandırma deneyimlerinden olan cinsellik, aslında tüm yaşamsal döngünün temelini oluşturmaktadır. Toplumsal veya bireysel yönden uygulanan baskılayıcı tavırlar bireyin tüm yaşamına sirayet eden cinsel normlardan ibaret kalacaktır. Baskının ve utancın cinsellik ile özdeşleştirildiği noktada ise bireyin kendi yönelimlerini belirlemesine ve seçeceği cinsel obje konusunda doğru bir hamle yapmasına imkân yoktur. Bireyin haz dürtüsü ile gerçeklik dürtüsü arasındaki mesafeyi koruyabilmesi, libidosunun kontrolünü sağlayabilmesi ile gerçekleşir.

Libido, cinsel uyarılmadaki süreç ve değişimlerin ölçüldüğü bir kuvvettir. Yapılan araştırmalar sonucunda cinsel uyarımların bireyin vücudunun tüm organlarından gelebilen dürtüler olduğu sonucu çıkmıştır. *“Böylece psişik temsilcisinin benlik libidosu (ego libido) olduğu bir libido niceliği (libido- quantum) kavramı oluşturuyoruz. Benlik libidosunun üretimi, yükselişi, dağılımı ve yer değişimi bize psikoseksüel olayları açıklama imkânı sağlayacaktır. Fakat bu benlik libidosu psikanalitik çalışma için ancak psişik enerji cinsel nesnelere üzerine uygulandığında, yani obje libidosu olduğunda erişilebilir olur.”* (Freud, 2017: 73) Objeye libidosu kendi nesnesinden çekilerek değişkenlik kazanır ve tekrardan benlik libidosu olur. *“Benlik libidosuna, obje libidosuna karşıt olarak narsist libido da denmektedir.”* (Freud, 2017: 73) *“Tutunamayanlar”* da cinselliğin tanımı *“Hücrelerin bir kenarına sığınmış cinsel zerreciklerin bir dış etken yoluyla uyarılması.”* (Tutunamayanlar, s.284) olarak yapılmıştır.

İdde bulunan cinsel enerjiden yani libidonun acı verici geriliminden kurtulmak fiziksel boşalma edimi ile sağlanır. Freud acı verici bu gerilimden kurtulmayı ‘haz’ olarak ifade eder. Bu gerilimin azalmasıyla libidinal gerilim yeniden artabilir, bu gerilimin azaltılması için yeni bir haz sağlayıcı doyuma ihtiyaç olur. Haz sağlayıcı doyumu *“...Freud, ‘haz ilkesi’ olarak adlandırmıştır. O, bunu insana içinde yaşadığı gerçek dünyada yaşamasını güvence altına almak için neyi araması ve neden sakınması*

gerektiğini anlatan ‘gerçeklik ilkesine’ karşıt bir ilke olarak koymuştur. Bu gerçeklik ilkesi çok kez haz ilkesi ile çatışmakta olup ikisi arasındaki belli bir denge, ruh sağlığının koşulu olmaktadır.” (Fromm, 2019: 39) Zebercet’in hayali mahkemelerde kendini yargılanırken bulması ve kendi kendine yaptığı konuşmalarda tutarsız cümleler kurması gerçeklik duygusunu yitirmeye başladığını gösterir. Bireysel tatmin eşliğinde açığa çıkan haz ilkesi, kontrolün sağlanamaması durumunda yaşadığı çatışmayla doyum aracını aramaya başlar ancak bu yönelim oldukça risklidir. Bilinçli bir eylem olarak gerçekleştiğinde ruhsal açıdan problem teşkil etmez ancak gerçeklik duygusunun yitirilmesi hayali davranışlara ve düşüncelere zemin hazırlar sonrasında ise bireyi çıkmaza sürükler. Zebercet’in gecikmeli tren ile gelen kadın üzerinden geliştirdiği fantezi dünyasında bilinçsiz eğilimler açığa çıktığında hayali çatışmalar ile ruhunu tatmin edemediği ve düşmanca gelişen saldırganlık tavrını aldığı gözlemlenir. “... *Lacancı psikanalize göre bir erkek, sembolik evresinde bir yandan cinsel objesinden haz almak isterken, diğer yandan sahip olduğu “falus” ile partnerinde eksik olan “penis” mahrumiyetini gidermenin yanı sıra, onda penis dışında “eksik” (lack) olduğunu düşündüğü şeyi de tamamlamak ister (Lacancı psikanalize göre Falus = Penis değildir; Falus = Penis + Yoksunluktur (Lack)).*” (Nas, 2009: 9) Bu nedenle ortalıkçı kadının cinsel ilişki esnasındaki edilginliği, Zebercet’i cinsel yönden tatmin etmemiştir. Çünkü karşısındaki cinsel nesneyi tatmin edebildiğini düşünmediğinden kendi varlığını ispatlamak noktasında id ile çatışma halinde olmuştur.

Haz ilkesi, libidoya ve Eros’a karşı ide bir yol gösterici konumundadır. “*Eğer yaşama Fechner’in süreklilik ilkesi egemense ve bu yüzden ölüme doğru sürekli bir iniş olması gerekliyse, dürtüsel gereksinimler halinde aşağı doğru inişi durduran ve yeni gerilimleri sağlayan da Eros’un talepleri, cinsel dürtülerdir.*” (Freud, 2019: 111) İd, bu baskıdan kurtulmak için cinsel doyumunu sağlamaya çalışır. Cinsel eylem ile cinsel maddenin dışarı atılması durumu ölümle ilişkilidir. Cinsel doyum esnasında ölüm dürtüsü ortaya çıkar. Zebercet’in cinsel yönelişlerinin her zaman başarısızlık ile sonuçlanması, dürtüsel gereksinim noktasında Eros’un hakimiyetiyle yoğun şekilde açığa çıkmış cinsel dürtülerden sonraki ölüm arzusuyla ilişkilendirilir. Ben dürtüleri ile cinsel dürtüler arasındaki ölüm ve yaşam zıtlığı irdelendiğinde arasındaki tutarlılık ilişkisi olarak cinsel eylemin gerçekleşmesi durumunda yaşamın uzatılması ve ölümsüzlük şekli kazanması gösterilir. (Freud, 2019: 59)

Libidosu doyum noktasına erişememiş nevroitikler, sevgi açlığını ortaya çıkaracak bir yalnızlık ile karşılaşmaları durumunda korkularıyla yüzleşirler ancak korkuyu bastırabilmek için çocuksu yöntemlere yönelirler. (Freud, 2017: 78-79) Turgut'un aile hayatının yansımalarında özellikle çocuğunun oyun oynadığı bölümde onun yaptığı gözlemler aslında bu çocuksuluğa duyulan özlemin göstergesidir. Turgut'un yönelimlerinde asıl korku unsuru varoluşsal süreçte yaşayacağı çalkantıların etkisinden kurtulmayı başaramamak ve yok olmaktır. Turgut'un yaşadığı yalnızlık, etrafında kimsenin bulunmamasından kaynaklanmaz. Eşi ve çocuğu olan bir bireyin bu boşluğu bu kadar derinden hissetmesindeki sebep aslında haz duygusunun gerçeklik üzerindeki hakimiyetinden kaynaklanmaktadır. Turgut'un eşi ile yaşadığı cinsel ilişki esnasında dahi kendi zihnindeki boşlukları doldurmaya çalışması aslında benlik libidosunun obje libidosu üzerinde kurduğu hakimiyetten kaynaklanır.

Zebercet'in cinsel tatmin olarak değerlendirdiği ve hayatında bir şekilde karşılaştığı bireyler ve nesnelere sevgi arzusundan uzak, cinsel doyuma ulaşmayı hedefler şeklindedir. “... *sevgiyle karşılaşım, başka bir insanı kendi amaçları için bir araç olarak- libidinal veya saldırganlık itkilerini ve içgüdülerinin yarattığı gerilimleri azaltma aracı olarak- görmeyi veya kullanmayı engeller. Karşımızdakinin araç olması, masturbasyona eşdeğerdir...*” (Frankl, 2019: 80) Gecikmeli tren ile gelen kadına karşı bakış açısının sevgiye yakın olduğu düşünülebilir ancak onu arzulaması, onun kullandığı objelere karşı aşırı hassasiyet göstermesi ve fantezi dünyası onun cinsel yönden doyumsuzluğunun ifadesidir. Bu doyumsuzluğun temelini sevgi açlığı ile ilişkilendirmek mümkündür. Sevgi açlığını doldurabilmek amacıyla doyumsuz bir cinsel güdünün esiri olduğu düşünülebilir. Sonuçta asıl amacın cinsel doyuma ulaşmak olması Zebercet'in canlı ve cansız bütün varlıkları bir cinsel obje olarak görmesine neden olmuştur. Bu arayışında öğretmen çiftin kapısını dinleyen Zebercet, karı kocanın cinsel yönden sağlıklı bir ilişki yaşamalarına imrenir. Zebercet, yeryüzünde böyle kadınların varlığını da şaşkınlıkla kabullenir.

Bireyler yakınlık yoksunluğunu tatmin etmek için tensel yakınlık arayışına girmektedirler. Yakınlık konusunda yaşanan yoksunluk fazlaysa bu durumda tensel yakınlık isteği cinsel yakınlık arayışına dönüşür. Aslında bireyin esas isteği varoluşsal alanı koruyabilmek yani yalnız olma korkusuzluğunu deneyimlemektir. (Frankl, 2019: 73) Bu bir pasiflik değil alıcılık dönemidir. Zebercet'te bu yakınlık ihtiyacı anne ve babasından göremediği sevgi ile ilişkilidir. Aşağılayıcı ve baskılayıcı tavırlar ile yaşamsal

faaliyetlerine devam eden ve edilgen bir karakter olan Zebercet, yakınlık gereksinimini tensesel dokunuşlar ile karşılamaya çalışmaktadır. Birtakım nesnelere ve kişiler üzerinden kurmaya çalıştığı bağların cinsel yakınlığın sevgi bağı ile olan mesafesini belirleyemediğinden her dokunuş üzerinden bir haz elde etmeye çalışmaktadır. Sevecenlik noktasındaki noksanlıkların bir diğer doyuma ulaşma yönü cinselliklidir. Bu bütünlüğün sağlıklı bir sonuç doğurabilmesi çevresel faktörlerin, bireyin cinsel mizacının ve yönelimlerinin farklılıkları ile de ilişkilidir. *“Bu nedenle, başkalarıyla olan ilişkileri anında ve hemen hemen zorlanımlı bir biçimde, yoğunluğu az ya da çok olan cinsel bir renk alan insanlar görürüz.”* (Horney, 1995: 112) Zebercet’te böyledir. Cinsel ilişki yolunu sadece cinsel yönden doyuma ulaşması boyutuyla değil insan ilişkilerini geliştirme yolu olarak gören bireyler, sevecenlik yönünden doyuma ulaşmanın imkânsız olduğunu düşünen, bu nedenle fiziksel teması önceleyen kişilerdir. (Horney, 1995: 113) Zebercet’in bu noktaya ulaşmak için gösterdiği hassasiyet güvence arzusunun karşısıdır.

“Birey belirli bir aşamadaki zevk getirici davranışa aşırı düşkünse ya da o davranışı yapmaktan aşırı engellenmişse saplanma (fiksasyon) ortaya çıkar. ... Çocuk anal devrede aşırı düşkünlük ya da aşırı engellenme durumlarına sokulmuşsa, bu aşamada saplantısı olur.” (Cüceloğlu, 2019: 409) Zebercet böyle bir dönemde saplantı yaşamıştır. Çocukluk döneminde fiziksel ve ruhsal olarak eksikleri yönünden sorgulanan ve eleştirilen Zebercet, gençlik döneminde de bu pasifliğin getirdiği özgüven eksikliği ile daima bastırılmış ve engellenmeler ile karşılaşmıştır. Kendi erkekliği, gücü yönünden ilk olarak ailesi tarafından sürekli eksikliği vurgulandığı için aşırı engellenmeye maruz kalan Zebercet, tüm hayatı boyunca bu engeli aşmak için sağlıklı ilişkiler ve saplantılar geliştirmiştir. Zebercet’in cinsel arayışlarının ve yönelimlerinin sonuçsuz kalması ve hiçbir zaman tatmin sağlayamaması neticesinde yoğun narsistik bir haz meydana getirdiği ve objelere karşı yıkım içgüdüsü geliştirdiği söylenebilir. Ancak bu *“yıkım içgüdüsü, egoya yaşamsal ihtiyaçlarını tatmin etmesine ve doğasını kontrol altına almasına izin vermeli”*. (Freud, 2018: 65) Kendi egosunun yaşamsal arzularını tatmin edemeyen kontrolsüz bir güç geliştirmiş olması yıkım içgüdüsünün yoğun etkisi altında kalan Zebercet’i cinayetlere ve sonunda da intihara sürüklemiştir.

Freud’a göre erkek çocuğun annesine karşı duyduğu cinsel yönden ilgi babasına karşı nefretini tetikler, ancak babanın gücü karşısında kaygıya kapılan çocuk cinsel arzularını bastırma ya da babasıyla kendisini özdeşleştirme yolunu seçebilir. Bu durumu

Freud, Ödipus (Oedipus) kompleksi olarak isimlendirir. (Cüceloğlu, 2019: 410) Selim, kendisini en çok seven kişi olarak annesini görür ve hayatının son zamanlarında da yanında gördüğü tek kişi odur. “... *doğuştan içimizde olan mater natura ve mater spiritualis (doğa ana ve tinsel ana) imgesinin, çocukken emanet ve de teslim edildiğimiz yaşamın tamamının taşıyıcısı annedir.*” (Jung, 2019: 31) Erkek çocukta gelişen anne kompleksi anima arketipi ile iç içedir. Bu durum da erkeğin düşüncelerinde anneye karşı duygusallık geliştirmiştir. (Jung, 2019: 32) Ancak Selim, varoluşsal boşluklar çıkmazındayken kendi varlık tecrübesini deneyimlemeye fırsat verilmediğini düşünür ve bu konuda en başta eleştirdiği kişi annesidir. “*Annem de yerli yersiz şımarttı beni: başka türlü oluşumu yanlış yorumladı. Onun oğlu kimselere benzemezmiş.*” (Tutunamayanlar, s.626) Anne oğul ilişkisi açısından yapılan değerlendirmede annenin oğlunu kusursuzlaştırma yönünde yaptığı bütün eylemlerin, çocuğun ruhunda yarattığı ruhsal tahribatların nedenlerinden biri olduğu görülmektedir. Annesine bakışlarıyla onu suçlu hissettirmek isteyen Selim, annesinin daha kabiliyetli olmamasından da şikayetçidir. Babası ve annesinin tamamen farklı olmasının onun kendi ruhsal gelişimde olumsuzluklara yol açtığını düşünür. Mendel yasaları ile yaptığı bu özdeşleştirmede suçlu olarak annesini bulur. Annesinin kendisine hayran olduğunu da ifade eder.

Uygarlığın bireyin yaşamsal faaliyetleri üzerindeki olumlu özellikleri yadsınamaz. Ancak akıl ve kültür ile birlikte gelen değerler yaklaşımı içgüdüsel bastırmalara zemin hazırlayarak cinsel tatminsizliklere sebep olmaktadır. (Fromm, 2019: 42) Selim Günseli’den uzaklaşır. Aşka uzaktır çünkü bir aydındır. “*Tutunamayanlar*” romanında geçen Kutlug ve Farsus adlı iki erkek kardeşin cinsellik üzerine yaptığı konuşmalarda kendi vücudunu tanımaya çalıştığı görülür. Erkeklik tohumları olarak adlandırdıkları cinsel objenin keşfini kendi merak dünyalarında gizli ve ayıp olarak aydınlatmaya çalışırlar. Sabri’nin Selim’e verdiği cinsel öğütler de bu paralelliktedir. Selim, büyük adam olmaktan çekinmektedir. “*Selim, cinsel birleşme konusunda ilk ve yanlış bilgilerini buradan edindi. Cinsel ilişki resimlerinin sınıfta yalnız mutlu bir azınlığın elinde bulunması nedeniyle de uzun yıllar bu yanlışmalarını düzeltmek imkanını bulamadı.*” (Tutunamayanlar, s.230) Doğru bir süreçte edinilemeyen cinsellik üzerine bilgilerin bireyin yaşamsal faaliyetleri sürecinde karşılaştığı yanlış veya eksik tecrübeler ile tamamlanmaya çalışılması sağlıklı bir deneyim ortaya çıkarmaktadır. Freud’a göre çocuğun bireyselleşme süreci de bu paralellikte ilerler. Babanın gücü karşısında baskı altında kalan çocuk üst ben (süper ego) da cinselliğin bastırılması olgusunu geliştirir.

Toplumsal yasaklamalar ve değerler karşısında da birtakım baskılanmalar neticesinde cinsel yaşamına ket vurmamak zorunda kalır. (Fromm, 2019: 42) “...*Selim'in tiradı sahneyi doldurur Turgut'a baba ben artık bu evde yaşamak istemiyorum yıllardır ruhumuzu öldürdün...*” (Tutunamayanlar, s.501) Babasıyla özdeşleşmek yerine onun ile olan tüm bağlarından soyutlanmak düşüncesinde olan Selim, bu benzerlikten adeta kaçır. Turgut'ta annesinin mutsuzluğunun sebebi olarak gördüğü babasına benzemekten tedirgindir. Üniversiteye girişinden babasını sorumlu tutan Selim, babasıyla bu yüzden sürekli bir çatışma halindedir. Turgut ise sürekli annesine söylenen babasının onda uyandırdığı sıkıntıdan Olric'e bahsederken “*Babama benzeyeceğim sonunda, diye sızlandı.*” (Tutunamayanlar, s.446) Onunla kuracağı her benzerlik ilişkisine karşı geliştirdiği tedirginliği ifade eder. Ancak Zebercet, babasıyla özdeşleşmeyi tercih etmiştir. Babasına benzerliği belirtilen Zebercet, ismi sorulduğunda da babasının adını söyler. Freud'a göre Oedipus Kompleksi, nevrotik sevecenlik ihtiyacı taşıyan her bireyde aşırı ve doyumsuz istekler, kıskançlık, sahiplenme ve reddedilme hassasiyeti gibi yönelimler ortaya çıkmasına yol açar. “...*bu olaylardaki Oedipus kompleksi nevrozun kökeni değil, kendi başına nevrotik bir oluşumdur.*” (Horney, 1995: 118) Çocukluk döneminden itibaren yoğun olarak yaşadığı cinsel yönden bastırılmalar neticesinde cinsellik noktasında tatmin sağlayamamanın endişesini taşıyan Zebercet, sürekli olarak doyum arayışındadır. Bireyin yaşamsal faaliyetleri ile bütünleşemeyen cinsellik kişiliksizleşmiştir ve varoluşsal bir kettir. İnsanın anlam arayışı noktasında bir engeldir. (Frankl, 2019: 82) Bu nedenle yaşadığı eziklik psikolojisinin tesirinde kalan yaşamı, kendisini ispatlayarak hem kendine karşı hem de etrafına karşı bir zafer kazanmak üzerinedir. Kendi varlık tecrübesini cinsellik yönüyle deneyimlediği takdirde tatmin olacaktır. Aslında Zebercet'in yaşadığı bu saplantıların temelinde varoluşundaki boşluklar yatmaktadır. Onun cinselliğinin varoluşsal bir kaygıya dönüşmesi söz konusu değildir ancak o varoluşsal kaygılarına karşı cinselliği kullanmaktadır. Çünkü cinsel haz varoluşsal kaygılara karşı bir savunma olarak gelişebilir. Haz istencinin anlam istencinin yerini alması durumunda varoluşsal yılğnlıktan kurtuluş mümkündür. (Frankl, 2018: 119)

Bireyin gerçeklik boyutundaki algısal yetersizlikleri sevgi nesnelere sınırlandırılmadan bağımsız gelişip arzu fantezilerine uygun nesne ve kendilik imgeleri oluşturmalarına neden olabilir. (Jacobson, 2019: 51) Zebercet'in fantezi dünyasında gerçeklikten kopukluklar mevcuttur. Onun cinsel tatmin amacı taşıyan doyum objeleri

birbirinden bağımsız ve birbirine aykırıdır. *“Seyrek de olsa kimi geceler genç bir erkekle gelen orta yaşlı, çoğu tedirgin babalara, amcalara iki yataklı odalardan birini verirdi.”* (Anayurt Oteli, s.39) On yedi yaşındaki bir oğlan ile vakit geçirdiğinde, sinema salonunda ona karşı bir yakınlaşma gerçekleştirir. *“...bacakları yan yanaydı; biraz oynatsa gerginliğini, sıcaklığını yeniden duyacaktı.”* (Anayurt Oteli, s.61)

“O gece şuracıkta yatağın kıyısında oturuyordu kadın: kara kazağı, iri yuvarlaklı gümüş kolyesi. Bakmıştı.” (Anayurt Oteli, s.44) Gecikmeli tren ile gelen kadının kaldığı odaya gidip birtakım fanteziler kurgulayan Zebercet *“Gelmeseydin ölürdüm.”* (Anayurt Oteli, s.49) cümlesini sıklıkla kullanır. Zebercet askerliğini yaptığı zaman geneleve gittiğinde ilk tecrübesizliği nedeniyle oradaki kadınlar tarafından alay konusu edilmiştir bu onun cinsel yönden baskılanmasının nedenlerindedir. Otelin duvarındaki resimdeki zenci kızlar ile cinsellik üzerine düşünceler geliştirmiştir. Bireyin kendi geçmişinde var olan birtakım örnekler onun yaşamsal sınırlarını belirlemede birer etkidir. Kendi ölçütlerini yaşamına sınır olarak belirleyen birey, bu aşamada yaşamı boyunca karşılaştığı örneklerin de etkisinde kalabilmektedir. Zebercet’in yaşamsal faaliyetlerinin aile veya yakın geçmişiyle olan ilişkisini örneklendirmek adına bakıldığında onun yaşamında örnek teşkil eden cinsellik üzerine yönelimlerin etkisinde kaldığı açıktır. Kadriye Kalfa aynı odada kaldığı besleme Zeynep ile cinsel ilişki yaşamıştır. Haşim Bey’in beslemesi hamile kalınca onu yoksul biriyle evlendirmişler. Haşim Bey, beslemeleri taciz edermiş, yaşlandığında ise kadınları rahatsız etmeye devam edince bir odaya kapatmışlar ve orada ölmüş. Zebercet’in aile bireylerinden olan Faruk, yengesi ile yasak ilişki yaşamaktadır. Bu şekilde örneklendirilen geçmişinin cinsellik yönünden tatminsizlikler ve birtakım saldırganlıklar boyutunu oluşturan kısmı ile Zebercet’in cinsel yönelimlerindeki sapmalar ilişkilendirildiğinde sağlıklı cinsel obje seçimleri de anlamlandırılabilir. Çünkü cinsel doyum sağlanması temel bir ihtiyaç haline geldiğinden obje ile cinsellik arasında cinsel yönden tutarlılık ilişkisi aranmamıştır. *“Kedi ön ayaklarını bacağına dayadı; okşarken elinin geçtiği yerde sırtı kabarıyor, mırıldanıyor, ara sıra tırnakları bacağına batıyordu. Elinin altında diriliğini, sıcaklığını duyuyordu. Orası kabarmaya başladı.”* (Anayurt Oteli, s.69) *“Logoterapinin ortaya koyduğu bir diğer patojenik (hastalık yapıcı) yapı “... cinsel nevrotik yapıdır. Ancak burada hasta, bir şeye karşı değil, cinsel haz için mücadele etmektedir. Ama hazzın, ne kadar amaçlanırsa o kadar elden geçirileceği, logoterapinin temel ilkelerinden birisidir. ...Logoterapide bu terimlere ‘hiper (aşırı) niyet’ ve ‘hiper düşünme’ diyoruz (Frankl,*

1962).” (Frankl, 2019: 153) Zebercet’in cinsel arayışlarındaki bu yoğunluğu yani ‘hiper niyet’ durumu onun bütün yönelimlerini başarısız kılmıştır. Hazzın amacının aşırı olması durumu onun ulaşılmaz kılınmasına sebep olmuştur.

3.4.1. Cinsel Sapkınlıklar

Sapkınlık, toplumsal değerlerin, normların dışında geliştirilen özellikle cinsellik yönündeki aykırılığı ifade eder. “...*en normal cinsel süreçte bile, sapkınlığın (aberasyon) sapıklık (pervasyon) olarak tanımlanmasına yol açan birtakım şeyler görülür. Böylelikle, dokunma ile bağlantılı olan cinsel obje ile olan bazı ara ilişkiler, dokunmak ve bakışmak gibi, cinsel amaç için ön hazırlık olarak kabul edilir.*” (Freud, 2017: 18) Zebercet’in göz teması kurabilmesi, oldukça dikkatli ve takıntılı olması dokunma ve bakışma hislerinin gelişmesindeki amacın nedenini ortaya koymaktadır. Otele gelen müşterilerin, özellikle gecikmeli tren ile gelen kadının bütün özelliklerini tüm detaylarıyla betimlemesi onun haz arayışının bir sonucudur. Aynı zamanda haz objesinin dokunduğu şeylere dokunarak onlarla ilgili fanteziler geliştirmiş olması kadının varlığını somutlaştırma arayışından kaynaklanmaktadır. Onun kullandığı havlu ve bardak üzerinden geliştirdiği fanteziler dokunma hissiyle tatmine ulaşmak noktasında cinsel yaşamında önem taşımaktadır.

Cinsel dürtüyü doyuma ulaştırma amacı taşıyan cinsel obje aslında tüm vücudu kapsar. “*Aynı düşünce psişik alanda da cinsel objenin psişik özelliklerin ve mükemmelliklerinin değerlendirilmesinde ölçsüz ve bundan kaynaklı körü körüne itaat olarak kendini gösterir.*” (Freud, 2017: 18) Kadını öldürme nedeni budur. “*Bu anatomik fazla beklentinin gelişiminde, Hoche tarafından uyarılma açlığı olarak adlandırılan, çeşitliliğe duyulan açık bir arzu vardır.*” (Freud, 2017: 19) Ortalıkçı kadın edilgen bir kişiliktir. Sadece verilen görevlere itaat eden bu kadının pasif tutumu karşısında Zebercet’in uyarılma açlığı doyumsuzluk kazanmıştır. Cinsel ilişki esnasında hiçbir uyarılma yaşamayan kadın Zebercet’in bu açlığını tatmin etmez aksine ona karşı açığa çıkacak olan saldırganlığın zeminini oluşturur.

Zebercet, ruhundaki karanlık sapkınlıklara rağmen dışarıya karşı normal hatta utangaç sayılabilecek edilgen bir tavır sergilemektedir. Çocukluk döneminden itibaren yaşadığı yoğun cinsel baskılanma neticesinde isterik gelişmiştir. Psikonevrotik bireylerde cinsel dürtünün, her nevrotiğin eşcinsellik eğiliminde olduğu kanısıyla erkekteki isteri durumunun açıklanabileceği düşünülür. Bir de arzuların çelişkilerinde “...*gözetleme*

arzusu, teşhircilik, etkin ve edilgen acı verme- çekme arzusu... çok sayıda nevroz ve paranoya vakasında görülen sevginin nefrete, şefkatin düşmanlığa dönüşmesine, libidodaki saldırganlık öğelerinin birleşimi” (Freud, 2017: 30- 31) sebep gösterilir. Bireyin cinsel yönelimlerindeki çeşitlilik, doyum esnasında deneyimlemek istediği duygularda da çeşitlilik şeklinde ortaya çıkar. Zebercet’in aktif bir şekilde eşcinsellik yönelimi ifade edilmemiş olsa da karşılaştığı oğlana karşı yaşadığı duygu yoğunluğunun bu yönelimde olduğunu göstermektedir. Cinsel yönden tecrübesizliğini ve isteklerini başka örnekler ile ilişkilendirip doyum sağlamak niyetinde olan Zebercet için yaşadığı duyguların çeşitliliği anormal değildir. Çünkü otele gelen müşterilerden de farklı cinsel yaklaşımları gözlemlene imkanına sahip olmuştur. Libidodaki saldırganlık eğilimlerinin hazzın önüne geçmesi durumu Zebercet’in gecikmeli tren ile gelen kadının bir daha geri dönmeyeceğini kabullenmesiyle sevgi ve şefkattaki dönüşüm şeklinde ortaya çıkar. Kadının gelmemesi artık onun için önemli değildir, cinsel yönden yaşadığı bu iç baskılanmanın ruhuna yansıma şekli ise nefret ve düşmanlık şeklinde gelişir.

Cinsel yönden iç baskılanma, özgürlüğün kısıtlanması, cinsel objenin eksikliği ve cinsel eylemin ortaya çıkaracağı olumsuzluklar cinsel davranışların sapıklıklara eğilim göstermesine neden olur. Sapıklık eğilimi doğuştan olabileceği gibi libidonun normal değerlerden sapsından da kaynaklanabilir. (Freud, 2017: 33) Bireyin geçmişten gelen gerek değerler gerekse de içerisinde bulunduğu sosyal ortamın getirdiği yasaklamalar sonucu cinsel yönelimlerini baskılaması durumunda cinsel yönden özgürlüğü sağlanamamaktadır. Bu tutarsızlık beraberinde cinsel objenin de kaybını kapsadığı zaman cinsel yönden sapıklıklar meydana getirebilmektedir. *“Bireyin ilkel oral aşamasının en başında nesne yatırımı ve özdeşleşme kuşkusuz birbirinden pek ayırt edilemez. Daha sonraları, nesne yatırımının, erotik eğilimleri gereksinim olarak hisseden idden yola çıktığı tahmin edilebilir.”* (Freud, 2019: 96) Ben tarafından fark edilen nesne yatırımı karşısında kabullenme veya bastırma olarak iki farklı eylem gerçekleşebilir. Bireyin cinsel nesne üzerinden yaşadığı kayıp karşısında *“nesnenin bende canlı tutulması olarak tanımlanan ben değişimi olur.”* (Freud, 2019: 96) Cinsel doyum konusunda en önemli obje haline getirdiği gecikmeli tren ile gelen kadının geri gelmeyecek oluşu, Zebercet için büyük bir travmadır. Cinsel yönden doyuma ulaşacağı en büyük cinsel objenin kaybını yaşamak onun cinsellik üzerine bütün eksikliklerinin karanlık yönünü tekrardan açığa çıkarmıştır.

Zebercet cinsel eylemlerinde ve tavırlarında zaman zaman eşcinsel yönelimler göstermektedir. Kendi varlık bağımlı anlamlandırma noktasında yanlış yönelimler geliştirdiğinden dolayı cinsel haz alabilmek amacıyla birtakım nesnelere de yönelim göstermiştir. Gecikmeli tren ile gelen kadının kaldığı odaya gidip birtakım fanteziler geliştirmesi ondan sağlamak istediği doyumla alakalıdır. Bu durum kadınsal yönelimle alakalı değildir. Anne kompleksinin “*Erkek çocuktaki tipik etkileri eşcinsellik, Don Juanizm, bazen de iktidarsızlıktır. Eşcinsellikte heteroseksüel unsur bilinçdışı anneye bağlanmıştır. Don Juanizm’de ise anne bilinçdışı olarak her kadında aranır. Anne kompleksinin oğul üzerindeki etkileri Kybele Attis ideolojisinde görülebilir: kendini hadım etme, delirme ve erken ölüm. Erkekteki anne kompleksinde anne arketipinin yanı sıra cinsel partnerinin imgesinin, yani animanın da önemli bir rol oynamasının nedeni bu farklılıktır.*” (Jung, 2019: 25) Don Juanizm, bireyin cinsel birliktelik yaşadığı kişileri eşya ve cinsel obje olarak görmesidir. Zebercet, ortalıkçı kadını bu şekilde görür. Erkeğin karşılaştığı ve iletişim kurduğu ilk dişi annedir, annenin bilinçli veya bilinçsiz şekilde çocuğun erkekliğine dair yaptığı imalar oğulun içgüdüsel olarak annenin dişiliğini fark etmesine yol açar. Böylece çocuğun bilincinde kimliğine dair direnç gösteren erotik çekim ve itme kuvvetleri çatışır. (Jung, 2019: 25) Bireyin bilincinde cinsel kimliği netleştirememesi bu kuvvetlerin çatışması noktasında sağlıklı bir etkileşim gösterdiğinden cinsel yönelimlerde de farklılıklar gösterir. Zebercet, çocukluk döneminden itibaren fiziksel olarak zayıflığı sebebiyle sürekli erkeklik yönünden eleştirilmiştir ve bu durum cinsel yönden baskılanma şeklinde gelişmiştir. Erkeksi kimliğinin kendisine ispatı için yaşamı boyunca eylemlerindeki cinsel arayışları ve yönelimleri bazen kadınlar, bazen bir erkek veya bir kedi üzerinden açığa çıkmıştır.

Cinsel bağlardaki gücün ve etkinin yoğunluğu aslında her iki cinsin de birbirinden izler taşıması durumu ve karşılaşma ile benzer hislere duyulan özlemin açığa çıkması halidir. İki ayrı cinsin kendi cinsiyet özelliklerinden daha yoğun bir şekilde karşı cinsin özelliklerini taşımaya başlaması veya hem cinse karşı ilginin boyut değiştirmesi durumu da bu şekilde açıklanabilir. Zebercet, eşcinsellikten öte cinselliğinin ispatını sağlayacak bir cinsel obje ile kurabileceği etkileşimin arayışındadır. Cinsel bilinçsizliğin ve baskılanmaların neticesinde kendi cinsel yönelimini anlamlandıramayan bölünmüş kişilikler ortaya çıkar. Bölünmüş kişiliğin bir cinsiyet parçası genellikle belirli bir yaşta kalır, öbür cinsiyet ise gelişimini daha hızlı tamamlar. (Winnicott, 2019: 111) Aktif ve pasif ilişkiler bilinçaltı ile de çelişen dürtülere dönüşür. Zebercet’in kadınlara karşı ilgili

tavrılarının diğere bir boyutunu temsil eden genç bir erkeğere karşı duyduğue cinsel istek onun çatışan bilinçaltı dürtülerinin yansımasıdır.

Eski Yunanlarda, tanrıçayla yakın ilişki kurabilmek için kadın kılığına giren erkekler ilk eşcinseller olarak gösterilir. Ataerkil döneminde ise Zeus baştanrı iken “...erkeklerin bir oğlana cinsel sevgi duyması fikrini başlattı; kadınların daha aşağı bir konuma sürülmeleri bununla birlikte gerçekleşti.” (Winnicott, 2019: 112-113) Zebercet, cinsel yönelim geliştirdiğie kadınlar karşısında doyumuna ulaşamadığından bilinçaltında yaşadığı çatışmanın dışı vurumu olarak açığa çıkan saldırgan tavrına intikam duygusunu da eklemiştir. Bu zihniyetin aktif olarak eyleme geçtiğie durum ortalıkçı kadının öldürülmesidir, bir erkeğere karşı cinsel istek duymaya başlaması da pasif olarak tecrübe ettiğie tüm kadınları öldürmek fikriyle de özdeşleşebilir. Eşcinsellik kendi içinde üç gruba ayrılır. “a) Tamamen eşcinsel olanlar; onların cinsel objesi mutlaka aynı cinsiyette olurken karşı cins cinsel istek uyandırmak bir yana nefret bile uyandırabilir. b) çift taraflılar, psikoseksüel, hermafrodizm; onlar için cinsel obje her iki cinsiyetten de olabilir. Onlarda tek olma karakteristik özelliğie yoktur. C) Belli koşullarda eşcinsellik sergileyenler; normal cinsel objeye erişememe veya bir toplulukta kabul görme gibi bir çaba benzeri harici durumlar söz konusu olduğunda aynı cinsten bireyleri cinsel obje olarak görüp cinsel ihtiyaçlarını karşılayabilirler.” (Freud, 2017: 8) Kadriye Kalfa tamamen eşcinsel olanlar grubundadır. Zebercet çift taraflı bir yönelim sergiler ancak bu durum onun cinsel yatkınlığını tespit etmek için yeterli değildir çünkü Zebercet, varlığını anlamlandırma noktasında yaşayacağı boşlukların tedirginliğie ile cinsel doyumuna ulaşmak arayışındadır. Onun yönelimini belirleyen esas etken sevgi bağlarından kaynaklanan bir etkileşim değil, cinsel yönden tatminini sağlayacak olan herhangi bir nesnedir. Dolayısıyla onun bu yönelimini koşullara göre eşcinsellik eğiliminde olanlar şeklinde değerlendirmek gerekir.

“(aynı cinsle özel ilişkiler, savaşta zamanındaki arkadaşlık, hapishanelerdeki kısıtlılık, heteroseksüel ilişkinin bilinen tehlikeleri, bekarlık, iktidarsızlık vs.)” (Freud, 2017: 11) eşcinsellik yönelimini tetikleyebilir. Cinsellik yönünde bir arayış ve saplantı içerisinde olan Zebercet’in askerlik döneminde yaşadığı cinsel sorunlar, çocukken aile bireyleri ile ilgili öğrendiğie birtakım sapkın ilişkiler, erkekliğie noktasında yapılan kusurlu şakalar, eleştiriler ve cinsellik yönünden bir türlü doyumuna ulaşamaması durumu onun cinsel yönelimlerinde sağlıksız ve tutarsız tercihler yapmasına yol açmıştır. Havelock

Ellis'e göre bireyin çocukluk döneminde yaşadığı bir olay eşcinselliğin tetikleyici olabilir. (Freud, 2017: 11) Kadriye kalfa durumu böyledir. Böylece Zebercet'teki durum “... eşcinsellik, cinsel dürtünün hayat içindeki bir takım dışsal etkilere maruz kalıp çeşitlenmesinden başka bir şey değildir.” (Freud, 2017: 12) Zebercet aslında cinsel objede kadınlığın karakterini aramaktadır. Zebercet o çocuğu aslında bir kadın olarak görmüştür. Hatta otele gelen genç delikanlı için de vücudunun kadınsı niteliklerini, çekingenliğini ve zayıflıklarını ön plana çıkaran bir betimleme yapmıştır.

Eşcinsellik bireyin zihninde hayatı boyunca yer edinebileceği gibi bir uyarılma sonrasında belirli aralıklarla ortaya çıkabilir veya bir dönem ile sınırlı kalabilir. (Freud, 2017: 9) Zebercet, çocukken annesi ile bir kadının yaptığı konuşmada eşcinsellik üzerine geçen konudan ve otele gelen eşcinsel adamdan etkilenir. Ancak bu durum tüm cinsel hayatına yansıyan şekilde bir etki alanı oluşturmaz. Bir başkaldırı, bir arayış veya sapkınlık olarak değerlendirilir. Yaşamsal faaliyetlerinde, yaşadığı cinsel tecrübelerinde aldığı ağır hasarlar nedeniyle Zebercet aslında dejenere olmuştur, doğuştan gelen bir eşcinsellik anlayışı yoktur diyebiliriz.

Varoluşsal boyutta cinsellik derin bir durumdur. İçerisinde duygusal anlamda gerçek bir ilişki barındırmayan cinsellik, kendini ispatlamak, tatmin olmak, sevildiğini bilmek veya kontrollü hareket etmek gibi savunmaları içerir. Sonucunda bir haz sağlama söz konusu olan cinsellikte varoluşsal bir kaygı aranmaz, cinsel ilişki varoluşçuluğun bir parçasıdır. (Çorak & Özakkaş, 2015: 202-203) Zebercet böyle düşündüğü için onda fetişizm gelişir. Bireyin cinsel tatmin amacıyla etrafındaki objelere karşı geliştirdiği bağlılığı onun hangi amaçla doyuma ulaşmak istediğinin de ipucudur. Fetişizmde seçilen cinsel obje yerine geçen nesnelere cinsel amaçla uyumlu değildirlerdir. Çoğunlukla ayak, saç gibi cinsel yönden bir araç konumunda olmayan bölümler ile giysi veya iç çamaşırı gibi nesnelere yönelimlidir. Fetişizmde “...amaca ulaşmak için cinsel objede belirli bir saç rengi, belirli giysiler hatta bazı fiziksel eksiklikler arzulanır.” (Freud, 2017: 21) Zebercet fetiş nesnesi olarak havlu ve bardağı görmüştür. Kadının kullandığı eşyalardan olan havlu ve bardak onda cinsel çağrışımlar yapmıştır. Fetişizmde seçilen nesnenin cinsel amacı unutturacak bir bağımlılığa ulaşması noktasında ortaya patolojik bir durum çıkar. (Freud, 2017: 21) Havluyu sahiplenerek, gelen adamlara karşı onu kendi canı pahasına koruma düşüncesinde oluşu hastalık boyutunda bir bağımlılık olarak değerlendirilir.

“*Anayurt Oteli*” adlı romanda dolaylı olarak geçen bir diğer cinsel sapkınlığı ise ensest ilişki olarak değerlendirebiliriz. “*Ebeveynlerin çocuğa duyduğu sevgi çocuğun cinsel dürtüsünü erken uyandırır ve bu uyanış, üreme sistemindeki psişik uyarılmanın açık bir şekilde ortadan kaldırılmasına neden olmazsa ebeveyn sevgisi, çocuğu cinsel objeye yönlendirmedeki görevini tamamlamış demektir.*” (Freud, 2017: 79) Ensest ilişkilerde çocukla yanlış ve sağlıksız bir bağ geliştiren aile bireyleri, onun cinsel obje arayışlarında ilgi noktası oluşturmasına sebep olur. Tek ensest ilişki olarak okura hissettirilen ortalıkçı kadın ile dayısı arasındaki ilişkidir. Zebercet’in ortalıkçı kadın ile yaşadığı cinsel ilişki esnasında kadının pasifliği de öğrenilmiş çaresizlik duygusunun açıklamasıdır.

3.5. Metalaşan Yaşamın Anlamsızlığı

Modern çağda toplumların kendi eylemlerini ve düşüncelerini teslim ettiği nesnelere karşı yüklediği değerler, kendi varlıklarıyla nesnelere ne ölçüde bütünleştirdiklerinin de göstergesidir. Düşüncenin tetikleyicisi sorgulamaya açık bir zihindir. Ancak zihnin bulanıklaşması nesnenin bilince engel olmasıyla birlikte gerçekleşir. Nesnenin görkemi karşısında büyülenen zihnin kendi özüne ulaşabilmesi nesnelere kurtulmak ve modern düşünce tarzından uzaklaşmak ile mümkün görülmüştür. Platon, insan sorunlarını ve kaygılarını çözümlerken içgüdüleri ve genetik arzuları bir kenara bırakıp akıl ile hareket etmek gerektiğini savunmaktadır. Ancak zaman içerisinde karşılaşılan huzursuzlukları aşmak için tek yolun akıl olmadığı sonucuna varılır. Bilimsel çalışmalar ışığında toplumun refah seviyesi yükselmiş ancak insan hayatına yerleşen makineleşme ve tekniğin esaretinin hüküm sürdüğü bir trajedi ortaya çıkmıştır. (Einstein, 1990: 73) Parlatılmış ve cilalanmış bir masa, yeni yaşam tarzında gücün de temsili sayılabilecek yetkinliktedir. Zenginlik ve ihtişam, bireylerin değer ölçütlerini belirleyen bir konuma ulaştığından nesnelere parlatılması da önemli bir hal almıştır.

3.5.1. Maddenin Temsilinde Bir Teslimiyet

Modern dönemde bireyin ruhunun, duygusal coşkunluğunun yerine ruhun eşyalarda canlılık kazanması neticesinde duygusal anlamda tektipleşmiş bireylerin sayısı artmıştır. Ruh ve madde içerisinde birbirini barındıran bütünlerdir. Bu simgesel birlik simyanın özünü kaybetmesiyle modern tarzda ruhsuzlaşmış insan yığını ortaya çıkmıştır.

Bu bireyler simgesel gerçekliği yaşayabildiği takdirde kendisine yabancı olmayan bir dünya keşfedebilirler. (Jung, 2019: 45) Dönemin huzursuzluklarını kendi ruhlarında taşıyan modern dönemin aydınları eşyanın yaşam karşısındaki bu kuşatıcılığını yıkıcı bir güç olarak değerlendirir. Selim'in bütün eşyaların yanmasından duyacağı huzur aslında kendi ruhunun özgürlüğünün müjdeleyicisidir. Bu durum Turgut tarafından huzursuzluk ifadesi olarak somutlaştırıldığında “*Mobilya zevksizdir, kabadır, çeşitlidir. Farklı zamanlarda alındığı için birbirini tutmaz; bir uyuşma yoktur aralarında.*” (Tutunamayanlar, s.325) şeklinde düşünceyle ifade edilir. Eşyaların geçiciliği ile bireyin ruhunda hüküm sürecek bir kuşatıcıya dönüşmesi noktasında çelişkiler huzursuz bir ruh ortaya çıkarmıştır. Binanın kuşatıcılığı ile ilişkilendirilen genel anlamda nesnenin yıpratıcılığı, daha girişte yutucu bir mekân olarak tasvir edilirken aslında kendisini içerisinde bulundurduğu dünya ile sınırlamış olan bireyin, nesne karşısındaki esaretiyle tasvir edilir. Turgut'un, eşya karşısında yaşadığı bu huzursuzluk, nesne hakimiyetinin bireyin bilinç düzeyinde oluşturduğu tahribatların dışavurumudur.

Turgut'un kendi evinin içerisindeki eşyaların kuşatıcılığı karşısında yaşadığı huzursuzlukla özdeşleştirdiği çalkantılı ruhunu tüm eve sirayet ettirmiştir. Turgut maddenin esareti altında kalan zihinlerden oldukça yorulmuştur. Kendi düzeninde, küçük burjuvalığın tespiti onun için hayal kırıklığıdır. Eşyaların evin içerisindeki egemenliğinin kendi ruhunu da kuşatmış olabileceği tedirginliğinde olan Turgut, tek düze bir yaşamdan ibaret olan rutinlerden sıyrılmış olmanın verdiği rahatlıkla ruhunun endişesini gidermeye çalışmaktadır. Bireyin ve eşyanın özüne ulaşamayan insan için geçmiş ve gelecek belirsizlikten ibarettir. Tüketim toplumunun ortaya koyduğu arzu nesnelere nedeniyle bireysel varoluş kaygısını ve korkusunu ortaya çıkaran bir toplum oluşmaktadır. Plakları, fotoğraf makinesini, çamaşır makinesini, Almanya'dan getirdiği sigara kutusunu bilinçsiz bir şekilde evine yerleştirdiği için bunları farkında olmadan ruhunun özgürlüğünü teslim ettiği bir canavar olarak nitelendirmesine sebep olmuştur. İnsanların ve eşyaların üstüne sinmiş kasvet aslında ruhun esaretten kurtulma mücadelesini yansıtmaktadır. Nesnenin kendi varlığına ulaşabilmek için ruh içi kendilik dünyasının sınırlarından ayrılması gerekmektedir. (Jacobson, 2019: 55) Çünkü modern toplumun bitişik düzen sisteminde ortaya koyduğu apartmanlar, evin sıcak ve samimi ortamının bütün enerjisini tüketmiş samimiysiz insanlar gibidir. Turgut'un yaşadığı apartmanı bu şekilde görmüş olması modern yaşamın nesnelere olan bağımlılığının tek tip yaşam tarzına uyarlanmış halinin temsilidir. Eşyanın özüne doğru yapılan keşiflerle “...*nefsin alt katlarında, yüzeysel bakış*

açımızla insanı ve eşyayı dinamik, asli yapılarından koparıp statik bir hale getiriyor, bir anlamda dondurup kalıplar içine sokuyoruz. Bu durumun aksine, katlarda yükselip Can'a yaklaşıldıkça buzların eridiği ve statik yapının kaybolduğu müşahede edilir. Can'ın merkezinde, yani insan-ı kamilin katlarında sürekli daha mükemmele doğru tekâmül eden bir dinamizm söz konusudur.” (Merter, 2011: 236) Bütün soyutlukların içerisinde öznenin kaybıyla yaşanan nesnenin parlatılması algısı modern bireyin yaşadığı yeni bir çıkmazdır. Bireyin ruh doygunluğunun nesnelere olan bağımlılıkla alakalı görüldüğü bu zihniyet karşısında Turgut, kendi sorgulamasını yapmıştır. Eşyaya yüklenen ruhun bireyi ruhsuzlaştırması bireysel özgürlüğün de kaybı anlamını taşımaktadır. “...Turgut henüz düşünemiyordu; yalnız bir huzursuzluk, huzursuzluk bile değil, insan bazı şeyleri yapmaya ve bazılarını yapmamaya, fark ettirmeden iten ve davranışlarında, eski alışkanlıklarına yabancı gelen küçük değişiklikler.” (Tutunamayanlar, s.44) İnsanın kendi bilincine ve özgürlüğüne vurulan bir zincir de nesnenin kuşatıcılığı altında kalmış olmasındandır. Bu kuşatıcılık bireysel olarak tatminsizlikleri ve beraberinde huzursuzluk olarak ifade edilen kaygı kavramını ortaya çıkaracaktır. Bireyin fikirlerinde ve eylemlerinde özgür olmaması durumu nesnelere dünyasında şekillenen tek düze bir düzenin yansımalarını teşkil eder.

Marx'a göre, insanın ruhsal dönüşümü tarihsel bir süreçte dayalıdır. Ruhsal evrim kuramında insan doğa ilişkisi ve etkileşimi temel alınmalıdır. İnsanın doğaya olan bağımlılığı değişim ve dönüşüm ile birlikte bağımsız hal alır. Bu süreçte bireyselleşme süreci de gelişim evresindedir. Duygusal ve düşünsel eylemlerini gerçekleştirme özgürlüğüne erişen insan, doğaya bağımsızlığını ilan eder. İnsanın içinde doğa ile özdeşleşebileceği alan emek ve üretimdir. Tarihsel süreç bireysel erginleşmenin yolunu açmıştır. Toplum, bireyin kendi varlığını anlamlandırabilmesinin ön koşuludur. Üretici ve yaratıcı bir toplum, 'iyi toplum' olarak değerlendirilir. (Fromm, 2019: 43- 44- 45) Selim maddeciliğin getirdiği kalıplardan sıkılmıştır. “Bayağılık insan ruhunu öldürür. Elbette, çok gelişmiş milletler, kötülükten de bir şeyler çıkarıp, onu az gelişmiş milletlere ihraç etmek yolunu bilmektedirler. Kötülüğü rasyonalize edip, ya da sanat eserlerinde dondurup, hayata ait bir canlılık bulmaktadırlar kötülükte.” (Tutunamayanlar, s.77) Turgut'un kötülük olarak nitelendirdiği eşya ve maddi kaynaklar, gelişmiş ülkeler tarafından gerçekçi kılınarak somutlaştırılmış ve hayata sindirilmeye çalışılmaktadır. Aydın bir zihnin üzerinde kurulmak istenen bu eşya hakimiyeti Turgut'un rahatsızlıklarındandır. Bireyin zihninin dondurulması neticesinde ortaya çıkan kayıtsızlık

nesnenin hakimiyet alanını genişletmekte ve çeşitlendirmektedir. “Marx’ın ‘özdekçi’ (materyalist) tarih kuramı, genellikle, insanın ana güdülenimi, özdeksel doyum isteği, hep daha çoğunu kullanma ve hep daha çoğuna sahip olma tutkusu diye anlaşılmıştır. Sonra da bu özdeksel şeyler için duyulan tutku, Freud’un insanı eylem için iten en canlı güdülenim cinsel iştahıdır görüşü ile karşılaştırılmıştır. İnsansal güdülenim söz konusu olduğunda, bir yanda iyelik (mülk) edinme isteği, öte yandan ise cinsel doyum isteği karşıt iki kuram olarak görünüyorlar.” (Fromm, 2019: 47) Zebercet Freud’un, Selim ise Marx’ın görüşü ile paraleldir. Marx’ın materyalizminin temelinde insanı incelemek ve dünya ile özdeşlik kurmuş bireyin zihinsel süreçlerini takip etmek prensibi yoktur. Onun ilk haliyle gerçek bir insan zihniyle karşılaşmak esastır. (Fromm, 2019: 49) Nevrotik yönden yabancılaşmış birey kendi yaşantılarını birtakım nesnelere taşıyıcılığına sunmuş ve kendini özne olmaktan soyutlamıştır. “İçsel boşluk ve yetersizlik duygusunu yenmek için tüm insansal niteliklerini, sevgisini, zekasını, cesaretini vb. yansıtacağı bir nesne seçer. Bu nesneyi yitirmek onun için kendini yitirmek demektir. Bireyin yabancılaşması olgusu üstünde temellenen bu düzenek, bu bir nesneye çılgınca tapınma durumu, aktarmaya kuvvetini ve yeğinliğini veren ana dinamizmdir.” (Fromm, 2019: 61) Gecikmeli tren ile gelen kadın, Zebercet için böyle bir nesnedir.

Nesnenin bireyin hayatına yansımaları “Anayurt Oteli” adlı romanda yer bulmuştur. “Tutunamayanlar” romanındaki kadar yoğun şekilde işlenmemiş olmasına rağmen değinildiği söylenebilir. Gecikmeli tren ile gelen kadının kaldığı odanın düzenini bozmayan Zebercet, kadının geri döneceğine dair bir umut taşımaktadır. Öyle ki yanlışlıkla elinden düşen bardak kırıldığında dahi tüm düzenin bozulduğunu düşünür ve “Oda bozulmuştu; kadın gelmezdi artık. Yürüdü, odadan çıkarken bir haftadır yanan ışığı söndürdü.” (Anayurt Oteli, s.45) Havlu ve bıyık konusunda da geliştirilen bağımlılık aslında nesneye sığınarak kendi özgürlüğüne karşı koyuş olarak değerlendirilebilir. Çünkü bıyık Zebercet için arkasına gizlenebildiği, duygularını, fikirlerini kamufle edebildiği bir noktadadır. Havlu ise cinsel saplantılarının üstünü örten bir örtü vazifesindedir. Zebercet’in nesneye karşı aldığı tavır modern bireyin çıkmazları olarak değerlendirilmekten öte aslında saplantılarını baskıladığı ve gizlediği bir araç olarak görmesindedir. Bireyin algılayabildiği nesnenin zihninde yeniden düzenlenmesi ve belirmesi fenomendir. Nesnenin üretimi bireyin zihinsel süreçleri ile alakalıdır. Platon ve Hegel’in düşüncesine göre düşünce eşyanın arkasındaki ideleri aramakla görevlidir. Böylece akli olan eşyanın özüne ulaşabilirler. (Çorak & Özakkaş, 2015: 140, 148)

“Yabancı düşmanlığı içimi bir kere kemirmeye başladı mı durduramıyorum. Ben öfkelendikçe sanki onlar gittikçe artan küçümseyici bir ifade ile bakıyorlar yüzüme.” (Tutunamayanlar, s. 657) Sınırsız bir düzenin yolundan gitmek bireyin özgür yaklaşımları önünde büyük bir engeldir. Yaşamsal faaliyetlerini belirli bir düzen ile sınırlandıran birey, özgürlüğünün yansımalarına hiçbir nesnede rastlayamaz. Nesnelerin bu özgürlüğü bireyin kendi özgürlüğünü kuşatmış ve yutmuştur. Aykırı olmak aslında kendi özgürlük arayışının bir simgesidir. Selim, yabancı hayranlığı karşısında düşmanca bir tavır sergiler çünkü nesnelerin kuşatıcılığı bireylerin özgür düşünce sistemini tamamen yıkmış sadece tek kalıp bir bakış açısı sergilemelerine sebep olmuştur.

“...tam da büyük yengisine ulaştığı, yeni bir dünyanın eşiğine adım attığı anda, yaratmış olduğu nesnelerin ve düzenlerin gücüne yenik düşmüştür. Yeni bir üretim yöntemi bulmuş ve üretimle dağıtımı kendisinin yeni putu yapmıştır. Kendi ellerinin yaptığı işe tapınmakta olup kendisini nesnelerin kölesi olma durumuna indirgemıştır. ...insanın inandığı düşünlerin çoğunun gerçek olmadığını anlama yeteneği, aldanış ve ideoloji tabakaları ile örtülmüş gerçekliğin içine girebilme gücü olduğuna inanıyorum.” (Fromm, 2019: 181) Birey, maddeler dünyasının kuşatıcılığından tatmin olamayıp doyuma ulaşamadığından ruhindaki yoksunluğun aslında manevi aidiyetsizlikten kaynaklı olduğunu fark ettiğinde kendisine nesnelerin büyüdü dünyasından uzaklaşma şansı tanır. Nesneler dünyasının birey üzerindeki bu tatminsizliği nesne karşısında düşmanca tavır almasının önünü açmaktadır. Kendi aidiyet sınırlarını belirlememiş, kuşatıcılığı ile ruhu bulandıran maddeler dünyasının özgürlüğün sınırlarında bir engel teşkil ettiği bilincine varılması bireyin kendi özüne ulaşabilmesi noktasında bir aydınlatıcıdır.

İnsan zihni madde ve ruh arasındaki sınırlarının da ötesinde bir özgürlük alanı belirleyebilir. Aklın ve deneyimin temsil ettiği bilinçli bir öz, arayışlarında özgürce davrandığında madde ve ruhun esaretinden de kurtulmuş olacaktır. Turgut, kendi varlığıyla baş başa kalmak ve bütün bu kuşatıcılıktan uzaklaşarak kendi varlık deneyimine erişebilmek adına, Orluc ile birlikte bir yolculuğa çıkmaya karar verdiğinde, eşyaların kendisine yabancı geldiğini fark etmiştir. Bilinç düzeyine çıkan ve tüm ruhu arayışa geçmesi noktasında tetikleyen özgürlük düşüncesi ile birlikte eşyaların varlığı değersizleşmiştir. Manalar yüklenerek yaşam tarzı haline getirilen eşyaların hükmettiği yaşam tarzından soyutlanmak için atılan adım aslında kendi özünü algılamak için

izlenen bir dönüşüm yoludur. Çünkü makineleşmiş bir toplumun, nesnelere karşı bağımlılığı insanın kendisini esarete alıştıran yanılsamalarından ibarettir. Kendi varlık bilincine ulaşabilen birey, özgürlüğüne engel olan bu yanılsamalardan kurtulmalıdır. Eşyalara verilen anlamın tüm hayatı esir alacak kuşatıcılıkta olması hata yapma payını da ortadan kaldırmayı hedefler. Bilinçsiz eylemlerin değerini belirleyen nesnelere de belirli bir düzen halini almalıdır. Yapılardaki sağlamlık ve düzen temelinde başlayan hataların azlığı ile orantılıdır. Bu düzen esareti bağımlı bireylerin toplumdaki düzen sistematikliğini de belirlemektedir. Eşyalara karşı olan bağımlılığın onlara bir ruh atfetmeye değer görülmesi yanlışlığı ruh madde ilişkisi yönünden bir yanlışlıktır. Turgut'un, Selim'in ölümü ile ilişkilendirdiği kendi evinin düzeni arasındaki çelişki onun bu noktada aydınlanmasını sağlar. Eşyaların ruhu yoktur ve bağımlılık durumundan kurtulmak günümüz modern toplumu için bir başkaldırı niteliğindedir. Çünkü toplumsal düzenden yeni yapılaşmaya kadar sirayet eden bu eşyalara karşı bağımlılık modern toplumun temel yanılgısıdır ve çoğunluğun ruh eşya ilişkisini kuramadığı ve ayrımını yapamadığı bir toplumda aykırı düşünmek gerçek bir başkaldırıdır. Bireylerin sahip olduğu içgüdüsel bencil gereksinimleri başkaları üzerinde bir hakimiyet kurma esaslıdır. Nesnelere çeşitliliği aldatma, hile ve hırsızlık olanaklarına sebeptir. Bireyin yaşadığı çeşitlilik onu ruhsal anlamda yoksullaştırmaktadır. (Fromm, 2019: 59, 183, 184)

“Kendini beğenirse, diğer insanlar onun hayatını cehenneme çevirmeye çalışırlar. Bunun için, insan hem kendini beğenmeli hem de beğenmemelidir. İngilizlerin afyonla birlikte dünya piyasasına sürmüş oldukları bu kurnazlık, yüzyıllardır insanlara hayatı zehir etmektedir.” (Tutunamayanlar, s.74) Turgut, bireyin kendini beğenmekten kasıt olarak aslında kendi özüne ve bilincine ulaşmak algısını savunmaktadır. Kendi varlığının tecrübesine ulaşmış bireyin nesnelere yanılgılarından ibaret bir hayatı olmayacaktır. Çünkü sunulanların ve vaat edilenlerin aksine tektipleştirilmek istenen insan yığının içerisinde yer almak ve bu zihniyetteki bir toplum ile mücadele etmek oldukça yıpratıcıdır. Kendi özüne yaptığı yolculukta derinlere indikçe ruhunu madde esaretinden kurtarabilen birey, birtakım ruhsal çalkantılar yaşamaktadır. Burada geçen afyonun uyuşturucu özelliği nesnenin insan ruhunda yaptığı uyuşukluğun ve bağımlılığın bir işarettir. Özellikle Batı'nın nesnelere yüklediği anlamın, bireysel düşüncenin yolunu kapatması aydın bir insan olan Turgut'un eleştirdiği bir noktadır. Batı'nın nesneye olan duyarlılıkları henüz gözü açılmamış Doğu'nun tüm dünyaya mal edebileceği nesnelere keşfinin öncülüğünü de Batı'ya kaptırmasına sebep olmuştur. Modern dünyaya öncülük

eden nesne kuşatıcılığı, Batı'nın da parlamasına sebep olmuştur. Erkenden modernite ve eşya ilişkisinin hakimiyet alanının genişlemesi, Doğu'yu edilgen kılmaktan öteye götürememiştir. Modern çağda ortaya çıkan maddi dünyanın egemenliği Batı'nın tabiat güçleri karşısında sergilediği gelişimle ilerleyiş kaydetmiştir. (Merter, 2011: 40)

Çağdaş toplumların yeni sorunlarının başında dünyaya hâkim olan düzenin içerisinde yer bulabilmek endişesi gelmektedir. Kendi varlık bilincine ulaşamayan ve mevcut sisteme uyum sağlamak isteyen ve hatta bu düzen ile özdeşleşip adeta içinde kaybolmak isteyen modern insanın niyeti, görünür olmaktan uzaklaşmaktır. Bu görünmezlik madde ile bütünleşmeyi kapsar ancak bu şekilde mevcut endişelerinin getirdiği kaygıdan uzaklaşabileceklerini düşünürler. Yeni çıkan kumaşların, modern stilde düşünmüş salonların, otantik vazoların, müzikten, resme ve sanata kadar her alanda gerçekleşen değişimlerin aslında yaşanan dejenerasyonun birer yansımaları olmasına rağmen bu durum karşısındaki kayıtsızlıklar aydın bireyin ruhunu kuşatmaktadır. *“Batı enstrümanları ile Türk müziği, ya da son zamanlardaki söyleniş ile, armonize edilmiş halk türkülerini oldum olası bir türlü sevmemiş olan Selim, yazdığı mısraların da küçük bir ihtimal de olsa, sonunda armonize edileceği korkusundan kendini bir türlü kurtaramamıştır.”* (Tutunamayanlar, s.158) Özel mülkiyet tüm insanları nesnelere dünyasına bağımlı kılmaktadır. (Fromm, 2019: 74) *“...aynı anda Fransızlar gibi iyi geceler diliyoruz Amerikalılar gibi birbirimize arkamızı dönüyoruz...”* (Tutunamayanlar, s.476) *“Bir gün bu çiçekler o kadar büyüyecek ki bütün reklam demirlerini örtecek. Sarmaşıklar reklam levhalarına sarılacak ve tabiat medeniyeti yutacak.”* (Tutunamayanlar, s. 572) Aydın bir bireyin kendi ruhsal özgürlüğüne ulaşabilmesi için beklentisi aslında kendi varlık amacını da ortaya koymaktadır. Var olmak maddeden soyut bir profildir. Doğanın insan ruhundaki hakimiyetinden ziyade maddeye karşı aldığı tavır yıkıcı olduğunda bireyin üstünlüğü kanıtlanacaktır.

Turgut'un kayınpederinin *“Çalışmalı, daha çok çalışmalı. Karın da çalışıyor mu? Çocuklar da çalışıyor mu? Herkes çalışmalı. Küçük tasarruflar yapmalı. Herkes işini büyütmeli. Geride kaldın işte, çok geride. Evinizi büyütmelisiniz...”* (Tutunamayanlar, s.571) ifadesi modern toplumun zihniyetini yansıtmaktadır. Kayınpederi modern zamanın getirdiği para ve hırs ikilisinin tetiklediği bir yaşam tarzını tercih etmiş ve sürekli olarak düzene ayak uydurmak için çabalamış hatta koşturmuştur. Turgut, kayınpederi üzerinden yaptığı örneklemeden aslında etrafındaki herkesin bu yıkıcı düşünce altında birleştiğini

ifade etmektedir. Yeni yaşam tarzı algısında biricik değer maddeye yüklenmiştir. Bireysel duygu ve düşüncelere bir anlam yüklenmemiştir bu durumda ise manevi yoksunluklar ortaya çıkmaktadır. Marx'a göre kar ve özel mülkiyet, insansal faaliyetlerin ve güçlerin özgürlüğünden üstün değildir. Onun bu yönde şekillendirdiği sosyalist toplum yapısında bir şeylerin sahibi olmak yerine gelişimini tamamlamış gerçek bir insan başrolüdür. (Fromm, 2019: 50) “Marx, özgün ve yabancılaşmamış biçiminde emeği ‘yaşam etkinliği, üretici yaşam’ olarak tanımlıyor ve sonra insanın tür öz yapısını (karakteristiğini) ‘özgür, bilinçli etkinlik’ olarak tanımlamayı sürdürüyor. Yabancılaşmış emekte insanın özgür ve bilinçli etkinliği, yabancılaşmış bir etki şeklinde çarpıtılıyor. (Fromm, 2019: 55-56) Modern yaşam tarzıyla birlikte ortaya çıkan hatta zaruri bir hal alan elektronik bir beyin, bireysel fikirlerin ve özgür düşüncenin yerini almıştır. Bireylerin düşüncelerinin ve eylemlerinin hiçbir önem taşımadığı düzende bütün işlevsellik elektronik bir beyin tarafından kontrol altında tutulur. “...göksel bir varlık yeraltıyla eski bağlarını yitirerek, dünyanın ve yeraltı dünyasının zincirlerini koparmış muazzam güçlerinin karşısında yer almıştır. ... madde de tümüyle ruhsuzlaştırıldı, üstelik de özellikle fiziğin, maddeyi tam olarak maddeden arındırmasa da ona kendine özgü özellikler atfeden ve psike ile ilişkisini daha fazla ertelenemeyecek bir konu haline getiren bilgiler elde ettiği bir dönemde. Doğa bilimlerinde yaşanan muazzam gelişmeler, aceleci davranıp ruhun tahtından indirilmesine ve yine aynı düşüncesizlikle maddeye taparcasına hayranlık duyulmasına neden olmuştur.” (Jung, 2019: 43- 44) Makinelere duyulan bağımlılık bireyin hakimiyetini sonlandırmaktadır. İnsan zihnine duyulan ihtiyacın makineleşme ile birlikte karşılanması, bireyin robotik bir düzene karışmasına sebep olmaktadır. Bu düzen içerisinde kendini var edebilmek ise yeni toplumun yaşadığı bir çıkmazdır.

Selim “Ben bir eskiciyim, eskiye dönük bir adamım. Ülkemizin insanları, eskiden, bugünkü gibi bilgili olmadıklarından, büyük bir içtenlikle, büyük bir saflıkla, büyük bir iyi niyetlikle ve her şeyi yeni öğrenen insanların coşkunluğuyla, bize özentisiz eserler kazandırmışlardır.” (Tutunamayanlar, s.646) Selim kendi varlığının çıkmaza sürüklenmesindeki nedenin esas olarak bu ayırışmadan kaynaklandığını fark edemez belki de her şey için geç olduğunu düşündüğünden böyle bir anlamlandırma cesaretini göstermek istememiştir. Nesnenin bireyin yaşamını kuşatacak kadar etki etmediği bir dönemde o dönem insanının saf ve içten duyguları aslında kendi varlığının bilincinde olan ruhun saflığı ile ilişkilidir. “Nesne iyiliği veya kötülüğü bakımından turnak işaretlerine sahiptir; hatta öznenin gelişim evreni de aynı turnak işaretlerinin belirgin kılıcılığında

yaşar.” (Arslan, 2012: 73-74) Bütün eşyaların hayallerini sömürdüğü gerçeği ile yüzleşen Selim, eşyanın insan zihnini, ruhunu ve hayallerini kuşatan kasvetine karşı mücadele edemediğinden yakınmaktadır. Eşyaya karşı zihninde yaptığı muhakeme neticesinde, tırnak işaretiyle bir değerlendirilme yapıldığında kendi varlığını eşyanın özünde kaybettiği için kendini suçlu kabul etmiştir. Nesnenin kuşatıcılığı karşısındaki suskunluğu onun bilinçsiz yönünü ve tavrını göstermektedir. Özgür düşüncenin meydana getireceği sorumluluk duygusu karşısında aciz kalacağını bilen Selim, hiçbir zaman eşyaya hükmetme cesaretini gösterememiştir. Varlığını anlamlandırmak için atamadığı adımlar onun fikirlerinin ve eylemlerinin her zaman gizli kalmasına sebep olmuştur.

Kendi fikirleri ve eylemleri ile yaşamda yer bulamayan bireyin trajik sonunu oluşturan pişmanlıklar ağı, nesne bağımlılığından kurtulamadığı takdirde tüm yaşamı boyunca beraberinde gelecektir. Eşyanın arkasına gizlenmek sadece kaygı ve korkunun yıkıcı yönünden bir kaçıştır. Ancak birey bu kaçış esnasında kendi varlığından da tamamen uzaklaşır. Kendi bölünmüşlüğüne etrafındaki insanlarla tamamlamak isterken hiç kimsede kendi varlığının bilincine ve izine ulaşamaz bu durum bireyde daha fazla kaygı açığa çıkarır ve nesnelere, insanlara karşı düşmanlık duygusuyla özdeşleşir. Alışkanlıklar ve tek bir düzen karşısında kendi özüne ulaşamayan Selim, yeni dünya insanlarından oldukça farklı bir görüntü çizer. Onların eşyaların doğruları etrafında şekillendirdikleri yaşam tarzının aykırılığı Selim’i ruhsal yönden yormaktadır. Kalıplaşma karşısında itiraz gösteren eylemleri, onu diğer insanlardan daha da uzaklaştırmış bu yabancılaşma beraberinde yalnızlığı da getirmiştir.

3.6. Toplumsal Düzendeki Anlam Değerleri

3.6.1. Sevmek ve Sevilmek: Resmîyette Evlilik ve Aile

Evlilik, bireyin kendisiyle veya eşiyile bir rekabet halinde olması durumundan ziyade birlik ve beraberlik içerisinde yürütülmesi gereken bir kurumdur. Aslında evlilik, iki karşı cinsin ayrı olmaktan çıkarak bir bütünlük kurup aynı çatı altında hayatı paylaşma esasına dayanır. Hayatın akışı içerisinde kendiliğinden ortaya çıkan ve insanoğlunun yaradılışından gelen sevme ve sevilme ihtiyacı neticesinde aile olmak adına yapılan bu eylem evlilik olarak ifade edilir.

Turgut, Nermin ile evlidir ve onun sürekli kendisiyle bir yarış halinde olduğunu ifade eder. *“Romanda evlilik, erkeğin özgürlüğünü kısıtlayan, sorumluluklarını arttıran,*

yorucu ve bunaltıcı bir toplumsal sistem olarak ele alınmıştır.” (Soysal Eşitti, 2017: 664) Selim Işık'ın, Turgut'un evlenerek aralarındaki oyunu bozduğunu düşünmesi zihninin artık başka bir fikre bağlanacağı endişesini taşıdığı içindir. Evliliğin de belirli kurallar ve ritüeller ile şekilleniyor olması, tek tip bir sistem karşısında isyan eden bir ruh için başkaldırı niteliğindedir. Selim, eşlerin çevresi ve kendisiyle sürekli bir yarış halinde olmasını bu evlilik örneğiyle yanlış bulduğunu açıklar ve bu durumu eleştirir. Selim, hayatı boyunca karşısına çıkan kadınlara karşı her zaman olumsuz düşünmüştür. Onlarla başa çıkılamayacağını düşünerek yakını. Bireyin kendi ruhsal çalkantıları, kendi varlığının özüne ulaşma endişesi ve gayesi taşıdığından bireyler ikili ilişkilerde kendi varlığının bir yansıtıcısı niteliğinde eş arama yanılgısına düşmektedirler. Kendi varlık tecrübesine ulaşamamış bir birey beklentilerinin ayırımına sahip olacak bir yetide değildir.

Turgut, evlilikte erkeğin zayıflıklarını göstermesi durumunu kadın tarafından acizlik olarak algılandığını düşünmektedir. Bu nedenle Selim'in ölümü ile kendi varlığını keşif yolculuğunda yaşadığı buhranları en yakınında olan eşiyile dahi paylaşamamıştır. Ancak düşüncelerinin verdiği ruhsal sıkıntılardan kurtulabilmek ve biraz olsun rahatlayabilmek adına gelişigüzel de olsa anlatmak ihtiyacı ruhunu kemirmektedir. Sohbet başladığında ise kendisini ele vermekten korkan Turgut, eşiyile olan yakınlığının getireceği huzursuzluktan da korkmaktadır. Korku, gerilimi tetiklediği takdirde birtakım önyargılar açığa çıkarabilir. Böyle bir durumda birey başta kendisi olmak üzere herkes üzerinde çeşitli değerlendirmeler yapar. Turgut, kendi varlığının özünü ararken yaşadığı çalkantılı ruh halinden dolayı sıkıntılı ve kaygılıdır. Selim'in yaptığı gibi anlamayacağı endişesiyle kimseyle bu durumu paylaşmadığından kendi kendini çıkmaza sürüklemektedir. Turgut'un ele vermekten çekindiği durum aslında kendi kaygıları ile yüzleşme tedirginliğindedir.

Sosyal bir kurum olan aile, toplumsal düzeni belirleyen ve ilişkileri düzenleyen yapısıyla güçlü bir bağa sahiptir. Temelde karı-koca yani ebeveyn ilişkileri ile oluşum gösteren aile yapısı süreç içerisinde genellikle ebeveyn çocuk ilişkiyle devam etmektedir. Ailenin anlamsal açıdan değerini bu yapıyı oluşturan aile üyeleri arasındaki ilişkiler belirlemektedir. Karşılıklı sevgi, saygı, anlayış ve güven bağları geliştiğinde, iletişim ve paylaşımlar sağlıklı bir boyuta eriştiğinde açığa çıkan sadakat duygusu yuvaya birlik ve beraberlik tohumları serper. Bu olumlu ve sağlık bir iletişim neticesinde gerçekleşen ve gelişen aile yapısıdır. Ancak bir de bağların zayıf olduğu ve ailedeki bütün bireylerin

özellikle çocukların olumsuz etkilendiği ve tüm yaşamları boyunca hayatlarına ruhsal bir travma olarak yerleşen sağlıksız bir ortamda gelişen aile yapısı vardır.

Ebeveynlerin baskılayıcı ve kısıtlayıcı tutumları ile karşılaşan çocuklarda bu durum bir travma etkisi oluşturabilir. Horney'in de ifade ettiği gibi *“Ataerkil zorlanımın baskısı altındaki bir çocuğun pısrık mı yoksa asi mi olacağı, sadece zorlanımın niteliğine değil, ayrıca çocuğun canlılık derecesi, yapısındaki görelî yumuşaklık ya da katılık gibi niteliklere de bağlıdır.”* (Horney, 2019: 35-36) Fiziksel ve psikolojik açıdan oldukça zayıf olan Zebercet, prematüre doğmuştur. Zaten hayatın çıkmazlarında büyük endişelere sahip kişiliği bu çatışmanın içerisinde iyice zarar görmüştür. Bir çocuk kişisel yaşamına karşı saldırılardan kendini korumak adına kendi kurduğu zararsız dünyasında güven duygusunun tatmini ile yaşarken dışarıdan gelen kendi değerlerine yönelik her türlü yaklaşıma ve eyleme inatçı, olumsuz veya öfke patlamaları yoluyla tepki gösterir. Bu tarz bir çocukluk evresi geçiren yetişkin ise başkalarını tamamen hayatından uzaklaştırır ve yalnızlığı tercih eder. *“Varoluşçu- insancıl yaklaşıma göre birey, arzu ve gereksinmelerini tutarlı bir biçimde, kendi psikolojik gelişim ve büyüme ifade etmek ister. Bu ifadeler kendini bazen saldırganlık, bazen cinsellik, bazen de bağımsız olma biçiminde gösterir. Ne var ki böyle ifadeler çoğu kez çocuğun çevresince kabul edilmez ve çocuk farklı biçim ve derecelerde cezalandırılır. Bireyin sağlıklı bir biçimde büyümesinin engellenmesi, onun temel bazı gereksinme ve arzularını inkâr etmesine, onların farkında olma yeteneğini kaybetmesine yol açar.”* (Cüceloğlu, 2019: 434) Çocukluk döneminde yaşanan bastırılmanın sebep olduğu özgüven eksiliği ile başa çıkmayı amaçlayan birey, birtakım gizil güçler tarafından bastırılmış arzularını açığa çıkartmak yolunu tercih eder. Bilinçsiz bir eyleme dönüştüğü takdirde açığa çıkan arzular kontrolsüz bir şekilde gelişir ve bireyin kendisine veya çevresine zarar verecek boyuta gelir. Zebercet'te cinsellik yönüyle açığa çıkan varlığını ispatlama endişesi, kendisine zarar vermiştir. Yaşamsal faaliyetleri esnasında edilgin bir tavır tercih eden Zebercet kendi iç dünyasında yaşadığı çalkantıları sadece ortalıkçı kadını öldürerek dış dünyaya yansıtabilmiştir.

Korku ve nefret duygularını açığa çıkararak ve öz saygısını yitirmesine sebep olan bir ortamda yetişen çocuk çevresine karşı güvensiz ve suçlayıcı duygulara sahip olmaktadır. Gizil güçler tarafından uyarılan duygularını ifade etme yetisine sahip olmadığından bu duyguların açığa çıkması da muhtemel değildir. Bu durumun temelinde cezalandırılma korkusu ve sevecenliği yitirme korkusu vardır. Nevrotik duyarlılıklara

sahip ailelerin eleştiriyeye açık olmayan tavırlarının arkasında ise kültürel bir etkileşim yatmaktadır. (Max Horkheimer, 1936: 947; aktaran Horney, 1995: 181-182) Zebercet, anne ve babası tarafından sürekli eleştirilere maruz kalmıştır. Zayıflığı, pasifliği ve çelimsizliği ile sık sık eleştirildiğinden özgüvenini yitirmiş bir kişilik olarak varlığını sürdürmüştür. Ebeveynler tarafından gerçekleşen yanlış yaklaşımlar örneğin “... *haksız azarlamalar, aşırı bir ilgiyle küçümseyici reddetme arasındaki önceden kestirilmesi olanaksız değişmeler, yerine getirilmeyen vaatler ve bir o kadar önemlisi, çocuğun ihtiyacına yönelik geçici düşüncesizlikler*” (Horney, 1995: 60) çocuğun iradesinde, zihninde ve ruhunda birtakım kırılmalara sebep olur. Selim Işık ve Turgut'ta babasının kendi kararlarını vermelerinde onlara fırsat vermedikleri gerekçeleriyle babalarına karşı biraz öfkeli dirler.

Lichtenstein'e göre bireyin kimlik gelişiminin temelini anne çocuk ilişkisi oluşturmaktadır. Bireyin tarihsel bir varoluşa sahip olması kimlik ilkesi arayışını diğer bütün temel ihtiyaçlarından daha öncelikli kılmıştır. (Jacobson, 2019: 39-40) Lichtenstein'in insanın sürekli kimlik kaybı tehdidi altında olduğu fikri ile çatışan bir durum vardır. Çünkü tüm nevroz hastalarında ciddi kimlik problemlerine rastlanmamaktadır. Sadece narsistik çatışmalar yaşayan nevrozlarda ve psikozlarda kimlik problemleri vardır. (Yalom, 2008: 40) Dolayısıyla bu noktada devreye giren üstbendir. “... *üstben, kendiliği içten gelen tehlikeli içgüdüsel uyarılardan, tehlikeli dış uyarılardan ve dolayısıyla narsisistik incinmeden koruyan, en yüksek düzeyde bir güvenlik aracı sunar.*” (Jacobson, 2019: 124) Selim Işık, annesi ile olan ilişkisinde de güvensiz bir tavır almıştır. Kendi varlık mücadelesini verirken annesiyle birlikte vakit geçirdiği zaman aslında yaşama tutunmak için bir gerekçe bulmuştur. Çocuklukta duygusal bağlanmayı sağlayan süper egodur. Oedipus kompleksinin son evresinde çocuğun aile ile doldurduğu nesne ilişkileri tamamlanır. Nesne kaybının ardından egoda ebeveynlerle gerçekleşen özdeşimler yoğunluk kazanarak hayatının belirli aşamalarında tekrarlanan bir olguya dönüşür. Oedipus kompleksi evresinde süper egoda gerçekleşen duygusal bağlanma artık son evrede sadece egoyu etkilemektedir. (Freud, 2019: 120-121) Fakat o, bu tür bir duygusal bağlanma sonucunda yaşama istenci açığa çıkaracak bütün düşünceler ve eylemlerden kaçmak ister. Ölüm istenci tüm ruhunu yoğun şekilde kuşattığından artık bu yoldan dönmek onun için mümkün değildir. Yaşamının sonuna kadar yanında olan annesine de ruhunu esir almış bütün sıkıntılarını anlatmak yerine sessizliğe bürünmeyi tercih etmiştir. Lichtenstein'e göre bireysel kimliğin ilk oluşumları

üreme amacı taşımayan cinsellik ile ilişkilidir. Anne çocuk ilişkisi içerisinde annenin çocukta oluşturduğu bir kimlik değil, kimlik temasıdır. (Jacobson, 2019: 40-41) Açıkça zihnini yoran ve onu kuşkuya sürükleyen düşüncelerini annesi ile paylaşamayan Selim, bu kimlik teması yoluyla kadınlara karşı bir güven problemi de taşımaktadır.

Anne çocuk arasındaki kimlik teması çocukluk dönemi boyunca sürmektedir. Daha sonra özerklik duyarlılıkları ile gerçekleşen bir ayrışma yaşanır. “... *kimlik oluşumunun, tüm evrelerde, insanın karmaşık içgüdüsel gelişimini, beninin yavaş yavaş olgunlaşmasını, üstben oluşumun düzensizliklerini ve kendi kişisel, kültürel, toplumsal yetişkin yaşamının üzerine kurulu olduğu, ailesi ve toplumsal ortamıyla kurduğu nesne ilişkilerinin ve özdeşleşmelerin karmaşık değişimlerini yansıtmak zorunda olduğu zaten ortadadır.*” (Jacobson, 2019: 42) Bireyin içgüdüsel ihtiyaçlarında ve ben işlevlerinin çalışmasında anneye olan bağlılık, anne ile tam olarak bir ayrışmaya engeldir. (Jacobson, 2019: 49) Birey bulunduğu sosyal ortamda ikili ilişkilerden uzak durmanın yollarını aradığında onun üstbenindeki eksik oluşumları da gözlemlemek gerekir. Özerklik dönemi ile birlikte yaşadığı bireyselleşme sürecinde idealleştirdiği anne ile olan bağlarındaki ayrışma benin işlevselliği süresince tam anlamıyla bir kopuş meydana getirmez. Selim, annesinin kendisini yetiştirme tarzından yakınsa da onu çok sevdiğinin de bilincindedir.

“...*üstben oluşumu, benin somutlaştırıcı nesne ve kendilik imgeleri aşamasından ebeveynin kişiliklerinin daha kavramsal, soyut ve ayrımcı biçimde anlaşılması aşamasına ilerlemesini gerektirir. Bu anlayış, ebeveynin ruhsal özelliklerini, üstben ölçütlerini, fikir ve görüşlerini, tutum ve dileklerini, yasaklamalarının yanında beklenti ve taleplerini ve verdikleri ahlaki kodların tutarlılığını kapsar. Bu kavramsal ve coşkusal anlayış geliştiği oranda, üstbeni doğuran imgesel bileşenler de olgunlaşacak, içerik açısından değişecek ve soyut nitelikler göstermeye başlayacaktır.*” (Jacobson, 2019: 118-119) Üstbende ki yasaklayıcı ve yönlendirici tavır çocuğun benliğinde kimliksizleşmeye neden olmaktadır. Ebeveynlerdeki yanlış tutum ve davranışlar ile benin şekillenmesindeki eksikliklerin paralelliği doğrultusunda Selim, Turgut ve Zebercet’in kimliği şekillenmiştir. Zebercet, öyle ki “...*ilk kendilik deneyimlerini yaşamaya başladığında, babası ve annesi tarafından, psiko-sosyal bir tecrit unsuru olarak da kullanılacaktır.*” (Korkmaz, 2005: 141) Bireyin ruhunu kuşatan suçluluk duygusu da ebeveyn ve çocuk arasındaki sevgi ilişkisine de dayanmaktadır. Gerçek bir sevgi ilişkisiyle kurulan bağda, hadım edilme veya çocuksu korkulara sahip olmasına rağmen çocuğun, gerçek suçluluk duygusu

taşımaya açık olmadığı saptanmıştır. (Jacobson, 2019: 120) Gerçek sevgi bağları ile şekillenmeyen çocukluk döneminin yıkıcı ve yıpratıcı izleri bireyler üzerinde kalıcı hasarlar bırakmaktadır. Anne ve baba ile gerek kültürel normlar etkisi gerek nevrotik ebeveynlerden kaynaklı etkilerle kurulamayan sevgi ilişkisi bireyin tüm yaşamına suçluluk duygusu olarak sirayet etmiştir. “...*çocuğun süper egosu aslında ebeveyn modeli üzerine değil, ebeveynin süper-egosu üzerine inşa ediliyor, onu dolduran içerikler aynı olup o da gelenek vasıtası, yani bu şekilde kendini nesilden nesle aktaran ve zamana direnen değer yargılarının aracısı oluyor.*” (Freud, 2019: 124) Yani kendi değer yargılarına göre hareket eden ebeveynler yasaklayıcı veya kuralcı bir yol izleyen bir çocuk eğitimi vermekten mutluluk duyabiliyorlar. Selim ve Turgut, kendi ruhunun sıkıntısını biraz olsun hafifletebilmek adına anne ve babasının eksik yönlerinden ve hatalarından bahsederek tüm yaşadıkları karşısında bir suçlu tayin etmiş olsalar da kendi varlıklarına yönelik yaptıkları suçlamalar daha ağır basmıştır. “... *çocuklar ebeveynin patolojik olarak, narsisistik, istikrarsız, kafası karışmış ve sevme yetisinden yoksun olmasından ve bireyleşme süreçlerini, tutarlı değer ölçütlerinin, kalıcı nesne ilişkileriyle özdeşleşmelerin gelişimini desteklememesinden dolayı coşkusal ve manevi açıdan yoksul bir ortamda yetiştiğinde, -elbette bünyesel yatkınlığın doğasına da bağlı olarak- ergenlik çatışmaları şizofrenik hastalıkları tahrik edebilir.*” (Jacobson, 2019: 185) Üstben ve ben işlevlerinde ortaya çıkan çatışma neticesinde kimlik karmaşası meydana gelmektedir.

“*Helene Deutsch (1944), çocuğun beni ne kadar zayıfsa, yetişkin dünyaya uyum sürecinde yetişkinlerle özdeşleşme kurmaya o kadar çok gerek duyar der.*” (Jacobson, 2019: 156) Ebeveynler ile özdeşleşmelerin boyut değiştirmesi noktasında bağımlılık evresinde olan birey, karşı cinse olan yoğun ilgi ile açığa çıkan bir sevgi bağımlılığı evresine girer. Ancak sağlıklı bir ben yapılanması neticesinde etrafındaki bütün nesnelere karşı gelişebilecek bu nesne bağımlılığı Zebercet’te yoğun bir şekilde açığa çıkar. Ergenlik döneminde çocuksu sevgi nesnelерinin yerine farklı özdeşleşmeler kurmak için çabalar karşısında ortaya çıkan direnç üstbende ve ben işlevlerinde aksamalarla birtakım kimlik sorunları ortaya çıkabilmektedir. (Jacobson, 2019: 157) Zebercet’in havlu, bıyık ve hemcinsine karşı yönelimleri onun nevrotik bir bağlanma arzusunda olduğunu göstermektedir.

Anneyle özdeşleşebilmek ise ana rahmine geri dönüş olarak değerlendirilir. Özdeşleşmenin bağımlı hale gelmemesi doğru kimlik bilincine sahip ve bağımlılık

bağımsızlık evrelerini sağlıklı bir şekilde deneyimleyen bireylerde mümkündür. Kaygıya kapılan bireyin zihninde ayrılışı kopma ve uzaklaşma olarak değerlendirdiğinden ruhsal çalkantılar yaşamaktadır. Ayrılmanın beni yitirme anlamı taşımadığını anlamak bilinçli bir duyarlılıkla mümkündür. (Guntrip, 2018: 38) Zebercet Anayurt Otelinde doğduğu için oraya dönmek ister. Bilinçaltında yer edinmiş yurt imgesi, Zebercet için güvenli bir sığınak olarak gördüğü otel ile şekillenmiştir. *“Psişik acizlik kelimesi egonun ilk toyluk dönemine denk gelmektedir. Nesnenin kaybolması tehlikesi (ya da sevgi kaybı) çocukluğun ilk yıllarında kendine yetme konusunda eksikliğe uymaktadır”* (Freud, 2019: 153) Bilinçsiz bir bağımlılık evresinin esaretinden kurtulamayan Zebercet, otelden dışarı çıktığı zamanlarda işlerini bir an önce bitirip oraya dönmek endişesini taşımaktadır. Çünkü otel kapısından çıkmak zihninde özdeşleştirdiği ana rahminden kopmak ve ayrılmak ile aynı doğrultudadır, yitirme tedirginliği güçlü varlık bağları kurmasına sebep olmuştur.

Çocuk, libidinal yönden nesne arayışında olduğu evrede anne ve baba arasında kalacaktır. Ebeveynlerin yapması gereken ise nesne ilişkilerinde doyurucu ve tatminkâr olabilmektir böylece çocuğun özdeşleşme yolundaki adımları daha sağlıklı olur. Aksi takdirde *“...kötü içsel nesnelere dünyası yaratıp buna bağlı olur; bunlar artık onun bilinçdışında gizli faaliyetler yürüten zalimlerden oluşan bir beşinci kol olarak yaşayıp hem arzu uyandıracak hem de doyum sağlamayı reddedecektir. Derinlere yerleşmiş ve hiçbir zaman doyum bulamayan bir açlık, kişiliğin temelini oluşturacak.”* (Guntrip, 2018: 42- 43) *“...asıl tema ‘güvenlikli bir iç’ duruma sığınmadır.”* (Guntrip, 2018: 48) Selim Işık, yaşadığı güven problemi nedeniyle özellikle karşı cins ile sağlıklı bir iletişim kuramamıştır. *“Selim’in babasına atıf yaparak okuduğu tiradı, ruhunu öldüren adama karşı bir isyan niteliği taşır. Ona göre, Selim’in içinde daha çocukken ölen ruhunun katili babadır. Yalnız bir ceset gibi yaşayan Selim, öfkesinin de etkisiyle ruhunun hastalığından babasını sorumlu tutar.”* (Uslu Kaya, 2014: 172) Aslında onun varoluş kaygısının altında yatan önemli sebeplerden biri de güvenlikli bir iç olarak değerlendirilebilecek olan zihnindeki tüm çalkantılardan kurtulabileceği, ruhunu yoran tüm sıkıntıları paylaşabileceği, sığınılacak bir liman arayışında oluşudur. Fakat onun güvenlikli bir bağlanma duygusu geliştirmesini engelleyen ben ve üstben çatışmaları bu kaygısından kurtulmasına engeldir.

Bireyin, ben ve üstben anlayışının gelişiminde ilk öğretici konumdakiler ailedir. Ebeveynlerin nevrotik olmayan sağlıklı bir süreçten geçmiş olmaları durumunda bireyin

çocukluk döneminde edindiği doğru kimlik, tüm hayatını etkileyecektir. Selim, Turgut ve Zebercet'in kendi özüne ulaşabilmek üzere attıkları bilinçli ya da bilinçsiz adımlar onları kendileri yapan değerlerden uzaklaştırmıştır. Güvenli bir bağlanma duygusunun aile bireylerinde tecrübe edemeyen bu kişilerden sadece Turgut evlidir, diğer ikisinin düzenli bir ilişkileri dahi yoktur. Aile ile şekillenen sevmek ve sevilme algılarının bilinçli bir bağımlılık sürecine girmesi erişkinlik dönemlerinde yaşayacakları aşkları tutkulu kılabilir. Turgut'un eşi ile olan iletişimde evliliğin bir eksik üzerine temellendirildiği açığa çıkmaktadır, bu eksiklik güvenli bağlanma eksikliğidir. Eşi ile kendisini bir bütün olarak algılayamaması ve bilinçaltı yansıması olan Olric ile kurduğu güven ilişkisi bu düşünceyi desteklemektedir. Kendi varlığının özünü kavramak için çıktığı yolculukta eşini veya çocuğunu yanına almak yerine kendi bilinciyle yüzleşmeyi tercih etmiştir.

Çocukluk döneminde tecrübe edilmiş güçlü ebeveynlik bağları erişkinlik döneminde güçlü bir aile yapısının oluşmasına da etki etmektedir. Aile kavramının bilincine erişebilmiş birey zihnini meşgul eden güvensizlik hissinden ve yitirme kaygısından arınmış bir şekilde kendi eşini seçebilir ve güçlü temeller üzerine oluşturulmuş bir yuvayı kurabilir.

3.6.2. Arzu Nesnesinden Varlık Bilincine: Kadın

Kadın, insan neslinin devamlılığında önemli bir sorumluluk üstlenen, yeri geldiğinde ince, naif, kırılgan yeri geldiğinde ise ailesine zarar getirecek herhangi bir kişi veya durum karşısında kendini siper edebilecek güce ve cesarete sahip bir varlıktır. Kadın; anne, eş, sevgili vb. konumlarda değerlendirilmeye açıktır. Ancak evlilik ve aile kurumu içerisinde anne olarak kadının değerlendirilmesi yapıldığından bu bölümde işleyeceğimiz ise duygusal yakınlık anlamındaki bir partner olarak kadındır.

Zebercet'in gecikmeli tren ile gelen kadına karşı duyduğu hisler aslında hayalindeki animaya bağımlılığıdır. *"Bu tür sevgi, narsisistik/ özsever sevgi olarak nitelendirilir."* (Merter, 2011: 37) Zebercet'in anlamlandıramadığı bu eksiklik aslında içi ancak sevgi ile dolabilecek anlamsal bir boşluktur. Sonucunda iyileştirici bir gereksinim elde edilemiyorsa güçlü bir rahatsızlık ortaya çıkar. Çıkmazların sürüklediği bir ruh dünyasında sevgi doyumuna olan ihtiyacının bilincinde olmayan birey yaşadığı eksikliğin cinsel yönden bir açlık olduğu yanılgısına düştüğünde bu durum anlamsal boşluk olmaktan öteye gider. Yaşamsal faaliyetleri esnasında tutarlı bir ilişki yaşayamaması

aslında arayışının temelini yanlış anlamlandırmasından kaynaklanır. “*Otele gecikmeli Ankara treniyle gelen kadının isminin bilinmeyişi, belirsiz oluşu, arzu nesnesinin belirsizliğine bir vurgudur.*” (Bayrak, 2018: 29) Zebercet’in arzu nesnesine karşı duyduğu derin bağımlılık, kendi benliğinin zayıflığı tarafından tetiklenir. Güçlü bir nesne bağı kuramayan Zebercet’in varlığını anlamlandırabileceği tek nokta cinselliktir. Kadınlara, hemcinsine, kediye ve hatta birtakım nesnelere karşı geliştirdiği aşırı duyarlılık hali onun nevrotik ruh halini yansıtır. Gecikmeli tren ile gelen kadınla zihninde kurduğu bağ sevgi anlamında bir boşluktan ziyade kendi arzularını tatmin edebilme doğrultusunda yaşadığı bir bağımlılıktan kaynaklanır.

Ağızcıl- alıcı özyapıya sahip birey tüm iyilikleri ve olumlu tavırları dış dünyada aramaktadır dolayısıyla böyle bir birey için sevgi sorununun temelinde sevilme sorunu vardır. Bireyin kendi duyguları geri plandadır çünkü doyurulması gereken ihtiyaç sevilme ihtiyacıdır. Bağımlılık olarak ifade edilebilecek olan bu ihtiyacın temelinde yitirme korkusu yatmaktadır. (Fromm, 2019: 82-83) Zebercet, yaşamayı arzuladığı ilişkilere hiçbir zaman sevgi boyutundan yaklaşmamıştır o, bu ilişkilerin cinsel bir doyum sağlaması arzusundadır. Ancak onun bu arayışlarının hepsinin temelinde sevgi eksikliği vardır. Bağımlılık derecesine ulaşan tavırları sevilme ihtiyacına cevap verebilecek nesnelere yitip gitmesiyle nevroza dönüşmüştür. Kendi yaşamının çıkmazlarından kurtuluşu bir eş ile aşmak fikrinde olan nevrotik birey, bu eyleminin altında sevecenlik ihtiyacını ve kendi yaşamını dar bir alanda sıkıştırmaya yönelik eğilimlerini barındırır. (Horney, 2019: 56)

Yitirilme korkusu ve sevgi sorununu tecrübe etmiş bireyler için dışa bağılıktan öte bir bağımlılık hali söz konusudur ve devamlı bir haz arayışı içerisindedirler. Hazzın kendisinin zehirlenmiş olması durumunda kişi kendisini doğru yoldan, sağlıklı bir yaşamdan alıkoyan itki ve hazlarını reddetmeye başlar ve ortaya çıkan korku neticesinde çatışma, kararsızlık ve bölünmeler kişinin kendi benliğine tutunamamasına yol açar. (Maslow, 2019: 170) Zebercet, gecikmeli tren ile gelen kadını idealleştirmiş ve onun dönüşünü beklemiştir. Onun yokluğunda kurduğu hayaller ile yaşama tutunmaya çalışırken artık gelmeyeceğini anlayınca hazzın ortaya çıkardığı bütün coşkusal değerleri yitirmiştir. Öğretmen çiftin bulunduğu odanın kapısını dinleyen Zebercet için öğretmen kadın cinsel ilişkide arzulan bir objedir yani ideal kadındır. Bu nedenle gecikmeli trenle gelen kadın ile ilgili kurduğu bütün fantezilerinde kadının da kendisini aynı şekilde

arzuladığını hayal etmiştir. Zebercet ve Selim, hiçbir zaman sevme eylemini kendi egosunun sınırlarının ötesine geçirme ve bir başkasıyla tamamen bütünleşme yetisine sahip olmamışlardır. Onların yaşadığı durum sevgi yansımamasından ibarettir sonucunda ise kişinin kendisini değersiz hissetme sorunu açığa çıkar. (Fromm, 2019: 63)

Dış dünyadan soyutlanıp onu nesne olarak kavrayabilen birey, akıl ile hayal sınırları içerisinde sıkışıp kalır. Bu uzlaşmayı sağlayabilmek bir soyutlanma ve yabancılaşma gerektirir. Sevmek için de öteki olarak düşünmek gereklidir. (Fromm, 2019: 65- 66) Parkta gördüğü kadını, gecikmeli tren ile gelen kadına benzetmiş ve ona yaklaşmak istemiştir ancak onunla sağlıklı bir iletişim kurmayı başaramaz. O kadının da otele geleceğine dair söz vermesi ancak beklemesine rağmen otele gelmemesi Zebercet'te hayal kırıklığı oluşturmuştur ve kadınlardan hiçbir beklentisi kalmamıştır. Oysa gecikmeli tren ile gelen kadının otelden ayrıldığı günden itibaren Zebercet'in tavırları *“Trenle gelmemişti; on bire değin bir saat daha bekleyecekti.”* (Anayurt Oteli, s.48) umutlu bekleyişler ile doludur. Hatta gecikmeli tren ile gelen kadının kaldığı odaya gidip onun kullandığı eşyalarla fanteziler kuran Zebercet *“gelmeseydin ölürdüm.”* (Anayurt Oteli, s.49) cümlesini tekrarlar ancak umudunu yitirdikten sonra kadınlardan hiçbir beklentisinin kalmadığını dile getirmiştir. Bu romanda iki farklı kadına karşı yaklaşımları değerlendirildiğinde görülen; birbirinden ayrı kişilikler olmasına karşın Zebercet'in ikisinden de aradığı cinsel doyumdur ancak bunun temelinde sevilme gereksinimi vardır. ‘Anayurt Oteli’ romanındaki ortalıkçı kadın, anne ve babası öldükten sonra dayısının yanında kalmaya başlamış, on yedi yaşındayken evlendirilmiş fakat kocası tarafından geri getirilmiş daha sonra da üç çocuklu bir adamla evlendirilmiştir. Adam da çok uyuduğu gerekçesiyle kadını geri getirmiştir. *“Köy yerinde dul karıya rahat yok; hele kısır olursa. Evlisi bekari bıyık burar; fırsat kollar yezitler.”* (Anayurt Oteli, s.18) Yakınları bu düşünceden dolayı onu otelde çalışmak için getirmişlerdir. Kadının odasına giren Zebercet, onun tepkisiz tavırlarından cesaret alarak onunla cinsel birliktelik yaşar ancak bu esnada ortalıkçı kadının dayısının geldiğini düşünmesi aslında ensest bir ilişkinin de açığa çıkmasına sebeptir. Gecikmeli tren ile gelen kadın figürünün idealleştirilmesine karşılık yenik, mağlup, edilgin bir kadın olarak yansıtılan ortalıkçı kadının cinayetle sonuçlanan ölümü de yaşamı gibi geride hiçbir iz bırakmaz.

Sevilen insanın sadece kendi sevgi ihtiyacını tatmin etmek için kullanılan bir araç olarak görülmesi sevgiyle ilişkilendirilemez ancak kişinin sevgi nesnesi karşısında

bütünüyle özveride bulunması da doğru değildir. Birey bağlı olduğunu hissettiği insanlardan doyum, sadakat hatta özveride bulunmasını da isteyebilir. Bu arzuların açığa çıkması durumunda karşı tarafa açıklamak aslında temelinde güvence ihtiyacını barındırmaktadır. Bireyin ruhunda taşıdığı ve kendisini yıpratın kaygısına karşı güvence sebebiyle karşı cinsde duyduğu sevecenlik ihtiyacı sağlıklı bir sevgi ilişkisi örneği değildir çünkü kaygılı bireyin sevgi ihtiyacını doyurmak için onu tatmin edecek beklentileri kendi bilincinde de yer etmemiştir. Hissedebildiği tek şey, güvendiği ve bağımlı olduğu bir kişinin varlığıdır. Umut ve sevecenlik ihtiyacını karşılamak noktasında bir uyarıcı olarak gördüğü kişiye karşı bağımlılığı artın bireyde sevecenlik yanılması açığa çıkacaktır. (Horney, 1995: 81) Günseli'ye “...zavallı sevgilim derdi yarım bir adamın yanında çile dolduruyorsun benimle birlikte ihtiyarlayacaksın gençliğinin rengi solacak dikkat ediyorum ihtiyar adamlarla evlenen genç kadınların kısa bir süre sonra tazeliği gidiyor yaşlı bir görünüşe bürünüyorlar...” (Tutunamayanlar, s.523) Selim'in Günseli hakkındaki bu hassasiyeti kendi ruhsal çalkantılarındaki hassasiyet ile eşdeğerdir. Bireyin kendi ruhsal çözülüşünün bedelini bir başkasına ödetmesi onu da karanlığa sürüklemek anlamını taşır. Kendi ruhundaki boşlukları anlamlandıramadığından gün geçtikçe karanlık bir hal alan zihni fiziksel özelliklerine de çöküntü olarak yansımıştır. Günseli'ye karşı tüm açıklığı ile bütün kaygılarını anlatmaktan çekinen Selim, içinde yer etmiş bir ağırlığın esaretinde olduğunu ve boşluğa yuvarlanmakla tehdit edildiğini söyler. “Tek yönlü bir sevgiydi aramızdaki. Çünkü ben, bir an sonra ne olacağımı bilmiyordum. Bir an sonraya ulaşabileceğime güvenmiyordum. Sürekli bir panik içindeydim.” (Tutunamayanlar, s.631) Sevmek eyleminde yaşadığı tutarsızlıklar onun zihninin ve ruhunun yaşadığı karmaşanın göstergesidir. Geleceğe olan güvensizliği onu duygusal anlamda da bir yılgınlığa sürüklemektedir. Gerçek aşkı deneyimleyebileceği bir kadın olabilecek Günseli ile kaygıları arasında kapanmaz boşluklar vardır, cesaretinin önündeki en büyük engel budur.

“Selim, benimle alay etti: yeryüzünde böyle aşklar olmadığını, bütün yazılanların hayal ürünü olduğunu ileri sürdü.” (Tutunamayanlar, s.426) Ona göre bireyin ruhunu okşayan bütün güzelliklerin çıkış noktası sadece hayal gücüdür. Aşkı, hayal ürünü olarak gören Selim, aşkın zayıflık olduğunu, daha önemli ve güzel şeylerin görülmesine engel olduğunu söyler ancak aşk ile ilgili düşüncelerinde tutarsızlık hakimdir. Çünkü kızgın olduğunda ise tam tersi düşünceleri savunmaktadır. Tanıştığı kızların romantik etkilenmelerini basit bulmakta ve hayallerini ciddiye almamaktadır. Yaşadığı ilişkilerde

kendi varlığını anlamlandıramayan Selim, bütün kadınların aynı olduğunu düşünür. Fakat esas yanılgısı kendi varlık bilincine ulaşmamış bir bireyin zihnindeki bulanık ideal kadın kavramının gerçek hayata yansımalarının da bulanık olacağıdır. Selim, âşık olduğunu düşünür ancak bu bir yanılgı da olabilir. Kadınlardan karşılık bulamadığı zaman bu durum onun için aklın, ruhun ve vücudun kirlenmesiyle eş değerdir. Kadınlara karşı kayıtsız kalamamaktan dolayı kendini suçlamaktadır.

3.7. Gerçeğin İzinden Bilinçaltına

Bilinçaltı zihnin bilincinde olmadığı arzu, istek, duygu ve düşüncelerin yeridir. Dolayısıyla Freud'un ifadesine göre sınıflandırılan id, ego ve üstben yansımaları da bilinçaltında bulunur. Bilinçaltındaki bu farkında olunmayan duygular bireyin davranışlarını yine farkında olmadan etkiler. Ancak Freud'un bu bilinç ayrımı ve bilinçaltına yüklediği değer eleştirilir. Çünkü akılcı ve kendi kaderini tayin eden insanlar sadece bilinçaltının esiri olamazlar. Bilincin üç aşamaya ayrılması noktası ise deneysel verilerin yokluğu nedeniyle deneylerin yapılabilme ihtimalini zorlaştırdığından dolayı bilimsel geçerlilik açısından şüphelidir. (Cüceloğlu, 2019: 406- 407) Bilinçaltı güdülerinin açığa çıktığı alanlardan biri de rüyalardır. Freud'un rüya kuramında bilinçaltındaki bastırılmış güdüler uyku halinde üstbenin hakimiyeti azaldığından dolayı kendilerini sembolik olarak anlamlandırır. *“Rüya içindeki bu ifade ediş, bazı psikologlara göre, baskı altında tutulan güdüyü bir dereceye kadar doyuma götürür.”* (Cüceloğlu, 2019: 409) Uyku halinde bilinçaltı uyarılarının etkinleşmesi durumundan ötürü bazen bireyler rüya ve gerçeklik kavramları arasında kuşkulu bir tavır alabilirler. Çünkü gerçeklik boyutu yüksek olan bazı rüyalarda bilinçaltı güdeleri üst seviyeye çıkmaktadır. Bu durum ise rüyaları gerçeklik boyutuna yaklaştırmaktadır.

Bilinçdışı olanın farkındalığına erişme kendiliğinden ve ansızın ortaya çıkar. Yaşanılan bu anlık farkındalık neticesinde bireyin ruhunu kaygı kuşatır ancak daha sonra kaygının yerine yeni bir güven duygusu nesnesi koyar. Turgut ve Zebercet kaygıyla baş ederken bu duyguyu cinsellik ve intihar ile bastırırlar. Bilinçdışının bireyin zihninde kuşatıcı bir alan olarak değerlendirilmesindeki önemli bir etken Freud'un id, ego ve süper ego olarak kişiliği bölümlenmiş olmasıdır. *“İlkel benlik, içgüdüsel isteklerin toplamını temsil eder. Bu içgüdüsel isteklerin çoğunun bilinçlik düzeyine erişmelerine izin verilmediği için ilkel benlik, içeriği bakımından bilinçdışı ile de özdeşleştirilebilir. İnsanın güvenliğini ve yaşamını sürdürmesi açısından gerçekçi yorumlar yapma ve*

gerçeği görme işlevini en azından yaşam boyu sürdüren örgütlenmiş kişilik olarak benlik (ego) ise 'bilinçliliği' temsil eder. Babanın ve toplumun buyruklarının ve yasaklamalarının içselleştirilmesi olan üstbenlik (süper ego), hem bilinçli hem de bilinçdışı olabilir. Bu yüzden, bilinçdışıyla ya da bilinçle özdeşleştirilmesi uygun olmaz.” (Fromm, 2019: 103- 104)

Freud'a göre bireyin bilinçliliği halinde ortaya çıkan gerçek nesnel etkenler onun düşünce ve eylemlerinde gizli veya açık şekilde belirleyicilerdir. Bireyin kendi zihinsel süreçlerinden geçirek aldığı kararlarmış gibi gösterdiği yanılsama, o eylemin yapılması gereken bir zorunluluk gibi algılamasına sebep olur. Ancak bu gizli güçlerin bilincine varabilen bireylerin özgürleşebileceğini savunur. Spinoza ise bilinçdışı yönlendirmeyi bireyin özgür olmamasının nedeni olarak görmektedir. (Fromm, 2019: 107) Turgut rüyasında Metin'in evine gitmiştir. Ancak bilinçaltında Metin ile ilgili karanlık düşünceler hâkim olduğundan rüyadaki semboller de oldukça karanlıktır. Selim yaşamaktadır ancak onu sadece kendisi görebilir. Metin, Selim'i göremez. Siyah duvarların ve az bir ışığın kasvetiyle bütünleştirilmiş rüyası, bilinçaltında var ettiği Metin'in karanlık yüzünü simgelemektedir. Bireyin iç dünyasında yüzleşmekten korktuğu için bastırıldığı dürtüler, rüyalarda sembolik ifadelerle anlam bulmaktadır. *“Psikoz vakalarında gerçekten kaçış iki farklı şekilde meydana gelir: baskı altındaki bilinç dışı öyle güçlenir ki bilinci etkisi altına alır, bu da gerçekliğe takılır ya da gerçeklik dayanılmaz derecede tedirgin edici bir hal alır ve tehdit altındaki ego umutsuz bir başkaldırıyla kendini bilinç dışının içgüdüsel güçlerine bırakır. Zararsız olan bu rüya psikozu, dış dünyadan çekilmenin bir sonucudur ve bilinçli bir biçimde istenen ve sadece geçici olan bir durumdur, üstelik dış dünya ile ilişkiler yeniden kurulduğunda ortadan kaybolur. Uyuyan bireyin izolasyonu esnasında psişik enerjinin dağılımında bir değişme yaşanır.”* (Freud, 2019: 53) Rüyalar her zaman gerçek dünyadan uzaklaştırıp bireyin ruhunu dinlendirmek için bir imkân sunmayabilir. Gerçekliğin sancılı sorgulamalarından uzaklaşmak isteyen bireyin sığındığı uyku hali aslında bilinçaltındaki huzursuzlukların da gün yüzüne çıkmasına vesile olmaktadır. Selim'in son zamanlarda geceden, uyku halinden korkması ve endişelenmesi bilinçaltı huzursuzluklarının gün yüzüne çıkmasına sebep olduğu içindir. Turgut ise Selim'in ölümünün neye ışık tuttuğu yönündeki sorgulamalarını ancak yine bilinçaltında aydınlatabilmiştir.

3.7.1. Bilinçaltı Derinlikleri: Rüyalar Alemi

Rüyalar gerçek yaşamın bilinçaltındaki yansımalarının anlamlandıramadığı boşlukların tamamlayıcısıdır. Rüyadaki duygusal çalkantılar anlamsal derinliklere giden yolun ipucu niteliğindedir.

Freud'a göre rüyalar idin arzularını tatmin etme noktasında birer doyum aracıdır. Karışık imgelerdeki gizemin çözülmesi yolu ile bu doyum gerçekleşebilmektedir. “... ister gerçekte isterse rüya veya hayal kurma yoluyla olsun, idin isteklerinin doyurulmasına Freud birincil süreçler (primary processes) adını verir. Birincil süreçler baskın olduğu zaman davranışı bireyin düşünme ve akıl yürütme yönü değil, idin istek ve eğilimleri biçimlendirir.” (Cüceloğlu, 2019: 404) Zebercet'in dünyasında daha çok kendisini fantezilerle gösteren hayallerin çeşitliliğine rağmen gördüğü rüya bir tanedir. “Rüya gerçek dünyada nesnelere ilişki kurmaya uygun düşerken, gerçek dünyada yaşama ise (özellikle psikanalistler için) bilinen yollardan rüya dünyasına uygun düşer. Buna karşılık fantezi kurma kendi başına bir olgu olarak kalır; enerjiyi masseder ama ne rüya görmeye ne de yaşamaya katkıda bulunur.” (Winnicott, 2019: 49-50) Zebercet'in iç ruhsal gerçekliğinde yer bulmuş fantezi dünyası yarı hayal yarı gerçek dünyanın yansımalarıyla bir boyuta ulaşmıştır. Gecikmeli tren ile gelen kadın üzerinden geliştirdiği fantezi dünyasında somut nesnelere soyut dünyaya yaptığı yolculukta ruhsal bir çözülüş esastır. Winnicott'a göre “...fantezi kurma da rüya ve gerçeklikle ilişkili hayal gücüne dönüşür.” (Winnicott, 2019: 50) Rüyalarda bastırılmış güçlerin bilinçaltındaki sembolik dönüşümü söz konusuysen fantezi kurma bir çözülüş eylemini kapsar. Bu eylem gerçek dünyadaki faaliyetlere etki ettiği gibi rüyaya ve iç ruhsal gerçekliğe de müdahale etmektedir. (Winnicott, 2019: 56) Bireyin uyku sürecinde gördüğü rüya veya uyanıklık halinde rüya benzeri bir süreçten geçmesi çeşitli ruh hallerinin yansımalarıdır. Zebercet'in fantezi dünyasında şekillenen bilinçaltının yansımaları onun dış dünyadaki cinsel saplantıları ile yakından ilişkilidir. Fantezi dünyasının vermiş olduğu ruhsal rahatlık ile dış gerçekliğin huzursuzluğu arasında kaldığından bilinç ve bilinçaltı çatışmasının neticesinde cinayet ve intihar peş peşe gelmiştir.

Zebercet, ağır ceza mahkemesinde kendi yargılanma sürecine şahit olduğu bir rüya görür. Emekli subayın da katıldığı bu mahkemede ortalıkçı kadını ve kediyi öldürmekten dolayı yargılanmaktadır. Adler rüyaların fonksiyonunu gerçek yaşam ile

ilişkilendirerek değerlendirmektedir. İnsan zihnini gerçek yaşamda meşgul eden fikirlerin rüya yaşamına da aynı şekilde yansıdığını düşünür. (İmamoğlu, 2010: 34) Zebercet'in görmüş olduğu bu rüya, kendi dış dünyasında vicdanının derinliklerine sakladığı aynı zamanda bilinçaltında ölüm, cinayet, intihar, vicdan dürtülerinin bastırılmasıyla şekillenmiş ve uyku halinde açığa çıkan bir yüzleşmedir. Zebercet'in cinayeti işledikten sonraki soğukkanlı tavırları bilinçaltında bastırdığı gizil duyguların açığa çıkmasına engel olamamıştır. *“İçsel gerçek suçluluk duygusu kişinin kendi iç doğasını ya da benliğini aldatmasının, kendini gerçekleştirme yolunun kapanmasının bir sonucudur ve özünde doğrulanmış bir kendini onaylamama durumudur.”* (Maslow, 2019: 206) ‘Bilinç dışı suçluluk hissinin’ temelinde dış dünyadaki eylemlerin saldırganlık ve suçluluk barındırması durumu süper ego ile ilişkilendirildiğinde egonun karşısında veya bir kısmının egonun ve idin içerisinde yıkıcı bir gizli güç olarak değerlendirilmesi durumu yatmaktadır. (Freud, 2019: 181) Bu yıkıcı gücün bilinçaltında bir uyarıcı ile yani cinayet eylemi ile açığa çıkması durumu Zebercet'in iç dünyasının yansımalarıdır.

Turgut'un gördüğü rüyalardan birinde tabut vardır. Selim'in ölümü ile kendi zihnindeki sorgulamaları anlamlandırma arayışına giren Turgut, ölüm fikriyle yüzleşmekten çekinmektedir. Bilinçaltındaki karanlık dünyanın bir ürünü olan ölümü, yaşamı boyunca bastırılmaya çalışıldığından tabutun sahibini Selim olarak düşünür. Ancak rüyasındaki tabutta kendi ismi yazmaktadır. Onun bilinçaltının derinliklerinde bastırmaya çalıştığı ölüm fikriyle ilk yüzleşme anı bu rüya ile açığa çıkmıştır. Birey kendi varlığını anlamlandırma girişiminde bulunabilme cesaretine sahip olmayabilir böyle bir durumda herhangi bir yönlendirici veya uyarıcıya ihtiyaç duyar. Bu uyarıcı vasıtasıyla bilinçaltında bastırılmış olan karanlık dürtüler açığa çıkma gücünü bulur. Korkmaz'ın *“histerik anılar mağması”* (Korkmaz, 2005: 139) olarak ifade ettiği şey Zebercet'in bilinçaltında bastırdığı ve yüzleşmekten korktuğu tüm kötü nesne ilişkilerini içermektedir. Selim İleri'nin de zihnini meşgul eden varoluşsal kaygılarının kaynakları bilinçaltı gerçeklerine dayanmaktadır.

Turgut'un padişah Abdülhamit'i gördüğü rüya da Cumhuriyet dönemine geçişin aydın ruhunda meydana getirdiği hasarların bilinçaltı yansımaları olarak değerlendirilebilir. *“Fromm rüyaların ortaya çıkışında bedensel uyarılar ile birlikte arzu, korku ve düşüncelerimizin uyku halinde faaliyetlerini devam ettirmesinin de etkili olduğunu belirtir.”* (İmamoğlu, 2010: 38) Sancılı bir geçiş döneminde yaşanan değişiklikler ruhun derinliklerinde izler bırakmış ve endişe doğurmuştur.

Tutunamayanların en önemli özelliklerinden biri de diğer bireylere kıyasla daha fazla dönem hassasiyetine sahip olmalarıdır. Aynı rüyanın içerisinde Mustafa Kemal Atatürk'ü de görmüş olması bu ikilemin bilinçaltındaki yansımaları temsil etmektedir. Gücünün yetmediğini söyleyen Mustafa Kemal Atatürk'e karşı şaşkınlığını gizleyemeyen Turgut, uyanığında ise bilinçaltının karanlık dünyasına yaptığı yolculuktan ötürü terler içinde kalmıştır. Uyanık halde iken daldığı hayallerindeki Selim, Turgut'u düşünmekten korkan ve korktuğu için de düşünemeyen olarak nitelendirmiştir. Aslında bu özellikler ikisinin de sahip olduğu ortak özelliklerdir. Selim yaşamı boyunca bir uyarıcı ile karşılaşmadığından bastırılmış bilinçaltı gerçekleri açığa çıkmamıştır. Günseli ile tanıştıktan sonra ise uyarılma endişesinden kaynaklı uzaklaşma eylemini tercih etmiştir. Turgut için Selim güçlü bir uyarıcı niteliğindedir. İsa ile kurduğu özdeşlik de buradan gelmektedir. Turgut'un bilinçaltındaki karanlık dünyasına ışık tutan uyarıcı Selim olmuştur.

Bireyin gerçekliğe ve dış dünyaya uyanma deneyimi zihnin derinliklerinden gelen mesajların sembolik ifadeler bulmuş şekli olan rüya ile açığa çıkar. Rüyaların bütün kuşatıcılığını Selim'in ölümü ile birlikte deneyimleyen Turgut'un yaşadığı bilinçaltı yüzleşmeleri neticesinde Olric ile birlikte çıkacağı bir nevi zihinsel yolculuk gününün gecesinde Turgut, rüyaların esiri olmamayı başarmıştır. Bu, onun kendi varlığını anlamlandırma noktasında yaptığı en doğru adımdır. *“Uzun süreden beri ilk defa o gece rüya görmeden aralıksız uyudu. Belki de uyanıldığı zaman gördüğü rüyaları hatırlamadı, hatırlamak istemedi. Belki de ilk defa, uyanıldığı zaman, kafasında tek düşünce olmasını istedi. Tek bir amaçla uyanmak istedi ilk defa: kalkmak ve yola çıkmak.”* (Tutunamayanlar, s.565) Özellikle dış dünyanın bütün hassasiyetlerini bünyesinde barındıran birey zihnini kuşatan bastırılmış düşüncelerin esiri iken iç ve dış yaşamında bu durumun bütün yansımalarını derinden hisseder. Bireyin yaşadığı bu hassasiyet uyku ve uyanıklık halinde de varlığını hissettirdiğinden uyku halinde semboller ile kuşatılmış rüyalar ve kabuslar olarak, uyanıklık halinde ise hayallere dalmanın verdiği huzursuzluklar ile kendisini gösterir. Zihni meşgul eden ve yoran düşüncelerden uzaklaşabilmek hassasiyete sahip birey için mümkün değildir. Ancak bu huzursuzluklar ile baş edebilmek için kendisine bir yöntem belirlemesi gereklidir. Odak noktasını değiştirdiği takdirde kendi varlık deneyimine yönelik sağlıklı bir yolculuğa çıkabilir.

“Freud'a göre rüyalar, 'id/dürtüsel nefis' in arzularının, hayali de olsa gerçekleştirildiği, bir tatmin olma aracıdır. Uyanırken ego/ nefis-i emmare haz alma,

tatmin olma ve böylece gerilimden kaçınma çabası içerisindeydir. Fakat vicdan- üstbenlik, bu duyguların dizginlenmeden yaşanmasına izin vermediği için, rüyalar devreye girer. İd/ dürtüsel nefis için önemli olan, doyum sağlamak ve birikmiş enerjiyi açığa çıkarmaktır.” (Merter, 2011: 313) Freud, rüyaların gerçek anlam ve gizli anlamları arasındaki ilişkiyi ortaya koyar. Açık olmayan bu anlam boyutu yön değiştirme, sembollerle yoğunlaştırma gibi uygulamalar ile sansürlenir. Rüyalar kaynağını ilk bakışta önemli görünmeyen, günlük hayatta yaşanan bir olaydan alınarak rüya bilinci ile seçilir. Rüya bilincinin oluşumunda çocuklukta bilinçaltına itilen duygular önemli yer tutar. Freud’a göre her erkeğin yaşadığı büyük sır Oedipus kompleksi ile ilişkilidir. “...yani erkek çocuk annesi ile cinsel ilişki kurmak ve babasından kurtulmak ister, bu yüzden babası tarafından hadım edilme korkuları yaşar. Freud’a göre her erkeğin kalbinin derinliklerinde yatan en ‘korkunç sır’ budur. Ve bu sır, her gece, kamufle edilmiş bir şekilde, rüyalarda ortaya çıkar. Bu açıdan değerlendirildiğinde rüyaların fonksiyonu, gerçekleştirilememiş arzuların tatminidir.” (Merter, 2011: 313) Zebercet, Freud’un rüya yorumuna uygunken, Jung’un rüya yorumu ise Turgut Özben’i ifade eder.

Jung’a göre bilinçdışı (bağımsız olarak, süreç içerisinde) bilinci tamamlayarak arketipler ortaya çıkarır. Rüyalar, bilinçaltının keşfi için oldukça önemli bir anahtardır. Rüyaların kaygıları ve arzuları ifade edebileceği gibi rüyayı gören kişinin anlık durumunu da yansıttığını belirtir. Bu durumda rüyalar yaratıcı, yönlendirici veya normal dışı işlevler kazanabilir. Jung, rüyanın gizli bir anlam ağına sahip olduğunu düşünmez ona göre bilimsel olarak rüyanın işareti aynı zamanda taşıdığı mesajdır. Jung’un uyguladığı ‘güçlendirme’ metoduna göre benzer veya aynı rüyaların sürekli görülmesi onların birbiriyle olan ilişkisini yansıtmaktadır. “... Hayatta oynadığımız roller ve özdeşleştiğimiz kişilikler, ‘persona’ arketipi ile bize yansıtılır. Utandığımız ve ortaya koymaya çekindiğimiz alt kişiliklerimiz ise ‘gölge’ rüyaları ile açığa vurulur.” (Merter, 2011: 314) Turgut, gerçek dünyada babası ile ilgili sitemlerde bulunduğundan anlaşılan babanın onun bilinçaltında gizli bir dürtü olarak bastırıldığıdır. Rüyasında gördüğü babası ve Selim, onu heyecanlandırır. Bütün kayıplara duyulan sitemli özlemin bir çeşit yansması olarak rüyalarda canlanan ölümler Turgut için umut vaat eder. Ölümün bir rüya haliyle ilişkilendirilmesi rüyanın geçici olarak ‘dış dünyadan kopuşu’ ifade etmesi nedeniyledir. Rüya geçiren imtihan bireyin kendi bilinci ile bilinçaltı arasındaki verdiği savaşın sembolik bir ifadesidir. Bu durumun çatışmaya dönüşmesi halinde bireyin ruhsal açıdan yaşayacağı çalkantılar onun zihninde kalıcı hasarlar meydana getirmektedir.

Gizli rüyaların temeli bastırılmış içgüdüsel dürtülerdir. Uyarıcı vasıtasıyla günlük yaşam ile ilişkilendirildiğinde kendisini şekillendirir. *“Bütün içgüdüsel dürtüler gibi bu da eyleme geçerek tatmin duygusuna ulaşmada ısrarcı olur ama hareketliliğine uyku halinin getirdiği fizyolojik sistem tarafından engel konulur, algı yönünün tersine hareket etmeye ve varsanısal tatminle memnun olmaya mecbur bırakılır. Bu nedenle gizli rüya düşünceleri duygusal görüntülerden ve görsel manzaralardan oluşan bir koleksiyona dönüştürülür.”* (Freud, 2019: 58) Turgut, Selim’e *“Ben, senin bilinçaltı karanlıklarına ittiğin ve gerçekleşmesinden korktuğun kirli arzuların; ben senin bilinçaltı ormanlarının Tarzanı! Yemeye geldim seni. Benden kurtulamazsın. Ben, senin vicdan azabınım!”* (Tutunamayanlar, s.29) ifadelerini kullanarak şaka yapar. Ancak Selim’in ölümüyle Turgut’un zihninde açığa çıkan varoluşsal boşluklar, Selim’in ruhunu kemiren ve bilinçaltına ittiği gizli dürtülerinin açığa çıkmış halidir. Çünkü tüm düşünce ve eylemlerini saran varlık arayışı bünyesinde sonsuz bir boşluk oluşturmuştur. Selim’i hayatının sonlarına doğru esir alan teslimiyet, tüm varlığıyla direnişine engel teşkil etmiştir. Yaşamında dolduramadığı boşluklar esas olarak bilinçaltının derinliklerinde bastırıldığı korkularıdır. Bireylerin dış dünya ile içgüdüsel yollarla buldukları tatmin, derin rüya halinde tefekkür ve rahatlama durumuna yönelik bilinçli bir eylem olmaktan öte zihinsel kopukluğun ifadesidir. (Winnicott, 2019: 149) Tüm yaşamı boyunca tutunamayan olarak hayatına devam eden Selim, kendi varlığını anlamlandırabilmek için mücadele etmekten çekinmektedir. Ölümünden sonra yaşanan en önemli aydınlanma ise Turgut’un zihninde ve ruhunda gerçekleşir. Bilinçaltındaki bastırılmış duygular ile yüzleşmeye karar veren Turgut, mücadelesinde Selim’den daha iradeli davranmıştır. Bilinçdışı, bireyi tüm gizli ve açık güçleriyle temsil ederek bireyin varlık temelinin yanıtlarını içerir. (Fromm, 2019: 132)

Turgut, *“Son günlerde üst üste gördüğü rüyaların, daldığı hayallerin verdiği huzursuzlukla yatakta dönüp duruyor, rahat bir durum bulamıyordu uzanmak için.”* (Tutunamayanlar, s.84) Turgut’un gördüğü rüyaların verdiği huzursuzluk aslında bilinçaltında bastırılmış duyguların yansımalarının sancılarıdır. Gizli güçlerin bilinçaltına atılmasıyla ruhun derinliklerinde saklanan duyguların açığa çıkması için bir uyarıcı olması yeterlidir. Selim’in ölümü, Turgut’un bilinçaltı gerçekleri ile yüzleşmesine sebep olmuştur. Rüyaların ışığında kendi bilinçaltı yolculuğunu yapan Turgut, sürekli bastırılmış duygularla yüzleşmenin vermiş olduğu kaygıyı taşımaktadır.

Bilinçaltına itilen gizli dürtülerin çocukluk ile ilişkisine Selim'in yazılarında ipucu bulunabilir. Açık ve anlaşılır rüyalar kişinin bilincinin yansımalarıdır. Bireyin bulanık ve belirsiz bir rüya karşısında duyduğu yabancılaşma aslında onun bilinçaltına itilmiş düşüncelerinin sembolleşmiş şeklini oluşturur. Rüya oluşumu için enerjiyi üreten aslında bilinçdışı dürtülerdir. Kendi tatminine karşı doyum sağlaması durumunda amacına ulaşır. (Freud, 2019: 55-56) Beşiğinde uyuyan bir bebekken görülen rüyanın tesiri ile gelen irkilme ve terleme bireyin varoluşsal sıkıntılarının kuşattığı bilinçaltının karanlık dünyasına ait dürtülerin çocukluk hatta bebeklik döneminden itibaren yıpratıcı olduğunu göstermektedir. *“Gestalt terapisinin kurucusu Perls rüyaları, hayatımızdaki bitmemiş, kapanmamış süreçleri noktalayabilmemiz için, bize bizden gelen mesajlar olarak telakki eder.”* (Merter, 2011: 315) Yaşamın yıpratıcılığını tecrübe eden bireyin ruhsal çalkantılardan uzaklaşabilmesinin birinci yolu zihni bulandıran bütün düşünce ve eylemlerden uzaklaşmaktır. Diğer bir yol ise yaşanan dünya yerine yeni bir ideal dünya kurabilmektir. Ancak bu düşünce gerçeklik algısının karşısında mağlup olur. Zihnin bulanıklığından uzaklaşabilmek rüyalar yoluyla soyutluğa açılan bir kapı olarak görüldüğünde mümkün olabilir. Böylece *“...gerçekliğin sanrısız deformasyonu ile mutluluk güvencesi ve acı çekmeye karşı korunma elde etmeye çalışınca bu çok önemli hale geliyor.”* (Freud, 2018: 22- 23)

Tarihsel konularda belli bir hassasiyete sahip olan Selim, gördüğü rüyada bu hassasiyetinin getirdiği birtakım huzursuzluklar ile de yüzleşmiştir ancak bu huzursuzluğun vermiş olduğu ruhsal sıkıntılardan ironi yoluyla kurtulmaya çalışmaktadır. Hitler, Abdülhak Hamit, Maksim Gorki, Fuzuli, Baki, Nedim, Namık Kemal ve Ziya Gökalp gibi isimlerin yer aldığı rüya bir aydın hassasiyetinin bilinçaltındaki yansımalarıdır.

“Belki, yaşadığını sandığı hayat bir rüyadan ibarettir ve uyandığı zaman o da bütün gerçekleri görecektir; ya da herkes uyumaktadır da onun yaşadıkları gerçektir. Yazar da bir gün onlar gibi uyuduğu zaman herkesin gerçek sandığı rüyaları görecektir.” (Tutunamayanlar, s.242) Selim'in rüya ve gerçek arasındaki sıkışmışlığı dile getirdiği ‘Mısra 595’te uyanışı mümkün olmayan bir karanlığa sürüklendiğini de ifade eder. Gerçek dünyanın hayaller ve rüyaların etkisi altında olduğu düşüncesi bireyin algı kapılarında birtakım tahribatlara yol açar. Zihninin gerçek ve hayal arasındaki boşluk arasında sürüklenmesi uyku ve uyanıklık arasındaki bağları oldukça gevşetmiştir. Onlar

olarak ifade edilen tutunan kişilerin belirli bir hassasiyete sahip olmamaları gerçekte ilintili olabilecek bir zihnin rahatlığında kamufle olduklarını gösterir. Bilinçli fikirlerimizin eyleme dönüşmesindeki engel bilinçdışı müdahalelerdir. Bilinç ve bilinçdışının ketleme ve çelişkilerin neticesinde yaşadığı çatışmalar bireyi çıkmaza sürükleyebilir. Kişiliğin çatışmama durumunda edindiği sağlıklı bütünsellik arzu edilen durumdur. Bireyler, “*kuşkulu psikik durumdan*” kurtulmak isterler. (Jung, 2019: 40) Bir tutunamayan olarak yazarın sahip olduğu hassasiyetler aslında bilinçaltındaki bastırıldığı karanlık dürtülerin rüyalarda açığa çıkmış şeklidir. Dolayısıyla belirli bir hassasiyete sahip bireyin bilinçaltı ile bilinç düzeyi sürekli bir çatışma halinde olduğundan birey hayal ve gerçeklik noktasında gereken ayrımı da yapamayan bir zihin bulanıklığı yaşamaktadır.

Hayallerle boğuşup varlık mücadelesini gerçek hayat somutluğuna taşımak isteyen Turgut, zihnini kurcalayan dürtülerin etkisiyle bitkindir. Bu boğuşma verilen mücadelenin ifadesi olmakla birlikte sonucunda galibiyet ve mağlubiyet vardır. Selim Işık, hayallerini ve rüyalarını kuşatan bilinçaltındaki gizli dürtülerin açığa çıkmasında başarılı olamamıştır ve varlık mücadelesinde de mağlup olmuştur.

Günümüze yansıyan dinsel ve şiirsel kaynaklardan insanoğlunun çoğu zaman somut varlıkları geri plana atıp içgörüye ve soyutluğa önem verdiği bilgisine ulaşılır. Yaşanılan gerçek dünya yani dış dünya belirli bir düzen ve tekdüzelik merkezi iken iç dünya ise rüya ve derin düşünceler ile şekillenmiş yenilikleri içine alan geniş bir yelpazedir. Keşfetmek eylemi birey için heyecan vericidir. Bilinçli bir kişilik dünyasından sırlarla dolu bir ruhun hakimiyet alanına yani bilinçaltına yönelimler cezbedici gelmektedir. (Huxley, 2018: 39- 40) Turgut’un Selim ile yaptığı hayali konuşmada Selim, tutunamayanlara ışık olabilmesi için Turgut’a bir çağrıda bulunmuştur. Onların kahramanı olarak tayin ettiği Turgut, bilinçaltını kuşatan soruları da aydınlatmaya başlar.

Turgut, zihnini meşgul eden görevinin ne olduğu ve varoluşunun amacının ne olduğu yönündeki sorgulamalarını bilinçaltında Selim’i konuşturarak açığa çıkarmıştır. Rüyalar alemindeki zamansızlık ve sonsuz hayal gücü gerçek dünyanın sonluluğuna bir başkaldırıdır. Bireyin iç dünyası alt, orta ve üst bilinçdışı olmak üzere üç bilinçdışı kategorisinden oluşmaktadır. Aynı zamanda üst bilinçdışının bir katmanı olan toplumsal, kolektif bilinçdışını da kapsamaktadır. Bilinç durumunun farklı bir yansıması olan rüya

esnasında C. Tart'ın ifadesiyle 'kuantum sıçraması' yapılır ve bilinçaltı alemine yolculuk başlar. *“Bildiğimiz zaman ve mekânın geçerli olmadığı ve güncel alışılmış bilinç durumunda mümkün olmayan şeylerin bir çarpıda mümkün olduğu, garip bir alemdir burası (mesela uçar veya suyun altında nefes alırız...)”* (Merter, 2011: 317)

Bilinçlilik halinin verdiği acının aslında rüyanın rahatlığının gerçekliğin kasvetine bürünmesi olarak değerlendirilişi yine bir sıkıntı halidir. Turgut ve Selim'in sıklıkla gördüğü rüyalar, gerçekliğin sıkıntısından kurtulmak amaçlı ancak bilinçaltının karanlık dürtülerinin kuşatıcılığı arasında kalmış, ruhu yoran sembollerle doludur. Turgut'un rüyasında Selim'i görmüş olmasındaki yaşadığı heyecan, özlemden ziyade kendi zihnini meşgul eden soruların cevaplanmasına karşı duyduğu ihtiyaçtan kaynaklanmaktadır. Anlamlandırmaya çalıştığı boşluklar iç dünyasında anlam bulmuş ve mantıklı bir sonuca bağlanmıştır ancak uyandığı anda dış dünyada anlamlandıramadığı düşüncelerin baskısı devam etmektedir. Gördüğü rüyayı uyandıktan sonra tekrar zihninde canlandırmaya çalışması bilinçaltını rahatlatan ifadelerin ve görüntülerin yeniden şekillenmesine karşı istek içerir.

Devlet kurumlarındaki işleyişi de zihninde huzursuzluk ve kasvete sürükleyen bir gizli güç olarak değerlendiren Turgut, bu durumu aydın insanın hassasiyetini ifade eden rüyasıyla ilişkilendirilir. Devlet kurumunda genel müdüre ulaşabilmek için yaşadığı sıkıntı rüyasının içeriğini oluşturur.

Zebercet'in bilinç ve bilinçaltı yönelimlerinde rüyadan çok fantezilerle süslenmiş hayallerin yer bulması Freud'un bilinçaltı isteklerin doyuma ulaşmasının amaçlandığı noktasında bir örnek oluşturur. Tatminsizlik eşiğindeki nevrozun fantezi dünyasında yer bulan yansımalarının açığa çıktığı alan bilinçaltıdır. Selim Işık ve Turgut Özben ise gerçek yaşamın kaygılarının hakimiyet alanını daraltmak adına bilinçaltına yönlendirdikleri bastırılmış karanlık dürtülerin açığa çıkmasının vermiş olduğu huzursuzluğu ve endişeyi yaşamaktadırlar. Zebercet'in iç gerçekliğinin ortaya çıkışını sağlayan uyarıcı gecikmeli tren ile gelen kadın olmuştur. Onun bilinçaltında bastırdığı cinsel saplantılarının fantezi dünyasında sıklıkla yer bulması arzularını tatmin etme ihtiyacındandır. Turgut'un ise içsel gerçekliği ile yüzleşebilmesini sağlayan uyarıcı Selim'in ölümü olmuştur. Selim Işık ise yaşamsal faaliyetleri boyunca hiçbir uyarıcıyla karşılaşmamış yaşamının sonlarına doğru ise bilinçaltı dürtülerini bastırmayı kendisine

görev edinmiştir. Kendi varlık bilincine ulaşmaktan korkan ve ölüm karşısında teslimiyet sergileyen tavrı onun bu kopuşunu göstermektedir.

3.8. Simgeler Düzleminde Varoluşsal Tutunuşlar

Simgeler, eserlerin algılanıp anlaşılmasını kolaylaştıran, metin içerisine gizlenmiş şifrelerdir. Bir özneyi veya nesneyi kendi varlığı dışında başka bir algıyla özdeşleştirebilmek düşünce temellidir. Düşünce ile zihin süzgecinden geçen ürünler çeşitli anlamlar kazanarak yeni bir boyut kazanır.

Zebercet'in, gecikmeli tren ile gelen kadınla birlikte bilinçaltında baskıladığı cinsel dürtülerinin açığa çıkması durumu aslında libidosundaki nesne eksikliğini ve nesne arayışını ifade eder. Kişilik gelişimini tamamlayamayan şizoid bir kişilik olan Zebercet nesne ilişkilerini geliştirme yönüyle de eksik kalmıştır. Jung, "*Ruhum, nesnelere benim dışımda kaldığını vurgulayacak çarelere başvurduğum ölçüde gerçeği değiştirir ve bozar.*" (Jung, 2003: 33) der. Ona göre bütün aykırı nesne ilişkilerinin temeli ruhsaldır. Ruhsal açıdan kontrolsüz olan Zebercet, fantezi dünyasının nesnelere karşı güçlü bir bağımlılık geliştirir. Ancak bu nesnelere ile olan ilişki kendi ruh dünyasının belirsizliklerini içerisinde barındırır. Herhangi bir zihin süzgecinden geçirilmeden kodlanmış bilinçaltı güdülerinin açığa çıkması durumunda bireyin kişisel tercihten öteye geçip zihni mağlup eden sağlıksız nesne ilişkileri gelişir.

Gecikmeli tren ile gelen kadınla kurduğu bağ iyi nesne ilişkilerini temsil eder. Ancak kadının otelden ayrıldıktan sonra geri dönmeyişi bilinçaltındaki diğer bir dürtü olan kaygıyı tetiklediğinden karmakarışık iç dünyasına tekrar bir geri dönüşe neden olur. İyi nesnenin kaybıyla birlikte arzu doyumuna ulaşabilmek adına fantezi dünyasını sağlıksız bir şekilde şekillendirirken amaç nesne kaybını engellemektir. Zebercet'in bilinçaltında yaşadığı kaygıların açığa çıkmasını engellemek için tutunduğu nesnelere ve imgeler bıyık, havlu, kedi, ortalıkçı kadın ve genç bir erkek olarak belirlenmiştir. W. R. D. Fairbairn'e göre bireyin libidosundaki asıl amaç nesnenin kendisidir. Organizmanın çevreye uyumu ve bireyin çevreyle ilişkisi iyi nesne ilişkilerine yönelik libidinal dürtüyü oluşturur. Deneyimlenen nesne ilişkileri bireyin ben gelişimini destekleyerek yaşamını anlamlandırmasını sağlar. Ben gelişimini tamamlayamayan bireyde ortaya çıkan kaygı nesne ilişkilerinin gelişmesine de engel olmaktadır. İnsanın anlam bulma çabasında asıl arayışı iyi nesne ilişkileri kurabilmektir. Ancak bireyin ruhunu saran kaygının yoğunluğu kendi iç çatışmasını da doğurabilir. Böyle bir durumda bireyin dış dünya ile ilişkilerine

karşı koyduğu mesafe, kendi ruhsal dünyalarına yönelmelerine sebep olur, iyi nesne ilişkilerine olan arzuyu fantezileşmiş nesne ilişkileri ile tatmin etmeye çalışırlar. Böylece nesne ile olan bağımlı canlı tutmayı başarırlar. (Guntrip, 2018: 14)

Zebercet'in algı dünyasında içselleştirdiği nesne gecikmeli tren ile gelen kadınlı kurduğu bağıdır. Onun otelden gidişi ile birlikte arzu nesnesinin kaybıyla açığa çıkan kaygı güven duygusunun tekrardan yitimine sebep olmuştur. Arzu nesnesinin bu derece içselleştirilmesinin altında yatan en önemli sebep ise gecikmeli tren ile gelen kadının otele dönmeişinin ortaya çıkardığı kaygıdır. Bu kaygı iyi nesne konumundaki kadını kötü nesneye dönüştürürken bilinçaltındaki fantezi dünyası da bu doğrultuda sağlıklı bir şekilde çeşitlenmiştir.

Algılanan şeyler zihinde bellek ve içsel nesnelere olarak saklanır. İyi nesnelere bireyin belleğinde doyuma ulaşmış anılar olarak yer alırlar. Bu nesnelere yarattığı haz kalıcı olduğundan bireye yaşamı boyunca güven duygusu verir, bu nedenle herhangi bir nesnenin içselleştirilmesine gerek yoktur. Melanie Klein'in bu düşüncesinin aksine Fairbairn'e göre ise nesnelere içselleştirilmesi ancak yaşanan olumsuz bir durum neticesinde, ölüm gibi, kötü nesnelere dönüştüklerinde gerçekleşir. W. R. Bion, kötü deneyimlerinin içselleştirilmesinin mümkün olmadığını sadece yabancı nesnelere olarak bellekte yer bulduğunu savunur. (Guntrip, 2018: 15-16) Fairbairn'in tespitinde olduğu gibi Selim Işık'ın ölümü üzerine Turgut'un bilinçaltında gizli olarak varlığını sürdüren iyi nesne kaybı kaygı ile tetiklendiğinde onu içselleştirilmiş varoluşsal boşluklara sürükler. *“Yakınlarını yitirenler, yıllarca sonra bile sevdikleri kişiyi hala yaşıyormuşçasına canlı bir biçimde düşleyebilirler.”* (Guntrip, 2018: 16) Selim'in ikinci kez dünyaya geleceğini düşünen Turgut için yitirilen iyi nesne ancak onun yaşamı boyunca tesir ettiği şeylerle tekrar canlanabilir. Bu nedenle onun ailesi, yakın çevresi ve yazdıkları ile güçlü nesne bağları kurmaya çalışarak iyi nesnesine ulaşabilmeyi hedeflemiştir.

Fairbairn, bireyin iç dünyasına yerleşen ve iyi nesnelere dönüştürmeye zorlayarak içselleştirdiği nesnelere kötü nesnelere ifade eder. Kötü nesnelere bellekte kalıcı yer edinmesi bireyin çok erken dönemlerde bastırıldığı bilinçaltı yansımalarının dış dünyaya karşı çatışma halinde olmasından kaynaklanır. *“İçsel nesnelere varlıklarını bilince gösterdiği fanteziler, içsel nesnelere oluşturan marazi ruhsal yapıların etkinliğidir. ... önemli olan haz değil ister içsel ister dışsal olsun, her zaman için*

nesnedir.” (Guntrip, 2018: 17) Fairbairn, bireyin libidosunun asıl amacını haz olarak görenlere karşıdır, şizoidler için önemli olan hazdır fakat Zebercet ise nesne aracılığıyla hazza ulaşır. Şizoid bir kişilik olan Zebercet’in iyi nesne bağı kurmaya çalıştığı kadının gelişi ile birlikte bilinçaltında açığa çıkan haz ulaşılan noktadır ancak Zebercet’in nesne bağı kurmak için yaptığı arayış onun iyi nesneye karşı duyduğu ihtiyaçtan kaynaklanır dolayısıyla asıl amaç arzu nesnesine sahip olmak iken ortaya çıkan durum haz olmuştur.

Sevgi gereksinimi duyan kişinin yaşadığı açlık tatmin edilmediğinde depresif ve şizoid tepkiler gösterebileceği gibi sevgi nesnesine tamamen sahip olma dürtüleri de harekete geçebilir. Fairbairn’e göre açlığa dönüşmüş sevgi bireyin ruh dünyasında yutucu ve yıkıcı bir duyguya büründüğünden korku ve kaygıyı açığa çıkarır. (Guntrip, 2018: 19) *“Şizoid, nesneyi arzulan bir terk edici, ya da Fairbairn’in deyişiyle, açık duygusuyla peşinden koşacağı ama ona tümüyle sahip olmak için duyduğu umutsuzca yoğun gereksinim yüzünden onu yutup yok etmekten kaçınmak amacıyla kendisini geri çekmek zorunda olduğu, uyarıcı ve gereksinilen nesne olarak görür.”* (Guntrip, 2018: 19) Zebercet,’in iyi nesnesindeki en büyük arayışının sevgi doyumuna ulaşmak olduğu düşünüldüğünde eylemlerindeki pasifliği ile fiziksel özellikleri özdeşleşmiş Zebercet için önemli olan nokta açığa çıkmaktadır. Açlığa dönüşmüş bir sevgi onun ruhsal sıkıntılarının da vermiş olduğu ruh halinden ötürü bir bağımlılığa dönüşmüştür. Eylemlerindeki bu pasifliği yani gecikmeli tren ile gelen kadın veya sonrasında onun yerine koymaya çalıştığı diğer kötü nesnelere ile olan ilişkilerindeki edilgin tavırları bu yoğun doyumsuzluğu karşısında nesnenin yitip gitmesine karşı duyduğu korkuyu yansıtır. Sevgi doyumsuzluğu aşırı bir bağımlılığa dönüştüğünde ise şizoid tepkileri ortaya çıkmıştır. *“Elini sırtına götürdü, boynundan kuyruğuna okşadı. Kedi ön ayaklarını bacağına dayadı; okşarken elinin geçtiği yerde sırtı kabarıyor, mırıldanıyor, ara sıra tırnakları bacağına batıyordu. Elinin altında diriliğini, sıcaklığını duyuyordu. Orası kabarmaya başladı.”* (Anayurt Oteli, s.69) Kediye okşarken yaşadığı hazzı, kendi fantezi dünyasında içselleştirdiği iyi nesne bağlarıyla ilişkilendirdiğinden ortaya çıkan cinsel arzuların tatminsizliği kötü nesnelere olan ilişkisini kuvvetlendirir. Bir nesne kaybının sonucunda kötü nesne ilişkilerini deneyimlediğinden ortaya çıkan kaygının yaşattığı derin buhranları tekrardan yaşıyormuşçasına hisseder. Onun bilinçaltında yaşadığı bu yıkım, tekrar yaşayacağı bir kayıp ile özdeşleştiğinden kediyeye karşı da aşırı bir öfke açığa çıkarır. Cinsel hazzın tatminsizliğini nesne yitimiyle özdeşleştirdiği için kötü bir nesnenin daha

ortadan kaldırılmasıyla bu kaygıdan kurtulacağını düşünür, kediyi öldürür ve otelin penceresinden aşağıya atar.

İyi nesne olarak benimsediği gecikmeli tren ile gelen kadına karşı deneyimlediği kötü nesne ilişkileri bağı neticesinde karşısına çıkan diğer kadınlara karşı da kötü nesne özdeşliği kuran Zebercet, ortalıkçı kadını ve kediyi bu kaygı ve gerilim anında öldürür. “...şizoid kişi ise hep umutlanır ama elde edemez, açlık çeker ve geri çekilmeye zorlanır. ...Eğer şizoid, gerçek kişiler için duygu beslemeye başlarsa, onlara sanki kendi içsel kötü nesnelereyle özdeşleşmiş gibi tepki gösterir.” (Guntrip, 2018: 20) Bankta karşılaştığı kadını otele çağırdıktan sonra yaşadığı uzun bekleyişin yine bir hayal kırıklığı ile sonlanması artık yerini bir boş vermişlik duygusuna bırakır.

Zebercet'in bilinçaltının derinliklerinde güç ve gerçeklik ile ilişkilendirdiği simgelerden biri de bıyıktır. “Gerçeklik ilkesinin öfke ve tepkisel yıkıcılık içindeki bireyle ilgili bir şey olduğu genelde anlaşılmıştır, ama benim tezim yıkıcılığın, nesneyi kendiliğinden dışına yerleştirerek, gerçekliğin oluşmasında bir rol oynadığıdır.” (Winnicott, 2019: 127) Çünkü özne dışsallığı deneyimlemek için nesneyi var eder. (Winnicott, 2019: 127) Zebercet, Emekli subayın otel kapısından girince bıyığını kestğini söylemesi üzerine oldukça tereddüt eder ve aynaya baktığında ise bıyığı yerindedir. Onun için gücün simgesi olan bıyığın yerinde olup olmaması üzerinden yaşadığı tedirginlik zihnindeki bulanıklığın da bir göstergesidir. Gecikmeli tren ile gelen kadının tekrar geleceğini umut ederek gerçekleştirdiği, hayatında yaşadığı en büyük değişimin simgesi bıyıklarını kesmesi olur. Ancak zaman zaman bıyıklarının yerinde olup olmadığı konusunda yaşadığı endişeler onun kişiliğini ve varlığını ispatlama çabasını gösterir. “-Bu sabah var mıydı bıyığım?” (Anayurt Oteli, s.29) Sorusu karşısında fark edilmediğini öğrenmesi bu çabasındaki yenilgiyi temsil eder. Bıyık onun zayıf vücudu ve hassas ruhu karşısında kuşandığı bir koruma kalkanı vazifesindedir.

Zebercet'in zihninde yaşadığı ruhsal karmaşalar neticesinde kendi içindeki öfke patlamaları onun gerçeklik algısında da birtakım hasarlar meydana getirmiştir. Bıyık nesnesini kendi vazifesi dışında değerlendirip simgeleştirdiğinde kendi gerçeklik dünyasını oluşturmaya çalıştığı gözlemlenir. Onun gerçeklik algısında sahip olduğu bıyık simgesiyle güç ön planda tutulur. Horoz dövüşü sırasında horozların güçlerini ve mücadelelerini değerlendirirken zihninde horoz, güç ve yenilgiyi hazmedememesi yönleriyle simgeleşmiştir. Bilinçaltı gerçekliklerini oluşturan güç ve mücadele kendi iç

dünyasında horoz ve bıyık simgeleriyle yansıtılırken dış gerçeklikte ise edilgin tavırlarından vazgeçemez. Havlu ise cinsellik ile ilişkilendirdiği bir simgeyi temsil eder. Özellikle gecikmeli tren ile gelen kadının kullandığı havlu ile güçlü güven bağları kurmuş ve içselleştirdiği bu nesneye karşı fantezi dünyası da çeşitlilik kazanmıştır.

Bireyin kendi varoluşunu oluşturan aydınlık ve karanlık yönleriyle şekillenen bilinç ve bilinçaltı düzeyleri arasında yaşadıkları çatışma gerçeklik ve hayaller noktasında şekillenerek kendisine yer bulur. “... *resmin sembolik nesnesi, insan zihni ve onun derin karanlıkları, zihinsel ve hayali aydınlanma anları hem aşağı hem yukarı yönde bilinmeyene doğru giden esrarengiz merdivenlerden başka bir şey değildir.*” (Huxley, 2018: 97) Kişisel arzuların yansıtıldığı nesnelere, arzu nesnesinin dışında tutularak fantezi dünyasında yer bulabilir. Zebercet’in yöneticisi olduğu oteldeki duvarda asılı olan kadın figürlü tablo, onun için fantezi dünyasının algı kapılarını aralayan bir simge niteliğindedir. “*Yıllardır yatıyordu orada. ‘Uyansana kız sen’ dedi yavaş sesle; gözlerini kapadı. Kadın doğruldu; gerindi, sedirden inerken üstündeki tülü attı. Zenci kızları kovdu.*” (Anayurt Oteli, s.51-52) Zebercet’in, otelde asılı duran tabloda gördüğü manzara ölümlü dünyanın uzağında bilinçaltının derinlikleri ile canlandırılmıştır. Ötesinde ise boşluk ve karanlık vardır.

Anayurt Oteli romanının bütününde etkin olan otel simgesi, *Tutunamayanlar* romanında da yer bulmuştur. Sürekli bir gidiş gelişin, insan çeşitliliğinin ve belirsizliğin simgesi niteliğindeki otel, yaşamı temsil etmesi yönüyle önemlidir. Selim’in günlüğünde geçen otel, “*Bu yolculuğu neden yaptım bilmem ki? Otel odalarını eskiden beri sevmem. Evlerinden atılmış insanlar içindir oteller sanki.*” (Tutunamayanlar, s.603) olarak aktarılırken yalıtılmışlığın ve geçiciliğin simgesi olarak değerlendirilir. Modernleşme ile hızla değişim gösteren çağdaş dünyanın kentleşmeye olan etkisinin en önemli simgelerinden biri otellerdir. “... *oteller yersizliğin, köksüzlüğün, geçiciliğin, yalnızlığın mekanıdır. Bu yönüyle ‘dünya ağrısına’ maruz kalan, varoluş sancısı çeken, kendine ve topluma yabancılaşan roman kişilerinin anlatımında kullanılan önemli sahnelerden biri olarak karşımıza çıkar.*” (Baştürk, 2015: 131) Modern dünyanın sunduğu hazzın ve ihtişamın tüketim hırsı ile taçlandığı algısını simgesel boyutta otel ile yansıtan Atılğan, bu durumu tezatlıklarla ilişkilendirerek modern zaman bireyinin çıkmazlarına da gönderme yapmıştır. Otelin, tüketim toplumunun aradığı haza karşılık veremeyecek bir eskilikte olması arayışın anlamlandırılması noktasındaki çatışmayı yansıtır.

Sosyal ilişkilerin kurulduğu potansiyel mekân güven deneyimine ulaşmış olmalıdır. Bireyin yaşam deneyimi bu mekân içerisinde gerçekleştiğinden bu alana yüklediği anlam da o kadar derinleşir. Bu güven alanının bir başkası tarafından sömürülmesi durumunda bireyin ruhunda çeşitli patolojik durumlar açığa çıkar. (Winnicott, 2019: 142) Alanın sömürülmesine, hiç kullanmadığı odaya gecikmeli tren ile gelen kadının yerleşmesi örnektir aynı zamanda onun da alanını emekli subay sömürür. Anayurt Oteli bulunduğu semtin yakınlarında çıkan yangında yanmadan kalabilmiş yapılardan biridir. Eskiden konak olan bu yapının otele dönüşmesi modernleşme sürecinin kentsel yapılaşma üzerindeki etkisinin bir göstergesidir. Otelin isminin ‘Anayurt Oteli’ olması romanda “*Düşman elindeyken belirli bir direnme göstermemiş kasaba ya da kentlerde kurtuluşun ilk yıllarındaki utançlı yurtseverlik coşkusunun etkisi belki.*” (Anayurt Oteli, s.14) olarak değerlendirilmiştir. Aynı zamanda ana rahmine dönüşe özlem, bireyin dünyaya fırlatılmışlığından dolayı duyduğu kaygıyı yansıtması bakımından isim seçimi otelin simgesel yönünü göstermektedir. “*...koyu yeşil üstüne ak harflerle OTEL yazılmış ok biçimi bir gösterge çakılı, ama yıllar sonra çivilerden biri çürüyüp kopunca okun ucu aşağıya dönmüş toprağı gösteriyor, otelin yeraltında olduğu sanısını veriyor insana.*” (Anayurt Oteli, s.15) Otelin içerisinde yaşanan cinayetler ve intihar ölümü simgeleyen, hayatın sonluluğuna dair bir ipucu niteliğindedir. Gecikmeli tren ile gelen kadını bekleyişlerinin artık boş olduğunu anlayan Zebercet, otele kapalı yazısını asmıştır. Bu da her kesimden ziyaretçisi olan, birçok farklı kişilikteki insanı geçici olarak misafir etmiş otelin, yaşam ile olan ilişkisiyle değerlendirilmesini gerektirir ve otelin kapanması yaşamın, bilinçaltının ve ruhun sonluluğunu temsil eder. “*Otel aynı zamanda bilinçdışının simgesidir. Zebercet’in tabelayı düzeltmeye erişememesi, bilinçaltına müdahale edilememesine bir göndermedir.*” (Bayrak, 2018: 28-29) Sosyal çevre ile iletişim noktasında eksik kalan Zebercet için otel aslında yabancılaşmanın bir sonucudur. Otel katipliği dışında otele gelenlerle herhangi bir iletişim kurmaması oteli onun için en uygun mekan ve bir sığınak haline getirmiştir. (Şen, 2016: 499)

Turgut, sadece Olric’i ve Selim Işık’ın yazılarını yanına alarak bir tren yolculuğuna çıkar. Bu yolculuk aslında “*...varoluş-yok oluşun dahi iç içe geçtiği bir yolculuktur.*” (Talay, 2011: 8) Kararsızlıkların ve kendi varoluş mücadelesinin hâkim olduğu bu yolculukta ulaşım aracı olarak trenin seçilmesi tesadüfi değildir, simgesel boyutu ile değerlendirilmesi gerekir. “*Hayatını, tren vagonlarında olduğu gibi, o ileri gittiğini sanarken aslında geriye gitme deneyimine benzetir. Kısacası var olmanın farkına*

varır.” (Yalom, 2008: 39-40) Turgut’un, Selim’in toprakları olarak nitelendirdiği Anadolu yolculuğunda tren ile geçtiği yollarda bekleyen çocukların kendisine el sallamasıyla, bu topraklardan kendi varlığının her parçasına ait bir iz bulacağına olan inancı artmıştır. Tren ile yaptığı yolculukta durulan her istasyon yeni bir hayattan izler taşıyan kuşatıcılığa sahip alanlardır. Uzun bir yolculuk uzun bir düşünme, kendini bulma ve varlığını anlamlandırma noktasında oldukça önemlidir. Turgut’un yaşam tecrübesi de tıpkı tren vagonlarının seyrinde olduğu gibi yaşamın akışına rağmen gerilemenin verdiği kuşku ve kaygıyı barındırır. Varlığının bilincine erişmeye çalışan bireyin bu mücadelede ileri seyreden hayatın ve zamanın akışına karşın zihninin durağanlığı hatta ruhunun baskıcılığı altında kuşatılmışlık bir çatışma hali doğurmaktadır.

İsa ile Selim’in özdeşleştirilmesi noktasında romanda yer alan ifadelerde farklı zamanların aynı ruhları olarak değerlendirildikleri görülür. *“Selim Işık hem gençlik dönemlerinde hem de özellikle hayatının son dönemlerinde kendi hayat şekline dair düşüncülerinde, İsa peygamberden ilhamla belli düsturlar geliştirmeye çalışır. Yani anti konformist tavırları, özel mülkiyete ve başarıya dair fikirleri ve hatta tutunamama hali belli ölçülerde İsa peygamberin örnekliği dolayımında formüle edilir.”* (Kaplan, 2019: 29) Selim Işık, Turgut Özben’in yaşamında anlamlandıramadığı aslında hiçbir zaman sorgulama cesaretinde bulunamadığı kendi varlığının özü algısına ışık tutmuştur. Ancak yaşadığı dönemde kendi varlık arayışına ruhsal çalkantılar eşlik ederken ölümünün ardından bir aydınlanmaya vesile olmuştur. Selim’in ikinci gelişi simgesel olarak İsa’nın ikinci gelişi ile özdeş görüldüğünden aslında Turgut’un bir yol göstericiye karşı duyduğu ihtiyaç ifade edilir. *“İsa- Mesih, hürriyetin yollarını gösteriyor. Hürriyet, ölümden kaçmak demek değildir. Belki de yalnız ölüme giderken hür olabilir insan.”* (Tutunamayanlar, s.662) Selim Işık, Turgut Özben için bir hürriyet rehberidir. Kendi varlık sınırlarının esaretinden kurtulmasını sağlayan bir yol gösterici olmuştur. Selim için de hürriyet, yaşamın çizdiği keskin sınırlardan kurtulabilmekle kazanılır. Ölümü arzulanması ve yaşam karşısında bir anksiyete geliştirmesinin temelinde hep bu algı vardır. *“Ölümlü insanın içinde gizli ölümsüz insanın en yüce simgesi İsa’dır.* (Jung, 2019: 54) Ölüm aslında bir çeşit dönüşümdür. Yaşanılan dönüşüm yeni yaşam tarzı ile şekillendiğinde bireyin aidiyet problemi ortadan kalkar ve kendisine hükmeden nesnelere olan bağı zayıflayarak kopar. İsa ile simgeleşen ölümsüzlük kavramı değişim ve dönüşüm temelli bir özdeşliktir. Aslında *“Yükseklere düşmek dirilmenin ön şartıdır; çünkü düşmek seçilmiş olmak ve dolayısıyla o ruh fetretine gönüllü olmaktır.”* (Arslan,

2019: 53) Tutunamayanlar topluluğunun önderi konumundaki Selim kendi yaşama tutunma mücadelesinde yaşadığı mağlubiyete rağmen geride kalan bir tutunamayanı sorgular, düşünür ve karar verir bir kişiye büründürerek esaret zincirlerini kırmasında, arkasında bıraktıkları ile yol gösterici olmuştur.

“İsa’nın ikinci gelişiyile durumu kurtaracağını sanıyorsun. Selim de ikinci kere gelirse görürsün. Yalnız, bu sefer lütfen aynı zamanda gelsinler. Araya gene binlerce yıllık bir uçurum koyma. Sonunda, ilk gelişlerinde yaptığın gibi ikisini de yalnız bırakma.” (Tutunamayanlar, s.200) İkinci kez dünyaya geliş İsa’nın dönüşüm yoluyla Selim’in ruhunda hayat bulmuş yansıması şeklinde ifade edilmiştir. “Bu dönüşümün en bilinen örneği İsa’nın transfigürasyonu ve yücelmesi ya da Tanrı Anası’nın ölümünden sonra bedeniyle birlikte göğe yükselişidir.” (Jung, 2019: 48) İsa simgesi ile vurgulanan yüceltilmiş beden Selim Işık ile karakterize edilirken çizdiği yol ve rehber konumu dikkate alınmıştır. Ölümden sonraki varoluş diriliştir. Dönüşüm ise dirilen varlığın farklı bir kimlikle var olmasıdır. “Hıristiyanlıktaki varsayım göre, dirilen beden, etten kemikten bir beden olabilir. Daha üst düzeyde bu süreç artık kaba maddeci anlamda kavranmaz, ölümler dirildiğinde, corpus glorificationis’in, subtle body’nin (yüceltilmiş beden) çürümemiş olduğu varsayılır.” (Jung, 2019: 47)

İsa’nın ikinci gelişini olarak değerlendirilmiş olan Selim’in, Turgut’un bilinçaltı dünyasında ikinci kez geldiği yer bir genel evdir. O yerin seçilmiş olması kokuşmuşluğun, çirkinliklerin, haksızlıkların mekanına yeni bir aydınlanma gelebilmesi içindir. “Selim’in ikinci gelişinin ilan edildiği mekânın kerhane olması, dünyanın aşağılık, sefil, her şeyin para ile satın alınıp satılabilen bir yer olarak uğradığı değer yitimine işaret eder.” (Soysal Eşitti, 2017: 662) Tıpkı İsa gibi dünyaya ikinci geliş ile birlikte varlık bilincine ulaşamamış, değer kaybı yaşayan bireylerden oluşan topluma yeni bir düzen getirilecektir. Kokuşmuşluğun, yitirilmişliğin hâkim olduğu dünyanın yeni bir düzene geçmesi için Selim’e bir görev verilmiştir. Ancak dönüşüm yoluyla kendi zihninin gerçekleriyle şekillenen bir bilinç olan Turgut, bu asli görevin dış dünyadaki temsilcisi olarak seçilir. Mekân dış dünyadan ve ruh dünyasından birtakım izler taşır. Cehaletin merkezi olan genel ev aslında dışarıdaki haksızlıkların, yanlışlıkların ve kötülüklerin bir arada bulunduğu bir alandır. Aynı zamanda kendi varlık problemini anlamlandırmaya çalışan bireyin bilinçaltındaki kokuşmuşluğuna da bir gönderme yapılmıştır. Bunun yanı sıra Turgut’un bilinçaltı yansıması olan Olric’te bu genel evde ilk kez varlığını belirtmiştir.

Olric, “*Tutunamayanlar*” romanının en belirgin simgelerinden biridir. Turgut Özben’i kendi varlığı ile yaptığı mücadeleden ve bilinci ile bilinçaltı çatışmalarının verdiği hasarlardan koruyan gölge kişiliktir. Bireyin kendi varlığının özüne ulaşma ve varlığını ispatlama yönünde yaşadığı ruhsal sıkıntıları ile baş edebilmesi için kendi ruhunun bir yansıması ile özdeşleşmesi gerekir. Özellikle düşünce birliği yaşayamadığından zihinsel olarak yalnızlaşan bireyin sağlıklı bir düşünce evresinde kalabilmesi için kendi ruhunun derinlikleri ile yüzleşmesi gerekir. “*Jung’un görüşüne göre, insan egosu, mekânsal dış dünya ve ruhsal iç dünya arasında bir köprü konumundadır. Ego’nun çevresinde, ömür boyu yapısal değişikliklere maruz kalan bir dizi alt kişilik yer alır. Bunlar; persona, yani halihazırdaki birinci rol kişiliğimiz, gölge, anima (dışıl kişiliğimiz) ve animus (eril kişiliğimiz), ruhsal arketip (Archetypus des Geistes) ve benlik (Selbst/ self) ‘ten oluşur.’*” (Merter, 2011: 37) Turgut Özben olarak birinci rol kişiliğini temsil ederken kendi gölge kişiliğinin yansıması olan Olric ile ruhsal bir arketip geliştirmiştir.

Gölge kişilik bireyin kendisine ve başkalarına karşı baskıladığı ancak bir zorlama ile açığa çıkan yönünü temsil eder. “*Freud’un bilinçdışında yer almayan gölge, ancak yönlendirilmiş irade ile bilinçli hale gelmektedir. Tüm bu alt kişilikler, toplumsal bilinçdışı ile sürekli bağlantı halindedir. Bundan dolayı yapıları statik değil, dinamik ve değişkendir.*” (Merter, 2011: 37) Turgut Özben’in benliğinde ortaya çıkan ve ona eşlik eden Olric, Selim Işık’ın etkisinde kalarak yönlendirilmiş bir iradeyle yani Selim’in ölümü sonucu açığa çıkan travma ile belirir. Olric toplumsal bilinçdışının temsil ettiği değerlerden uzak, Turgut’un bilinçaltının karanlık yansımalarından da arınmış bir şekilde ortaya çıkmıştır.

Selim Işık’ın ruhsal buhranlar ile verdiği anlam ve anlamsızlık arasındaki mücadelede zihnini zaman zaman arındırabildiği ve kendi özüyle bütünleştiği tek alan yazılarıdır. Yazma eylemi esnasında ruhunun derinliklerine sirayet etmiş sorgulamalarını açığa çıkararak bilinçaltı baskılarından biraz olsun kurtulabilir. Libidonun yer değiştirmelerine izin verilmesi ile içsel hedeflerin ve takıntıların yönünü değiştirerek dış gerçekliğin kuşatıcılığından uzaklaşılabilir. Bu noktada bireyin ruhsal yönlerini ve entelektüel tecrübelerini canlı tutmasıyla gerçekleşen süblimleşme acı eşiğini yükseltir. (Freud, 2018: 21) Onu yazmaya yönlendiren sebep budur. Selim Işık, ruhunda yaşadığı çıkmazların neticesinde zihninin doluluğundan bahseder. Bilincini meşgul eden aydın hassasiyetleri sahip olduğu yaşamın bu boşlukları doldurmak için yeterli gelmediği

kararına varmasına sebep olmuştur. Yaşamı boyunca bir tutunamayan olarak varoluş mücadelesine devam ederken tutunduğu tek şey yazıdır. Yazmak simgesel anlamda düşünüldüğünde kendi varlığının tek ispatıdır. Yaptığı aidiyet sorgulamalarında bulduğu tek dayanak yazıları ve kitaplar olmuştur. Çünkü yazdıkları ile kendisini belli bir yere ait hissedebilmiş ve ancak yazma anında varlık bilincine ulaşmıştır. “*Ayak tırnaklarımın ucundan saçlarımın tellerine kadar doluyum artık.*” (Tutunamayanlar, s. 52)

Selim'in yazdığı '*Hayatın Koordinatları*' adlı kitabı sürekli olarak sistemin değişmesi nedeniyle uzun soluklu yazdığını söyler. Süleyman Kargı'ya birkaç şarkıdan oluşan uzun bir yazı vermiştir. Günlük tutar, hikâye yazar. Hayatının, yaşamının romanı olduğunu düşünür. Bireysel bir hassasiyet taşımaya rağmen evrensel bir boşluğu yazıları ile doldurabilmeyi hedeflemiştir. Yaşamın anlamı boyutunda zihnini meşgul eden sorgulamaların her yazdığı yazıyla onu yeni bir boyuta taşıyor olması daha derinden gelen bir aydınlanmaya vesile olur. O, artık yaşanılan dış dünyadan ruhsal yolculuğunu yaparak kendi iç dünyasına sığınır. Yeni bir yaşam alanını keşfetmiş olmanın verdiği rahatlık hissi onun ölüm karşısında bakış açısının da değişmesine neden olur. Ölüm onun özgürlüğünün başlangıcıdır. Yazdığı yazılarla dış dünyada varlığını ispatlamış olan Selim, kendi ruhunun derinliklerinden gelen acısıyla, yazıları sayesinde yüzleşmiş, dış dünyadaki son vazifesini de kendinden bir iz bırakarak tamamladığını düşünmüştür.

Turgut, Selim'in ölümü ile birlikte bir aydınlanma yaşamıştır ancak kendi düşünceleri ile yüzleşmek için hazır değildir. Zihninin bulanıklığı karşısında düşüncelerinde ve eylemlerindeki sarsıntılar ve tutarsızlıklar bir arayışın neticesidir. Bütün sorgulamaların yıkıcılığı karşısındaki acizliği onu düşüncelerini yazıya dökmekten alıkoyar. Turgut için yazmak “*Yazmak mı? Bu kelimedden ürktü birden. Ne demek yazmak? Yazmak, kendi düşünceleriyle ilgili bir belge ortaya koymak. Ne kadar ürktünç bir iş. Kafamın içinde belirsiz yaratıklar olarak yüzen ve sadece var olmalarıyla yetindiğim cisimciklerin resmini çizmek. Rüyaların resmini çizmek kadar güç.*” (Tutunamayanlar, s.557)

Selim Işık'ın yazılarıyla karşılaşan Turgut, arayışını aydınlatmak olan gerçeklerle yüzleşmeye başlar. Selim'in zihinsel boşluklarını, sıkıntılarını ve hassasiyetlerini sığdırdığı yazılar onun hayatını derinden etkiler. Yazma korkusunu yenen Turgut, *Tutunamayanlar Ansiklopedisi* için yeni bölümler yazmaya karar verir. Hatta daha sonra Tutunamayanlar üzerine çeşitli romanlar yazmak istediğinden bahseder. Yazının ölüm

karşısında alınan bir tavır olduğu ve sonluluğu aşığı fikri Turgut'un zihninde yer ettiğinde varlık mücadelesine daha sıkı sarılacak bir çare bulmuş olur. Daha çok okumak ve yazmak ile varlığının keşif mücadelesinde yeni kapılar aralanacağını düşünür ve Selim'i esas aldığı anda ölümle sonuçlanan bir yolculuğa sonsuzluk ile başkaldırışı yazılarda görür. Yazılar ölümsüzlüğün şifreleri olmuş simgelerdir ve bireyi de kendi varlığına götüren düşünce rehberleridir.

SONUÇ

Zihinde şekillenen tutarlı düşünceler, ses, sözcük, nesne, davranış veya bir olgu görünümüyle mantıklı bir ifade kazandığında anlam alanının varlığından söz edilebilir. İfade tarzının, bilinen ve belirsiz yönlerinin zihinsel bir süreçte farkındalığa erişmesi anlam birliklerini ortaya çıkarır. Zihinsel faaliyetler ile kurulan anlam ağlarının yanı sıra belirsizlik yani anlamsızlık boşluklarının da fikri bir bütünlük oluşturma eylemi bilinç düzeyinde gerçekleşmektedir. Belirsizin anlamlı bir ifade ile etkileşime girmesine rağmen aralarında bağ kurulamaması durumunda o ifade anlamsız olarak adlandırılır.

İfadenin bireyin zihninde anlamlı bir hal alabilmesi onun geçmiş zihinsel süreçlerdeki deneyimleri ile yakından ilişkilidir. Çünkü zihnin, eylemlerin ve insan anatomisinin sentezi bireyin bilincinde anlamsal bir tutarlılık oluşturmaktadır. Bilincin karanlık yansımaları olan arzular, dürtüler, duygu ve düşünceler zihnin anlam alanında karışıklıklara yol açmaktadır. Düşünce eylemi ile zihnin karanlık yönünü temsil eden bu dürtülerle karşılaşıldığında bilinçli bir anlamlandırma faaliyeti gerçekleşir.

Bireyin yaradılışından gelen anlatma ihtiyacı, ifadelerin, nesne, durum ve davranışların aktarımı yoluyla karşılanır. Anlama ve anlatma faaliyetleri ile gerçekleşen anlamın, çok boyutlu bir yapısı vardır ve diğer düşünce esaslı alanlar ile de bütünlük oluşturmaktadır. Ezoterizmde yaratılanın iradesi dışında olan, Yaratıcı'nın mutlak özü esas alınır. Ruh ve beden bütünlüğünün kaynağı Yaratıcı'dır. Mutlak Varlık bilincinde insan iradesinin sınırları zorlanarak birtakım anlam alanlarına ulaşılabilir. Bireyin anlamlandırma ihtiyacı zihindeki karanlık güçlerin etkisinden kurtulma arzusundan kaynaklanır. Modern yaşamın geleneksel dayanaklardan uzaklaşan çizgisi bireyin anlamsal değerlerinin kaybına yol açarak onu varoluşsal boşluklara sürüklemiştir. Zihinsel boşlukların doldurulması adına anlamlandırma arayışına giren birey, yaşadığı bunalımlı sürecin tesirlerinden bu şekilde kurtulmak istemiştir. Duyuş, düşünce ve davranışların irdelendiği psikolojide modern bireyin en önemli çıkmazı anlamsal boşluklardır. Anlamın kelime, bilinç ve kavramlarla şekillenememesi nedeniyle birey anlamsal alanda boşluklar yaşar. Felsefenin alanına giren varoluşun en önemli problemi de anlamsal boşlukların konumlandırılmamasından kaynaklanır. Anlamsal boyuta ulaşabilmenin en önemli noktası bireyin kendi varlığının bilincine ulaşmasıdır. Rasyonel teolojide bireyin düşünebilme ve kararlarında özgür bir iradeye sahip olma yetileri sadece akıl ile ilişkilendirildiğinden hislerin, duyguların ve ruhsal çalkantıların göz ardı edilmesi

durumu söz konusudur. Ancak Mutlak bir varlığın bilincine erişebilmek aklın yanı sıra duyguların birliğini de kapsamaktadır. Böylece varoluşsal teolojide birey inandığı Mutlak hâkimin varlığını akli ve duyguları ile anlamlı kıldığında zihnindeki anlamsal boşlukları doldurmuş olur. Anlamsızlığın anlamının sorgulandığı postmodernizmin edebiyata yansımaları da modernizmin beraberinde akıl merkezli bir algılama sistemi ortaya koymasıyla duygu ve hisleri görmezden gelen tavrı edebiyatın estetik kaygıya sahip temelini sarstığından kendi varlığını ispatlayabilmek için postmodernizme yakın durması şeklindedir.

Atay'ın toplumsal şartları yansıtmaktan öte eserlerinde kişilerin iç dünyalarını yani ruh hallerini dış dünyanın gerçekleri ile çatışma halinde aktarması eserini psikoloji ile ilişkilendirmeye sebep olmuştur. Çok seslilik, edebi türlerdeki çeşitlilik, söz oyunları, parodi, ironi ile şekillenen anlatımı vardır ve bu yönü onun romanını farklı ve özgün kılmıştır. Atılgan, gündelik hayatında karşılaştığı kişileri iyi bir gözlemci kimliği ile değerlendirerek romanının kurgusuna dahil etmiştir. Bu kişilerin çıkmazları, toplumsal değerler ile çatışmaları ve saplantıları, titiz ve özgün bir üslup ile, yabancılaşma, başkaldırı, intihar, cinsellik, saldırganlık ve yalnızlık gibi izleklerle romana yerleştirilmiştir. Bireysel çıkmazların, sosyal çevre ile olan çatışmaların ve varoluş problemlerinin ortak sorunlar olarak belirlendiği *Tutunamayanlar* ve *Anayurt Oteli* adlı romanlar özellikle psikoloji, sosyoloji ve felsefe ile ilişkilendirilmiştir.

Bireyin kendini yeryüzünde konumlandırabilmesi varlığının özüne ulaşabilmesi ile mümkündür. Varlığının özüne ulaşabilme arayışı onun bünyesinde zaman zaman ruhsal çöküşler ve beraberinde yabancılaşma açığa çıkarabilir. Varoluşsal boşluklardan uzaklaşma sürecinde birey kendi potansiyelinin farkına vardığı takdirde bu sürecin sonucunda zihninde mantıklı anlam ağları kurabilir. Ancak bu sürecin sonucunda zihinsel düzeyde yaşanan çatışmalar birtakım kişilik bozukluklarına da yol açabilir. Böylece bireysel içgüdülerin yıkıcı bir güç halini alması ile bireyin kendisine ve başkasına zarar verme eylemleri açığa çıkabilir. Aslında bu varlığın anlam bulamamış halidir. Birey özündeki yitirilmişliklerin farkına varmasıyla birlikte kendine yönelik düşmanca bir tavır geliştirebilir ve bu durum onu intihar noktasına getirir. Boşunluk hissi ile hareket eden birey eylemlerindeki bilinçsizliği ile yok etmekten veya yok olmaktan endişe duymaz bir tavır alır. Bireyin varlığını anlamlandırma noktasında tespit edilen bir diğer sağlıklı yönelim ise cinsellik yönünden sapkınlıktır. Toplumsal veya bireysel yönden uygulanan

baskılayıcı tavır bireyin zihninde cinsel normlar olarak yer bulur. Baskı ve utanç duygularının zihnin karanlık yönünü oluşturması durumunda birey haz ve gerçeklik dürtüleri arasındaki mesafeyi koruyamaz ve libidosunun kontrolünü sağlayamaz.

Modern çağ toplumlarının eylem ve düşüncelerini tamamen teslim ettikleri nesnelere ve onlara yükledikleri değerler kendi varlıklarıyla bütünleşen bir tavır aldığından bireylerin değer ölçütlerini de belirleyen bir konuma ulaşmışlardır. Modern dönem bireylerinin hayatlarının akışı içerisinde, kendiliğinden var olan ve insanoğlunun yaratılışından gelen sevme ve sevilme ihtiyacı sonucunda evlilik kurumu ile adlandırılan aile yapısı da zarar görmektedir.

Gerçek yaşamın anlamlandırılmayan boşluklarının yansıtıcısı ve tamamlayıcısı olan bilinçaltı rüyalar alemi ile görünür kılınır. Sağlıksız bir bilinç ve ruhsal çalkantıların kuşattığı bilinçaltı bireyin zihnindeki anlamsal derinliklerin ifadesidir. Bir başka anlamsal alanın yansıtıcısı ise simgelerdir. Söz konusu iki eserde anlam ve anlamsızlık alanlarının tespiti noktasında metin içerisinde gizlenmiş ipucu mahiyetindeki simgeler düşünce ve zihin süzgecinden geçirildiğinde anlamsal bir boyuta ulaşır. *Tutunamayanlar* ve *Anayurt Otel*i adlı eserlerde ortak olan bu tavırlar anlam ve anlamsızlık boyutları ile değerlendirildiğinde eserleri psikoloji, sosyoloji ve felsefe ile ilişkilendirerek aktarmak gerekli görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Ağkaya, Onur (2016), “Ütopya ve Distopya: Siyasetin Edebiyat Üzerindeki Etkisi”, **Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 14, S.4, s. 23-48.
- Akbay, Yunus Emre (2017), “İdealar Teorisi Bağlamında Platon’da Akıl İlkelerinin Analizi”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 28, s.133-155.
- Akıncı, Ahmet, (2008); Ezoterik Öğretiler, Dharma Yayınları, İstanbul.
- Akyüz, Yakup (2017), “Rönesans Ütopyaları ve Distopyalarda Bilim Anlayışına Bakış”, **Beytulhikme An International Journal of Philosophy**, C. 7 (1), s. 147-164.
- Algan, Refik (2006), “Ezoterizme Genel Bir Bakış”, **Cotigo Dergisi**, S. 46.
- Altuner, İlyas (2018), “Descartes Felsefesinde Zihin ve Yöntem: Kartezyen Argümanlar”, **Beytulhikme An International Journal of Philosophy**, C. 8, s. 33-44.
- Arıcan, M. Kazım (2007), “Spinoza’nın Tanrı Anlayışının Din Felsefesi Açısından Değerlendirilmesi”, **C. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. XI/1, s.173-206.
- Arslan, Fatih, (2012); Boş Zaman Figürleri, Sinemis Yayınları, Ankara.
- Arslan, Fatih, (2019); Kırılan Işık Olsun, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Atay, Oğuz, (2019); Tutunamayanlar, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Atılğan, Yusuf, (2017); Anayurt Oteli, Can Sanat Yayınları, İstanbul.
- Aydın, Vedat, (2018); Varoluşa Tutunmak, Doğan Egmont Yayıncılık, İstanbul.
- Aydoğan, Emine (2013), “Descartes Metafiziğinde Tanrı Problemi”, **Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 50, s. 91-100.
- Balkız, Bekir- Öğütle, Vefa Saygın (2012), “Peter L. Berger ve Thomas Luckmann’ın ‘Gerçekliğin Sosyal İnşası’ Teorisi ve Eleştirisi”, **Sosyoloji Dergisi**, S. 27, s.33-49.

- Basmacı, Abdullah- Erdem, Ömer Faruk (2019), “Blaise Pascal’ın İmanın Rasyonelliğine Dair Düşünceleri Üzerine Bir Analiz”, **Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 48, s.155- 174.
- Baştürk, Mehmet (2015), “ ‘Anayurt Otel’ ve ‘Dünya Ağrısı’nda Otel (S)imgesi”, **Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Folklor/Edebiyat Dergisi**, C. 21, S. 84, s. 131-144.
- Bayındır, Ahmet (2012), “Rasyonel ve Varoluşçu Teolojinin Bir Mukayesesi”, **Kaygı. Bursa Uludağ Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi**, S.19, s. 165- 172.
- Bayrak, Ömriye (2018), “Arzu Diyalektiği Ekseninde Anayurt Otel”, **Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi**, C. 4, S. 8, s.25-39.
- Baysal, H. B., *Oğuz Atay’ın Hayatı- Eserleri- Sanatı*, (Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi), Kütahya, 2002, s. 140.
- Becermen, Metin (2004), “Dilthey, Heidegger ve Gadamer’de Anlama Sorunu”, **U.Ü. Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.6, s. 35- 66.
- Belge, Murat, (2016); *Edebiyat Üstüne Yazılar*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Birlik Türkmen, Pınar (2017), “Locke’ta Sözcüklerin Yeterliliği ve Yetersizliğinde Uzlaşımın Rolü”, **Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.5, S.2, s. 263-279.
- Bowie, Malcolm, (2007); *Lacan* (Çev. V. Pekel Şener), Dost Kitabevi, Ankara.
- Bozkurt, Ömer- Doru, M. Nesim, (2018); *Düşünce Bilimleri Klasik Sorunlar- Güncel Tartışmalar*, Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, Mardin.
- Bradatan, Costica, (2018); *Fikirler İçin Ölmek* (Çev. Kübra Oğuz), Can Sanat Yayınları, İstanbul.
- Camus, Albert, (2010); *Başkaldıran İnsan* (Çev. Tahsin Yücel), Can Yayınları, İstanbul.
- Camus, Albert, (2019); *Sisifos Söyleni* (Çev. Tahsin Yücel), Can Sanat Yayınları, İstanbul.
- Coşturoğlu, Mustafa, (2005); *Sosyal Şizofreni ve Yaratıcı Düşünce*, Pelikan Yayınları, Ankara.

- Cüceloğlu, Doğan, (2019); İnsan ve Davranışı, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Çelik, Ejder (2017), “Toplum- Anlam İlişkisi Açısından Anlamın Sosyalliği”, **Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 17, s. 191-215.
- Çelik, İsmail (2017), “Noam Chomsky ve Psiko-Linguistik Dil Gelişim Kuramı”, **Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, C. 12/28, s. 193-208.
- Çınar, Aliye (2003), “Leibniz’de İman-Akıl İlişkisi”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi**, C. 12, S. 1, s. 233- 248.
- Çınar, Aliye, (2015); Varoluşçu Teolojide İnsan ve Anlam, Sentez Yayıncılık, İstanbul.
- Çorak, Ahmet- Özakkaş, Tahir, (2015); “Öleceksin... O Halde...” Varoluşçuluk, Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Yayınları, İstanbul.
- Denkel, Arda, (1984); Anlamın Kökenleri, Metis Yayınları, İstanbul.
- Dindar, Bilal (2014), “Emmanuel Mounier’nin Personalizminde İnsan Kavramı”, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, C.1, S.1, s. 112-155.
- Ecevit, Yıldız, (2017); “Ben Buradayım...” Oğuz Atay’ın Biyografik ve Kurmaca Dünyası, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Einstein, Albert, (1990); Dünyamıza Bakış (Çev. S. Eyüboğlu vd.), Alan Yayıncılık, İstanbul.
- Eyri, Semra- Köktürk, Şaban (2013), “Dilbilim ve Göstergibilim: Ferdinand de Saussure ve Göstergibilimi Anlamak”, **Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi**, C.15, S.2, s. 123-136.
- Frankl, Victor E., (2018); Anlam İstenci (Çev. Mustafa Yalçınkaya), Öteki Yayınevi, İstanbul.
- Frankl, Victor E., (2019); Duyulmayan Anlam Çılgılığı Psikoterapi ve Hümanizm (Çev. Selçuk Budak), Totem Yayınları, İstanbul.
- Frankl, Victor E., (2019); Hayatın Anlamı ve Psikoterapi (Çev. Veysel Atayman), Say Yayınları, İstanbul.

- Frankl, Victor E., (2019); *İnsanın Anlam Arayışı* (Çev. Selçuk Budak), Okuyan Us Yayın, İstanbul.
- Freud, Sigmund, (2017); *Bilinçaltı Cinsellik Üzerine Üç Deneme* (Çev. Beyza Nur Doğan), Gece Kitaplığı, Ankara.
- Freud, Sigmund, (2018); *Uygarlığın Huzursuzluğu* (Çev. A. Can İdemen), Cem Yayınevi, İzmir.
- Freud, Sigmund, (2019); *Haz İlkesinin Ötesinde Ben ve İd* (Çev. Ali Babaoğlu), Metis Yayınları, İstanbul.
- Freud, Sigmund, (2019); *Psikanaliz Üzerine* (Çev. Elif Çaliner), Olimpos Yayınları, İstanbul.
- Fromm, Erich, (2019); *Yeni Bir İnsan Yeni Bir Toplum* (Çev. Necla Arat), Say Yayınları, İstanbul.
- Gener, Cihangir, (1994); *Ezoterik- Batını Doktrinler Tarihi*, Gece Yayınları, Ankara.
- Guiraud, Pierre, (1975); *Anlambilim* (Çev. Berke Vardar), Gelişim Yayınları, İstanbul.
- Guntrip, Harry, (2018); *Şizoid Görüngü Nesne İlişkileri ve Kendilik* (Çev. İpek Babacan), Metis Yayınları, İstanbul.
- Güleç, C., "Anayurt Oteli: Zebercet'in Dünyası", *Varlık*, Şubat 1992, s.21-23.
- Güngör, B., *Yusuf Atılgan'ın Hayatı, Eserleri ve Fikirleri (1921- 1989)*, (Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2014, s. 138.
- Gürle, Meltem, (2018); *Ölümlerle Konuşmak Shakespeare'den Joyce'a Tutunamayanlar'da Edebi Miras Meselesi* (Çev. Ümran Küçükislamoğlu), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Horney, Karen, (1995); *Çağımızın Nevrotik Kişiliği* (Çev. Selçuk Budak), Öteki Yayınevi, Ankara.
- Horney, Karen, (2019); *Kendi Kendine Psikanaliz* (Çev. Selçuk Budak), Totem Yayınları, İstanbul.

<http://www.tdk.gov.tr> Erişim tarihi: 01.03.2021

Huxley, Aldous, (2018); *Algı Kapıları Cennet ve Cehennem* (Çev. Mehmet Fehmi İmre), İmge Kitabevi, Ankara.

İmamoğlu, Abdülvahit (2010), “Bazı Psikanalistlere Göre Rüyanın İnsan Hayatındaki Rolü”, **Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. XII, S. 22, s. 21-47.

İnci, Handan- Türker, Elif, (2012); *Oğuz Atay İçin Bir Sempozyum*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Jacobson, Edith, (2019); *Kendilik ve Nesne Dünyası* (Çev. Selim Yazgan), Metis Yayınları, İstanbul.

Jung, Carl Gustav, (2003); *İnsan Ruhuna Yöneliş* (Çev. Engin Büyükinel), Say Yayınları, İstanbul.

Jung, Carl Gustav, (2009); *Anılar, Düşler, Düşünceler* (Çev. İris Kantemir), Can Yayınları, İstanbul.

Jung, Carl Gustav, (2019); *Dört Arketip* (Çev. Zehra Aksu Yılmaz), Metis Yayınları, İstanbul.

Kaplan, Y. İ., *Oğuz Atay'ın Eserlerinde Mesihyanik Umutlar: Tutunamayanlar ve Beyaz Mantolu Adam'da İsa Peygamberin Temsilleri*, (Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2019, s. 158.

Karaağaç Delen, Nurcan (2012), "Yapısal Dilbilimin Oluşumu ve Bu Alanda Yapılan Çalışmalara Genel Bir Bakış", **Litera**, C. 21, S. 1, s. 31-45.

Kierkegaard, Soren, (2006); *Kaygı Kavramı*, (Çev. Türker Armaner), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Koç, Emel (2008), “Bir Umut Metafiziği Olarak Gabriel Marcel Felsefesi”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.18, s.171-194.

Koçakoğlu, Bedia, (2018); *Anlamsızlığın Anlamı Postmodernizm*, Palet Yayınları, Konya.

- Korkmaz, Ramazan (2005), “Yurtsuzluk İtkisi ve Anayurt Oteli”, **İlmî Araştırmalar**, S. 20, s.139-148.
- Korkmaz, Ramazan vd., (2013); Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000), Grafiker Yayınları, Ankara.
- Maslow, Abraham, (2019); İnsan Olmanın Psikolojisi (Çev. Okhan Gündüz), Kuraldışı Yayıncılık, İstanbul.
- May, Rollo, (1997); Kendini Arayan İnsan (Çev. Ayşen Karpat), Kuraldışı Yayıncılık, İstanbul.
- Mecz, Irène Tamba, (1998); Anlambilim (Çev. Necmettin Sevil), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Merter, Mustafa, (2011); Dokuz Yüz Katlı İnsan, Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- Moran, Berna, (2001); Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Namlı Türkmen, Gülşah (2018), “Husserl’de Öznellik ve Deneyim”, **ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar**, C. 11, s. 98-114.
- Nas, Alparslan (2009), “Aylak Adam ve Anayurt Oteli’ne Psikanalitik Yaklaşım: Atılğan’ın Oidipal Roman Kişileri Olarak C. ve Zebercet”, **Nota Bene Journal of Arts and Social Sciences**, C. 2, s. 72- 86.
- Orhan, Selçuk, (2018); 100 Soruda Oğuz Atay, Karakarga Yayınları, İstanbul.
- Oruç, Osman (2017), “Selim'in Işığında Turgut'un Özbenliğine Yolculuğu”, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, C. 6, S. 7, s. 163-175.
- Ökten, Kaan H., (2008); “Varlık ve Zaman” Kılavuzu, Agora Kitaplığı, İstanbul.
- Sağlık, Şaban (2017) “Postmodernizmin Modern Türk Edebiyatındaki Üç Hali”, **Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 1, S. Özel sayı- 2, s.1-16.
- Sav, Bahattin (2003), “Anlam Değişmeleri Üzerine Artzamanlı Bir İnceleme”, **G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, C.23, S. 1, s.147-166.

- Sezer, Sevgi (2012), “Yaşamın Anlamı Konusuna Kuramsal ve Psikometrik Çalışmalar Açısından Bir Bakış”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, C. 45, S. 1, s. 209-227.
- Soysal Eşitti, Aslı (2017), “Oğuz Atay’ın Tutunamayanlar Adlı Romanında Yapı ve İzlek”, **Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 12/7, Ankara, s. 633-668.
- Soysal, B., *Yirminci Yüzyıl Distopyalarının İşlevselliği Problemi*, (Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi), Denizli, 2018, s. 83.
- Şahin, Doğan (2009), “Kişilik Bozuklukları”, **Klinik Gelişim Dergisi**, C. 22, s.45-55.
- Şahin, Mehmet (2003), "Modern İngiliz Teologları: Tarih Aracılığıyla Teoloji (Çeviri)," S. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.16, s. 205-232.
- Şen, C., “Topluma Yabancılaşma Bağlamında Refik Halid Karay’ın Yılda Bir Hikayesi ile Yusuf Atılgan’ın Anayurt Otel Romanı Üzerine Mukayeseli Bir İnceleme”, Bartın Üniversitesi, *Uluslararası Edebiyat Toplum Sempozyumu Bildirileri Kitabı 1. Cilt*, (28- 30 Nisan 2016-Bartın), Bartın 2016, s. 499.
- Şimşek, Özgün Zülal (2019), “Albert Camus’nun Absürd Kavramı Işığında İnsanın Yaşam ve Ölümde Anlam Arayışı”, **Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi (UDEKAD)**, C.2, S.2, s. 80-90.
- Talay, Zeynep (2011), “Kayıp ‘Özben’: Musil’in Törless’i ve Atay’ın Turgut-Selim’i”, **Roman Kahramanları Dergisi**, S.5, İstanbul, s. 1-9.
- Uslu Kaya, Berna (2014), “Tutunamayanların Yeraltından Notları”, **Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları**, C. 6, S. 12, s. 167-183.
- Walters, J. Donald, (1995); *Modern Düşüncenin Krizi* (Çev. Şahabeddin Yalçın), İnsan Yayınları, İstanbul.
- Wartenberg, Thomas E., (2018); *Yeni Başlayanlar İçin Varoluşçuluk* (Çev. Nurdan Soysal), Say Yayınları, İstanbul.
- Wheeler, Kathleen M., (2011); *Romantizm, Pragmatizm ve Dekonstrüksiyon* (Çev. Hüsamettin Arslan), Paradigma Yayıncılık, İstanbul.

- Williams, John (2002), “Amerikan Din Felsefesi”, (Çev. Mehmet Türkeri-Murat Yıldız), Tabula-Rasa, C. 2, S.4, s. 173-217.
- Winnicott, D. W., (2019); *Oyun ve Gerçeklik* (Çev. Tuncay Birkan), Metis Yayınları, İstanbul.
- Yalom, Irvin D., (2008); *Güneşe Bakmak Ölümle Yüzleşmek* (Çev. Zeliha İyidoğan Babayiğit), Kabcacı Yayınevi, İstanbul.
- Yalom, Irvin D., (2018); *Annem ve Hayatın Anlamı* (Çev. Zeliha Babayiğit), Pegasus Yayınları, İstanbul.
- Yıldız, Metin (2017), “Aquinoslu Thomas’ta Bilginin İmkânı ve Değeri”, **Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.5, S.7, s. 1-19.
- Yıldıztaş, B., *Jean- Paul Sartre’da ve Albert Camus’de Özgürlük Kavramı*, (Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2010, s.193.
- Yumuşak Canbaz, Firdevs (2012), “Ütopya, Karşı-Ütopya ve Türk Edebiyatında Ütopya Geleneği”, **Bilig Dergisi**, S. 61, s. 47-70.
- Yüksel, Turan vd., (1992); *Yusuf Atılgan’a Armağan*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Zorkul, Tahir (2015), “Ütopik Bir Hikaye: Yurda Dönüş”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. 8, S. 40, s. 207- 216.